

Lieutenant Christian Due

**Erindringer fra min Reise gjennom
Rusland og Siberien**

Innholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Første Brev - St. Petersburg, den 24de Juny 1828.....	7
2det Brev - Fortsættelse fra Petersburg, 8de Juli.....	18
3die Brev – Petersburg, den 8de Juli.....	23
4de Brev - Nischne Novgorod, 8de August 1828.....	36
5te Brev. Circular Skrivelse – Perm, d. 29de August 1828.....	50
6te Brev – Jekatharinenburg, den 30te September 1828.....	61
7 Brev – Tobolsk, 20de October 1828.....	80
8de Brev – Toms, den 7de Januar 1829.....	92
Den 16de Januar 1829.....	102
9de Brev – Krasnojarsk, den 25 Januar 1829.....	111
10de Brev - Verchne Udinsk, 13de Februar 1829.....	121
11te Brev – Irkutsk, den 22de Marts 1829.....	150
2. Kapittel - Reise Bemærkninger Irkutsk - Baikal Søen.....	162
Baikal Søen.....	166
Forviisning til Siberien.....	173
Theen og Theehandelen.....	183

Indledning.

Idet jeg i de efterfølgende Blade fremlægger for Publikum nogle Erindringer fra min Reise gennem Rusland og Siberien, skylder jeg at forudskikke en kort Fremstilling om Reisens Maal og Plan eller med andre Ord - jeg er nødt til at oplyse de af mine Læsere, der kunde være mindre bekendt med den videnskabelige Deel af Magnetismen om de vigtigste Kjendsgjæringer, der bragte vor berømte Landsmand Professor Hansteen til at foretage denne lange og besværlige Reise.

I Aaret 1807 saae Hansteen paa en Reise i Sverrig en Jordglobus, hvorpaa var tegnet en aflang, elliptisk Figur, hvis ene Brændpunkt laae ved van Diemens Land, det Andet i Nærheden af Ildlandet; den kaldtes regio polaris magnetica og det høieste Punct benævntes regio fortior. Denne Aftegning gav Hansteen den første Idee til nærmere at undersøge Jordmagnetismen og det var fra dette Øieblik at han med al den Energie, som bestandig har udmærket denne Videnskabsmand arbeidede sig ind i en Videnskab som end var behandlet af Flere før ham, men som endnu da kunde siges at ligge i Vuggen.

Theorien kunde kun bygges paa Observationer og det kom an paa at finde disse. Med rastløs Iver gjennemsøgte Hansteen Bibliotheker og Archiver i Kjøbenhavn, men det lykkedes ham først efter to Aars Søgen at finde Schuberts Observationer i Siberien fra 1768 og 69 samt 1805. Herved bestemtes de magnetiske Kræfters Maximums Punct i Siberien og ved Andre i Hudsonsbai, lagdes Grund til Beregningen af den stærke nordamerikanske Pol. Saaledes havdes 4 Punkter, to ved Syd Polen og to ved Nord Polen og det var nu at Hansteen fremsatte den Theorie at Jorden havde to magnetiske Axer, hvis Forlænged faldt for den

Stærkeste i Nærheden af van Diemens Land og i Nord Amerika, for den Svagere ved Ildlandet og i Siberien.

Man vil kun gjøre sig et svagt Begreb om den Møie, som det her kostede vor Landsmand at samle, ordne og anvende Observationerne, naar man betænker at der fra de forskjelligste Steder i Sverrig, Norge, Danmark, England og Frankrig er samlet Materialier af Bøger, skrevne Journaler, Tidsskrifter, Aviser, Kaarter, Haandskrifter men til et Antal af flere tusind Observationer; den spanske Don, der med de rigt ledede Gallister fra Puerto rico og Havannah maatte stryge Flag for til altid Sverrigs Engellands Flaader drømte vistnok mindst om at hans mange og omsorgsfulde Observationer skulde tjene en Nordmand til Hjælp i hans Theorier; og dog var det herfra I Englands erobrede spanske Skibsjournaler, han høstede det største Udbytte. Det vilde være mig et langt og besværligt Arbeide at gennemgaae alle de Kilder han øste af: Frugten af mere end 12 Aars Arbeide ligger fremlagt for Publikum i hans 1819 udgiv- ne "Magnetismus der Erde" og det Navn han har og som Historien vil bevare er Borgen for at hans Bestræbelser har bragt ham og Efterverdenen gyldne Frugter.

Det var ved og gennem Hansteen at Interessen for det magnetiske Studium saa at sige gennemfløi den hele videnskabelige Verden og bragte atter og atter for hver Dag nye Arbeider og nye Instrumenter. De engelske Nordpols Expeditioner i 1819 og senere berigede Verden med en Mængde interessante Observationer - det var i 1818 at Hansteen forudsagde hvad der senere virkelig hændte at Compasserne i Nærheden af den Amerikanske Magnet Pol vilde blive ubrugbare, og han har senere haft den Fornøjelse at staae i en uafbrudt Correspondance med Cheferne for disse Expeditioner som have fulgt hans Observations Metoder og de Raad som han gav dem med Hensyn til Observationernes Udførelse.

I hvorvel der i en Række af Aar ere foretaget meget i den magnetiske Videnskab stod der dog endnu meget tilbage, thi det blev stedse saare vanskeligt at forbinde ældre med nyere Observationer især manglede man næsten aldeles Observationer fra Siberien. - Et længe næret Ønske blev derfor opfyldt, da Hansteen i 1823 kunde see sig istand til om 2 à 3 Aar at foretage en Reise til Siberien, der dog først blev paabegyndt i 1828. Det var paa denne Reise at Forfatteren af disse Blade var Professor Hansteens Ledsager og Assistent.

Reise-Planen var omtrent følgende. Expeditionen skulde gaae over St. Petersborg, Moscau, Tobolsk, Irkutsk, Jakutsk og Ochatsk og til Kamtchatka og tilbage om muligt en noget sydligere Vei. - Der skulde anstilles alle mulige magnetiske og meteorologiske Observationer, samt desuden geographiske og hypsometriske Iagttagelser samt for øvrigt Alt

hvad der kunde tjene til Physikens Udvidelse og som Tid, Kræfter og Omstændigheder kunde tillade.

Som en Følge heraf maatte Expeditionen være forsynet med en Mængde Instrumenter, hvoraf formodes 3 Chronometere, 2 Sextanter, een Achromatisk Kikkert, 2 Reisebarometere, flere magnetiske Instrumenter til Magnetnaalens Observation, saavel for at iagttage den magnetiske Krafts Størelse i Sammenligning med andre Steder, som Naalens Hædning (Inclination) som ogsaa dens afvigelse (Deviation) eller Misviisning; endvidere Instrumenter til at iagttage Magnetnaalens daglige regelæssige og uregelmæssige Variationer, m... Disse Instrumenter tilligemed de fornødne Tabeller og Bøger vort Tøi m.m. optog en betydelig Plads og vi vare derfor nødsagede til at reise med en Pakvogn, der som man vil erfare var os til stor Nytte, og aldeles uundværlig.

Da Expeditionen skeede paa offentlig Bekostning blev der fra Hs Majestæts Side gjennem den Norsk-Svenske Minister i Petersborg andraget om den russiske Regjerings Beskyttelse og Tilladelse til at foretage Reisen og det er mig kjært at kunne meddele at denne ei allene blev os øieblikkelig tildeelt men ogsaa saa beredvillig og udstrakt at der gaves specielle Ordres for alle Gouverneurer om at meddele os al den Hjælp som forlangtes og desuden vare vi som senere vil erfares forsynede med aabne Skrivelser, Ukaser for alle russiske Autoriteter uden Undtagelse, samt desuden Breve til hver Gouverneur i de forskjellige Steder vi vare bestemte at berøre.

Saaledes Udrustede paa bedste Maade og med freidigt Mod til at imødegaae en Reises Besværligheder, i Egne der var os aldeles ukjendte paabegyndtes Reisen i Mai 1828.

Expeditionen bestod af Professor Hansteen, som Chef; en ung tysk Naturforsker Doctor philosophiæ Erman fra Berlin der skulde støde til os i Petersburg, samt Forfatteren som Ledsager og Assistenter. Fra Norge blev der medtaget en Tjener Anders Nilsen, og i Petersborg engageredes en Tolk Gustaf Rosenlund fra Lifland, hvilke begge fulgte os paa hele Reisen. - Man vil senere erfare at vi desuden oftere blev ledsaget saavel af Postilloner som Cosakker til Escorte.

Med Hensyn til den Naturkraft hvis forskjellige Phænomener det var Expeditionens Hensigt at iagttage skylder jeg i Korthed at berøre Følgende:

Magneten er et Naturprodukt, som Enhver kjender, den har den Egenskab at tiltrække Jern især med dens tvende yderste Punkter der kaldes dens Poler; hænger man en Magnet i en Traad, vil en anden Magnets ene Ende tiltrække den Ene og frastøde den Anden Ende af den Ophængte; den har derfor to modsatte Kræfter der benævnes Nord og Syd Poler fordi en frit

svævende Magnet tiltrukken af den magnetiske Kraft i Jordens Indre stedse vender sig imod Nord og Syd.

Iagttagelsen af dette Phænomen ledede til den Slutning at Jorden selv maatte være en stor Magnet og altsaa den magnetiske Kraft en Naturkraft og ved fortsat Iagttagelse erfoer man snart at denne Krafts Hovedpunkter ikke laae i Jordens Poler men fjernet fra disse og at derfor Compassets Nord og Syd ikke var det sande Nord eller at Magnetnaalen overalt paa Jorden havde en større eller mindre Misviisning. Iagttagelse af denne ledede snart til den Overbeviisning at Misviisningen ikke var constant gennem en lang Række af Aar, ei heller kunde dens Størrelse tilfredsstillende forklares af de Phænomener der skulde fremkomme af een magnetisk Axe alene. Man troede derfor at Jordmagnetismens Axe at Jorden ikke alene var foranderlig i sin Stilling, men ogsaa at Jorden maatte have to magnetiske Axer. Den første Paastand er fuldkommen beviist af Hansteen, hvorimod den allernyeste Tid synes at have beviist at Phænomænerne kunne forklares uden at antage to Axer eller 4 Poler.

Ved at anstille Observationer over Jordmagnetismen var det ei alene nok at undersøge Magnetnaalens Deviation, den magnetiske Krafts øvrige Tilsyneladelser maatte ogsaa iagttages og man opfandt til disses Observation forskellige Instrumenter. Saaledes iagttages nu Magnetnaalens Hælding eller den Deel af den magnetiske Kraft der virker til at trekke Naalen lodret ned; denne Kraft maae være størst i Nærheden af de magnetiske Poler, hvor ogsaa En Foring har viist at Naalen staaer, frit ophængt næsten lodret. Endvidere maatte man iagttage Kraften paa forskellige Steder og til den Ende lod man en horizontal Naal svinge frem og tilbage et rigt Antal Gange og bestemte den Tid som hengik paa forskellige Steder og fandt derved en Lov for Kraften over hele Jorden.

Ved Hjælp af disse Iagttagelser samlede man Data til at bearbejde den magnetiske Videnskab; der forfattedes Kaarter, hvorved man saae Misviisningen, Inslanationen og hele Kraften paa forskellige Steder af Jorden og mer Interesse for en nye Naturkrafts Undersøgelse formede sig nu flere andre interessante Kjendsgjæringer, der tydede hen paa at Magnetismen maatte spille en betydelig Rolle iblandt de mange Phænomæner som daglig iagttages paa Jorden.

Saaledes fandt man at Nordlysene udøve en betydelig Indflydelse paa en frit ophængt Magnet, man fandt en nøie og stærk Forbindelse mellem Magnetisme og Electricitet og syntes at spore en Forbindelse mellem Jordens Climatiske Forhold og de forskellige Steders magnetiske Kræfter.

Magnetismen blev derfor og er endnu Tidens Hovedstudium, og man samler den Række af Iagttagelser der uidentvivel snart ville kaste et Lys over denne hidtil uforklarlige Kraft og Nutiden har allerede i den galeonisk magnetiske Kraft fundet et Middel til at drive smaae Maskiner, Tiden alene kan lære hvilke Frugter der fremdeles vil høstes og hvilke nye Theorier der vil fremkomme af de gjorte Erfaringer.

Første Brev - St. Petersburg, den 24de Juny 1828.

Det første betydningsfulde Skridt er da nu giort - den lange Bane, som ligger foran os, med Skove og Stepper, Iis og Snee, Savn og Besværligheder er paabegyndt, og, har end den sidste Tid ikke været uden Ubehageligheder, saa maae jeg dog trøste mig med, at Fremtiden skulde blive bedre. - Du veed selv, kjære Ven, at Erfaring bestandig lærer os, at paa den hele Jord gives det Intet, som er saa vanskeligt at komme til rette med som Mennesker, og iblandt dem, Alle de, der ere ansatte ved Tolden - det er overalt, troer jeg, Tilfældet, maaskee paa Sydhav Øerne og blandt Esquimoerne gives der Undtagelser, men Aarsagen er nok, at der ingen Told gives altsaa heller ingen Toldbetjente. - Vor Reise hertil var i alle Henseender heldig - hertil siger jeg, thi, da vi for en Feils Skyld havde lagt Veien over Finskebugt til Søes, istedetfor over Land, gennem Rusland, kom vi her i Petersburg midt ind mellem en Mængde Toldbetjente, Censorer, Confiskationsbetjente og Gud veed hvad, som næsten lod os ønske at vi vare blevne hvorfra vi kom. - Men - jeg vil ikke gribe midt ind i Historiens Gang og vil derfor i al Korthed berette vor Reise Chronikke hertil.

Efterat vi de 18de Mai havde sendt Anders Nilsen efter med Pakvognen forlode vi den 19de Mai om Morgen Christiania med et hjerteligt Farvel til alle enner og Bekjendte og ledsagede af deres Ønsker for en heldig Reise. - Veien gik over Frederikshald langs Gøtha Canal, hvor vi, med Grev Platens Omsorg, fandt en ligesaa gjestfri som huggelig Modtagelse hos flere ved Canalbygningen ansatte Embedsmænd. Vi besaae de smukke Vandfald i Gøtha Elv, Polhvens Sluse, Motala Værksted, Vanæs Fæstning, den stolte Linkjopings Domkirke, i Parentes lidt bedre vedligeholdet end vor Trondhjemske, og ankom endeligen til Stockholm, efter 10 Dages Reise.

Vort egentlige Arbeide blev dog uagtet ikke forsømt, allerede den første Dag paabegyndtes Observationerne og de bleve fortsatte paa hele Reisen.

I Stokholm levede vi et eensomt Liv midt i den store Hovedstad, da alle vore Landsmænd vare fulgte med Kongen til Christiania og vi altsaa stode ene i den store fremmede Vrimmel; det var imidlertid som jeg troer en sund Overgang til det Liv, som vi nu færdes i, iblandt lutter Fremmede, baade med Hensyn til Sprog, Sæder og Skikke.

Som en Følge af vores Reise til Rusland hilste vi her paa den gamle hæderlige Gubbe Excellencen Suchtelen, russisk Minister i Stokholm. - Han boede paa Ulriksdal, et yndigt Sted tæt ved Stokholm, hvor han lever omringet af en herlig Natur, mellem sine Bøger og sine kjære Blomster. Han er Hollænder af Fødsel og berømt som den, der ved et Krigspuds, ved at lade trykke en polsk svensk Avis, bragte Nordens Gibraltar, det stolte Sveaborg i russisk

Magt og derved hele Finland. - Han er Videnskabsmand og besidder et udsøgt Bibliothek, som vistnok har kostet ham betydelige Summer; foruden en Mængde kostbare Samlinger af Curiosa, Kobberstik, Kaarter, Pragtværk m.m. er han i Besiddelse af en Samling original Haandskrifter af berømte Mænd, der skal være een af de Største i sit Slags. Som Hollenderne i Almindelighed, elsker han blomster og et hyggeligt Hjem; og det er faa Steder, hvor jeg har befundet mig saa ret à mon aise som i hans Huus, der uagtet nu kun et temporairt Sommer Opholdsted, dog forener en Luxus i Malerier og Konstsager, i Pragtblomster og huusligt Arrangement med et landligt Livs ugenerte Indretning, som endnu er mig uvant. - Vi bleve flere Gange indbudne til Middage i hans Huus og fandt her altid en Samling af Frem.... der ofte gav Anledning til at man hørte eller kunde høre en Mængde fremmede Sprog. Saaledes erindrer jeg een Middag der kun bestod af 14-15 Mennesker, og desuagtet forstod man og kunde tale 18 Sprog - nemlig Fransk, Engelsk, Tysk, Hollandsk, Spansk, Portugisisk, Italiensk, Russisk, Finsk, Lettisk, Polsk, Tyrkisk, Armenisk, Nygr, Norsk og Svensk foruden Latinsk og Gammelgræsk.

Foruden en heel Diplomater var der en Svensk Grevinde nærværende, der havde levet længe i Constantinopel, havde havt en armenisk Bonna og som forstod og talte Tyrkisk og Armenisk foruden flere fremmede Sprog. Hvilken ubetydelig Rolle din Ven spillede ved denne Leilighed kan du vel selv tænke Dig, foruden Modersmaalet talte jeg kun daarlig Fransk og forstod ubetydeligt Tysk.

Suchtelen har foruden sine Blomster, paa hvis Pleie han sætter mange Penge, en udsøgt Samling af levende svenske Fugle, der i store Bure med Jernstaastraads Gitter, oplive den store Gaardsplads foran Slottet. Melancholske Ugler sadde hen med plirende Øine ved Siden af stolte, tause og alvorlige Ørne; Ryper og Aarfugle hoppede imellem Gran og Birkebuske, i Selskab med en Mængde Smaafugle; nede paa Græsplen græssede et Daadyr, der tamt og frygtløst spiste Brød og Blade af vore Hænder.

Jeg erindrer jeg een Dag sad ved Siden af en ung Russe, der havde tilbragt flere Aar i Udlandet og nu kom directe fra Paris. Hans Tale var dannet, hans Sprogkunderskaber udmærkede og hans Underholdning og Manerer aldeles utvungen. Han fortalte at han boede i Petersborg og opgav sin Adresse. Du vil af det følgende erfare at vi saae ham igjen, men under langt andre Forhold end ved en pragtfuld Minister Middag.

Efter at vi i længere Tid havde ventet paa Veir og Vind og at vor Captain skulde blive færdig, gik vi endelig ombord i en lille svensk Galleas, der gik directe til Petersborg. Vore norske Corialer lode vi tilbage i Stockholm, da de ei kunne benyttes i Rusland og tog kun vor

Pakvogn med, der paa den hele Vei var Gjenstand for de svenske Bønders Forundring; etsteds spurgte vi ganske alvorlig om vi førte et Liig med os, paa et Andet antog man os for at føre en Krudtttransport eller henhørende til Artillerie-Trosset. For det meste gik dog Fortællingen om vore Beskjæftigelser fra Mund til Mund og vi hørte ofte omtale Stjernkikare og Land-mätare. Jeg maatte mangengang tænke paa at vi vistnok i Fremtiden kom til at maale Landeveien med lange Blikke.

Overreisen til Cronstadt var heldig og hurtig, og jeg glemmer ikke Synet av Cronstadt da vi, begunstigede af god Vind imellem 10 store russiske Kanonskibe, der laae ankrede paa Rheden, færdige til at gaae under Seil, nærmede os denne lille, men vakkre Bye med sin Skov af Master, og sine herlige Fæstningsværker. Især var det os fremmed at see disse grønmalede Jerntage paa Husene; de gjorde et yderst behagelig Intryk for Øiet i Sammenligning med vore mosgroede, af Solen brunede Tagsteine i Norge. Vor Galleas ankrede, dels for at gjøre Told-Angivelse, deels for at faae Lods ombord til Opseilingen til Petersborg, og vor Higen efter at komme iland var saa stor, at vi neppe kunde vente til ankeret var kommet i Bunden. Men den blev desværre sat paa en haard Prøve, da den russiske Toldbetjent kom ombord og vilde forsegle Alting. Denne Scene maatte for en Uvedkommende have været høist curios. Vor svenske Skipper, en tyk Mand med en kobberød Næse, var høist comisk; fuld af ubegrændset Ringeagt for alt Russisk var de samme Love som ogsaa fandtes i hans eget Fædreland, her barbarisk, skammeligt og russisk, han skjældte og smeldte paa Svensk til de rolige phlegmatiske Toldbetjente, der ei forstode et Ord af hvad han sagde, men roligen forseglede og undersøgte hvert Rum i Skibet.

Touren kom ogsaa til Os og endskjønt vi forsikkrede, som ogsaa var Tilfældet at vi fra den russiske Regjering havde Tilsagn uden Toldvisitation eller i det mindste uden de mange Formaliteter, at komme ind over Grændsen, saa hjalp det dog intet. Alt maatte forsegles. Roligen og resignerede fordi vi egentligen skulde have reist over Åbo lode vi, i Haab om bedre Tider, alt vort Tøi forsegle, saagar vore Natsække, men da de ogsaa vilde forsegle det lille med Krølhaar stoppede Futteral hvori vore Chronometere vare, begyndte vore Demonstrationer saa kraftige og vedholdende at der dog tilsidst blev givet lidt Kjøb. - Følgen var imidlertid at vi istedetfor at gaae iland med roligt Sind og modtagelige for det første Indtryk af den for os saa fremmede Verden, som en russisk Bye frembyder, nu maatte løbe om til Peer og Paul for at erholde Passer og Paategninger, Reisetilladelser og nye Visitationer.

Den næste Dag gik det imidlertid lidt bedre og vi vandrede nu om i Byen og paa Værftet, hvor jeg blandt Andet saae to store Tredækken der ved den store Oversvømmelse i 1825 vare blevne kastede paa Land og som nu, uagtet ganske nye, ikke kunde bringes i Vandet, men maatte cassereres .

Efter al Beskrivelse og efter de Spor som endnu fantes, maatte denne Oversvømmelse have været frygtelig. Du vil allene af det Foranførte gjøre dig en Idee om dens ustandselige Kraft og tænk nu at Vandet i Petersborg steeg indtil anden Etage, fyldte Kjældere og Varelagere og anrettede frygtelige Ødelæggelser. - Man fortalte os i Cronstadt, at en Mand og en Dreng kom flydende og seilende fra Peterhof herover i en stor Kobberkjedel; de Smaae slipe, de Store blive hængende.

Cronstadt ligger meget lavt, bygget paa en Sandøe, rimeligvis dannet af Nevaens opskyllede Dynd og Sand. Dens egentlige Coffardi Havn er tildeels gravet ud og omringet med i Vandet opførte Mure, der danne Befæstnings Værker tillige; den er ikke stor, hvorfor de Fartøier der ligge her under Losning og ladning ligge tæt sammenstuede og behøve neppe at fortøies. Bugten mellem Petersborg og Cronstadt er tilligemed Nevaen saa opfyldt med Banker og saa grund, at kun mindre Fartøier kunne gaae derop, hvorfor Petersborgs Handel stedse gaaer over Cronstadt; smaae lave Transportbaade, Baardinger kaldes, gaae derfor frem og tilbage mellem disse to Stæder og føre og hente Varerne.

Bugten vrirlede af disse smaae som Slutpaklede Fartøier der bidrage meget til at sætte Liv i det monotone Landskab. Vi saae ogsaa her flere Damskibe der daglig kom og gik, men bundne til vore Sager maatte vi smukt forblive ombord i vor lille Galleas. Under Oversvømmelsen havde disse gjort saa betydelig Nytte, at den engelske Kjøbmand i Petersborg, der havde Privilegium at lade dem gaae erholdt dette fornyet igjen paa 10 Aar og skal med Dampbaadene og henved 100 Baardinger tjene svære Penger.

Efter Handelstidenden laae der i Cronstadts Bassin da jeg var der 496 Skibe; deres Master og Takkelige dannede en tyk Skov, saa at den betog al Udsigt til det bagenfor liggende Landskab og fra vor Galleas, der laae nær Indløbet saae vi derfor først ubetydeligt af Byen, der ødelagt af Ildsvaade og den sidste Oversvømmelse endnu ikke er rigtig bebygget.

De fleste Fremmede som komme hertil kunne sige at de betræde fædrelandsk Grund thi Størsteparten af det Terrain Cronstadt er bygget paa er opfyldt af den Mængde Ballast som de fremmede Skibe bringe hertil; det er kun faae, der kunne bringe Noget som Rusland ikke selv har, de Fleste derimod hente og komme derfor ballastede hertil; vore Norske Fartøier med deres Fiskeladninger gjøre herfra en Undtagelse.

Efter to Dages Ophold og med en russisk Toldvagt ombord gik vi endelig under Seil til Petersborg den 20de Juny, glade over endeligen at naae den første og vigtigste Station for vor Reise. Det vil vistnok neppe forundre dig om jeg fortæller at jeg benyttede Leiligheden til at øve mig i de faa russiske Talemaader som jeg havde lært i Norge, endnu mindre at jeg tildeels ikke blev forstaaet af vor Russer. Det var en gammel Invalid, der vistnok maatte have været med i mangen Dyst og som troligen havde seet baade Franskmændenes Angreb og Flugt i 1812; hans Bryst var bedækket med ikke mindre end 6 Ordener og Medailler og dog var han som han selv sagde kun "Unteroffitzeer". Det var ellers comisk at see med hvilken Resignation han modtog vor svenske Bøffels veloverlagte Forhaanelser der strandede paa hans jernhaarde Taalmodighed endelig forvandlede sig til et Slags medlidende Deeltagelse, især foranlediget af at vi gav os lidt ifærd med ham, talte med ham og spurgte ham om de for os saa nye og interressante Gjenstande, der med hvert Øieblik viste sig.

Han var i Told Etatens Uniform, med glatraget Hage som en ung Pige, og med et kort Haar, uden Knebelsbarter eller Kindskjæg. De store og grove slaviske Træk med de store Øren og den tykke Tyrehals, der udmærker denne Folke Race traadte herved saa meget tydeligere frem, og hans rynkede Ansigt, brune Hud og de af mange Dampbade gulnede Øine dannede just intet samlet Smukt. Han var ellers godmodig og taalmodig og gjorde ingen Fordringer, der vistnok ogsaa var i sin Orden, thi vor gode Ohlson, med sin Antipathie for alt Toldvæsen tillod ham neppe Plads paa Dækket og under Seil om Natten, men chicanerte ham stadigt, snart med det Ene snart med det Andet.

Uagtet en svag og contrair Vind paa evindelig Krydsen og Buxeren imellem de mange Bøier, der betegne Nevaens dybere Rende, ankom vi dog til Petersborg om Aftenen.

Det var i Solnedgangen vi nærmede os den stolte Keiserstad; rundt om os var Landet meget lavt og bevokset med Skov; til venstre tabte den lave Strandbred og Træerne sig under Horizonten i et rødtligt lyseblaat Farveskjær, til høire tittede gule og hvide Mure af flere Lyststeder og Slotte frem imellem Grupper af store Træer og rundt foran os, belyst af den nedgaaende Sol, over en lang Række af hvide og lysegule Huse med grønne Tage, laae den store Keiserstads Hav af Taarne og glindsende forgyldte Kupler. Et prægtigere Syn kan ikke tænkes, saa storartet og dog saa venligt, saa oplivende og dog saa ærefrygtbydende stolt. - Bag os dukkede endnu enkelte af Cronstadts Taarne op over Horizonten og to store Orlogsmænd, en Fregat og en Corvet laae krydsende og manoevrerede udenfor Grunden; de hvide brede Seil vare klart oplyste af Solen og den stolte Reisning, de fine Stænger og Touge

tegnede sig mørke og skarpe paa den røde Aftenhimmel. Rundt om os laae der Baade, Baardinger og Smaafartøier og raske Dampskibe for os forbi medens den tykke Røgsøile rullede op i den stille Aftenluft. - Enkelte Luftninger bragte os Toner og Landduft fra Stranden; vi hørte Rullen af Vogne, Toner af Sange og Stemmer nu og da Hornmusik det var Militaire der exercerede paa en stor Plads; vi saa de blanke Bajonetter glimre i Aftensolen, saa dem bevæge sig og spejdede efter de smukke Uniformer.

Hist og her tonede fra Baadene Russiske Sange, disse bløde, klagende Moltoner der hørte i det Fjerne gjøre et dybt Indtryk, men som nærvæd tabe en stor Deel af sit Skjønne.

Jo nærmere vi kom, desto tydeligere saa vi Enkelthederne i vort Malerie. Vi adskilte snart enkelte Huse og Paladser, Stranden krandsedes med rødlige Granitkaier, vi saa allerede Droschkerne flyve om paa Gaderne, skjelnede de lange kaftanklædte Russer og de forskellige Uniformer; Nevaens Bredder nærmede sig hinanden og vi glide endelig ind imellem bebyggede Strandbredder. Et stort Linieskib med Flaader paa Siderne (Cameler) til at bære det over Grunden, laae færdigt til at gaae ud til Cronstadt lige over for dette, det store prægtige Bergværks Academie med sin herlige Søile Portal og prægtige Granit Trappe.

Inden vi kom hertil ankrede vi ved en lille Øe i Nevam og bleve strax visiteret af en Baad fra Brandvagtskibet. - En høflig og forekommende Officeer tillod Os strax at gaae iland og da vor Bagage just ikke skulde genere os, da den forseglet og velforvaret endnu ikke kunde erholdes, forlode vi snart Fartøiet og efter at have passeret imellem en Mængde Skibe og Baade landede vi ved Bergværksacademiet og skulde nu gjøre vores Indtog i den store Keiserstad, der var os ligesaa ubekjendt som Siberien er for Dig.

I Stockholm var vi anbefalet et tysk Auberge hos Meier paa Vasilii Ostrov første Linie; det kom nu an paa at finde derhen og hertil behøvedes russisk Tale. Ifølge given Anviisning saa jeg mig om efter en Droschke og den fandtes snart; med nogen Stammen og Forlegenhed som en Skoledreng, der for første Gang oplæser en Lectie i Fremmedes Paahør, forsøgte jeg at oplæse min Adresse, men blev kun maadelig tilfredsstillet, da Vedkommende behagede at give mig Svar i en Strøm af Ord, der for mig vare aldeles uforstaaelige. Rimeligviis vilde han vide om vi skulde derhen og vilde benytte hans Vogn og forsøgte vel forud at prelle os for en tre eller fiirdobbelt Hyre, men hans lange Tale bragte os kun til at svare: Snak du væk - ne ponimaju (jeg forstaaer ikke). Tilsidst toge vi det klogeste Parti - skrege Kudsken Addressen et par Gange i Øret indtil han smilende og rystende paa Hovedet satte sig op og plourede os nu selv i en Droschke medens Anders satte sig i en Anden og nu gik det rask hen forbi Huse og Paladser, gennem mange Gader indtil vi endelig standsede udenfor et stort 4-5 Etages

Huus, der betegnedes os som Meiers og gandske rigtig, strax efter bleve vi modtagne af Værten selv, der lidt mistroisk over vor ringe Bagage og noget sjofle Antræk først blev høflig efter at have hørt vor Fata og seet vore Passer. Saaledes kjære T sad vi rigtignok nu i Petersborg men i en høist bedrøvelig Forfatning uden Klæder Instrumenter og det som var værst uden Penge, da vi ikke kunde faae Russiske i Stockholm.

Dettailleret at fremstille for Dig alle de Ubehageligheder, Trætter, Andragender, Løben frem og tilbage som Toldvæsenet her forskaffede os vilde være trættende for baade Dig og Mig. Jeg vil derfor fatte mig i Korthed. Vor Reise var bestemt at gaae fra Stockholm over Finland og ifølge denne Plan var der fra den russiske ?atmons Minister Grev Concrin givet Ordre til at vi skulde passere uden de mange Formaliteter som ellers finde Sted; vi kom imidlertid en anden Vei, og bleve modtagne, som allerede fortalt. Ubekjendtskab med Sproget fra vor Side og vistnok Dumhed fra vor Skippers Side havde gjort at denne, der skulde gjøre Angivelse for hvad han havde inde, glemte vor Pakvogn, der nu blev her i Petersborg til et Tvistens Æble mellem en heel Deel stridende Magter. Toldvæsenet ikke alene confiskerede Vognen, men man truede endog med at confiskere Skib og Ladning om forbrudt i Toldsvig. Vor arme Ohlson gik bleg og forknytt i over 8 Dage som varede inden alt blev bragt i Orden.

Vi tog vor Tilflugt baade til Mæglere og Consuler, men uden Held og da der intet stod tilbage maatte Professor Hansteen hen til Concrin baade ved denne Ministers store og lille Audiens og først da endelig blev Vognen udleveret og Ohlsson fik Praktika. Disse Ubehageligheder, hvortil endnu kom at alle vore Bøger og trykte Sager skulde conserveres, optog den første Tid af vort Ophold i Petersborg, saa at vi alle kun lnggedes efter at komme derfra og begynde vor egentlige Reise.

Det russiske Toldvæsens lavere Erobedsklasse - den Høiere tør jeg intet sige om - er meget kjære i Zigarrer, Viin, Tobak, Rom, Cognac, Øll men efter hvad vi erfarede ved Cronstadt og besynderlig nok vilde disse gode Visitateurer ikke lade sig nøie med den simple Grund for vort Afslag, at vi Intet havde af alle disse Sager, men meente at det tilkom dem som en Rettighed. - Vore gode Venner her i Petersborg lode sig mærke med at de herværende havde endnu en Manie nemlig den for Penge - men da vi ulykkeligviis delte denne med Dem, saa kunde vi heller ikke tjene dem i denne Retning, og forbleve saaledes stumme og maaske af dem kaldede dumme.

Vi have her antaget en Tolk, der skal følge os paa Reisen han faaer 500 Rubler i aarlig Løn, hvilket her ansees for en meget lav Betaling. Født livegen paa et Liflandsk Gods er han

for 5-6 Aar siden frigiven og har siden tjent i Petersborg; hans Modersmaal er egentlig tysk, men han taler flydende russisk - hans-Navn er Gustaf Rosenlund, om hans Character veed jeg endnu intet at fortælle dig.

Forøvrigt tilbringe vi Tiden med at ordne os til den store Tour; en Vogn er købt, hvori Hansteen og jeg skal køre, vi lade os søge om Oplysninger paa alle kanter og indrette derefter vore Behov. Imidlertid forsømme vi ikke vore Forretninger, men observere saa ofte Tiden tillader det - dette skeer som oftest paa en stor Exerceer Plads i Nærheden af vor Bolig, hvor det da ikke mangler paa Tilskuere. Iblandt disse ere de Militaire os da meest Uvelkomne, da deres Armatur indeholder saa meget Jern, at vi ikke gjerne ønske dem nær vore magnetiske Instrumenter og det har allerede flere Gange givet Anledning til mimiske Underholdninger, da vi paa Grund af vor indskrænkede Sprogkundskab har maattet indskrænke os til Mimik og Pantomime. Russerne ere imidlertid, saavidt vi kunne mærke, meget godmodige og tjenstagtige og der har endnu ikke forefaldet noget, som vi kunde have Grund til at beklage os over.

Vore Udflugter i selskabelig Henseende have kun været Faae, men disse igjen saa meget behageligere. Vor Minister General Palmstjerna behandler os med al den Courtoisie, som man kan vente af een saa dannet og bereist Mand. Han har været i Norge og det er os en Glæde at høre ham tale om vort kjære Fædreland.

I vor General Consul Sterkys Huus have vi tilbragt flere hyggelige Dage, især paa hans Landsted udenfor Petersborg.

Den brede og stolte Neva danner ved sit Udløb flere Øer, der dels ere bebyggede som Dele af Byen, dels danne dens landlige Omgivelser. Blandt disse er Jellagen med sit keiserlige Slot en yndig Plet Jord, beriget med Alt hvad der kan fremskabes med Kunst og Smag. Slottet er lille men gennemført med en sjelden Elegance og Pragt, Portalen med hugne Steentræpper, Canalen tæt under Slottet med Granit Indfatning, den herlige Park, de fiinpolerede Marmor Søiler Statuer og Billedhuggerarbeidet, Alt er magnefikt.

Fra Jellagen føre Broer over til andre Øer og Fastlandet. Een af de Første er Kamanoi Ostrov, Steen Øen, der forhen skal have været en steril med Sumper opfyldt Sand og Steen Øe, hvoraf der dog nu end ikke er Spor tilbage. Herlige, frodige Træplantninger bedække nu hele Øen, der gennemskaaren af to og tredobbelte Alleer, bedækket med en underlig Mængde nydelige Landsteder, det Ene smukkere end det Andet, med Canaler Bassiner og Broer, danner en stor og herlig Park.

Sterky havde her, saavel som vor Banquier Stieglitz sit Landsted og vi havde derfor flere Gange Anledning til at besees denne yndige Øe med sine deilige Villaer.

Russerne have vistnok fra Hollænderne og tildeels vel ogsaa paa Grund af deres Reiser en særegen Kjerlighed for Blomster, de sige derfor igjennem disse Naturens herlige Børn i deres kolde Hjem at hentrylle til sig Sydens Erindringer; Drivhuse, hvor der ikke alene pleies og opelskes sjeldne Blomster og Væxter, men ogsaa Frugter, ere derfor ikke sjeldne hos de rige russiske Stormænd og i Petersborg seer man intet velordnet Huus uden at det daglige Værelse pranger med en udsøgt Samling af sjeldne og altid blomstrende Væxter, der fra Gartnere med en aarlig Godtgjørelse af omtrent 100 til 200 Rubler bestandig pleies og ombyttes med Nye, naar de have afblomstret.

I de store herlige herlige Paladser som næsten alle Privat Bygninger ere i Petersborg er det en temmelig almindelig Luxus at finde et for det meeste, Hjørnevindue bestaaende af een eneste Speilglasrude, der rækker lige fra Gulvet. Denne Vinduesniche drezeret med kostbare Silkegardiner, har et fiint udarbejdet forgyldt Gitterværk udenfor og er altid prydet med en Mængde blomstrende Væxter, der slynge sig op ad Vinduesrammen og langs de med Statuer eller polerede Marmor Søiler, der omgive Nichen og paa denne Maade danne et levende Lysthuus i det daglige Værelse og midt i den kolde, barske Vinter. Paa bløde Divaner hviler her Husets Frue, her læser og arbejder hun, hilser hun forbifarende Bekjente og modtager dem der besøge hende. - Man kan ikke tænke sig et yndigere Boudoir end denne Niche, med en Udsigt til den brede Neva eller til de livlige Gader.

Med samme Smag ere ogsaa Lyststederne paa Kommoi Ostrov anlagte og forskjønnede. Gjennem de løvfulde Træer skimter man Petersborg hvidgule Paladser eller dets forgyldte Taarne, mellem de ranke Stammer glindser Nevaens blanke Bølger, nær ved Huset slynger sig en Canal, eller man seer hist og her fra Balconnerne enkelte Smaa Partier af de lange og herlige Alleer. -

Paa Stieglitz's Landsted, der var forsynet med et herligt Drivhuus, havde dette maattet afgive sine smukkeste Blomster og Frugttræer til Prydelse af Salonner, Cabinetter og Collonaderne udenfor Huset. Jeg troede mig i det varme Italien da jeg paa en varm Julidag, under en deilig blaa Himmel, lænet til glatslebne Marmor Søiler, omslyngede af Viinløv og Epheu indaandede Duften af Orangeblomsterne, der rundt om mig, langs Søiler og i store Marmor Vaser, paa Borde og langs Væggene stode der saa yppige og friske med de markgrønne Blade mellem Blomster og gyldne Frugter som om de aldrig havde følt et kaldt Vindpust fra Ruslands Stepper.

Middagsbordet var prydet ikke med udsøgte Blomster, men ogsaa med tidlige Frugter, jeg spiste her herlige Vand Meloner, Druer, Moreller, Blommer, endogsaa Ananas. -

Haven var et Blomsterteppe saa rigt og yndigt, som kun Naturen kan frembringe det. Ogsaa her fandt jeg hele Pyramider af Orange Træer i Blomster og med Frugter, Marmor Piidestaller med Statuer og store Vaser omslyngede med Eviggrønt og med herlige blomstrende Væxter i.

Iblandt de mange smukke Landsteder jeg saae, tildrog sig især eet min Opmærksomhed; det laae paa den lille Øe Christofskii og tilhørte Keiserens Livlæge. Selve Villa en var bygget i en herlig Stiil og prydet med Søiler og Collonader ligesom den Forrige forskjønned med et Udvalg af de deiligste Blomster i fuld Flor, men noget fjernet fra Hovedbygningen laae imellem store melancolske Hængebirke og Asketræer en yndig Have Pavillon bygget i middelaldersk, gothisk Smag med Taarne og høie Vinduer med malet og farvet Glas. Langs Veggene slyngede sig Epheu og Viinløv op til Vinduerne og om disse; De smaae Taarne og selve Bygningen ere tækket med lyseblaae Jernplader, der i Forening med de røde og gule Steen hvoraf Bygningen var opsat i Modsætning til Træernes grønne saae venligt og oplivende ud. Rundt omkring dette venlige Tempel var der Blomstrende Rosenhækker og fra smaae Balconer duftede Oranger og andre Sydens kjølne Væxter, Canalen slyngede sig om dets ene Side og fra Broen der førte over denne saae jeg den hele Bygning i sit rige Farveskjær speile sig med grønligmørke Farver i det stille Vand.

Jeg kunde næsten ikke løsrive mig fra dette yndige Sted og vil vistnok længe gjenkalde mig dette Anlæg, som et Ideal for mine Ønsker.

I Begyndelsen af mit Brev omtalte jeg for Dig en ung Russe, som jeg havde truffet hos Excellencen Suchtelen i Stokholm, ham opsøgte vi nu her og fandt - en Livegen hos den rige Demedioff. Jeg har endnu ikke været saa længe i dette Contrasternes Land til at jeg skulde med Rolighed have erfaret at en ung, videnskabelig dannet, meget lovende ung Mand, som jeg traf i et dannet og elegant Selskab skulde være en Livegen - jeg kan ikke nægte at jeg blev mere end overrasket og i høi Grad skuffet. Jeg erfoer at han, som det skal være Tilfældet med flere Livegne hos de russiske Magnater var sendt udenlands for at studere Bjergvidenskab og forøvrigt uddanne sig for at blive et nyttigt Lastdyr for denne store Herre; at han i det frie England ikke heller valgte Frihed for Livegenskab hjemme røber hos ham, der tillod ham at reise et beundringsværdigt dybt Kjendskab til den russiske (maaskee ogsaa menneskelige) Caracteer og hos den Angældende en ligesaa varm Fædrelandskjærlighed som en Troskab uden lige. Hvad der i det første Øieblik faldt mig modbydeligt i denne - jeg veed næsten ikke

om jeg kan kalde det - Lavhed faldt snart bort og jeg modtog med Fornøjelse hans Bistand og Ledsagelse, da vi besaae de Demidoffske Samlinger. Denne Ruslands rigeste Familie skal stamme fra en Slægt, der under og før Peter den Store udmærkede sig ved Driftighed og Foretagelsesaand. I de kaljeanske Bjergværker i Siberien, nu berømte som rige Sølvbjergværker, da kun drevne paa Kobber, skal denne Familie have lagt Grundvolden til en Rigdom, der bestandig forøget under Ruslands stigende Velstand har naaet en enorm Høide. Husets Fyrste har nu i længre Tid levet i Italien, hvor han i Florens, Mailand, Neapel og Rom har sine Paladser og et eget Hushold. Han reiser stedse om med en udvalgt Trop italienske Skuespillere og hans Fester skal have været udmærkede som hans Rigdom; i Mailand skal der blandt andet findes et Demidofferne tilhørende Gemme eller Camee Samling, der skal vurderes til flere Millioner Rubler, foruden Malerie og Sculptur Samlinger paa flere Steder, saavel i Italien som i Petersborg, Moreau og paa Stamgodserne i Ural. Den gamle Demidoff var nu død den 24de April og en ung Mand paa neppe 30 Aar var Arving til den store Rigdom.

Som en Følge af Familiens Fravær var Palaet her ikke beboet, størstedelen af de kostbareste Sager indpakkede, saa at jeg kun saa en ubetydelig Deel, der dog i mine Øine vare store Skatte. Jeg tvivler om at jeg nogensinde vil komme til at see hos en Privat Mand en saadan Masse af Guld, Sølv, Ædelstene og Perler som her fandtes, der var store Pokaler og Sølv og Guldkar fulde til Randen af store og smaae Perler, Affald fra en uendelig Mængde af broderede Klæder, Teppar, Hovedtøi, Sadler, Skabrækker, og Ridetøi, der ere Drikkehorn, Vaser og Skaale af drevet ædelt Metal, chinesisk Porcelain i utrolig Mængde og Størrelse, Ædelsteens Smykker fra Tatarernes og Gammel Ruslands Tider, gennem alle Tidsaldrer indtil vore Dage; Agat og Bjergkrystal forarbejdet og slebet til de heterogeneste Sager, snart til Pynt, snart til Brug, meget blot som Legetøi og Kunstarbejde, Romerske, græske og etruske Oldsager, Malerier og Statuer alt i en Rigdom og Pragt som neppe kan beskrives.

Et rundt Bord næsten 3 Alen i Diameter, sammensat af slebne Malachit Stykker, (et smaragdgrønt Kobberoxyd) var mig især mærkværdigt, saavel ved sin Skjønhed, som ved de Erindringer, der knytte sig til det. Pladen er forarbejdet i Siberien paa Familiens Godser af dens Livegne, Foden og det Øvrige i Paris; det hviler paa en Gruppe af Bronzefigurer af fuldendt Skjønhed og Arbejde og midt paa Bordet staaer en Gruppe af Cargatider ogsaa af bronze. I den skjæbnsvangre Nat da det Sternbergske Polaris brændte, da saamange af Balgjæsterne omkom i Luerne og i Trængselen kom Napoleon træt af Anstrængelsen under Ildebranden ind i et Huus nærved og anmodede om at erholde en Læskedrik - det var det

Demidoffske Hotel og lænende sig paa det førømtalte Bord med den ene Haand for Øinene tilbragte han en rum Tid i dybe Tanker. Der blev serveret Champagne og Vand for ham paa Bordet, og paa samme Sted vor Ven den Artighed ogsaa at lade os tømme et Glas, der var os dobbelt kjærøt under saadanne Forhold.

Inden vi forlade Petersburg har vor Bekjendt lovet os Breve til sin Familie i Ural om vi muligens komme derhen hvor De boe.

Og nu mit første Farvel fra russisk Jordbund, gid jeg snart kunde sige Farvel til Petersburg, men dertil er der endnu ikke Udsigt. - Med næste Post mere om den store Keiserstad.

2det Brev - Fortsættelse fra Petersburg, 8de Juli.

Gaderne svømme i Lysglands, det er Glædesblus, Illumination i Anledning af Brailovs Indtagelse af Armeen i Tyrkiet. Canonerne have tordnet, Musikken jublet, Præsterne sunget Te Deum, Soldaterne presenteret og hurraet, Alt har været lutter Glæde og Fryd. Træt av at see og høre har jeg tyet hen til mit Skrivebord for I detmindste gennem Pennen at sende Dig og mine norske Venner en venlig Hilsen fra det Fjerne, idet jeg smigrer mig med at Rum og Tid endnu idetmindste ikke har ladet mig tabe noget i mine Venners Erindring.

Som en pligtskyldig Reisende, der, i det mindste som Normand, maae have meget at beundre og lægge mærke til, har jeg siden mit sidste Brev været paa Opdagelses Reiser - rigtignok i den bekjendte og civiliserede Verden, deels i den egennyttige Hensigt selv at see og lære, deels ogsaa for ved det Nye, som jeg har at fortælle at gjøre mig interessant for mine Venner. Ifølge mit Løfte om Fortsættelse vil jeg derfor lade Pennen løbe om hvad jeg saa og overlade til Eder selv at søge op i andre Beskrivelser hvad jeg ikke omtaler eller ikke har seet af den store Stad.

Som en Følge af Indkjøb af de mange Smaating som behøvedes til Reisen, besøgte jeg ofte de russiske Kjøbmandsboder, det saakaldte gostinuii devor eller Bazaren. Den ligger i en prægtig Gade, Nevskii Prospekt og danner en stor firkantet toetages Bygning med dækkede Søilegange rundt om, Boderne ere smaae, men vel forsynede og frembyde Alt hvad der næsten kan tænkes og som kan erholdes for Penge, fra de kostbareste Luxus Artikler til de simpleste daglige Fornødenheds Artikler og alt meget billigt. For en Fremmed, der ikke kjender den russiske Handelsmand er imidlertid dette ikke at erfare ved første Besøg, thi han vil om han ikke vogter sig blive prellet for det dobbelte jo tre og fiir dobbelte af Varenes Værdie. Saasnart man sætter Foden paa de smaae Trapper, der rundt om fører op til Bazaren

træffer man strax paa en Kjøbmand, der beskjæftiget eller ubeskjæftiget stedse har strængt Udkig især efter Fremmede, som Russerne med eiendommelig Skarpsind strax opdage. De tiltale Een strax med et høfligt Schto prikaschetes. Hvad befaler min Herre? og med Huen i den ene Haand og med den Anden næsten trækkende Een ind i Boutikken begynder han med den utrætteligste Taalmodighed at rose sine Varer, deres Godhed, Styrke og Billighed. Han river alting ned, udfolder de kostbareste Schavler og Mousseliner fremviser Guld og Preciosa, kort er saa høflig som et Menneske kan være. Duperet heraf hænder det som oftest at man begynder at kjøbslaae om Sager, som man aldrig har tænkt paa eller trænger til og alt kan man være overbeviist om at blive mere eller mindre snydt. Kjender man dem derimod, maae man aldrig tage i Betænkning at byde en Trediedeel, jo endog en Fjerdedeel af hvad der forlanges og man maae især være fræk nok til at udholde det fornærmede Øiekast, den bedende ydmyge Mine hvormed Budet modtages, lader man sig forbløffe er Spillet tabt. Man vende Ryggen, lade ligegyldig og erklære det for det sidste Bud man gjør. Gaaer man saa, da bliver man uopholdelig kaldt tilbage. Prisen falder først 10, saa 5, saa 3 Rubel og tilsidst efter at have gaaet eller ladet som man vilde gaae 2 til 3 Gange erholder man det dog tilsidst for en Priis som sammenlignet med Hjemmets synes ringe, men som dog, det kan man være overbeviist om, er endnu nogle Rubler større end den almindelige Verdie.

Det er utroligt hvad de russiske Fabrikata ere billigt, man synes at Materialiet mangengang neppe er betalt med det dobbelte af hvad Forarbeidet koster. Især er dette Tilfældet med Alt, som forarbeides af Læder og Skind, Træ og Jern. - Skotøi tEx kan man erholde meget billigt, men ogsaa slet, thi det er ikke alene i Priserne at Russerne ere fiffige, deres Vid anvende de ogsaa paa det Substantielle. - Saaledes klistre de Saalerne til Læderet uden at sye det - anvende gammelt udslidt Skind og Læder og udfylder Hulningerne med Pap og Lærred.

Billigheden af mange Artikler er mærkelig og man fortæller flere Anekdoter i denne Anledning. Saaledes er Læderkufferter i Almindelighed at erholde for en Spotpriis. I Bazaren stode to Kjøbmænd ved Siden af hinanden og da den Ene havde solgt en Kuffert til en usædvanlig lav Priis gik den Anden hen til ham og spurgte i al Fortrolighed, hvorledes det var ham muligt at sælge til saa lav Priis; jeg har stjaalet Læderet, sagde han og dog kan jeg ikke sælge en Kuffert for hvad du nu solgte den for. Den Anden tilstod alligevel at han kunde det, thi, bemærkede han, du har stjaalet Læderet men jeg har stjaalet Kufferten aldeles færdig.

Bazaren danner alene Udsalgssteder, Kjøbmændene boe I Staden andetsteds og komme kun derhen for at røgte deres Forretninger. Foruden den store Bazar gives der i Petersborg flere mindre, saaledes er der ligeoverfor den catholske Kirke i Norskie Prospekt en lille Bazar

for Sølvtoi, hvor der sælges gandske udmærket forarbejdede Varer og det Mærkeligste herved er at disse Sager blive udførte af simple Russer, der rigt nok fra Begyndelsen have haft udenlandske Læremestere, men som dog nu arbeide med en Smag og Fuldkommenhed, som sætter deres Arbeide i første Rang. Deres Basrelief efter Antiquer udførte paa blank Grund af mat Sølv er ganske fortrinlige og i Form og Mønstre følge de ligesaameget en uddannet bildende Smag, som de bedste Udvalg af etruske og græske Konstsager.

Med Hensyn til Petersborgs Bygninger kunde jeg vistnok have overmaade meget at fortælle, men det vilde uden Tegninger og uden en stræng Detail blive ufuldkomment og langt fra interessant.

Jeg har beundret Peter den Stores Monument, Senatsbygningen hvor der endnu sees Spor af Kanonkugler fra Oprøret i 1825, Admiralitetet med sit herlige forsøvede Spiir, Kirkerne i deres egne asiatiske europæiske Stiil med de tinforgylde Kupler, Generalitets Bygningen og det keiserlige Slot. Jeg har været i Theatrene og beundret, paa Nevaen og seet dens Granit Kaier, paa Eremitagen og seet mig træet paa Malerier og Kunstsager; jeg har seet Parader og Revuer hørt Musik og Sang, alt var særdeles moersomt for mig, men da jeg anseer det vanskeligt at bibringe Dig en ligesaa stor Fornøjelse ved at fortælle derom forbigaaer jeg alle disse Herligheder - dog til eet Sted maae du i Tankerne følge mig - det er til Bergværks Academiet, en herlig Bygning med Colonner, lige ved Nevaen. Samlingerne her ere ligesaa udsøgte som sjeldne og af en høi Værdie.

Siberien skal være et rent Eldorado, Edelstene og Guld findes i Mængde, dog desværre ikke saa lette at komme til at det bliver mig muligt at fylde mine Lommer dermed. At der dog findes deilige Sager saae jeg nu med egne Øine, blandt en Mængde Exemplarer af forskellige Edelstene, lige udmærkede i Størrelse som Skjønhed tildrog sig især en fossil, forstenet Træestamme min Opmærksomhed. Den var omtrent 2 Alen lang og næsten 3 Fod i Diameter. Barken med sine Knuder og tilbagestaaende Grene var forvandlet til en bruunagtig Kalk, det andre Træ derimod der var huult og aabent paa den ene Side bestod af en heel Masse af smaae og store hvide Bjergkrystaller, paa hvis ydre Deelee laae ligesom henkastet snart enkeltviis, snart i store Claser en Mængde Amathyster hvorimellem sprang frem temmelig store gule Topaser. Paa enkelte Steder fandtes ogsaa de bekjendte siberiske Røg Topaser fra det fineste Røgbrune til det næsten Sorte. - Den kløvede Stamme stod med Aabningen imod det fulde Sollys, der spillede i deilige Formationer i Crystallerne og frembragte et underfuldt skjønt Syn.

En anden Gjenstand tiltrak sig ogsaa min Opmærksomhed. Den Berg-Officeer, som ledsagede Os viste mig et Stykke Guld og gav mig det i Haanden. Da der blev mig leveret, faldt det mig ikke ind at tænke paa hvor svært det kunde være, mit Øie bedrog sig i den ubetydelige Klump jeg saae for mig, der omtrent kunde være 3 Tommer langt og to bredt. Men da jeg fik det i Haanden sank denne pludselig ned af den svære Tyngde thi det var en Klump Guld af 24 $\frac{3}{4}$ £ Vægt til en Værdie af mere end 1000 Spd. - Det skal være fundet ved Miäsk i Ural af en simpel Arbeider, Dagen før Keiser Alexander besøgte Stedet - det blev igjen lagt paa samme Sted, hvor det var fundet og Berg Directeurs Courtoisie lod Keiseren med egen Haand igjen grave det ud.

Jeg haaber at besøge disse guldrige Egne, hvor man finder saadanne Skatte og om det end maaskee neppe falder i min Lod at finde Noget, saa vil jeg dog haabe at jeg sættes istand til at kunne meddele Dig nærmere Details om disse interessante Steder. -

Da Academiet er en Lærestalt ogsaa kaldet Bergcadet Skolen, findes her betydelige Samlinger henhørende alene til Berg Bygning, Maskinlære Foredrag, Grubebygning etc. Vi besaa saaledes et Grube Anlæg i Miniatur rigtignok, men dog saa stort, at vi med Fakler before Gruberne.

Et andet Sted, som vi ogsaa besøgte vil jeg kun med faa Ord berøre nemlig Mynten paa Fæstningen, der ligger paa en Øe i Nevaen. Foruden i de seeværdige Mynt Værkstæder bleve vi førte ind i Fæstningskirken, hvor der blev opbevaret Trophæer fra de mange Krige, meest Faner, hvoraf nogle især tildrog sin Opmærksomhed, da man paa dem saae Spoer af en blodig Haand, der maaskee i Døds kampen endnu krampagtig havde grebet om det hellige Klenodie og søgt at bevare det. - Her var Fahner fra Carl den Tolvtes Tid, fra Perser og Tyrkekrigen og fra Napoleons Feldttog i Mængde.

Fæstningen havde et skummelt Udseende og da man havde fortalt mig om dets Cassematter, hvori Mange - Skyldige og Uskyldige - havde sukket og endnu sukke, om Oprøret fra 1825 og de da overfyldte Fængsler, om Arachtschejefs Despotie og hans private Hevn syntes mig Alt, saa levende at minde mig om Bastillen og Ludvig den 14de at jeg med Glæde igjen indaandede den friske Luftning paa Navaen og hørte de tunge Porte lukkes efter mig. Jeg rystede støvet af mine Fødder og følte mig igjen fri og rask.

Jeg blev idag Morges vækt ved en usædvanlig Klokkringning og da jeg hørte at der skulde være Høitideligheder i Anledning af Braelows Indtagelse forsømte jeg ikke Anledningen til at see og høre. Jeg begav mig derfor henimod Slottet, hvor en herlig militair Musik og en stor Folkemængde drog mig nærmere. Det var stor Parade og jeg saae her

Generaler og Officerer i Mængdevis, en heel Deel Soldater, megen Pragt og megen Orden. Især beundrede jeg en Deel Tcherkasser i deres maleriske Dragt. Det skal være en Adelsgarde, grusiske og georgiske Fyrste Sønner, der, paa denne Maade hiddragne og smigrede af Regjeringen afholdes fra der hjemme at drømme om Politik og svundne Herligheder.

Deres Dragt bestaaer af en kort Frak af høirødt Klæde besat med grønt Fløiel, røde Silkebeenklæder og Maroquins Støvler med Sporer; guldvirket Belte med Dolk og en krum Sabel og sort Peltshue med høirød Top. Deres Heste ere herlige af Turkmannsiske Race, vilde og ubændige som Folket selv. De gjorde flere Evolutioner, angreb og forsvorede sig og fremstillede en Fægtning, hvor der hverken manglede Gevær eller Pistolskud.

Deres mageløse Færdighed i Ridning overtraf aldeles min Forventning. Sættende i strakt Corruir mod hinanden, saae jeg dem pludselig forsvinde og troede i min Eenfoldighed og med Tanken om min egen Ukyndighed at de vare faldne af Hesten, men idet de passerede hinanden knaldede Skud og jeg saae nu at den Ene laae med en Fod i Stigbøilen under Bugen paa Hesten, den Anden langs Halsen og medens den Ene skjød sine Pistoler af ligefor Hestens Næse, fyrede den Anden indenfra under Bugen. Ligesaa mærkelig som Rytternes Færdighed var Hestenes Klogskab, Lydighed og fuldendte Dressur; som det lod til styrede de dem meest med Ord og Sporer, deres hurtige Vendinger satte mig i Forbauselse ligesom den Kjerlighed de syntes at nære for deres Herrer; som de paa den utvivlsomste Maade carresserede og legede med som vore Hunde med Os.

Den bekjendte Hornmusik hørte jeg her for første Gang - det er som vel bekjendt for Dig et Musik Chor dannet paa den aller forunderligste Maade - det er næsten Automater. Hvert Instrument har kun een eneste Tone at udføre og pauserer derfor saalænge denne ikke forekommer i det Musik Stykke som spilles. Hvilken overdreven ? hvilken Taalmodighed og Taktfasthed der skal til kan du vel selv tænke - det er ogsaa visseligen kun i en russisk Hjerne denne Idee kunde komme og i Rusland at den kunde udføres.

Medens Canonerne dundrede, Soldaterne raabte Hurra og de befjerede Hatte svingedes ilte jeg til den første den bedste Kirke for at see og høre Gudstjenesten, men der var saa fuldt af Mennesker og saa varmt at jeg kun saae en heel Deel Præster i fuld Ornat (mig forekom det, i blomstrede Sloprokker med høie Bispehuer paa) og hørte et herligt Sanger Chor. Sandt at sige har jeg al Respekt for at gaae ind i en russisk Kirke, uden at være ledsaget af Nogen, der kan være min Cicerone, thi jeg er bange for at støde an mod de religiøse Skikke. Hvad jeg hørte og saae var mig imidlertid altid interessant, især gjorde Sangen et dybt Indtryk paa

mig. Det var som overalt i Rusland ikkun Mandfolke-Stemmer, men fra den klareste Sopran gjennem fulde Tenorer til den dybeste, herligste Bas. Sopran Stemmerne udførtes af Børn.

Det fuldkomneste Sanger Chor skal ellers findes i Alexander Nevski-Klosteret, et saa herligt Chor, at Catalani skal have erklæret at hun ikke havde kunnet tænke noget saa vel udført. Desværre faaer jeg vel neppe Tid til at komme derhen, da det ligger over en Miil fra vor Bolig.

Mere om Gudstjenesten og Kirkerne haaber jeg at faae Anledning til at melde Dig senere hen.

Du veed af Aviserne at Keiseren ikke er her, men ved Armeen i Syden; saaledes kan jeg intet fortælle Dig om Hoffet, hvilket jeg vel heller ikke vilde have havt anledning til at lære at kjende.

Jeg har med Hensyn til dette indskrænket mig til at bese det saakaldte Vinterpalais udvendig og den dermed forbundne Eremitage indvendig.

Som jeg forhen har bemærket er der i dette Øieblik fuld Illumination der dog indskrænker sig til en hensigtsmæssigere Oplysning end hos Os. Her sættes nemlig smaae Talglamper, Skaale fyldte med Talg, hvori en tyk Væge, langs alle Fortouge paa hver 3-4 Alen alle Gader, Stræder hen og langs alle Canaler og Qnauer; Portalerne og tildeels ogsaa Balconer, isærdeleshed paa de offentlige Bygninger oplystes med couleurte Lamper. At denne Illumination kun lader sig udføre i smukt Veir følger af sig selv, og den var vistnok at foretrække for den farlige Vindues Oplysning som ofte giver ubehagelige Fyrverkerier.

Vor Afreise nærmer sig nu med stærke Skridt - gud være lovet - siger jeg i al Oprigtighed. Forhaabentlig vil jeg derfor i mit næste Brev faae Anledning til at datere det fra Moscau, som vor næste Station. - Lev indtil da (og senere) vel og mindes din reisende Ven.

3die Brev – Petersborg, den 8de Juli.

Til F. Due Stats Secretair i Stockholm.

Du bebreider mig, kjære Broder, at jeg seer for meget paa Bygninger og Kunstsager - lidet derimod paa Folket som jeg færdes med og lever iblandt. Det er en Bebreidelse som jeg flux tilbageviser. Har jeg indtil nu lidet eller intet omtalt det offentlige Liv, Nationen og de Mærkeligheder som Livet i Petersborg frembyder, saa ere Grundene dertil mange - jeg vil imidlertid spare baade Dig for at høre og mig for at anføre dem alle, men indskrænker mig kun til meget Faa.

For det Første seer og bemærker jeg gjerne, men tilytroer mig ikke Skarphed nok til at bedømme ved første flygtige Blik; for det Andet forstaaer jeg ikke Sproget endnu og kunde derfor tage Feil i meget; for det Tredie har jeg sandt at sige seet saa meget og dog i Grunden maaskee saa lidet at jeg ved at komme frem med mine smaae Noter maaskee kunde blive intet mindre end interessant. Disse Grunde faae være tilstrækkelige, men forsaavidt du ønsker det, saa vil jeg dog og offre nogle Timer og hele dette Brev alene til at fortælle Dig om de forskjellige Folke Characterer der meest og strax falder den almindelige Reisende i Øinene.

Vi det cameleoniske Vest-Europas foranderlige Beboere, der ere vante til i Klædedragt, Sæder og Skikke, jo endog Sprog at rette os enten efter Monsieur og Madame eller Sir John og hans Lady, er det strax, naar vi sætte Foden paa russisk Grund paafaldende at see dette ægte nationale, gennem Aarhundreders uforandrede Præg, som Alt her bærer og især denne Overgang til det varme Orientalske Liv.

Ogsaa vores Vugge stod jo ved Dons og Volgas Bredder, ogsaa vore Forfædre tumlede sig i Irans solhede sletter under en sydlig Himmel, men - ingen Gnist af Sydens Varme ulmer hos os - det kan ikke være Kulden, der har fortrængt den, snarere maae det vel være søeluftens Indvirkning paa den menneskelige Organisme, der igjennem Generationer har bibragt os dette alvorlige, kalde Præg, der udmærker den Norske Nation. - Russen derimod har i sin Klædedragt, i sit livlige blomsterrige Sprog, i sine Sæder og Skikke næsten uforandret bibeholdt Alt saadant som gamle Mindesmærker, Traditioner og historiske Betegnelser vise, at det var for Aarhundreder tilbage. Det samme russiske Sprog tales ved findske Bugt, som i Siberien og Kamtschotka, endog Dialecterne bestaae næsten kuns ubetydelige Forandringer af enkelte Bogstaver. Kun det Lille-Russiske Sprog er lidt forskjellig, men langt fra saa meget som i vore Provindser.

Klædedragten er ogsaa eens over det hele Rige og med Undtagelse af den europæiske dannede Russer der enten bærer Uniform eller henhører til Adelen, eens for alle Stænder, med Hensyn til Skjægget er det feilagtigt, naar vi hos Os troe at Peter den Store afskaffede det; det groer og vil vistnok endnu længer efter vore Børnebørns Tider groe frodigt paa deres Hager men det er rigtignok nu kun at finde hos Folket, medens det dengang ogsaa bares af Adel, Krigs og Civil Stand. - Den kloge Pater Tzar indsaae altfor vel at hans Nation maatte lære; dette kunde kun skee med Tilnærmelse til Andre og han søgte derfor gennem Afskaffelse af Fordomme at lade den russiske Nation erkjende at der gaves for den meget at lære og efterligne. Russen elsker sit Skjæg, som en Fader sit Barn, han agter det høit, er stolt af denne Prydelse og elsker alle, der bære det, foragte derimod de glatte Hager. Denne Foragt

søgte Peter at udrydde og det kunde kun skee ved at gjøre Russerne lig med andre Nationer; Skjægget forsvandt fra Bojarerne og de Store og med det Foragt for de Fremmede; de lærte disse at kjende og uden forøvrigt at tabe i Nationalitet udviklede der sig hos Nationen, gennem dens Store, en indre Virksomhed, en Fremgang i det Industrielle, der har hævet Rusland til det Høie Punkt, som det nu indtager.

Den russiske National Dragt er orientalsk, simpel og uforandret den Samme, som den var fra Oldtiden. Vel beskylder man Petersborg for at være neppe halv russisk, og det synes derfor vanskelig at dømme efter denne Bye, men Tilstrømningen af Mennesker er her saare stor og man har her mangengang mere end Andetsteds Anledning til at see Folk fra de forskjelligste Egne af Riget.

Russen bærer hvide Lærreds Beenklæder indendi Støvlerne eller ogsaa Benene omviklede med Lærred og Baste Skoe paa Fødderne. Den hvide eller couleurete Skjorte udenpaa Beenklæderne, sammenholdt med et Belte, er hans daglige Dragt. Den er ikke som hos os aaben i Brystet, men kun lidt paa den ene Side, saa at Brystet er fuldt bedækket. Halsetørklæde bæres aldrig - med Undtagelse i meget stræng Kulde paa Reiser. Gaaer Russen ud, er det kaldt eller om Vinteren, saa bærer han en Kaftan, aldeles liig de Orientalske eller som vore Sloprokker, for det meste af blaat Tøi, ogsaa kortere af Lammeskind med Haarene indad. Paa Hovedet benyttes en egen fladpullet Hat med et bredt Baand, undertiden besat med et hvidt Spænde og en lille Paafluglfær stukket ned i Baandet. Fruentimmernes Dragt har man sagt mig er noget forskjellig med Hensyn til Farve og Hovedtøi i forskjellige Dele af Riget, men overalt bæres et blaat eller rødt Skjørt med brede Border, hvid Schemise med lange vide Ærmer og Sølv eller Guld Spænder, omtrent som vore Bønders Søljer.

Begge disse Dragter har man rigelig Anledning til at see i Petersborg, især hvad Mændene angaae, da den benyttes af alle næringsdrivende Classer, fra den rigeste russiske Kjøbmand, til den simpleste Arbeider. Derimod seer man færre Fruentimmer i National Dragt og den er især kun at træffe hos Børnepiger og Ammer, som Loven byder skulle bære den, som et Særkjende for at Kudskene paa den Mængde Vogne, som til alle Tider gennemkrydse Gaderne, kunne vogte sig for at overkjøre dem. - Det er især Hovedpynten, en simpel høi blaae eller rød Hue kantet med Guld eller Sølvkniplinger der gjør dem kjendelige. For øvrigt træffer man vistnok ogsaa mange andre Fruentimmer i National Dragt, men de gaae aldrig uden et stort Tørklæde over Hovedet, bære aldrig siin høie Hue og ere derfor ikke synderlig bemærkelige.

En egen Classe af de simple Russer i Petersborg gjør den Reisende som oftest hurtigst Bekjendtskab med, det er Isvoschtehikkerne eller Hyrekudskene, hvoraf der gives en stor Mængde. Den største Deel af dem benytte et for Rusland eget Kjøretøi som kaldes Droschker, en fiirhjulet lille Vogn, uden Caleche, som kun benyttes af To. - Hvor man kommer i Petersborg finder man Vogne til Leie; de holde paa alle Hjørner og aabne Pladse, hvor der for deres Besøg findes Steenkrybber til Hestene, og om Vinteren endogsaa svære Skuur bestaaende af et Jerntag paa Søiler, hvor under de brænder et Baal for at Kudske og Heste kunne varme sig. Isvoschtehikkerne ere klædte i den russiske National Dragt med blaae Kaftan - de bære et lille Messingskildt paa Ryggen med det Nummer som de af Politiet er bleven meddeelt, hvilket saaledes maae falde den Kjørende i Øinene og sætte ham istand til at søge Ret om han paa nogen Maade er bleven forurettet af Kudsken.

Om Sommeren, under de lyse Sommernætter har man intet at befrygte i Petersborg, men om Vinteren har man Exempler paa at en enkelt Kjørende ofte kan være overfalden, udplyndret og som oftest styrtet i Nevaen. Der kommer nemlig fra Landet ind til Staden en stor Mængde Bønder med smaae Slæder, der søge en lille Fortjeneste under den lang Vinter og det er især disse, som man tilskriver flere af de begangne Forbrydelser. Ligesaa ofte som man hører om Saadanne, ligesaa ofte hører man ogsaa om en Redelighed der næsten grændser til det Utrolige. I en Handelstad som Petersborg roulerer, som man kan tænke sig store Summer og ofte er man nødt til at bære paa sig store Pakker med Assignater, der da forglemte i en Droschke skulde synes tabt for bestandig, men som dog som oftest kommer tilbage i Eierens Hænder gennem Isvoschtchikken, der med utrolig Standhaftighed følger det enkelte Spoer af den Tabende fra hans Afstigning indtil hans Hjem.

Isvoschtchikkerne ere muntre livlige og opvakte. Staae de sammen i en Klynge er der altid Spøg, Latter og munter Samtale. Aldrig ser man dem, uagtet de færdes fra Morgen til seent paa Nat, søvnige eller døsige. For det meeste synge da disse bekjendte nationale Sange, der istemmes og af Alle rundt om og er det Een af disse muntre Melodier, der tillige benyttes til Dands, seer man dem ofte ledsage Sangen med lystig og munter Dands.

Tænker du dig nu at disse Mennesker maaskee neppe fortjene mere end det knappest daglige Brød, at de i Storm, Regn, Sne og Kulde maae holde ud den hele Dag fra Morgen til Aften, saa kan man ikke andet end beundre dette naturlige muntre Sind, denne Sorgløshed og Ufortrødenhed, der er et Hovedtræk i den russiske National-Charakter.

Min Mangel paa Sprogkundskab tillod mig ikke at indlade mig noget med dem, men man har sagt mig, at man stedse finder dem muntre, meddelende og høflige. De overtage gjerne en

Cicerones Rolle og føre den Reisende hen til de forskjellige Torve, Pladse, Kirker etc hvor der er noget seeværdigt. Deres Forlangende med Hensyn til Betaling er bestandig ublu, man maae her som overalt kun byde en Trediedeel eller det Halve.

Det fuldkomneste Sanger Chor, der findes i Alexander Nevski Klosteret har jeg ikke havt Tid og Anledning til at høre. Den berømte Madame Catalini skal, ved at have hørt dt, yttret at hun ikke havde Idee om at der alene af Mandsstemmer kunde udføres en saa fortrinlig Musik, og tilføiede at den russiske Kirkemusik stod meget høiere end den Italienske.

Forøvrigt har jeg endnu seet saalidet af Gudstjenesten her at jeg heller opsætter til et andet Brev at meldet Noget herom.

Som jeg forhen har bemærket finder der nu en Illumination Sted, der dog er meget forskjellig fra hos os buigelige. Man sætter nemlig ingen Lys i Vinduerne, men ikkun Talglamper paa Gaden langs alle Fortouge og paa Canal og Nevas Quaierne. De offentlige Bygningers Portaler og enkelte Balconer ere decorerede med farvede Lamper. Det var at ønske at man hos os vilde følge denne Skik, den vilde vistnok forebygge mange af de Fyrværkerier, der finde Sted ved disse Leiligheder.

Af Aviserne har du seet at Keiseren er fraværende, ved Armeen i Syden. Jeg har derfor ikke seet ham og kan heller intet fortælle om Hoffet, som vi intet har havt at gjøre med. - Det interessanteste, som vi her havde Anledning til at see var den Krone, som Nicolaus var bleven kronet med, tilligemed en Deel andre Kronjuveler. Jeg har seet alt forlidet af denne Slags til ikke at beundre denne uhyre Skat, i Værdie større end vor hele Bank. Kronen bestaaer alene af hvide Diamanter af udsøgt Størrelse og Vand; Guldet, hvori de ere indfattede sees aldeles ikke, saa at den hele Krone ligner et Straalehav. - Øverst paa Kronen er indfattet den store saakaldede russiske Diamant ellers bekjendt under Navn af Bjergets Maane. Den prydede den preusiske Shah Nadins Trone og da denne Fyrste var bleven myrdet, plyndrede Soldaterne hans Skatte og Diamanten blev solgt til en Afganisk General, der igjen solgte den med flere mindre Juveler til en Kjøbmand i Bassora Schafras, der betalte alt med 50000 Piastre. Denne torde, af Frygt for at opdages, ikke strax sælge Diamanten, den blev i hans Eie i 12 Aar og først da blev den over Constantinopel bragt til Amsterdam, hvor der negotieredes Salg med det russiske og engelske Hof. Det Første købte den efter at Schafras, paa Grund af de mange Laan han havde været nødt til at gjøre, maatte flygte til Astrachan for at undgaae sine Creditorer. Den blev kjøbt for 450000 Rubel og et Adels Dipom for Schafras, der nedsatte sig i Astrachan.

Diamanten er usleben, oven stor og Junik, den skal vurderes til mere end det dobbelte af hvad der blev givet for den.

Tildeels mine Forretninger, tildeels min egen Lyst fører mig ofte paa temmelig lange Udflugter, saaledes tilbragte jeg igaar hele Formiddagen med at streife om paa Gaderne.

Det er besynderligt hvor Petersborg bliver monoton og jeg kan næsten sige trættende, naar man engang er bleven kjed af at beundre alle disse Paladser, disse Kirker med deres Kupler og den evindelige Pragt. - Livet, det raske frie muntre Aandsliv mangler aldeles ved denne Bye - mig forekommer den nu som en stor Paseren, som en Forsmag paa disse Militair Colonier som skulle findes i Nærheden af Novgorod. Hver enkelt Bygning, det være sig privat eller offentlig Bygning, hver Kirke, hver Portal og Collonade, alt er i og for sig selv skjønt, smagfuldt, symmetrisk, men det er just netop denne evindelige Symmetria, dette bestandig Skjønne, der troller Øiet. De uhyre store offentlige Pladse, som f Ex den ved Vinterpalaiet har en Størrelse saa at de i sig selv store Bygninger der indeslutte den falde næsten sammen til smaae Huse lig dem Børnene lege med. - Naar du tænker dig paa den ene Side først en aaben Plads mod Nevaen, i hvis Midte det berømte Peters Monument staaer, større end Carl den 13de Torv i Stokholm dernæst hele Adminralitets Bygningen i sin hele Udstrækning, dernæst igjen en stor Plads, hvor den store daglige Parade finder Sted, under Slottets Vinduer, der atter strækker sig langt henover og fra dette igjen den store saakaldte Eremitage Bygning, saa har du den ene Side af den parallelogramformede Plads, der paa den anden Side indeslittes af Senats Bygningen og den store endnu ufuldendte Isaks Kirke. Var nu denne Plads opfyldt af en mylrende Mængde Gaaende og Kjørende, saa man et muntret bevæget Liv paa denne uhyre Udstrækning kunde det endnu gaae an, men det er ikke Tilfældet. Soldater og Soldater og bestandig Soldater, og mellem dem Droschker og nogle kaftanklædte Russer ere de Faae der færdes; her mangler Liv.

Fra denne store Plads fører der flere Gader, der gaae ud som Staaer fra Midten af Pladsen - ogsaa heri ligger der noget alt for net og pralende. I den lange, lange Gade søger Øiet forgjæves at hefte sig ved noget enkelt Punkt, Afstanden og den lige Linie tillader ikke at udmærke nogen enkelt Bygning og man gaaer og seer sig aldeles træt. Især er Nevskie Prospekt uendelig lang og, da Bazaren er her, tillige temmelig besøgt. Følgen deraf er at Støvet er færdig at kvæle Een. Man har vel nok store og brede Fortouge for Fodgjængere, men Midten af Gaden er snart brolagt, snart macadamiseret, snart belagt med Brædder, saa at der er en Støv uden lige. Den mororsige Grund, hvorpaa Petersborg er bygget har lagt mange

Hindringer iveien for en god Brolægning og gjort den mangelstæds baade kostbar og tildeels umulig at istandbringe.

Hvad der især morede mig at betragte ar de herlige Kirker, som det lader til at Rusland overalt exellerer i. Stilen hvori de ere byggede varierer meget, men hælder dog - idetmindste her mere til den græske og romerske Bygningskunst end til den asiatisk-orientalske der skal være fremherskende i Moscau og det Indre.

Tildeels har man anvendt forskjellig Stiil, og saavidt jeg veed skal man i Architekturen benævne den Russiske som en egen end den byzantiske beslægtet.

For den mindre Indviede ere især Kuplerne paafaldende; de ere meget mere fladtrykte end de Almindelige og næsten altid forgyldte eller belagte med et hviddtagtigt glinsende Metal, der ligner Sølv. Denne Forgyldning tager sig prægtig ud i Afstand og maae forbause Enhver - man har fortalt mig at Luxus'en drives saa vidt at endog Klokkerne at et religiøs Sværmerie forgyldes.

Saa prægtige end disse Bygninger ere saa meget som de bidrage til at gjøre Petersborg pragtfuld i Afstand, saa skal det dog være intet imod Moscau, der i Kreml alene har mere end 4 gange saamange forgyldte Kupler som der gives i hele Petersborg. Den "kjære Moder Moscva" som Russerne kalde den haaber jeg at see og glæder mig forud til at gjøre hende Bekjendtskab.

For den Fremmede er det raske Liv imellem Folket selv i de mere besøgte Gader langt interessantere end disse Bygninger, den ene prægtigere end den Anden, - Øiet trættes ved det Eensformige og hviler med større Velbehag paa de fremmede Dragter og Physiognomier, Øret lytter til de fremmede Toner af de forskjellige Sprog og man fæster heller sin Opmærksomhed paa de mange Originaler, som overalt gjennemstreife Gaderne. - Saaledes mødte jeg ofte Kirgisiske og kalmukiske Fyrster paa mavre og stygge Heste i et langt fra fyrsteligt Antræk; en smudsig Kaftan, udslidte Saffiansstøvler og en høi spids Hue udgjorde Dragten, der stemmede prægtig overeens med det kalde jeg kan næsten sige sløve Blik fra de skjæve Øine. Næsten altid gik der en simpel Kirgis eller Calmuk foran, der ikke ledede, men trak Hesten igjennem Gaderne efter Bidselet, medens Sultanen selv sad, stille, alvorlig og patriarchalsk i den lurvede Sattel. Alle tre, Leder, Hest og Rytter syntes at være lige misfornøiede med at have ombyttet deres frie, muntre Steppe med de kalde, mørke og kvalme Gader og sandsynligviis var det ogsaa nødtvungen, som Sollicitant at Vedkommende befandte sig her.

Langskjæggede Cosakker fra Don eller Ural med lange Landser, i udslidt Kaftan og med en gammel Peltshue over det filtrede lange Haar, Tatarer i brogede Dragter, Kalmukker og Mongoler med guulbrune Ansigter og høist besynderlige Dragter tildrog sig min Opmærksomhed i saameget høiere Grad, som deres Nærvær her, midt i det europæiske Petersborg var saa aldeles uventet. - Imellem disse Orientens fremmede Børn, der stedse opvakte hos mig Tanken om at jeg maaskee om kort Tid skulde færdes, leve og boe blandt dem, bevægede sig i broget Vrimmel en Masse af Russer, der med Nationen egne, medfødte Industrie købte, solgte og frembød Varer af den aller forskjelligste Slags og paa en Maade som for mig var al- deles uvant. Endeel af disse ere saa originale, at jeg ikke kan undlade nærmere at omtale dem; Theeskjænkeren bærer om Livet et tykt Læderbeldte, med en lille Theemaskine med varm Thee og ved Siden af denne en heel Mængde Glasse; han raaber og skraaler uafbrudt paa "allerbedste varm Thee", fylder Glasset for sin Kunde og med en Danceur som vilde gjøre mange af vore Dancer Skam presenterer han den chinesiske Drik.

Een har et stort Træebræt paa Hovedet med varme Hvedeboller, en Anden bær en Guirlander af Hvedekringler, der er slyngede om hans Hals, Bryst og Liv. - Under Fastetiden er der Agurk Sælgere, der bære en stor Krukke med saltede Agurker, som presenteres hele eller Stykkeviis efter Kjøberens Ønske; Kage Handleren, der sælger varm Blini eller Faste Pandekager, smaae runde Pandekager, der serveres paa en Træpind og dyppes i Linolie; en Anden har Hvidløg, sort Brød og Salt, atter Een kogt Fisk, Kaal eller Frugt.

Om Sommeren seer man især en Mængde, der sælge neidovoi kvas en Drik tilberedet af Hindbær, Honning og Vand, der virkelig seer indbydende ud. Han bærer et Fouteral med Glasse om Livet og en Glas Krukke med denne røde klare Drik i hver Haand. - Alle frembyde deres Varer med et eget monotont Skrig, hvorimellem uafbrudt høres Kudskenes, Tovaschtschekkernes padi, padi, af Veien. Denne Classe er her overordentlig talrig og findes overalt og til enhver Tid - tidlig om Morgen og sildig om Aftenen træffer man dem, bestandig ved godt Mod, høflige og indsmigrende, raske til at kjøre og ufortrødne med den Fremmede, som de rigtignok søge at prelle for nogle Kopeker saavidt meget som det er dem muligt. - Naar de ikke ere engagerede saa staae deres Heste med Havreposen bunden om Hovedet paa et Hjørne, eller bundet til een af de mange Steenkrybber, som findes anbragt langs Husene i næsten alle Gader. Her samle de sig of test flere sammen og tilbringe Tiden medens de vente paa Kunder i munter Passiar, Fortælling eller som of test med Sang i Chor, hvor man da ofte see disse tilsynelade...

[Her mangler det noe i manuskriptet.]

Blandt en stor Mængde Kostbarheder og Mindestykker fra de forrige Tsarers Regjering, saae jeg med Interesse den Mængde Foræringer, som fra fremmede Hoffer var tilstillet Peter den Store. Et fuldstændigt Ridetøi, besat med forgyldt Sølv og Ædelstene, Slabrok broderet med Perler, endog store Vandkar af Sølv, var en Foræring fra det danske Hof - maaskee det var norsk Sølv. Et lignende fra den tyrkiske Sultan var broderet med Diamanter. -

Her fandtes en Mængde Sager, der havde tilhørt Peter den Store, eller som var forarbeidet af ham. Som bekjendt var han en fortrinlig Arbeider i flere Fag og jeg saae her Støvler og Skoe, som han selv havde syet, Basteskoe, som han havde begyndt at flette, men som han skal have erklæret, at det var det sidste Arbeide han skulde gribe til for, tvungent, at ernære sig ved sine Hænder. Der var flere Jern Arbeider, Laase, Nøgler, endog en Sølvskaal der bar Indskriften: Arbeidet af Keiser, Tsar og Storfyrste Peter Alexievitch, Selvhersker over hele Rusland, Store, lille og Hvide. Den var af massivt Sølv, rigt udarbeidet. - Blandt en Mængde Smaating, som havde tilhørt ham, var der en overmaade smuk Theemaskine, udarbeidet heel og holden af een stor, klar og hvid Bjerg Crystal, og en Sølvskaal hvorpaa var graveret paa Slavonisk: "Forsag kun, naar det ikke skader! Drik med Maade! Vinen er ikke altid Skyld, men Drukkenskab er forbandet!" Om han altid selv har tænkt paa denne Advarsel vil jeg lade staae uafgjort.

Disse med flere kostbare Sager bleve opbevarede i en stor, lys og høi Sal; i en Anden fandtes der Vaaben, Faner og Minder fra de forrige Krige; Her blev opbevaret den Bærestoel, som af Carl den Tolvte blev benyttet i Slaget ved Poltava, en Mængde forskjellige Faner og især et Udvalg af herlige Vaaben, fra de allerældste indtil de nyeste Tider.

Nær ved denne Bygning ligger det saakaldede Granovitaja Palata, en lav, ældgammel, hvælvet og mørk Sal, hvor Tsarerne efter Kroningen begave sig hen og modtog Adelens Hylding og hvor i ældre Tider lignende store Høitideligheder fandt Sted. Omkring denne Bygning ligge det nye og ældre keiserlige Palads, Kronings Kirken, det Patriarchalske Palais med flere offentlige Bygninger og en Mængde Kirker, der alle have een og flere, Kroningskirken fem, forgyldte Kupler. Jeg talte af disse fra det store Ivans Taarn 34 alene i Kreml, foruden en Mængde forgyldte Klokker af Betydelig Størrelse.

Den græske Kirke har stedse udmærket sig med Pragt - derom vidnet Moskva. Dens herlige Kirker udmærke sig saavel ind- som udvendig og er end Stilen tildeels barok, efter den moderne Smag, saa tiltrækkes dog Øiet ved den Mængde besynderlige Zirater, Taarner og Kupler, som er anvendt. - Isærdeleshed synes man i Rusland at fæste sig ved Klokkerne. Disse findes ikke alene i en stor Mængde ved alle Kirker, men ogsaa af en forbausende Størrelse. I Ivan Velikii Taarnet, der er 270 Fod høit, med en 30 fod høi forglidt Kuppel, hænger ikke mindre en 32 større og mindre Klokker, hvoraf Een, støbt 1817 veier 167,000 £. Den, Hvermand bekjendte collossale Klokke i Kreml, som, uvist om den nogensinde er bleven benyttet, nu ligger under Jorden, tæt ved Ivans Taarnet, er nog den Største som gives. Af Indskriften saa jeg at Tsar Alexis Michaelovitsh lod en Klokke støbe i 1654 af 320,000 £s Vægt. Den 19de Jumi 1701 brast den under en Ildbrand og først i 1735 blev der af denne og 80,000 £ Kobber støbt den Nye, Nærværende, der, siger man skal være gaaet istykker under Ophængningen. - For at bese den, maae man nu stige ned i en Grav, hvor den understøttet af en Mængde Bjelker vel er ophængt, men aldrig benyttes. - Den er 20 Fod 7 Tommer høi og 22 Fod 8 Tommer i Diameter.

Nogle andre andre Metal Colosser, der ogsaa findes i Kreml kan jeg ille undlade at berøre som Sidestykker til den foromtalte Kjæmpeklokke. Det er en Canon og en Houbitz, som ligge ved Indgangen til Arsenalet i Kreml. Begge bleve støbte 1686 paa Tsar Fiodor Ivanovitsh's Befaling; Feldtslangen har 20 Fods Længde og veier 17,000 £; Houbitzen er derimod kortere, men saameget sværere, da den ikke veier mindre end 96,000 £, med en Længde af 14 Fod. Dens Løb har en Diameter af 36 Tommer eller 1½ Alen; jeg sad fuldkommen opreist indeni den. - Der ligger en Kugle ved Siden, der skal veie 4,500 £. - Om den nogensinde er bleven benyttet er uvist; derimod er det sikkert at den i den simple Russers Øine er et talende Beviis paa den russiske Selvherskers dominerende Kraft. - Der var nu Tale om at anbringe den paa en passende Lavet, som en Prydelse for Arsenalet.

Da jeg første Gang passerede Kreml, saa jeg at alle Mennesker som gik den samme Vei, som jeg, toge Hattene af, endog Militaire og da Historien fra Novgorod stod mig i frisk Minde, undlod jeg ikke at følge deres Exempel, uagtet det var mig aldeles umuligt at opdage Aarsagen til denne Ærbødighed. Jeg fulgte en simpel Russer tæt i Hælene og da han satte sin Hue paa, bedækkede ogsaa jeg mig. Senere hørte jeg at jeg havde passeret Spaskoi Porten af Kreml, hvor et undergjørende Mariabillede er anbragt i Hvælvingen, og som skyldes denne Ærbødighed.

Udenfor Spaskoi Porten ligger en stor, overordentlig unik Plads, Krasnoi ploschtschad, hvis hele ene Side optages af det store Bazar, det største, som maaskee gives. Det danner en fiirkantet Steenbygning af uhyre Størrelse, omkring en aaben Gaard af samme Form. Boutikkerne ligger ikke alene langs Facaderne, men selve Bygningen er gjennemskaaret af en Mængde hvælvede Gange der have Boutikker paa begge Sider. Bazaren eller Gostinoi dwor, som den kaldes, danner derfor en lille Bye for sig selv med Qvartaler, Gader og Stræder. De fleste Qvarterer ere opfyldte med eensartede Boutikker, saaledes haves her Guld og Juveleer Qvarteret, Sølv Boutikkerne, Thee eller det chinesiske Qvarter osv. I de indre Gange i Bazaren er der som hos os paa Gaderne smaae portable Boutikker, opslaaede paa Borde, i Hjørner og paa Trapper. Især er her en Mængde Vexelerere, hvis Borde, opstablede med Guld og Sølvstykker, optage lange Rækker langs Gangene.

Den uhyre Folkemængde, der dagligen besøge Bazaren, de herlige Varer, den fortrinlige Orden og Nethed, Reenlighed og Symmetrie, som over alt hersker her, gjør et Besøg i Bazaren til en behagelig Underholdning for enhver Reisende. Den meste Uleilighed jeg veed at omtale er at der gives en uhyre Mængde Duer, der vante til den bestandige Folkemængde, uforfærdede flyve om og færdes inde i de høie Gange og som mangengang gjøre betydelig Skade paa Tøi Varer. Hver Kjøbmand har derfor en lang Stok staaende ved sin Boutik for at skræmme dem bort. Duen er for Russerne et fredet, helligt Dyr, der aldrig dræbes. De fødes og dør her i Bazaren, underholdes af Kjøbmændene; deres Reder findes i Mængde i Nicherne og under Tagene og ofte seer man unge Duer falde ned fra Rederne og tages i Beskyttelse af Boutik Eierne, indtil de blive istand til at nærme sig selv.

Paa den anden Side af den store Plads ligger Moskva's største og prægtigste Kirke, den store Vasilii blaschennoi, bygget i en yderst besynderlig barok Stil, men med herlige, colossale Former; ligeoverfor denne ligger den store Tribunal Bygning i Gothisk Stil og midt paa Pladsen er anbragt et herligt Monument, der forestiller den simple Russer Minin, indbydende Fyrst Pojaoski at ile med ham til Fædrelandets Frelse.

Krasnoi Pladsen, saaledes omringet paa de tre Sider af Bazaren, Vasilii Kirken og Tribunalet og paa den Fjerde af Kremls Mure med Spaskoi Porten, danner derfor et yderst pragtfuldt Skue; langs de mosklædte, hist og her med Vedbende bevoksede Mure ligger lange Alleer af Løvtræer; over disse hæve sig Kremls forgyldte Taarne og Kupler, og hist og her imellem Træerne seer man Spiraler og de forgyldte Ørne paa Kremls Muurtaarne; tilhøre ligger Tribunalet, tilvenstre den store Kirke og rundt om Minins Monumentet bølger en uoverseelig Mængde af Mennesker, de maleriske, orientalske Dragter, hvoraf man her seer

saa mange. Pragten i Bygningerne, de ældgamle Mure, de herlige Løvgrupper og den klare blaa Himmel over en livlig Folkemasse gjør Synet af Pladsen til eet af de smukkeste Punkter i Moskva.

Denne nu saa store og mægtige Bye var i de allerældste Tider kun en Bojar Borg, rimeligviis anlagt af Fyrst Juri Dolgarucki. Omkring den beskyttende Borg samlede sig Agerdyrkere og Haandtværkere, Kjøbmænd strømmede til med Varer, der blev en Markedsplads, senere en Handelsplads, der tilsidst fik Betydning som Stad og benævntes efter Floden, Moskva, en lille Elv der løber ud i Volga.

De Uroligheder, der rystede det hele russiske Rige, havde ogsaa sin Indflydelse paa Moskva; Borgerkrige, barbariske Nationers Indfald og Ildebrande ødelagde den flere Gange; desuagtet forstørredes den Tid efter Anden. 1382 blev den under Tsarens Fravær plyndret og brændt af Mogolerne under Tocktomysti; den næste Ødelæggelse fandt Sted 1812.

Moskva bestaaer af fire Dele: Kreml, bygget paa en Høide, hvor Dalgorukkis Borg før stod og Kitai Gorod danner Midten, omkring disse ligger Semljenoj Gorod og udenom denne Bjeloj Gorod; de to Første ere adskilte fra de Andre ved en gammel Muur, af en særegen Bygningsmaade; paa nogle Steder staaer endnu gamle Porte. Moskva har over 10'000 Huse, 8'396 Boutikker, 290 Kirker og Klostre og mer end 250'000 Indbyggere. Staden har en Omkreds af over 40 Verst, 4 norske Mile, med en Bredde af 7 Verst i een og 11 Verst i en anden Retning. Den sidste Brand skal ikke have været saa overmaade stor, som vi hos Os antage den at være; meest leed den af Træhuse bestaaende Semljenoj og Beloj Gorod; kun paa meget faa Steder saa jeg Spoer til Branden, alt var opbygget og kun hist og her opdagede jeg af Røg sværtede Mure henhørende til et enkelt Huus eller Palads.

Moskva er regelmæssig bygget, den har lange og lige Gader med smukke Huse opførte i moderne, smagfuld Stiil, men desuagtet er den langt fra at være monoton. Hertil bidrager baade dens Beliggenhed og andre Bygningsmaader. Ikke alene Kreml, men ogsaa flere andre Dele af den store Stad ligge høiere og bidrager til at give den hele Masse eet mere pittoresk Udseende; hertil kommer at den rige russiske Adel i Moskva har sine store Paladser, omringede af betydelige Haver med herlige Træer; dette giver Staden, overalt hvor man kommer, et landligt, hyggeligt Udseende, der i Modsætning til Pragtbygningerne, de store herlige Kirker og den hele Omgivelse uimodstaaelig henriver den Fremmede.

Moskva har fra de ældste Tider, efter Kiews Fald været Ruslands Hovedstad; herfra udgik hele Rigets bevægende og ordnede Liv, her kronedes deres Tsarer, her samlede Folket sig om Thronen enten for at hylde dens Herskere eller for at følge dem til Strid og Kamp. Rigets

mægtigste Adel blev ved Hoffet trukket hen til Moskva, og dette Sted var, indtil Peter den Stores Tid, Samlingspunktet for Alt hvad Rusland talte som rigt, mægtigt og udmærket. Med den nye Hovedstad opstod tillige samtidig en nye Adel, Tjeneste Adelen; dens Stilling i Staten, som den ældre Adels Ligemand og forlehnet med en større Magt end denne, havde til Følge, at Rigets ældgamle Familier bleve dominerede af disse Parvener, tildeels Fremmede og Yngre og der dannede sig saaledes to Partier i Riget: Tjeneste Adelen, nøie forbundet med Rigets Bestyrelse concentrerede sig omkring Thronen eller blev den hengiven over alt hvor den end blev sat hen; dens Standkvarteer blev Rigets nye Hovedstad Petersborg, medens derimod den ældre rige og mægtige Adel, foragtede en lav Stilling i Armeen eller Civil Etaten, levede om Sommeren paa sine Godser, om Vinteren i Moskva. Tilsidesat af Regjeringen, stolt af Forfædres Bedrifter, Rigdom og Magt vedligeholdte de endnu den samme aristokratiske Glands, der i Aarhundreder har været Rusland og Polen egen og bestandig skinsyg over Petersborgs Fremadskriden, Hoffets Fjernelse fra Moskva søgte den og søger endnu i en yppig Glands, i et rigt og storartet Liv i Moskva at vedligeholde den ældgamle Hovedstads nedarvede Hæder og Værdighed.

Jeg er saa langt fra at være Politiker, at jeg i denne Henseende ikke vover at opstille nogensomhelst Conjection, men at der i Rusland gjærer en Stemning for og imod det bestaaende er ingen Tvivl. Regjeringen undlader ikke paa alle mulige Maader at trække den gamle Kjerne Adel til sig, men denne, midt i et opulent Liv, med en høi Grad af Dannelsen, med uhyre Rigdomme, store Besiddelser og befalende over tusinder og hundretusinder af Bønder, som tEx Scheremetieff, Demidoff m.Fl. kunne ikke og det undrer jeg mig ikke over, finde sig i at de endnu skulle behøve et Fændriks eller Lieutenants Patent for at blive agtede og for tildeels at undgaae Chicaner af simple Parvener.

Adelen er i Rusland Adel, hverken meer eller mindre; den har ingen Rang, der respekteres udenfor dens Besiddelser; er den riig saa deler den denne Egenskab med en Masse af Fabrik Eiere, Kron Bønder, Kjøbmand og Embedsmænd, disse derimod ere ikke alene Adelige men ogsaa Rangspersoner og som Saadanne staae de høit over en Adelig uden Erobede. - En Fændrik, en Lieutenant, en Gouvernements Secretair eller landpolice Embedsmand kan under sin Tjeneste chicanere og ærgre Enhver som ingen Rang har og ved Siden af en gammel Fyrste, Greve eller Baron, der ingen offentlig Ansættelse har, gjælder en Saadan uhyre meget.

Desværre er den Aarstid jeg nu er her i Moskva, den som har trukket Adelen ud paa Landet og jeg har saaledes havt liden eller ingen Anledning til her at komme i nogen Berørelse med Aristokratiet. Efter hvad jeg har hørt maatte det dog have været

interessant at see dem midt i deres rige og glandsfulde Liv. Imidlertid haaber jeg senere paa andre Steder at gjøre Erfaringer og opsætter indtil da at berette hvad her kun kan være Brudstykker.

Vort Ophold her i Moskva er forøvrigt særdeles behageligt; Tiden løber med Lynildsfart for Os under vore sædvanlige Beskjæftigelser. - Paa Veien hertil gik et Niveau istykker paa et af vore Instrumenter og Hansteeen som er ligesaa praktisk som theoretisk, arbejder selv paa at sætte det istand. - Vi haver gjort Bekjendtskab med en tysk Familie, Professor Jänisk, (med Statsraads Rang og Prædicat af Excellence) hvor vi tilbringe mange hyggelige Timer. Hans Kone og Datter ere meget talentfulde, meget elskværdige, og meget forekommende imod Os. Datteren er især et Universal Genie af dem, som man meget sjelden træffer paa. Hun maler og tegner udmærket, besidder en Mængde Fruentimmer Netheder og er et reent Sprog Genie; hun taler og skriver Fransk, Tysk, Russisk, Polsk, Italiensk og Engelsk og læste op for os Digte skrevne paa Polsk og Russisk. Desuden studerer hun Ruslands Historie og vilde nu i Regard af vort Bekjentskab studere vor Historie og vort Sprog. - Gjennem Jenisk gjorde vi Bekjentskab med flere Familier, hvoriblandt Hr Fischer de Valdheim, Præsis for det herværende naturforskende Selskab, som har bæret os med en Udnævnelse som Medlemmer, imod at meddele det nogle af vore Observationer, som blive indtagne i dets aarlig udgivende Bulletins. - Vore Observationer anstille vi udenfor Byen i en Have, da de med Jerntage bedækkede Huse i Byen, have altfor stor Indflydelse paa de magnetiske Observationer. Afskedstimen slaaer her ret snart, maaskee allerede imorgen og fra vort næse Stand Qvarteer Nischne Novgorod vil vel min næste Epistel sendes Eder.

Jeg har endnu intet fortalt om vort hele huuslige Væsen, thi dette kan man ogsaa indrette sig paa en Reise; om vort Samvær med den simple Russe og om Befordringsvæsenet her i Landet. Alt dette gemmer jeg til næste Gang og sender Eder nu kun til Slutning en hjertelig Hilsen til Venner og Bekjendte.

C.D.

4de Brev - Nischne Novgorod, 8de August 1828.

Midt inde det meest brogede orientalske Liv, som man kan tænke sig, mellem Tusinder af Mennesker, der i de forskjelligste Dragter tumle sig om, handle, kjøbe, sælge, spekulere, tale og skrive, kan jeg næsten ikke komme til mig selv, saa aldeles forskjelligt er alt hvad jeg seer om mig. Vi ere komne hertil midt i det store Aarsmarked, hvortil det strømmer fra alle Ruslands Provindser en uhyre Mængde Mennesker med Vare, ligesaa rige og forskjellige,

som Sprog, Folk, Klædedragter, Sæder og Skikke. - En saadan broget Vrimmel, en saadan Conflux af Mennesker og eet saa storartet, industrielt Liv har jeg aldrig havt Idee om. Jo længere jeg kommer ind i Rusland, jo mere jeg lærer Landet at kjende, desmere beundrer jeg denne uhyre mægtige Colos, der synes at strække sine Arme ud over hele Asien. Jeg seer her om mig Hinduer og Amerikanere, Perser og Tyrker, Armeniere og Græker, Turkmener og Kirgiser, Tatarer, Calnukker, kort en Samling af Folkeslag, som gjør mig reent fortumlet. Her er en Sprogforvirring, en Blanding af Physiognomier, Dragter, Religioner, Sæder og Skikke, som om det var ved Babylons Taarn. -

Jeg føler i dette Øieblik den inderligste Glæde over igjennem Pennen at kunne meddele mig, at kunne udtale mig og lette af den Forbauselsens Byrde som hviler over mig og dog føler jeg idet jeg skal begynde at fortælle, hvor overordentlig vanskeligt det vil være mig at give et anskueligt Begreb over Alt hvad jeg her har seet og erfaret.

Som jeg forhen har meldt Eder, forlode vi Moskva Dagen efter at jeg sluttede mit Brev efter et Ophold af 9 Dage. Paa en afskyelig Vei, men igjennem meget frugtbare og veldyrkede Egne, kom vi den første Dag kun 5 Mile, idet vi passerede et smukt Slot tilhørende Fyrst Galitsin, General Gouverneuren i Moskva. Den næste Dag vedblev Veien at være slet, Landskabet var tildeels moradsigt, Veien var lagt paa Kavlebroer, Hestene daarlige og vanskelige at erholde, saa at det gik kun meget langsomt. Tilsidst gik vor Pakvogn istykker og vi maatte vente i 5 Timer inden den kom istand. Den Aftenen trak der op et Uveir med meget hyppige Kornmod, der den næste Dag, da vi neppe havde reist 4 Verst brød løs med en frygtelig Orkan. Træerne, der dannede en Allee langs Veien knækkedes og hvirvledes bort; Rækverket paa Broerne brødes ned og det var med Nød og Neppe at Heste og Vogne holdtes opret. Vor Jamtschik (Kudsk) steeg klageligen ned af Vognen efter at have placeret den og Hestene nede i en Grøft i Læe for Stormen og krøb selv under Vognen for at beskytte sig mod Hagel og Regn, der med frygtelig Kraft, jaget af Stormen, pidskede os om Ørene. Orkanen varede dog ikke længe, efter et QvarTERS Tid havde Storm og Regn ophørt og vor Jamschtschik krøb frem, tog sin Hue af mumlede en Bøn, korsede sig nogle Gange og udbrød tilsidst i et forskrækket Ak, bosche moi, min Gud jeg troede det var Dommedag! Efter at han derefter temmelig lakonisk vriede Vandet ud af sit lange Skjæg og Haar satte han sig op og istemmede en lystig Sang. - Jo længere vi kom frem saae vi Spoer af Stormen, Broe Rækværk vare omstyrtede med Verstepole og en Mængde Træer.

Gouvernements Staden Vladimir reiste vi blot igjennem uden andet end for at bytte Heste og ankom om Aftenen til Sudogda, en lille Landstad, hvor der blev opvartet med Vocal In-

strumental Musik den hele Nat, vistnok til Vedkommendes Satisfaction men til liden Baade for os trætte og søvnige Reisende.

Landskabet begyndte nu at blive til en næsten uafbrudt Ager, der vedvarede fra den ene til den anden Station. Landet var fladt og kun i Horizonten øinede vi Skovpartier der, som vi siden hørte, dannede Oka Flodens Bredder. Jordbunden, der forhen havde været sandig og moradsig blev nu tør og fast, meest leeragtig og vistnok overordentlig frugtbar at dømme efter de uoverseelige Agre. - Antallet af Landsbyer tiltog bestandig, jo længere vi kom og Færsele blev større og større.

Den 2den August kom vi til Murom, en lille Bye ved Oka Floden anlagt i den fjerne Oldtid af et finsk Folk, der kaldte sig Muroma. Det skal have været en stridbar Race, der først seent blev aldeles undervunnet og omvendt til Christendommen. Nu er ethvert Spoer af dem forsvundet og end ikke i Beboerens Ansigtstræk eller Skabning var det mig muligt at opdage nogen Forskjel fra de Russer, jeg før havde seet. Byen er lille, men overordentlig smuk; ligger malerisk bygget langs nedad Elvebakken mellem frodig Løvskov, som krandsede begge Bredder af den herlige Strøm, der bred og stor slyngede sig roligt hen igjennem det frugtbare Landstrøg. Den Bred hvorpaa Murom er bygget er høi, derimod er den Anden lav, saa at Okaen i Flomtiden oversvømmer Lavlandet og faaer en Bredde af næsten 20 Verst. Byen har en Mængde Læder, Sæbe, Olie og Lærreds Fabrikker, der igjen har til Følge en betydelig Handel og Flodfart. Da vi om Morgenen satte over Floden paa Færge, laae der en Mængde vel tiltaklede og netbyggede Flod Barker, der førte en heel Mængde Gods, lossede og ladede i travl Virksomhed. De havde alle to Master med besynderlige Zirater paa Toppen, samt brogede Vimpler og Flage. Paa den anden Side af Floden var Landet meget moradsigt, som en Følge af de hyppige Oversvømmelser og tildeels overordentlig sandigt. Da vi imidlertid havde tilbagelagt omtrent 20 Verst høinede Landet sig igjen, vi passerede gjennem store og tykke Egeskove, frugtbare Marker og velbyggede Landsbyer og saa flere Steder overordentlig smukke Partier, hvori den stolte og brede Strøm som et sølvklart Baand slyngede sig i yndige Bugtninger.

Den 4de passerede vi en Fabrikstad Pavlova med 4 Kirker og mange, besynderligt udskaarne Træbygninger i ældgammel Stiil. Stedet skal først være bebygget af tyske Colonister og Fabrik Arbeidere, som skulle have opført sine Huse paa gammel tysk Maneer, der siden er nedarvet til de nærværende Beboere. - Vore Natteqvarterer vare i de sidste Dage yderst maadelige, da vor slette Stjerne ledede os næsten den hele Vei til at forlade de store rummelige posthuse og reise til næste Station, hvor der da - intet var. Den sidste Nat, førend

vi kom til Novgorod tilbragte vi Natten hos en russisk Præst - en pope - plagede af Ruslands afskyelige Insekter Myg, Springere og Tarakaner. Vel havde vi til vor store Sorg forhen gjort Bekjendtskab med dem, men dog ikke i den enorme Mængde, som her hos vor gode Pope, der forøvrigt havde det tilfældes med Tarrakanerne at han var meget paatrængende. Tarrakanen¹ er et sort, modbydeligt Insekt af Størrelse som en stor Oldenborre. Forhen skal den have været langt hyppigere end nu, da en nye Slægt, med Napoleons Krigshær er kommet ind i Landet, og som derfor over Alt kaldes Prussaki eller Preussere. Det er en Scarabæ af ½ Tommes Længde af Kakerlak Slægten med gule Vingedækker, hvid under Bugen og af en Voracitet der næsten er mageløs. De holde sig skjulte i Mure og Træsprækker saalænge Dagslyset varer, men komme om Aftenen frem i Tusendeviis, løbe op ad Vægge og Tag, paa Stole, Bænke og Borde, med en uhyre Hurtighed, skye ikke Ild eller Vand, men lade sig falde ned i Suppe og Viin fra Taget og løbe op ad Lysene for at fortære Talgen. Jeg kan ikke beskrive hvad deres bestandige Nærværelse og Paatrængenhed er mig modbydelig og skjønt jeg nu allerede er lidt vant dertil, er det mig dog ubehageligt om Natten at føle dem falde ned i mit Ansigt, løbe over min Mund og mine Kinder og kjende dem under mit Sengeteppe. - Vor gode Pope var om Aftenen lidt fornærmet paa mig, fordi jeg vilde have steegt nogle Duer, som jeg paa Veien havde skudt, thi ingen Russer spise disse Fugle, der "drikke som Heste". Den næste Dag var han dog mere elskværdig og medens vi anstillede vore Observationer, viste Hansteen ham Solen i en Sextant, Magneternes Tiltrækningskraft og andre Smaating, som vi havde ved Haanden, der ikke alene forsonede ham med os (jeg havde korset mig mange Gange i hans Nærværelse) men ogsaa bidrog til at han erklærede os for Christne og beværtede os med en steegt Lammefjerding med Æg til. - De russiske Poper maae man ikke sætte i Sammenligning med vore Præster; det er raae uuddannede og uvidende Mennesker, der af Bønderne kyskes paa Haanden i Kirken og prygles i Vertshuset. For det meeste ere de meget forfaldne til Drik, fattige, usselt aflagte og henslæbe deres Liv i Sorg og Nød. - I Klostrene og blandt Stædernes Geistlige finder man derimod meget agtværdige, veldannede og velinstruerede Mænd.

Da jeg er kommet ind paa een Episode af Reiselivet vil jeg tage Anledning heraf til at fortælle lidt om vort indre Huus: det er vort Reiseliv i Almindelighed betragtet; jeg har nu tilbagelagt omtrent 1.200 Verst i Rusland og allerede døiet saameget at jeg antager jeg er temmelig bekjendt med Reisemaaden.

¹ Blatta orientali

For i Rusland at kunne benytte Postheste maae man løse et Slags Veipas, en saakaldet Podaroschna efter det Antal Heste som, i Forhold til Antallet af Personer og Vegten af det Gods man fører med, ansees nødvendig. Saaledes løste vi en saadan til 9 Heste, 3 for hver Vogn à 3-5 Copek pr Hest for hver Verst; vi tog een der lød paa hele Veien til Tobolsk eller for 3053 Verst, 305 norske Mile. - Ved at forevise denne paa Post-Stationerne erholder man strax Heste; kun sjelden og paa meget besøgte Veie er man nødt til at vente.

Professor Hansteen og jeg kjøre i en saakaldet polsk Britske, der kun hviler paa Fjedre bagtil - Erfaring har allerede viist at den er meget slet. - Ermann kjører alene i en Anden mindre og paa Pakvognen residerer vor Tolk Gustav; vor norske Anders sidder paa Bukken hos Hansteen og mig, der begge have hvert vort Barometer i Skjødets, der maae nøie passes paa de afskyelige Veie og hæves for hvert Stød, som Vognen giver, i Bunden af denne ligge vore daglige Instrumenter, Inclinaiton og Svingnings Instrumenterne, Sextanten med dens Stativ og Qviksølv Horizonten, Thermometrene, Compasserne samt i et velbevaret med Krølhaar foret Fouteral de to Chronometere, det Tredie bærer Hansteen eller jeg i Lommen. - Under Forsædet ligge vore Natsække med Linned, Klæder og Toiletsager og i Vogndørtaskerne er vort tarvelige Mundforraad for det meste bestaaende af noget kogt Kjød, Tunge og Brød; ogsaa kan der imellem titte op Halsen af en Flaske Viin, men dens Kostbarhed gjør at vi sjelden kunne tilstaae os denne Forfriskning.

I Pakvognen ligge de større og sjelden brugeligere Instrumenter, som den store Kikkert, en Sextant m.m. Endvidere to Kufferter og tre Matrasser, vore Senge for de følgende to Aar. Her i Rusland gives nemlig ikke i det Indre Vertshuse med Senge, som oftest ingen af Dele. Enhver Reisende maae føre med sig, alt hvad han behøver og vi have paa vor korte Vei allerede tilfulde følt Sandheden af denne Advarsel.

Vor tynde med Nødehaar stoppede Matrats, et uldent Teppe, en lille med Saffian overtrukken Pude, og vor Natsæk under Hovedet, alt lagt paa det blotte Gulv danner vor perpetuelle Seng. Den falder lidt haard og besøges noget vel tidt af Tarrakanerne, det skal jeg ikke nægte men Vanen bliver til en anden Natur og jeg sover ret godt paa mit tarvelige Leie. - Hvad "Levemaaaden" angaae, som hos os i Norge spiller en temmelig betydelig Rolle, saa er denne aldeles ikke saa ueffen. Anders har staaende foran sig en lille Casse, hvori ligger vel forstøttet en russisk Theemaskine, en saakaldet Sammovar, Selvkoger; der kun med Kul og kaldt Vand inden 7 Minutter giver os kogende Vand til vor Thee. I et lille Skriin, en Pagribéts, har vi tre Par Theekopper, Theekande og Theflaske, to Lysstager, nogle Skeer, Knive og Gaffler og Tallerkener.

Naar vi komme til vores Natteqvarteer springer Anders med Theemaskinen i Haanden lige ind til "Russemadammen" som han kalder dem, og anvender sin udstrakte Sprogkundskab til at begjære Voda! Vand og Agnia Ild. Sammovarr'en er i Rusland det samme som Kaffekjedlen hos os, velbekjendt og velbenyttet af Høi og Lav for hvem Theedrikken er et af Livets større Goder. Inden vi derfor have ordnet og plauret vore Instrumenter, staaer vor Thee færdig paa Bordet og i denne her tillands aldeles udmærkede Drik, drukne vi vor Møie og Besvær. - Gives der Anledning og Tid dertil, saa maae Gustav skaffe os lidt Mad, en kogt Høne, noget Kjødt kogt i Kaal, Fisk eller hvad som Landsbyen kan præstere. For det meste er det imidlertid saa silde at vi foretrække vort Eget og Natteleiet og søge derfor dette saasnart som muligt. Om Morgenene ere vi oppe Kl 5 eller 6, drikke vor Thee og udpakke Instrumenterne til Observation. Dermed hengaaer som oftest to til tre Timer. Vognene ere imidlertid forspændte, Bagagen indpakket og afsted gaaer det igjen paa samme Maade som før - indtil vi ud paa Dagen mindede af sultne Maver holde en tarvelig Frokost-Middag, for det meeste i vore Vogne, under aaben Himmel. - Undertiden standse vi midt paa Dagen for igjen at observere, dersom Dags Reisen bliver for lang og Afstanden mellem Observations Stederne for stor.

Vort Natteqvarteer maae vi paa denne Maade tage, saaledes som vor gode Skjæbne giver os det, hvorefter følger, at da vor Skjæbne ikke altid er os god, at vi faae dem yderst slette, umulige og ildelugtende. De russiske Bondehuse ligge ikke som hos os med Facaden, men Gavlen mod Landsbye Gaden; hvert Huus har sin med Port tillukkede Gaardsplads i hvis Indre ligge de faa Udhuse som behøves. Huset selv bestaaer altid af to Etager, bygget som hos os af Bjelker; den underste Deel er Magazin for Korn og Victualier, den Øverste tjener til Vaaning. Opad en Hønsetrap kommer man til det andet Stokværk, hvorom almindeligviis fører en Slags Altan eller Svalegang med Rækværk hvorpaa Bøndernes plastiske Kunstsands har havt sine Udgydelser i de afskyeligste Figurer og Arabesker, bemalede med blaåt og rødt. Husets øverste Stokværk er deelt i to Stuer ved en Gang, begge have deres Skorsteenspipe med Bagerovn thi anden Koge Indretning findes ikke i hele Rusland. Igjennem en lav Dør uden Laas kommer man ind i Stuen, til venstre i Krogen staaer Ovnene med sin Skorsteen optagende en temmelig stor Andeel af det lille Rum. Til højre findes almindeligviis nogle smaae Skabe og Hylder langs Væggene og i Hjørnet længere frem Bænke til begge Sider og et Bord fast i Gulvet. Over dette i Hjørnet, altsaa lige for den Indtrædende hænger det sorte, tilrøgede Maria eller Christusbillede med smaae Voxlys foran, i forgylt Ramme og med Guldbliks Gloria.

Fra Ovnen til det andet Hjørne residerer for det meste Huusmoderen med sine Smaae og sine Kjøkkenapparater bestaaende i høie Potter af en med de etruske Vaser lignende Form, hvori Maden koges i den ophedede Bagerovn. - Stue Døren er meget lav, thi over denne, næsten indtil 1/3 af Værelset strækker sig et Tag eller en Udbygning, hvorpaa hele Familien ligger om Natten og - mangengang - om Dagen. Brædderne ere blot bedækkede med et Filtteppe og til Bedækning benyttes enten simple Tepper eller Vedkommendes egne Klæder. Man kan let tænke sig hvilken frygtelig Hede, der om Sommeren maae herske i denne høie Senge Alkove, hvor en Mængde Mennesker ligge stuvede sammen over en heed Bagerovn. Vel aabnes Spjældet naar det er varmt, men desuagtet er Atmosfæren kvælende.

Det var en Selvfølge, at vi aldrig kunde velge vort Nattekvarteer uden i et Huus, som havde een fri Stue og her indrettede vi os da paa bedste Maade, luftede, røgede og rengjorde hvad vi kunde og hvor Gulvet var altfor smudsig, hvilket desværre som oftest var Tilfældet, spredte vi frisk Høe eller Halm omkring og lagde derpaa vore Matrasser. Herved undgik vi ogsaa de vandrende Tarrakaner, endskjønt vi ikke kunde hytte os for de nedfaldende.

I Anledning af Husene kommer jeg igjen tilbage til disse afskyelige Dyr, deres Mængde var undertiden saa stor, at de bogstaveligen bedækkede Murene og hele Bagerovnen, foruden at Bord, Bænke og Stole vare deres Yndlings Spadseregange. Jeg har mere end engang idet jeg vilde sætte Theekoppen eller Skeen til Munden seet dem falde ned i den og oversprøite mig. Rimeligviis maae Dampen af Maden være dem saa overordentlig velbehagelig. De ere ellers aldeles uskadelige, bide eller stikke ikke, men deres Mængde, Størrelse, ækle Udseende og store Paatrængenhed generer i allerhøieste Grad. - Værst er det at man overalt spaaer os at det bliver endnu værre jo længere øst vi kommer. - Saavidt man veed skal der kun gives et Middel til at fordrive dem, ved at lade dem fryse ihjæl om vinteren. Dørre og Vinduer holdes aabne flere Dage og Nætter i Rad under stærk Kulde og man er da fri dem, indtil deres Yngel om Sommeren voxer til eller en vandrende Skare trække ind i Huset igjen, hvilket skal være Tilfældet om Sommeren, naar Mængden paa et Sted bliver for stor, man seer dem da i store Skarer at vandre langs Husene, ledsagede af Krager, Ravne og Skader, der fortære dem.

En Reise i Rusland frembyder overordentlig interessante punkter. Sprog, Sæder og Skikke og selve Reisemaaden er aldeles forskjellig fra det som findes hos os.

I Almindelighed reiser man i Rusland med tre Heste for hver vogn, sjelden eller aldrig med færre, som oftest med Flere. Denne Troika, som 3 Heste kaldes, forspændes paa en aldeles egen for Rusland eiendommelig Maade. Den midterste Hest er aldeles fastsurret til Vognstængerne, der ikke som hos os danne Skagler men ere tykke elastiske Tæestrenger,

der kun med Møie kunne bøies sammen foran. De fastsures med tykke Læderremme til en stor Træebøile, der gaaer over Hestens Hoved, holder Stængerne ind mod Hesten uden at de derfor berøre den og ere forbundne til en rund Bryst eller Trækpude, der smøges over Hestens Hoved. Bag Sehler gives ikke, deels deels fordi man her sjelden træffer nogen Bakken deels fordi i saa Tilfælde bestandig brugtes Skoe eller Stængsel paa Hjulene. De andre to Heste spændes blot til med Trækremme. - Overalt i Rusland kører Postillionen eller Jamschtschikken, klædt i blaae, lang Kaftan med en flad pullet sort Hat paa det tykke Haar; Hatten har et bredt sort Baand med en stor Tinspænde foran og som oftest er den prydet med en Paafuglfjær. Paa Hænderne benyttes store Handsker af Skind, der række til Albuen og over den høire Arm hænger en kort, lille Svøbe, der dog sjelden benyttes.

I Træebøilen over Styre Hesten hænger en lille Klokke, Tegnet paa Postheste, ofte har man endog den Fornøielse at have tre og fire saadanne, der just ikke altid danne en behagelig Musik.

Kommer man i Nærheden af en Landsbye eller til den hvor Stationen er sætter Jamschtschikken sig stedse i Lave; han trækker sit Bælte, sin Ruschak bedre sammen, seer om Kaftanen ligger tet om hans Fødder, sætter Hatten paa tre Haar, lader Hestene puste ud i nogle Minutter i kort Gang eller Trav og er han nu kommen til de første Huse reiser han sig op, svinger Pidsken med den ene Haand, holder Tømmene høit op med den Anden og under et uafbrudt, langtrukket Ho-o, Ha-a-, I-i- Batuscki flyve Hestene, vante til denne Manøvre i strakt Carrière igjennem Gaderne, medens Bønder og Drengene raabe et venligt beundrende Hurra, Hundene gjøe og de gamle Koner og unge Piger stikke Hovederne ud igjennem Vinduerne for at see hvad det er for en Molodets rask ung Fyr - der kører Postheste. - Denne Skrigen og Spektakkel underretter Stationens Folk om at der kommer Reisende, og naar man da ankommer er man allerede i Færd med at trække Hestene frem; Podaroschna'en fremvises til Postmesteren, og denne giver Ordre til Antallet af Heste som skulle forspændes; er Veien slet spændes der ofte 4 eller 5 for, uagtet man blot betaler for tre.

Det har allerede flere Gange hændt os at vi have faaet nogle rent balstyrige Heste, der i Førstningen, førend jeg blev vant til dem og Behandlingsmaaden, syntes mig noget farlige. - Af lidet Brug og god Føde vare de aldeles ustyrlige. De førtes frem, alene med Tømme i Munden og Trækpude paa og man havde viklet en Kaftan over Hovedet paa dem; saaledes førtes de af 3 til 4 stærke Bønder varligen hell til Vognen, hver paa sin Side af den allerede forspændte, rolige og sikre Styre-Hest; Kudsken sad altid paa Bukken i Forveien. Vaersomt bleve de alene med een Tømmer bundne til Styre-Hesten og nu hedte det spørgsmaalsviis fra

Kudskén, gatovuy? Færdig? Svarede der da Gatovuy, af dem, der holdte Hestene, rettede han sig, satte sig beqvemt og sikkert, holdt Tømmene stive og raabte derpaa med eet: Pascholl! Lad gaae! Alle foere nu tilside i det man rykkede Kaftanerne, der havde tjent til at bedække Hesten, bort og nu gik det afsted i strakt Carrière, under Skrigen og Hujen, kun trukken af den midterste Hest, medens de Andre alene bundne ved Tømmene slog op, galloperede og strakte ud i vildt Løb. Saaledes gik det afsted Landeveien et par Verst, medens Jamschtschikken pryglede og slog de to gale Heste af alle Kræfter, saa at de tilsidst vare aldeles bedækkede med Skum; nu først søgte at standses deres Løb, mærkede han at de vare tæmmede steeg han ned, spændte om ordentlig i Trækremmene, og nu gik det roligt og jevnt afsted som om vi aldrig havde havt løbske Heste.

I Førstningen var som sagt denne Manøvre ikke lidet ængstelig, især for os, der vare vante til de norske bakkede Veie, her derimod med en aldeles jevn og haard Vei var det kun en Fornøjelse at fare saaledes afsted og vi glædede os allerede i Tankerne til en herlig Tour, naar vi saae de beslørede Heste trækkes frem.

Som bekjendt kører man i Rusland meget hurtigt, det er et Ordsprog hos os: at kjøre paa russisk! hvilket jeg nu fandt fuldkommen bekræftet. - Man kører ikke alene hurtigt, men ogsaa sikkert endskjønt Kudskén meget ofte er en Dreng paa 12-14 Aar, der med een, Nationen aldeles egen Færdighed veed at styre sine Heste. I Almindelighed gaaer det i stærkt Trav, men undertiden ogsaa et par Verst i Træk i strakt Carrière under Skrig og Huién. Det er deiligt Syn at see tre eller 4 store, smukke Heste komme imod sig foran en let Vogn, i et næsten ustandseligt Carrière styrede af en stor Kudsk med stort langt Skjæg, i den blaae Kaftan og med Hatten paa Snurr, i den ene Haand sex Tømmer, i den Anden en lille, kort Svøbe. Han staaer da altid opreist, bøiet lidt forover og ligner Vognstyrerne paa de græske Krigsvogne paa de gamle Basreliefs. - Hestene styres næsten kun ved Ord og benævnes med de meest comiske Navne; er Kudskén i godt Humeur hedde de, min lille kjære Sjøleunge, duschinka moi, lille Fa'er eller Mo'er, batuschka eller matuschka, mine Brødre, mine Børn eller i Superlativ, mine kjære Dueunger, Galubtschikki; er han derimod i slet Humeur, trække de ikke godt op ad Bakken eller ere de saa dovne, at han maae bruge Piskén, saa ledsages hvert Slag med et Skjældsord og en Eed, der, igjen over hele Rusland, er af den Betydning, at jeg ikke ret vel kan gjengive den med Sort paa Hvidt. - Mangengang hørte jeg Hestene kaldes Fransus, Prussakki, rimeligviis Skjældsord hentede fra den sidste Krig; almindeligviis kaldes de dog sukin svin, Hunde Søn, et i den simple Russers Mund meget almindeligt Skjældsord, der anvendes meget ofte.

Det er høist comisk for os Fjeldfolk at see dem forberede sig til at kjøre op ad en lille Bakke, som vi i Norge vilde ansee næsten som Ingenting. Hestene standses længe i Forveien, Sehletøiet undersøges og det gaaer nu kun meget smaat og jevnt henimod Bakken under en meget øm og blid Tiltale. Tømmerne gribes med den ene Haand for bedre at bruge Svøben med den Anden, og naar han endelig er kommen nær ved Bakken reiser han sig op, huier og skriger, slaaer og tramper, skjælder og bander og fører en Støi, saa man kan høre ham en halv Fjerdingsvei bort. Er han endelig kommen op standses Hestene med et blidt og tilfreds Ei-i baluscki og nu uddeles den Roes eller Daddel efter Fortjeneste. I større Bakker hændte det ofte at Hestene ikke trak op, da de her ere aldeles uvante til et jevnt og sagte Skridt opad Bakkerne; er vognen tung og Bakken lang gaae Hestene træt i det stærke Løb, de standse underveis og mangengang vælter de Vognen i det den gaaer tilbage. Vore vogne havde gode Gafler, saa at dette idetmindste indtil nu ikke er skeet.

I Rusland kjøre de Indfødte bestandig Dag og Nat, deres Voiturer ere altid indrettede til at sove i og det gaaer derfor uafbrudt fremad, saa at man tilbagelægger 24 til 26 Mile i Døgnet.

Imellem Moskva og Petersborg er 720 Verst eller 72 Norske Mile, de kjøres af Keiseren om Vinteren i 36 til 40 Timer. - Uagtet vi sjelden reiste mere end 10-12 Timer var vor Dagsreise dog almindeligviis 100 til 120 Verst.

Veiene i Rusland ere hvor vi have faret brede, men ikke overalt gode, især gives her en afskyelig Maade at gjøre Vei over Moradser, der ødelægger baade Vogn og Reisende. Det er de saakaldede Kavlebroer, utilhugne eller i al Fald blot oventil lidt glattede Bjelker, der hvile paa Underlag. - Den Rysten som hermed frembringes er frygtelig og da man i Rusland bestandig ønsker at fare hurtig frem maae det have været vore Kudske usædvanligt at høre os raabe og skrige: Sagtere, sagtere, da vore Instrumenter af den frygtelige Rysten næsten bleve aldeles ødelagte og vi hvert Øieblik frygtede for at Barometrene skulde blive sønderbrudte. Ermanns Barometer, der, som han selv erklærede var saa vel bevaret "dass er damit die kamtchadalischen Hunde peitschen wollte" maatte betale sin Tribut allerede mellem Petersborg og Novgorod, hvor han ved Allkomsten fandt det sønder brudt. -

Landeveiene vare især i Nærheden af Novgorod overordentlig levende; hvert Øieblik mødte vi store og lange Caravaner af Vogne med een eller to Heste, der førte Handelsvarer fra de fjerneste Provinser til Moskva og Novgorods Marked.

I de skjønne sommeraftener, gennem et afvexlende Landskab, paa den brede, men to og tre Rader Træer beplantede Landevei, oplivet af en Mængde Caravaner har vor Reise været meget behagelig.

I de sidste Dage førend vi kom til Novgorod var den især særdeles interessant. Det herligste Veir begunstigede os gennem disse frugtbare Egne, hvor store uoverseelige Hvedeagere bølgede i den sagte Aftenluft; overalt hvor vi kom frem mødte os Skarer af Caravanbønder, hvis muntre Sange, hvorimellem hørtes Smaaklokkernes Klang og Hestenes Vrinsken, allerede langt fra tonede os imøde. Snart var det langskjæggede Russerer i blaa og røde Skjorter udenpaa de hvide Lærredsbeenklæder, snart Tatarer i lange Kaftaner med spidse brogede Huer; naar Mørket faldt paa saae vi dem leire sig ved Siden af Veien, Hestene bleve fraspændte og bundne i Grupper, Vognene ordnede i lange Rækker; der blev tændt Baal mellem Træerne, hvorom de leirede sig, røgende Tobak, syngende, sovende eller kogende en tarvelig Aftensmad. Naar vi da lynsnare foere dem forbi i vore Vogne saae den hele Scene saa zigeuneragtig-romantisk ud at jeg mangen Gang ønskede mig midt iblandt dem. Tscheremisserne og Tschuvasserne i deres lange vide Skjorter med den hvide Hovedbedækning saae især ganske besynderlig ud; som hvide Spøgelse syntes de at bevæge sig mellem hinanden omkring Ilden hvis blussende, uvisse Belysning kastede ligesom et magisk Lys over den hele Gruppe. Den mørke blaa, stjernebesaaede Himmel, Aftenrøden ved Horizonten, Træerne langs Veien og Ildbaalene hvorom disse forskellige Grupper bevægede sig, alt bidrog til at hæve og forskjønne det hele Genrestykke.

I en Boutik kom jeg een Dag hen med een af Directeurerne, som viste os om, hvor jeg kun saae en gammel Hindue sidde med Benene overkors paa en Pude; forøvrigt opdagede jeg aldeles ikke nogen Slags Vare i den tilsyneladende tomme Boutik. Da Directøren spurgte mig hvad jeg anslog denne Boutik til i Værdie, anede det mig ikke at denne kunde være saa stor; han underrettede mig om at Kjøbmanden var Juveel Handler, at Værdien vistnok mindst var henimod 6 til 700000 Rubel og at hele denne Rigdom var indesluttet i et lille Skriin som Manden sad paa. - Han var saa elskværdig at vise mig sin Rigdom, som jeg fandt uforlignelig skøn, uforlignelig kostbar og som i mine Øine havde den meeste Feil at - Intet af Alt var Mit.

Overalt i Juveleer Boutikkerne fandtes en Mængde Koral Perler, der af Kirgisernes og Tatarernes Damer bruges til Haarpynt ligeledes en Mængde tildeels smukke Agater og et stort Udvalg af ægte Turkiser.

Persernes, Tyrkernes og Armeenernes Boutikker vare altid mine kjæreste Steder, dels for den Pragt, som der fandtes, dels fordi Luften om dem var aldeles opfyldt med Uddunstningen af de herligste Essentser, Olier og Røgelse. - De Chinesiske Boutikker, der optog et lille Qvartal for sig selv og som alle ere byggede i Chinesisk Smag kunde jeg aldrig

tage Feil af hverken Dag eller Nat; Theen opfyldte Luften med sin Aroma paa lang Afstand og de brogede Lanterner oplyste de besynderlige, med Drager og Slinger udsirede og med skrigende Farver bedækkede Huse.

Saameget som det har staaet i min Magt har jeg i Korthed søgt at give Eder et nogenlunde anskueligt Billede af det brogede, lystige Liv, som her hersker, men man maae som jeg, komme fra vort kalde, prosaiske, fattige Norge for at føle den Forbauselse, som henrev mig da jeg første Gang betraadte denne brogede Skueplads. Hvert Øieblik som jeg har tilovers anvender jeg til at spadsere om imellem Mængden, at besee Alt, lytte til de forskjellige Sprog og kikke ind i Boutikker, Gaarde og Magaziner; altid opdager jeg nye Sager, nye Ansigter og nye Klædedragter. Igaar var jeg inde i Cathedralkirken for at høre en Messe; der stod en Mængde Poper i brogede Talere, med høie Huer og een med Krumstav i Haanden, vistnok en Biskop eller Achimandrit. Der blev sunget og messet, vellugtende Røgelser hvirvlede op imod den høie Hvælving, der gjengav fuld og klar den alvorlige, flerstemmige Choral Melodie, en Mængde Mennesker af begge Kjøen laae paa Knæ med Bøiede Hoveder og bade - der var trykkende hedt og jeg ilede snart ud igjen for at besøge den mohammedanske Moskee. Her stode nogle stygge, skjæggede Cosakker med lange Landser; de forstod ligesaa lidet mig som jeg dem, da vi forsøgte at underholde hinanden, rimeligviis var det Vagter; af hvad Nation maae de bedst selv vide. Jeg pegede paa Døren, satte en Fod op paa Trappen og pegte paa dem og da de loe, viste Tænder igjennem det kulsorte Skjæg og ikke gjorde Mine til at forbyde mig Adgangen gik jeg derind. Det var et lyst, venligt Gudshuus, skikket som mig synes til eensom Selvbetrachten og Bøn; uden Dekorationer, uden Malerier, uden Alter, eller nogle symboliske Tegn hvælvede sig en herlig stor Hal over mig med sine hvide, rene Mure. Lysningen kom fra oven, fra en stor Kuppel; Aftensolen rødmede Hvælvingen deroppe og reflecterte et rødagtig Lys ned paa Templets rene og glatte Marmorfliser. I den ene Ende laae der nogle Tepper, det var rimeligviis i den Retning hvor Mekka ligger.

Den armeniske Kirke, saae jeg ikke, den var lukket, da jeg kom derhen medens jeg gik hist og her omkring, besaae Varer og Folk, hørte paa Russernes Sang og de fremmede Tungemaal, faldt Mørket paa; Boderne bleve lukkede, Lysene i Løgten og Lanterner tændtes, Vagter streifede om i alle Gader og Folkemængden begyndte lidt efter lidt at tabe sig. Uvis om hvad jeg skulde foretage mig besluttede jeg mig tilsidst til at besøge Theatret, thi ogsaa et saadant findes her. - Jeg traadte ind, leverede min Billet og satte mig paa Parterret; der var endnu kun Faa, men snart fyldtes alle Bænke og ved min høire Side fik jeg til Naboe en vakker, ung Perser i Silke Kaftan sammenholdt med et bredt purpurrødt Belte, broderet med

glimrende Farver, maaskee det var et Schavl. Han havde kulsort langt krøllet Skjæg, som han strøg og klappede med Velbehag og syntes at befinde sig meget vel, saalænge han betragtede Alt omkring sig. - Paa den anden Side erholdt jeg derimod til Nabo en Mordvin i en aaben, hvid Skjorte med glatraget Hoved, uhyre store Øren og udstaaende Kjævebeen, smaae Øine og gandske bruunrød i Ansigt, paa Hals og Bryst. - Han svedede forfærdeligt, lettede meget paa sin lille runde Hue og udsendte nogle klagende Toner, som jeg aldeles ikke kunde forstaae; rimeligviis trykkede Heden ham. Det var ikke frit for at hans Uddunstning blev mig noget besværlig; imidlertid bødede Personen paa den slemme Lugt, da han eller rettere hans Skjæg duftede meget stærkt af Rosenolie eller anden Parfume. - Man gav den lille bekjendte Opera: "De to Dage" efter det Franske. Maae jeg spørge om Nogen af Eder kan tænke sig i en saa besynderlig Casus: les deux journées givet paa Russisk, 3-400 Mile fra Paris, under det store Marked i Novgorod, ved Siden af mig en langøret stinkende Mordvin og en vakker, stolt Perser duftende af Rosenolie! Sandelig det kan man kalde Modsætninger. - Uden være et Mesterstykke i Udførelse, gik Stykket ret godt, men det lod til at hverken min høire eller venstre Ven fandt sig meget tilfredsstillede. - Perseren gabede først lidt, siden mere og tilsidst gandske tydelig; Mordvinen dreiede og vendte sig, gloede med store Øine paa Coulisser og Skuespillere og da han rimeligviis troede at have seet og hørt nok, lændede han sig viselig paa Ryggen af Bænken og fik en god Luur. Hvergang Musikken spillede forte foer han op i Søvn, men begav sig igjen til Ro og vedblev at sove til Alle gik bort.

At en saa stor Folkeængde trækker en Mængde Gjøglere herhen følger af sig selv. Her var Liniedansere og Kunstberidere, Bjørnetrækkere og Marionetteatre, Qvaksalvere og Hansvurster; Menagerier og stærke Mænd i Mængdeviis. - Ogsaa Venus har sine Præstinder; de kom som Egyptens Græshoppesværn i en Transport, samme Dag vi kom hertil. Politiet har anviist dem deres Templer i en nærliggende Landsbye.

Denne livlige, muntre Markedstid samler ikke alene en Mængde Handlende fra alle Verdens Kanter, men ogsaa strømmer hertil den største Deel af Omegnens Adel, en heel Mængde Civil Embedsmænd komme heritil i Forretninger, Militaire commanderes til Vagthold, kort her samles en stor Mængde af de haute volée, der vil mores ved andet end Bjørnetrækkere og Marionetteatre. Her er derfor Baller og Assembleer, Conserter, Soirées, Lystpartier til vands og tillands. De Første gives i den store Adels Sal, et smukt decoreret Locale med Sideværelser, prægtigt meubleret og brillant i alle Henseender.

Midt i dette lystige, brogede Liv har jeg ogsaa hørt behagelige Minder fra Norge, dem jeg her mindst ventede. Jeg kom een Dag ind til en Bekjendt af mig, en ung Tydsker, og fandt der

flere Udlændinger. Een af disse syntes mig bekendt, men det var mig ikke muligt at komme ihu hans Navn eller hvor vi havde seet hinanden. Endeligen kom det til Forklaring mellem os, da ogsaa han syntes at gjenkjende mig og jeg fornyede nu Bekjendtskab med en Fløitespiller Walther, der i 1825 havde været i Christiania, givet flere Conserter og som jeg oftere havde været i Selskab med hos Svoger S. Han var, som vi, Fremmed her paa Stædet, skulde give Conserter, men havde for et par Uger tilbage været saa uheldig at skyde Tømmelfingeren og Pegefingeren af sin høire Haand. Han viste mig sin nye Fløite, som paa Grund af denne Lemlæstelse maatte være lidt anderledes construeret og haabede at være istand til at kunne give sine Conserter om een à to Uger.

Det var med saameget større Glæde at jeg traf ham her, som han omtalte vort kjære Fædreland med sand Enthousiasme; jeg maatte synge for ham nogle af vore National Melodier, som han skrev ned for at benytte dem til Themaer, som han nu under sin Sygdom vilde componere over.

I selskabelig Henseende har vort Ophold her været meget behageligt. Hos General Gouverneuren, en værdig, gammel Veteran, General Bachmetjeff, der ved Borodina mistede sin ene Been, fandt i de faa vi en lige saa gjæstfrie, som forekommende Modtagelse i de faa Dage vi have tilbragt her. Han har givet Ordre til Directeurerne for det store Marked at vise os al mulig Forekommenhed, har ladet sine Adjutanter vise og om i Staden og behandlet os med al den Courtoisie som udmærker den russiske Adelstand.

Da Markedet først nylig er begyndt, skal endnu kun Trefjerdeparter af de Handlende være ankomne og af Adelen er her endnu meget Faae. Vi boe i Huus med en Fyrst Oxxx, der generer os noget vel meget med sin Tjenstagtighed. Hans med 4 Heste forespændte Caleche, med Kudsk, Jockey og to Tjenere, staaer fra om Morgen Kl 8 for Døren og er sat til vores Disposition; han slutter sig til os, hvor han kan og vil partout at vi skulle opholde os her endnu en Uge for at overvære den muntre Deel af Saisonen, hvilket imidlertid ikke ret vel lader sig gjøre. Vi agte at reise enten imorgen eller overmorgen, da vi endnu have et godt Stykke Vei til vort Vinterqvarteer Tobolsk, hvor vi maae være inden Vinterkulden overrumpler os.

Det hele Reiseselskab befinder sig forøvrigt vel! - Vor Chef holder godt ud de mange Besværligheder. Savn og andre Ubehageligheder som Reisen medfører og hvad os Yngre angaaer vilde det være en Skam om ikke det Samme var Tilfældet. - Anders er ægte Norsk og vil vistnok vedblive at være det; Gustaf er en jovial, rask Fyr, noget vel passioneret for Billardspil, muntert Selskab og stærke Drikke.

Mit næste Brev vil rimeligviis sendes fra Perm, hvorhen vi agte at reise over Kasann.

I Henhold til mit i Norge givne Løfte fuldender jeg herved det første Circulair Brev til mine kjære norske Venner; og haaber at De med Skaansomhed ville modtage en Reisebeskrivelse, der er forfattet under en Reise, hvis Formaal ikke er at see Alt og more sig overalt, men som medfører mange prosaiske Forretninger, mange Ubehageligheder, som det hverken kan interessere mig at fortælle eller Eder at erfare. - Lev vel og glem ei eders reisende Ven.

C D.

5te Brev. Circulair Skrivelse – Perm, d. 29de August 1828.

Atter ligger der en lang tilbagelagt Vei mellem mig og mit kjære Fødeland; siden jeg sidst skrev have vi i to Reiser fra Novgorod til Kasann og derfra til Perm gjennemfaret en lille Distance af 940 Verst, 94 norske Mile og vi befinde os allerede 3630 Verst øst for Christiania, en vel vakker lille Distance og dog tilbagestaaer der en ulige Større inden vi naae Kamtschatka, hvortil der herfra kun er en lille Springevei af 9500 Verst eller 950 norske Mile! og dette er, betänk det, kun Tour; Retouren derfra bliver, om Planen bliver iverksat, omtrent 1500 norske Mile!

Da jeg forlod Petersborg og saae den første Verstepol forsvinde og tænkte mig: "nu er 1/10000 af Henreisen til Kamtchatka tilbagelagt", gyste det sandelig igjennem Marv og Been! Nu, da jeg har reist henved 400 norske Mile forekommer et Hundrede Mile mer eller mindre mig ligegyldige og forhaabentlig vil jeg roligen see Verstepolen forsvinde, den Ene efter den Anden, indtil Skjæbnen igjen engang fører mig rask og frisk til Hjemmets Arne.

Apropos om Verstepole, da har jeg glemt at berette angaaende dem Keiser Pauls første og vigtigste Ukase. Den havde virkelig til Gjenstand Farven, Faconen, maaskee Høide, Tykkelse og Træsart af disse den Reisendes Trøst paa den lange, monotone russiske Landevei og for at gjøre Ukasen end mere omfattende saa blev foruden Verstepole ogsaa Skilderhuse, Vagthuse og Broe Rækværker indbefattet derunder. Alt dette skulde ikke som hos os males med en eneste Farve, men Alt overstryges med skjønsliggende Striber af hvidt og sort, indbefattet med røde smale Kanter; saaledes see Verstepolene ud som om de vare omviklede med det Preussiske Flag, (sort og hvidt) eller med sorte og hvide Baand slyngede fra nedenaf opad. Verstepolene ere 4-5 Alen høie, (det reglementerede Maal kjender jeg ikke), fiirkantede og stillede med en skarp Kant mod Veien, saa at to Plader, hvorpaa staae Antallet af Verst til

begge Stationer paa hver Side af Pælen, kunne sees tydeligen i Afstand. Hensigten er vistnok god og bekvemt er det for den Reisende, men Ukasen var curios, det kan ikke nægtes, og saa frembragte den megen Latter og mærkelig nok ogsaa en i Rusland høist mærkelig Satire. En Oberst x x, bekjendt som en dristig Spøgefugl og Yndling af Keiser Paul, opdraget med ham og som Dreng Soldat i hans lille Dreng-Corps var i Moskva, da Ukasen kom dertil. Nogle Dage efter var der stor Middag hos Gouverneuren og her saae man med den største Forbauselse en Vogn komme kjørende over Torvet hen til Paladset, bemalet efter Ukasen med sorte og hvide Striber. Endvidere var Sehletøiet stribet, Kudsken stribet klædet og Tjenerne ligeledes, kort Alt var aldeles efter Ukasen. Vognen kjørte ind, Selskabet loe og fnisede og med Forventning imødesaae man Ankomsten af Vognens Eier, der ogsaa traadte ind, iført den Uniform som Keiser Paul havde anlagt efter den Preussiske, men outreret i allerhøieste Grad. Obersten, thi ham var det, var iført uhyre store Ridestøvler, gule Skindbuxer, Kjole med udspilede uhyre brede Skjød, pudret Haar med lang stiv Pidsk og en trekantet Hat, saa bred at han næsten ikke kunde komme ind igjennem Fløiddørene. Man kan tænke sig, hvorledes denne bidende Kritik blev optaget - i Rusland! og under Keiser Paul. Mængden zittrede for den Dristige, de Modigste loe; Gouverneuren gik ham med Høflighed imøde og erklærede at hans Antræk og Maade at producere sig paa var saa original at han ikke kunde undlade at lade Keiseren see ham og vor gode Oberst maatte strax, som han stod og gik sætte sig i Vognen med en Officeer til Ledsager og nu gik det Nat og Dag til Petersborg, hvor man ankom om Middagen. Paul stod i Vinduet og saae vor Synders Ankomst, loe dygtig men - under hans korte Latter hørtes: "paa Fæstningen, paa Fæstningen med ham"! Efter en kort Tid blev han benaadet ved at blive gjort til Soldat - stod paa Post i Palaet, gjorde igjen en Deel Spas, blev aldeles frigivet og erholdt sin forrige Rang. Han lever endnu og er General.

Vor Reise har med Undtagelse af Opholdet i Kasannn, hvorom siden, i og for sig selv kun været aldeles prosaisk, og havde vi ikke passeret imellem flere af Ruslands mærkelige Nationer, de fra mit forrige Brev bekjendte Merdrinner, Votjakker, Tscherenisser og Tschuvasser vilde jeg kun have lidet at fortælle om vor Reise. Yderst maadelige Nattequarterer, daarlige Levnetsmidler og tildeels daarlige Veie blev os tildeel paa hele Veien til Kasann. Landet var fladt med herlige Ege og Birkeskove, veldyrket og opfyldt med en Mængde Landsbyer. Vi passerede igjennem tre Smaabyer Nasil, Tjcheboksar og Sviäsk, paa hvilket sidste Sted vor gode Anders kom stygt i Vinden. Han sværmer for alt religiøst, finder Processioner, Gudstjeneste og Kirker mærkværdigst og seeværdigst af Alt, som gives

her, og forsømmer derfor ingen Anledning til at see med egne Øine. Da vi ankom til den lille Bye Sviäsk mødte vi en stor Procession, Flage, Maria og Christusbilleder, Voxlys, Kors og Helgenbilleder bleve baarne af syngende Poper, Chordrenge fulgte med Røgelsekar; Embedsmænd i fuld Uniform og en stor Mængde Mennesker ledsagede Procesionnen med blottede Hoveder. Da Anders fra sin Kudskebuk havde seet al denne Herlighed, betoges han af en særdeles Villie og Lyst til at nærmere beskue det Hele og da vi havde faaet fat paa nogle friske Meloner og vegeterede os med disse, udbad han sig Tilladelse til at opsøge Processionen og lovede at være tilbage om kort Tid. Det hengik et Qvarter, en halv Time, vi saae ingen Anders og først efter en forgjæves Søgen og Venten saae vi ham komme tilbage, men meget forknytt og meget bleg, ledsaget af en stadselig Politimester og en Mængde Pøbel.

Ligesom Hansteen og jeg i Novgorod havde undladt at tage Hatten af, saaledes han ogsaa her; men medens vi undgik videre Tiltale, var han bleven knebet af Politiet og da han ikke kunde et eneste Ord russisk, maaskee dygtig udskjælt; en kaftanklædt Rosenkræmmer, lod det til, var græsselig hidsig, paastod ham afstraffet og gebærdede sig meget storagtig; Politimesteren lod ogsaa til at være meget fornærmet. Vi forsøgte i Førstningen at tale dem tilrette, men det hjalp ikke; rimeligviis fordi vi ikke vare vante til russisk Behandlingsmaade. Endelig blev vore keiserlige Ukaser foreviste, det hjalp; Politimesteren bukkede sig ærbødigst, da det var en keiserlig Befaling, der ligesaavel angik ham, som enhver russisk Embedsmand, og ønskede os en lykkelig Reise; Pøbelen mumlede vel lidt, men Politiet bød dem blot holde Mund, alt var i Orden. - Saaledes fortsatte vi Reisen igjen; Anders lovede for Fremtiden at tage Hatten meget ærbødig af for alle Processioner, men kunde ikke undlade at skjænde og smelde over den Behandling, som man havde ladet ham vederfares.

I et og samme Land at støde paa flere Nationer under en kort Reise i nogle Dage var os saa nyt og interessant, at det ikke vil undre Eder om jeg dvæler lidt ved dem og fortæller hvad jeg saae og erfarede under Reisens Løb.

I Rusland har, ligesom rimeligviis hos os, den finske Folkestamme spillet en betydelig Rolle; man tæller en Mængde Folkeslag af denne, der endnu beholder et Landstrøg, der strækker sig ligefra Nordcap til dybt ind i Siberien. Selve Stammen har deelt sig i en Mængde Mindre, der vel tale Sprog, der er blandede med Russisk, Tatarisk og Mongolsk, men som dog tydeligen erkjendes for at være det findske Idiom. - Af disse forskjellige Folkeslag have vi her stødt paa de fire Ovennævnte, længere hen mod Øst ville vi passere Vagulerne, Permjerne m fl. - Af Mordviner saae vi kun Faa; de boe længere mod sydost, i Pensa

Gouvernement, skjønt man ogsaa her i Novgorod, Kasan & Jevrens Gouvernementer finder dem bosatte ved Oka og Volga. - De danne en temmelig betydelig Nation med et eget Sprog, egen Dragt og egne Sæder og Skikke; selv dele de sig i to Stammer, som de kalde Mokschan og Ersan og benævne sig selv derefter, thi Mordvin eller at være Mordvas, som Russerne kalde dem, lader til at være et fra Fortiden nedarvet Navn, maaskee fremkommet af Nations Navnet Meræner, som antages at have været dette Folkeslags, da Stor Novgorod dannede sig af de 5 allierede Nationer.

Tschuvasserne er den talrigste finske Stamme, som her findes, man anslaaer dem til mellem 2 og 300000. Det er ingen Tvivl om at dette Folk har i Fortiden dannet en nomadiserende Stamme, der regjeredes af egne Fyrster, men undertrykt af Tatere og Mogoler, fortrængte fra de sydligere Egne til de Nordlige og senere underlagt det russiske Herredømme ere disses Familier smeltede sammen med Folket og man finder nu ikke mere Spor af dem.

Tscheremisserne ere ikke fuldt saa talrige, deres Sprog er meget blandet med Russisk og Tatorisk, men man gjenkjender dog letteligen det finske Idiom. Disse tre Folkeslags Nationaldragt er næsten Eens, saaledes ogsaa deres Sæder og Skikke, Levemaade og Religion. Forhen Nomader have de nu ombyttet Tælte med Huse, Qvægavl med Agerdyrkning, men bosætte sig aldrig i større Byer, leve bestandig isolerede i smaae Landsbyer og fjerne sig fra Russerne. Skjønt omvendte til Christendommen af Navn, synes det dog næsten aldeles afgjort, at de endnu holde deres ældre Religion i Hævd. Deres øverste Gud kalde de Juma, hans Moder Juma Ava; de anstille Offringer til dem af Hingste, Kjører, Faar, Fugle og Honning og have et Slags Præster, der forestaae disse Offringer, der foretages paa egne dertil indviede Steder, som de kalde Kerenutj. I Nærheden af Jemningasch, 17 Mile øst for Novgorod saae vi en Saadan nær ved Veien; den var omringet af et Gjærde og bevoxet med store Træer. Der var tre Indgange, den Ene mod Vest var for Folket, den Anden mod Øst for Offerdyrene og den Tredie mod Syd for at indbære Vand.

Den saae noget mysteriøs ud; jeg ønskede blot useet at kunne have overværet een af deres Offringer. - Der fandtes intet Alter og saavidt jeg hørte skulde ingen Fruentimmer turde nærme sig Keremetj'en; Mændene bade sig førend de offre.

Det er en mærkelig Kjendsgjerning ved den hele finske Folkestamme at den maae have havt og har fremdeles en særegen Forkjærlighed for lave moradsige Egne; med Undtagelse af vore Lapper beboe alle de forskjellige Stammer lave Egne i hele Rusland; de synes ogsaa at have hyldet en fuldkommen, med Love og Herskere, aldeles ukjendt Frihed. Ingen af de finske Nationer vides at have dannet een af Konger regjeret Stat, uden at disse, i det mindste

har man Grund til at troe det, vare Usurpatører fra andre Lande, der siden bleve indlivede i Folket. - I det Heletaget hviler der over den hele Finske Folkestamme i Almindelighed et saa mysteriøst Slør at man har meget vanskeligt for at opstille nogensomhelst Slutninger. Alle Sagn og historiske Minder synes at tyde hen paa, at i det mindste Permierne have havt en høi Grad af Dannelse, men det er ikke muligt at forme alt hvad, man veed til noget ordnet Heelt. Russerne erkjende ogsaa dette i det de have et almindeligt Spor af endnu i Bjergværksdrift, Anlæg af store Byer m m: de kalde dette Folk Tschudii eller de Gaadefulde. -

Disse tre omtalte Nationers Klædedragt er meget liig; de have altid Basteskoe paa Fødderne; og Benene ere omviklede med linnede Klude op til Knæerne; de bære hvide lærreds Beenklæder og udenpaa disse en hvid Skjorte, broderet med ret vakre Border af mangefarvet Uldgarn, saavel nedentil som paa Brystet og Ærmene. - Skjorten er sammenholdt med et broderet Bælte og udenpaa denne bære de en Slags kort Kaftan, ligeledes af hvidt Lærred, udsyet med Broderier. - Hovedbedækningen er for det meeste en høi Hat. Fruentimmerne bære den samme Dragt, kun noget mere udsyet og længere; paa Hovedet et lille aflangt hvidt broderet Tørklæde, sammenholdt foran og hængende ned over Baghovedet; lige bag bære de den i mit forrige Brev omtalte Plade af næsten en Kvadrat Fods Størrelse, behængt med Mynter. Man har fortalt mig at en russisk Oldgrandsker var i lang Tid beskæftiget med at undersøge Tschuvaskanes bag Deel, da han paa Pladerne havde opdaget meget værdifulde Mynter, der vare fundne i Jorden under Pløining. - Hele det Strøg de beboe har været Skuepladsen for mordisk Slag mellem Tataner, Mongoler, Finske Folkeslag og Russer og ofte finder man derfor endnu meget interressante Sager i Jorden, der da som oftest benyttes til Pynt af Beboerne.

Den fjerde Nation, som vi stødte paa hiinsides Kasann, midt inde imellem Russer og Tatarer, var Vatjakkerne. De skulle leve meget afsondrede, tælle kun 50 til 60000 Mennesker og tale en reen finsk Dialect, lidet blandet med fremmede Sprog. De kalde Gud Jumar og dele sig endnu i Stammer; selv kalde de sig Ud eller Udi, ogsaa Udmord, som betegne Mennesker eller Mænd. - Deres Klædedragt var kun lidet afvigende fra Russernes og ligner meget vore norske Finlappers. De bære læder Støvler udenpaa Beenklæderne, en kort ulden Blouse, sammenholdt med et Belte, hvori der hænger en Tollekniv; paa Hovedet bære de en Hue, ligesom vore Bønder i Norge, af mørkt Tøi.

Det forekom mig i det mindste som alle disse Folkeslag vare tilbageholdende, lidt mistroiske og følte sig undertrykte og foragtede. Dog var deres Holdning og Væsen kraftig og stolt, men tous og indesluttet. De ere alle store og velbyggede Mennesker, men med et

umiskjendeligt orientalsk Præg. Sort Haar, ubetydeligt Skjæg, smaae Øine, store Kindebeen og store Øren. Blandt alle syntes mig Vattjakkerne at nærme sig meest vore Finlapper i Ansigtsdannelse, saavel som i Høide; hos dem fandt jeg især den lave Pande, det sorte Haar, de smaae lidt skjæve Øine, der characteriserer vore Finlapper; og saa havde de som disse en guulbrun Ansigtsfarve.

Efter en temmelig hurtig Reise ankom vi efter fire Dages Forløb til Kasann; fra Novgorod havde vi fulgt Volga'ens Høire Bred den hele Vei indtil nær Kasann, hvor vi satte over den brede, herlige Strøm paa store velbyggede Færger. - Der stod ved Bredden vist over Hundrede Transport Vogne forsyndte med to Heste eller 2 til 4 Stude, der ventede paa Oversætning. Veien var afskyelig, Hjulene sank dybt ned i Sandet og Hestene havde Møie med at slæbe os frem Skridt for Skridt. Den nordlige eller vestre Flodbred var lav og moradsig; vi saae nu allerede Kasans mange Taarne og ankom dertil tidlig om Eftermiddagen. Byen er stor, folkerig og interessant ved de mange historiske Minder som endnu findes her. - Den ligger 7 Verst fra Volga paa en lille Høide, omringet af gamle, cremelerede Mure, opførte af ubrændt Steen. Volga oversvømmer i Flomtiden en stor Strækning af Landet, der da omskaves til en stor Sø af mere end 20 Versts Bredde. Oversvømmelsen er Signalet for en stor Folkefest, som skal have vedligeholdt sig fra umindelige Tider. Saasnart Vandet er kommen nogenlunde i Rolighed, bedækkes den hele Sø af Tusinde af Smaabaade og Fartøier med Stadens Indvaanere. Musik, Sang og Munterhed toner overalt og under Illumination og Fyrværkerier, Dans og Lystighed tilbringer Folket et par Dage, dels i Staden, dels i Omegnen.

Kasann har, uagtet en Landstad, et betydeligt Skibsværft, der sender Skibe til det skovløse Astrakan, her er ogsaa en Navigations Skole. Den er desuden Sædet for et Universitet, der har betydelige Samlinger og som iblandt sine Lærere tæller Mænd af Calibritet og høi videnskabelig Dannelse; blandt Professorerne lærte jeg at kjende en Tatar, der var Lærer i de orientalske Sprog; Universitetsbygningen er en stor prægtig Bygning, hvori Studenterne og flere Professorer boe. Foruden et Universitet har Kasann et Seminarium, et Gymnasium og flere russiske og tatariske Skoler. Dens Handel er meget betydelig; ved Volga staaer den i Forbindelse med det Caspiske Hav og er derfor næst Astrakan, Hovedsædet for den betydelige persiske Handel. Dens Kjøbmænd staae i Forbindelse med Petersborg, Moskva, Novgorod, Astrakan, Siberien, og Orenburg og Stedet er saaledes et Centralpunct for Rigets betydeligste Handelsrørelse.

Mig interesserte isærdeleshed Kasann, fordi jeg her for første Gang befandt mig imellem et stort, mærkeligt Folk, der i Historien har efterladt sig saa betydningsfulde Minder, og, som eengang spillede en saa betydelig Rolle: Tatarerne nemlig. Kasann er en Tatar Stad, anlagt 1257 af en Søn af Batu Chan; den gjorde sig uafhængig i 1441 og har siden, indtil dens Erobring af Russerne, dannet et af de fire store tatarske Chanater, der foreskrev Rusland Love. Staden var meget betydelig i Tatarernes Velmagtsdage; den talte en Mængde Indvaanere, førte en betydelig Handel og udmærkede sig ved en høi Grad af store Paladser, Grav Monumenter og Fæstninger.

Min kjæreste Spadseergang var til det gamle Chan-Palads, en Ruin bestaaende af to store Bygninger forbundne ved en lavere. Stilen er orientalsk; det Hele har vistnok i sin Tid været en pragtfuld Bygning, nu voxede der Græs i Gaardene, Murene vare revnede og nedfaldne og i de høie Vinduer voxte der Træer og Slyngplanter. Den østlige Bygning er høi og danner et Taarn, hvorpaa den russiske Ørn nu udfolder sine Vinger. Byen har mere end 20000 tatariske Indvaanere, der beboe den Deel, som Russerne kalde *Tatarskoi slaboda*; den har 8 Moskeer og tæller blandt sine Indvaanere, Tatarer af betydelig Anseelse, Rigdom og af ældgammel Fyrsteslægt. Kasan er Sædet for den muhammedanske Over Præst eller Mollah og ansees i Almindelighed som Central Punct for hele den store Tatar Stamme, der her, om og i Staden, har bevaret sit Sprog, sine Sæder og Skikke aldeles ublandet. -

Næst den Russiske er i hele det store Rige, den tatarske Nation den Talrigeste, dog bære andre Slægts Navne, som jeg vel senere hen vil komme til at gjøre Bekjendtskab med under Reisens Løb.

Ofte, naar mit Øie hvilte paa de stolte Mindesmærker fra Tatarernes Herredømme, naar jeg saae mig omringet af disse Orientens ægte Sønner, naar jeg hørte Stemmer fra Minaretterne kalde til Bøn, medens Klokkeklangen bævede hen til mig fra de christne Kirker, kunde jeg ikke fjerne min Tanke fra de svundne Dage, da dette Folk var frit og selvstændigt, da det herskede fra den gule Flod næsten til Øster Søen, da Europa skjalv for dets Hære og det foreskrev Herskerne Love i det Rige, som det nu kun beboer i smaae Stammer.

Den Udstrækning, som dette Folk tilligemed Mongolerne erobrede var vel den Største som endnu af nogen Magt er fuldendt; Nationen har befolket Siberien ligeindtil Iishavets Kyster, udsendte Horder langs Amur, Lena, Jenesei og Tobol Floderne; fordrev de finske Nationer langs Volga; trængte ind i Syd Rusland, Ungarn og Bøhmen; indtog Stepperne om det sorte caspiske, og aralske Hav, erobrede hele China, de kirgisiske Stepper og Bulhariet, kort ompændte et Areal, der er saa uhyre stort, at alene Historiens Frasnagn tillade os at begribe at

det kunde udføres. - Og nu, hvor kraftløs, hvor ubetydelig er ikke den hele store Colosse; til hvilken Ubetydelighed er ikke det hele Folk sjunket ned. Omringet af Russer og af disse undertvungne Folkeslag, selv undertvunget, berøvet Frihed og Selvstændighed, smeltet sammen til et Antal, mindre end det som forhen kunde være Streifporten fra den uhyre Hær, hvormed det oversvømmede Rusland, alene i Behold af historiske Minder, Navn og fri Religion danner hele Nationen nu kun en ubetydelig Handels Classe eller en Hob Agerdyrkere afhængige af russisk Embedsmands Vilkaarlighed.

Forsaavidt som den raa Kraft her er besejret af Civilisation, for saavidt er vistnok den hele store Forvandling en Triumph for vor fremadstræbende Tidsalder, men Billedet har dog noget yderst nedslaaende. Der gives altid Noget, som Innbildningskraften fæster sig ved Monumenter, Sagn, eller Minder om Kraft og Intelligents; det Slette, det Oprørende, Følgerne af vor Barbarers Hersker, alt dette glemmer man saa let og man fæster sin Opmærksomhed og Tanke saa gjerne ved Billedets Lysside, glemmer dets Skygger; saaledes gik det ogsaa for mig - jeg saa om mig en stolt og stor Stad og Tusinder af et tappert og krigersk Folks Efterkommere; jeg saa Paladser, Ruiner og Fæstningsmarker, jeg saa i Aanden et stort Folk herske over mange Lande og min Beundring blev vakt - jeg havde Medynk med den nærværende Slægt - men jeg glemte at dette Folk var i sin Tid Verdens Svøbe, at deres Tage vare ledsagede med Ild, Mord og den frygteligste Barbarisme og at de overalt hvor de kom aldrig skaanede, aldrig havde Ærbødighed for Noget.

Jo mere jeg lærer deres Historie at kjende, jo mere seer jeg at Gjengjældelsen alene er bleven dem til Deel og at det hele store Drama, som de spillede i Forening med Mongolerne som deres egentlige Herskere alene var et af disse mange Midler, som Forsynet anvender til at berede disse saa store Endemaals Virkninger, der synes os saa frygtelige i det de virker, men som senere berede Millioners Lykke og Seklers Fred.

Russernes Forbittrelse og Had mod Tatarerne har i den ældre Tid neppe havt Grændse, deres Hævn næsten intet andet Maal end den samme Ødelæggelse og Tilintetgjørelse, som disse Horder i sin Tid lod dem vederfares. I mere end syv Aar vedvarede Krigen mod Kasann, først da faldt denne Stad i Russernes Herredømme og siden den Tid er den hele Nation Aar for Aar smeltet sammen; et uhyre stort Antal faldt i Krigen, et ligesaa stort Antal flygtede og af de Tilbageblevne, der undgik Russernes Hævn er den Stamme udgaaet, der nu beboer Gouvernementet Kasann og som nu neppe tæller mere end 100000 egentlige Tatarer.

Selve Nationens Vugge stod rimeligviis i Syd i Stepperne mellem Aral Søen og det caspiske Hav; de kaldtes dengang Tyrker; det er fra dem at vore nuværende Tyrker ere

udgaaede og endnu kalde de deres Sprog turkisk, turukisk eller turkastansk. Omgivne af Datidens mægtigste Folkeslag, Chineserne, Perserne, Partherne, Romerne og Mongolerne modstode de længe disse Folkeslag, men maatte tilsidst bukke under for dette sidste, der som en ødeleggende Strøm, brød frem, erobrede deres Lande, førte Nationen mod sig og, forenede den med sin Hær, fuldendte de Erobringer som ovenfor ere omtalte. Størstedelen af Mongolernes Hære bestod af Tatarer; de nedsatte sig i Rusland og skjønt befaled af Mongoler og nøie forbunden med dette ellers forskellige Folkeslag, indførte de som den større Masse, sit Sprog og sine Sæder og

[ingen fortsættelse i manus.]

Vore Venner ledsagede os om i Staden for at bese de Mærkværdigheder; jeg vil heraf kun omtale det herværende store, rige og berømte Nonnekloster med det ældgamle, undergjørende Guds Modersbillede. Det skal være over 200 Aar gammelt, er kulsort af Lamperøg og Ælde og overlæst med en uhyre Mængde Diamanter, Juveler og Perler. - Billedet besøges af Pilegrimme fra Rigets aller fjerneste Egne, og ansees for Ruslands første Reliquia. Vi maatte for at faa Tilladelse til at see det, bekvemme os til at kysse det og korse os mange gange førend det blev os tilladt at nærme os. Den Skat som her er nedlagt skal i ædle Stene, Smykker, Guld og Perler beløbe sig til mere end to Millioner Rubel og forøges bestandig ved de Besøgendes Gaver.

Klosteret med dets Kirker og Bygninger er meget stort; her er en Sommer og Vinter Kirke, hvilken Sidste er lavet og opvarmes om Vinteren. Hvor vilde det være gavnligt om det Samme ogsaa fandt Sted hos os. -

Rundt om i Rusland gives der Templer opbyggede til den Kasanske Gudsmoders Ære. Den store Kasanske Kirke i Petersborg der er bygget i en Stil, der efterligner Peterskirken i Rom, er een af disse.

Da vi een Dag vare hos Thiele, som er Læge, kom der en Bonde til ham for at søge hans Hjælp. Han var fra Archangelsk Gouvernement, havde sidste Vinter forfrossen sin høire Haand og mistet alle Fingrene. Saarene vare nu næsten lægte, men i sin Eenfoldighed havde han troet at faa Fingrene igjen af den Kasanske Guds Moder og havde derfor paa sin Fod vandret hertil et par Tusinde Verst. - Efter et længere Ophold og forgjæves ventende paa Billedets undergjørende Kraft henvendte han sig til Thiele og erholdt af ham nogle Lægemidler og Raad. Thiele fortalte at han hver Sommer har lignende Besøg; Pilegrimmere

komme syge hertil, vente forgjæves paa den forhaabede Helbredelse og Enden bliver stedse, at de henvende sig til Lægerne.

Foruden Nonneklosteret besaae vi Fæstningen, Chanens Pallads, Universitetet, samt et Hospital og Fængsel for de Forviste, der paa deres Vandring til Siberien passere herigjennem. - Jeg har endnu for liden Erfaring om disse Ulykkelige, saa at jeg hellere opsætter til senere at omtale dem, naar jeg har faaet Anledning til nærmere at lære at kjende deres Skjæbne.

Vi forlode den 20de August Kasann, ledsaget af vore Venners bedste Ønsker og overvældede indtil det sidste Øieblik af deres Gjæstfrihed og Venlige Omsorg; vore Vogne bleve fyldte med Frugt af dem og vore Portefeuller med Anbefalingsskrivelser til deres Venner.

Veien førte gennem store, prægtige Skove af Hægebirk, Gran og Furru, med Underskov af Hassel og Eng. Efter som vi hørte skulle vi her sige Farvel til Egeskovene, der ophøre i Perm's Gouvernement og siden ikke forekomme i hele Siberien. Veien gik fra Kasann mere nordostlig henimod Maloma Floden, som vi satte over ved en lille Bye, Malmysch, der skal være anlagt af de ældre finske Nationer, der boede her.

For os, der endnu ikke have tilegnet os meget af det russiske Sprog og jeg troer, sandt at sige, vi meget seent ville gjøre det, for os begynder nu Reisen imellem lutter Russisktalende at blive mere og mere kjedsommelig; vi mærke mere og mere at vi ere trængte ind i Hjertet af Rusland og træffe vi eengang imellem en Tysker eller Franskmand, synes det os som det er Landsmænd vi møde midt i en Ørken. - Her i Malmysh gjorde vi et kort, men behageligt Bekjendtskab med en Forstmester Zimmermann, der aldeles hændelsesviis traf os, som Hestene stode forspændte for at bringe os videre. Vi maatte stige af igjen, enten vi saa vilde eller ei, følge med ham til hans Huus og der indtage en impromptu Middag, der dog gjorde den elskværdige Hustru al mulig Ære. Vi lærte ved denne samme Leilighed at kjende en gammel hyggelig, snild Postmester, der var Mineralog og Blomsterelsker. Hans Samlinger vare overordentlig smukke og hans Drivhuus leverede ligesaa smukke Blomster, som velsmagende Frugter.

Det var her i Nærheden af Malonia Floden at vi stødte paa de før omtalte Votjakker, der dog snart ophørte for at give Plads for Tatarer, igjennem hvis smaae, nette Landsbyer vi passerede meget ofte eller saae dem i Afstand.

For første Gang paa vor Reise saae vi her to Tog af Ulykkelige; hvis Syn jeg ikke saasnart glemmer og som opfyldte mit Bryst med dyb Kummer - jeg kan næsten sige Foragt. Det ene bestod af Forbrydere, ulykkelige Væsener, der paa deres Fod vandrede til

Forviisningsstederne i Sibirien; deres nedslagne Blikke, deres Kummer og Elendighed, Eskorten af Soldater, og især den Forestilling som jeg, ligesom Alle Europæere nære om Sibirien bidrog naturligviis til at jeg med sand Deeltagelse havde Medynk med deres ulykkelige Forfatning, men jeg glemte disses Skjæbne, da jeg senere hen traf det Andet Tog. -

Det var en lang Række af fattige Bønder, Familier, med Oldinge, Børn, Qvinder og Mænd; unge Piger, Mødre med diende Børn, halvvoxne Drengene fulgte eller kjørte paa daarlige Vogne, hvor der laae Huusgeraad. Deres synlige Kummer, deres Elendighed, den Fortvivlelse som var malet i Manges Aasyn; alt gjorde os opmærksom paa dem. Og hvor oprørtes vi ikke, da vi erfarede, at det var en Skare af ulykkelige Livegne, der vare solgte af en Adelsmand i det sydlige Rusland til de Demidoffske Godser og Bjergværker! Fødte og opdragne under et mildt Clima, omringede af Minder for enhver Alder rives de nu bort fra Hjemmets lune Arne, fra de kjære tilvante Steder, hvor en mild Sol lyste for dem, hvor en venlig Himmel hvævede sig over dem, hvor rige Kornagre bølgede rundt om dem for at hensukke Livet imellem Urals Bjerge, i Skove, blandt Snee og Iis. Det var rystende at høre deres Klager; Een havde forladt en Hytte han selv havde bygget, en Ager han selv havde ryddet, en Have han selv havde anlagt, en Anden havde forladt kjære Børn, en Tredie Søsken, en Fjerde Forældre. Oldingen klagede over at han skulde rives bort til Sibirien for at dø, Manden fordi han der kun forudsaa Elendighed og Nød; de Yngre bævede alene ved Tanken paa det kalde Steppeland, paa de høie Fjelde, Snee og Iis og de dybe Gruber, hvor de ikke mere skulde see den kjære blaa Himmel. En gammel Kones Klager vare især rystende, "Gives der end ikke her paa Jorden, sagde hun, Nogen, som kan eller vil tage sig af Os mere end ulykkelige, hjælpeløse Væsener, der ere skabte til Mennesker som ham, der solgte Os, saa gives der dog Een, et Væsen, som eengang vil kræve dem til Regnskab, der tillade denne Elendighed og som ere Aarsag i den; for hans Domstoel vil vore Klager høres, om de end ikke herved høres af vore jordiske Herrer." - I Førstningen da vi talte med dem vare de tilbageholdne og tause, men da de erfarede at vi vare Fremmede og talte til dem gjennem Tolk bleve de mere aabenhjertige og meddelende. - Vi forlode dem med den dybeste Medlidenhed og Ønsket om At den russiske Regjering, om den, end ikke aldeles kan afskaffe Livegenskab, dog maatte blive saa menneskekjærlig, at den kunde forebygge lignende afskyepvækkende Misbrug.

Vi ankom den 25de August her til Gouvernements Staden Perm, anlagt ved Floden Kama for kun 37 Aar tilbage. Før denne Tid hørte hele det nuværende Parmske Gouvernement til Sibirien, nu derimod regnes kun den Deel, der ligger østenfor Ural Bergkjæden til Asien, det øvrige til Europa. Vort Ophold her bliver kun meget kort; vi agte allerede at reise imorgen og

da vi her ingen Bekjendtskaber have eller agte at benytte vore Papirer til at gjøre Noget, saa har jeg havt Tid til at fuldende den lange Epistel som hermed sendes og - endes. -

6te Brev – Jekatharinenburg, den 30te September 1828.

Til Stats Secretair, Ridder Due i Stockholm

Jeg kan hverken nægte mig selv den Fornoielse at sende Dig, kjære Broder, eller Dig den Glæde at modtage din nomadiserende Broders første Hilsen fra den nye Verdensdeel, som han nu har betraadt.

Jeg helliger derfor Dig og din elskværdige Ledsagerinde, som du har valgt dig gennem Livet disse Linier, og forsaavidt som min Reise hertil har givet mig hyppige og venlige Erind- ringer om vort kjære Norge, forsaavidt som jeg i fuldt Maal har nydt sand og velmenet Gjæstfrihed ved hver en Arne jeg satte mig, Venskab og Forekommenhed af hver een jeg mødte, forsaavidt mindes jeg min Norske Broder i Broderlandet, der har Ord for at være baade venlig og snil, som vi paa godt norsk kalde det, og tillige saa gjæstfrie som Nogen.

Altsaa Hilsen med Gud fra Asien, min kjære Broder! det store kalde Sibirien har aabnet sine Armer for os og vi befinde os nu i det kalde Favn. Birker hænger med gulnet løv, Granen ryster sine vaade Naale og hist og her skinner en Sneeflæk frem imellem de tykke Furrebuske; alt minder os om at vi nærmer os den Tid, da Vinteren, da Vinteren, og tilmed den kalde, iisklædte bedøvende Siberiske Vinter banker paa Dør og vi ile derfor med at hylle os i vore Peltse, surre vor Vadsæk og trække mod Øst til vort interimistiske Høst Qvarteer. Inden dette skeer vil jeg dog med Pennen i Haand drømme mig hen til Dig og Dine og som om jeg sad ved din hyggelige Arne, sladdre med Dig og fortælle Dig mine sidste Reise Eventyr. Naar Sneen fyger mig om Ørene og jeg lukker Øinene for den kolde Sus, naar Aandedrættet rimer sig i Haar og Skjæg, vil vel Drømmen svinde om at jeg er hos Dig, men da vil ialfald den Tanke være mig kjær at Du sidder ved en munter Ildbrase, luunt og godt inden fire Vægge og fordriver maaskee en Timestid med at forelæse din langt fraværende Broders venlige Hilsener til Dig og din venlige Viv.

Af mit Circulairebrev saae du at vort Ophold i Perm kun blev kort; vi reiste derfra efter at have anstillet de fornødne Observationer allerede den 28de August og ankom hertil den lste September. Vores første Dags Reise varede kun i 5½ Time, hvilken Tid vi tilbakelagde 66 Verst paa en udmærket Vei, mellem lutter Granskov. Efter at have overnattet i et venligt, godt Kraas Posthuus, hvor vi erholdt god Mad og frisk Luft, to sjeldne Artikler ved vore

Nattekvarterer, afreiste vi den følgende Dag og passerede en lille net Bye Kungur med 5 Kirker og en yndig Beliggenhed. Efter at vi nu havde tilbagelagt mere end 2000 Verst, igjennem lutter flade Egne, uden at see en lille Klippe eller en stor ordentlig Steenblok var det os en sand Glæde her at gjensee Fjeld og Klipper. Det var, som om vort Fædrelands kjære Dale og Fjelde talte til os gennem hver mosgroed Steenblok vi foer forbi og jeg var barnlig nok til at maatte stige ud og føle paa Stenen for at forvisse mig om at det virkelig var ordentligt Fjeld. Egnen blev nu aldeles norsk, Veien gik op og ned ad Bakker og gennem lange Dalfører; Elve bruste ned fra Høiderne, der vare bevoxede med Gran, Furru, Birk og alle vore andre norske Træer; Blaaklokkerne lyste saa venligt mellem Lynget og hist og her samlede jeg Blaabær og Tyttebær.

Den 30te August overnattede vi i Kirgischansk, den sidste Station i Europa. Vi bleve her saa frygtelig plagede af Tarakaner, at jeg foretrak at sove i Vognen istedetfor inde i Huset, hvor det vrimlede i alle Kroge af dette modbydelige Insekt.

Noget egentlig Skillemærke mellem Asien og Europa gives ikke, vi maatte derfor selv antage Eet og bestemte det høieste Punkt af Ural Bjergene hertil. Ti Verst øst for Kirgischansk antog vi at være Bjergaasens største Høide og for med en vis Sollenitet at sige Farvel til den Ene og Velkommen til den anden Verdensdeel standsede vi her og tømte under glade Udraab og rungen de Hurra nogle Bouteiller russisk Champagne. Vore Folk, saavel som de forundrede Jamschtschikker erholdte ogsaa deres Deel af Gildet, men i det mere substantielle Brændeviin.

I een af de tomme Bouteiller lagde vi en Seddel, hvorpaa vi antegnede at en Norsk videnskabelig Expedition under Professor Hansteen den 31te August 1828 havde passeret Ural og Grændsen mellem Europa og Asien og oplyste i hvad Hensigt. Seddelen blev underskrevet af Alle, Hansteen, Ermann og mig, samt af Gustaf og Andreas. - Under Spøg og Latter slæbede vi Stene sammen til en Pyramide og 42 Skridt tilhøre af den 10de Verstepol fra Kirgischansk nedgrov vi Bouteillen, saa dybt som muligt, fyldte Hullet med Steen og Gruus og reiste overnpaa en temmelig stor Pyramide af løse Stene. Under et rungende Hurra der gjenlød fra Skovlierne rundt om, satte vi os derpaa igjen til Vogns og nu gik det rask afsted ind i Asien. - Samme Dags Aften silde ankom vi hertil Jekatharinenburg, der ligger paa Urals østlige Skraaning.

Denne Fjeldkjæde er, hvor vi have passeret den, egentlig kun en lav Fjeldryg; Veien er lagt igjennem et lavt Pas, baade nordlig og sydlig skulle Fjeldene være høiere. - Der var overalt

tyk Skov og kun hist og her nøgent Fjeld, hvilket næsten aldeles ikke fandtes Spor til paa den østre Skraaning, hvor det syntes som om selve Klippen var bedækket med et dybere Jordslag. Precipicer seer man aldeles ikke, Veien gaaer jevnt op og ned ad Bakkerne, men allerede dette couperede Terrain er behageligt, naar man som vi havde passeret 250 Mile uden at see en Steen eller en liden Bakke. Enten det nu var Indbildning eller ikke, men os syntes det som om selve Beboerne i Ural vare langt kraftigere, smukkere og lysere end de paa Sletterne.

Jekatharinenburg er en vakker lille Bye med 1400 Huse. Den ligger ved Iset Floden, der midt i Byen danner et lille Vandfald, som driver de forskjellige Fabrikker; lidt nedenfor dette danner den en lille Søe om hvis Bredde hæver sig amphitheatralsk en Række af smukt byggede Huse med grønne Jerntage. - Byen har 5 Kirker, den er anlagt af Peter den Store og udvides aarligen. Her er et Bjergverks Academie, Canon og Jern Støberier, en Mynt Fabrik, og flere Guldvaskerier og et Steensliberie, der leverer særdeles smukke Sager. Jeg saae her Cameer efter Antiquer, der vare overordentlig vel udførte.

Strax ved vor Ankomst hertil opsøgte os Professor Kupfer fra Kasanns Universitet, der tilligemed en Botaniker Claus gennemreiste Ural i naturhistorisk Henseende. De havde nu fuldendt deres Undersøgelser af den sydligere Deel og stode i Begreb med at bereise den nordlige Deel af Bjergkjæden. Begge overtalte Professor Hansteen til at ledsage dem et Stykke paa Veien og da det var denne vigtigt at udstrække Observationerne saa langt nordlig som muligt, blev det bestemt at vi skulde gjøre en lille Afstikker langs den østre Ural Skraaning paa et eller tohundrede Verst. Vi efterlode derfor Anders i Jekatharinenburg med Pakvognen og de fleste af vore Sager og reiste herfra den 4de September i et behageligt og muntert Selskab. Foruden af Kupfer og hans Ven, ledsagedes vi af en russisk Adelsmand Solomirski, der kun reiste for sin Fornøielse.

Endskjønt den første Plan kun var at være borte nogle Dage, saa blev disse til 17 og Veien fra 200 til 800 Verst. Begunstiget af det herligste Veir og lokket fra det ene Sted til det Andet af en ligesaa gjæstfrie som behagelig Omgangskreds, indbudet fra det ene Værk til det Andet og altid med nye interessante Gjenstande for Øiet tilbagelagde vi den hele Reise med Kupfer og hele Selskabet vendte tilbage samme Vei.

Vi reiste den første Dag directe til Nevjansk, en Landstad og med et overordentlig betydeligt Jernværk og dermed forbundne Fabrik Anlæg der tæller henved 10000 Indbyggere. Den tilhører en russisk Adelsmand Jakovleff, der dog aldrig beboer Stædet, men desuagtet har et smukt Palads her og en fuldkommen velordnet Huusholdning paa Stædet. Vore russiske Venner havde, bekendte med Skik og Brug, ladet tilkjendegive Selskabets Ankomst,

saa at vi om Aftenen fra en kald og mørk Septemberdag traadte ind i en smuk meubleret Række af oplyste og opvarmede Værelser. En Slags Intendant eller Huushovmester modtog os og gjorde Husets Honneur i Fravær af Eierens, der med russisk, storartet Gjæstfrihed skal have sat en aarlig Summa af flere tusinde (man nævnte 20000) Rubel til hans Disposition for at udvise Gjæstfrihed mod gennemreisende Fremmede og Embedsmænd.

Det var allerede silde, da vi kom og efter at vi havde varmet os med en Kop aromatisk Karavan Thee førtes vi til et velbesat Aften Taffel, hvor vi lode os vor ubekjændte Værts gode Vine og udsøgte Retter smage; erindrede ham og hans Huus i et Glas skummende Champagne og gik derpaa til Hvile. Den næste Morgen tidlig besørgede vi som sædvanlig vore Observationer og begave os siden, ledsagede af vor Intendant, en skjægget, kaftanklædt Livegen hos Jakovleff, der af vore russiske Venner blev behandlet lidt ligegyldigt, til Morsovnene og Jernstøberierne, der vare i den meest udmærkede Forfatning og forsynede med fortrinlige Maskinerier. For Jernfabrikkerne er der gjort overmaade meget; her fandtes Molere, som paa Eierens Bekostning havde besøgt Udlandets større Fabrikker og der perfectioneret sig. Jernblikks Arbeidet var aldeles fortrinligt; saavel i Former som Tegning og Laquering stod det fuldkommen ved Siden af de Engelske Fabrikata.

Nevjansk skal være anlagt af General Gagarin under Peter den Stores Regjering; han skal have havt et sørgeligt Endeligt, da han som overbeviist Røver og Voldsmand skal være bleven hængt.

Efter at vi havde trasket om paa kryds og paa tvers og Formiddagen var hengaaet med at bese den hele vidtløftige Fabrik toge vi igjen tilbage til vor Bolig, hvor der ventede os en brilliant Middag. Vi undlode ikke at prise vor skjæggede Værts herlige Viin og Mad og han blev ligesom vi alle lystig stemte. Med den samme Forekommenhed, som vi vare blevne modtagne bleve vi ogsaa befordrede herfra. Da vi kom ned i Gaarden fandt vi vor Vogn forspændt med 5 herlige Heste, der med Møie kunde styres af en rask Kudsk og en ung Forrider. Svingende vore Hatte til en venlig Afskeed og med Løfte om at tilbringe en Dag i Nevganek paa vor Tilbagereise forlode vi om Efterrniddagen dette gjæstfrie Huus og ankom om Aftenen til Nischne Tagilsk, en Savod (Fabrik eller Brug) den Demadoffske Familie tilhørende. - I Førstningen var Modtagelsen her noget lunken, vistnok tildeels, fordi vore russiske Venner spændte deres Fordringer noget høit, da de kun havde med Livegne at gjøre. Jeg troede imidlertid at vor sildige Ankomst meest var Grund og Morgendagen lærte os ogsaa at man her, som i Nevgansk, modtog og behandlede os med den samme Gjæstfrihed. - Vi gjorde her personligt Bekjendtskab med den unge Russers Familie, der i Petersborg viste os

om i det Demidoffske Palais. Hans Svoger var Intendant paa Savodden og viste os om med al mulig Forekommenhed og Artighed. Tagilsk har ikke alene betydelige Jern og Kobber Gruber men betydelige Fabrikker, der forarbeide Jernet til en Mængde forskjellige Sager. Her var store Valtseværker, der valsede det her raffinerede Kobber i Plader til Fabrik Arbeide og Forhudnings Plader. - Stædet danner en temmelig betydelig Bjergstad med flere Kirker og en betydelig Folkemængde.

Det var os paafaldende at erfare at man her paa den østre Side af Ural havde Vand Communication med Petersborg. Kun et ubetydeligt Stykke blev Varerne transporterede over Land til een lille ved Tagilsk flydende Elv, der om Foraaret fyldte store indbyggede Damme. Naar der var samlet Vand nok bleve Barkerne, der byggedes paa Stædet, ladede og i det man pludselig slap Vandet ud, førtes de over de grundeste Steder og siden til Kama Floden, derfra i Volga og saaledes kunde de efter Behag befordres til Novgorod, Moskva, Archangelsk eller Petersborg paa Canaler og Floder.

I Petersborg saae jeg paa Nevaen disse store Barker, der byggede i Sibirien komme dertil med Varer. De ere stærkt men simpelt byggede uden Jernsøm, alene syede sammen med en Slags Vidier eller Rødder og forbundne med store Træenagler; Barkerne ophugges, naar Reisen er fuldendt. Førerne ere Fabrikkens Livegne, der her ombord have deres hele Familie, føre Huusholdning og leve paa Reisefod i lang Tid; Der hengaaer almindeligviis et halvt Aar inden de komme frem.

Vi beundrede her især Fruentimmernes Hovedtøi, der bestod af en næsten en Alen høi Hue ofte af Sølv og Guldbrocade eller af couleuret Tøi med Broderier. De bare ellers den almindelige russiske National Dragt, der ofte benyttes af fornemme Damer og som hos disse er ligesaa smagfuld som net, men som ellers paa de klodsede, fiirskaarne Bondekoner er afskyelig. Dog, her kan vel neppe nogen Sammenligning finde Sted; Damernes fine Former og vakre Udseende kommer jo altid i Betragtning og hvad klæder ikke en smuk Dame?

Den russiske National Dragt bestaaer af et høirødt eller lyseblaat Skjørt og aabent Livstykke, der sammenholdes over Brystet med couleure Snorer og Duske. Den hvide Chemise slutter sammen om Halsen og har halvlange Ærmer, der skydes op, saa at det røde Ærmne falder ud over Albuen. Skjørtet er besat neden til og foran med Guldtresser eller couleure Baand og meget rødt; Haaret er flettet og paa Hovedet benyttes i de forskjellige Provindser forskjelligt Hovedtøi, almindeligviis en høi Hue. Dragten er beqvem og ledig og paa en net Figur, seer den godt ud, men flere Steder saae jeg Fruentimmerne med Livet op under Armene og oven over Barmen, ikke som hos os under, bares et stort bredt Forklæde,

der gjorde en afskyelig Effect. Tagilsk er en meget betydelig Bjergstad, med rige Kobber, og Jern Gruber, en Mængde Fabrikker i fuld Drift og begyndende Guld og Platina Vaskerier. Her produceres aarligen 800000 Pud Jern og 60000 Pud Kobber (et Pud er 40 £) der deels forarbeides paa Stedet, deels sendes i raa Tilstand til Rusland. Vi besaae her en Dampmaskine som var forarbeidet af en simpel Russer, der aldrig havde været udenfor Stedet, kun hørt Tale om en Saadan og seet nogle Tegninger.

Den 5te afreiste vi herfra til en keiserlig Savod Kuschva, hvor vi af Politie Mesteren paa Stedet erholdt Qvarteer anviist og nogle Casakker til vor Opvarthning. Chefen var bortreist, men vi bleve af flere Bjerg Officerer behandlede med en Forekommenhed og Gjæstfrihed, som intet lod os tilbage at ønske.

Kuschva havde en yndig Beliggenhed, der mindede os om vort kjære Norge. Bjergstaden rmed dens venlige lyse Huse, omringede af Houger og Træer, med de grønne Tage speilede sig i en lille Søe, hovrfra en brusende Elv løb ud og dannede Vandfald; om Søen hævede sig skovklædte Aaser og længere borte blaanede høie Fjelde i den klare Høstluft.

Naar jeg vandrede eene om i den stille Aften, hørte Hammerslagene og Pukværket stampe, naar Fossen bruste og brummede sin "monotone Bas", og en sagte Luftning suste i Gran og Furru Skoven, naar guulrøde Birkeblade lystigt flagrede om mig, syntes mig jeg vandrede om i en af vore egne Fjelddale; jeg ventede at see en Rødhue lyse frem mellem Træerne, ventede at høre det naive: "Gud signe Mødet", og først naar de fremmede lyd af et fremmed Tungemaal slog mit Øre vaagnede jeg af Drømmen og vidste at mere end 300 Mile laae rnellem mig og mit kjære Hjem.

Vi havde nu tilbagelagt 150 Verst fra Jekatharinenburg og vare nu komne ned i den egentlige Ural Kjæde. Fjeldaaserne bleve nu større og høiere, der saaes nøgne Fjeldtoppe og her ved Kuschva laae endog et temmelig høit Fjeld, der var Grunden til det betydelige Værks Anlæg. Det kaldtes nu *Blagodatj* eller Velsignelsen og havde ikke for meget lang Tid tilbage været Offersted for den i mine forrige Breve omtalte Vogulske Nation. Da Ural under Peter den Store blev Gjenstanden for en mineralogisk Undersøgelse og der paa flere Steder blev begyndt Grube Drift og Værker anlagte var Kuschva en ny og øde Plads. En Vogul aabenbarede Fjeldets Hemmelighed, der blev sendt Embedsmænd derhen og man fandt nu at det store uhyre Fjeld bestod af en eneste Masse af righoldig Magnet Jernsteen. Værket blev anlagt og har siden været drevet i en meget stor Maalestok for Statens Regning, der her lader støbe en Mængde Granater, Kugler og Bomber og desuden har anlagt Værksteder for forskjelligt Jern Arbeide. Vogulen blev belønnet og døbt, fik Navn af Stepan Tchumpkin og

befandt sig meget vel ved sin Angivelse, men nød ikke sin Lykke længe. Vogulerne, der ikke alene saae sig berøvede deres hellige Offerplads, men som ogsaa bleve fortrængte af den altid tiltagende Folkemængde omkring Blagodatj besluttede at drage bort, længere mod Nord; førend de reiste vilde de dog anstille en Offring og valgte den arme Stepan til Sonoffer for de fornærmede Penater. En maaneklar Nat bemægtigede de sig ham, droge i Masse op paa Toppen af Blagodatj og brændte ham lyslevende!

For nogle Aar siden er der bleven bygget et lille Capel paa Toppen af Fjeldet og et Monument opreist til hans Minde, det er en rund Jern Søile, hvorpaa hviler en Grav Urne fra hvis Laag stiger op en Lue; paa Stepans Dødsdag læses der Messe i Capellet og en stor Procession finder Sted.

Under vort korte men behagelige Ophold her bleve vi vist al den Gjæstfrihed og Hygge som vi kunde ønske. Hos en høi Bjerg-Officeer Krusinoff bleve vi indbudne til Middag, men der var noget kaldt, noget tilbageholdende hos den hele Familie som i det mindste for mig var overmaade paafaldende. Senere hørte jeg at paa Grund af Chefens Fravær var det hans Pligt at gjøre Selskab og Husets Damer vare ikke rigtig tilfredse med dette Pligt Selskab. Reise Selskabet mellem sig talte stedse Fransk, og da vi paa Grund af Damernes fuldkomne Taushed og sure Miner antog at Ingen forstod os, lode vi alle Munden løbe og det var ikke frit for at der blev sagt mangt et Ord om de virkelig smukke Døttre, især af den muntre Russe, Solomirski, som, om vi havde vidst de forstode os hellere kunde være usagte. Nok er det, vi modtog vor gode Værts Gjæstfrihed med al mulig Høflighed og reiste samme Dag derfra; du vil senere erfare hvorledes det gik os med de samme Mennesker som vi paa Tilbagereisen igien stødte paa. -

Det var den 10de vi reiste fra Kuschva og efter at vi paa Veien havde beseet en keiserlig Savod Nischne Turinsk, flere Guld og Platina Vaskerier, sovet i Vognen om Nætterne, nydt Gjæstfrihed hvor vi kom og vare blevne dygtig skumplede af den afskyelige Vei ankom vi efter tre Dages Reise til Verchoturie een af Sibiriens ældste Steder, en lille Bye med flere smukke Kirker og Klostere og flere Fabrikker.

I een af Klostrene bevares der en Helgens Been, der i levende Live skal have været Skomager; der gjøres nu hyppige Valfarter hertil fra de længst bortliggende Stæder i Sibirien, men da Alle gjerne ville have en Reliqvie med til Hjemmet skal der af hele Helgenen kun være Hovedet tilbage. - Imidlertid suppleres vel Tid efter anden det Behov som tiltrænges.

Vi modtog her Galla-Visitter af Stedets Honoratiores, der i fuld Uniform med Kaarde, trekantet Hat og hvide Beenklæder gjorde os deres Opvartning. Herfra gik Reisen atter

nordlig hen til Endemaalet for vor Reise, den keiserlige Savod Bogoslavskoie, et betydeligt Kobberværk, med en talrig Mængde Arbeidere. Her opholdte vi os i 4 Dage, ene og alene paa Grund af de forekommende og elskværdige Beboeres Gjæstfrihed, der ei tillode os at reise tilbage. Formiddagene tilbragtes med at besee Fabrikkerne, Værkstæderne, Smeltehytterne og i herlige Vogne med 3 og 4 Heste foere vi rundt om i Omegnen deals for at besee den vakre Pittoreske Egn, deals for at befare de mange og dybe Gruber. Om Middagen ventede os salamelle Selskaber og om Aftenen, Baller og Concerter.

Vor hele Reise var egentlig kun bestemt til tre Dage; jeg havde derfor kun medtaget høist ubetydeligt Linned og min Garderobe bestod kun i den Uniforms Frak, hvori jeg reiste. I denne Dragt befoer jeg nu Gruberne og du kan vel tænke Dig hvorledes jeg ofte saae ud, naar jeg kom op fra disse for at gaae i Middags Selskab og paa Bal.

Som Reisende tilgave og undskyldte man os imidlertid paa bedste Maade, og skjønt jeg havde mistet to Knapper af min Kjole og den var fuld af Flækker og Rifter converserte og dansede jeg nok saa rask med vore Venner og Veninder og saa vidt som det lod til, saae man just ikke saa nøie paa mit Antræk.

Efter et særdeles behageligt Ophold begave vi os paa Tilbagereisen ad den samme Vei vi vare komne. Vi ankom om Aftenen til Kuschna og erfoer strax af vore Cosakker, at Natschalnikken Stedets Chef var kommen tilbage under vort Ophold i Bogaslavsk og at han gav et Bal i Anledning af Søsterens Navnedag. Saameget som vi Norske end satte os derimod blev der ved Majoritet besluttet at sende Chefen en Cosak med Hilsen at vi vilde bæere hans Selskab med vor Nærværelse og uden at afvente Svar begave vi os paa Veien til hans Huus (vort Toilette skulde ikke hindre os). Her bleve vi modtagne med aabne Arme af en aldrende jovialsk Mand, der efter at have ladet os bevarte med Vine, Confeturer og tørrede Frugter, førte os ind til Selskabet. Muntre og lystige som vi vare og især oplagte til Spøg og Løier paa Grund af vor Paatrængenhed, der her blev anseet af Alle som en munter Ligefremhed, sluttede vi os snart til Selskabet og fornyede Bekjendtskab med ældre og stiftede Nye med nye Venner. Iblandt den Mængde Mennesker som her fandtes talte kun Faa fremmed Sprog og saavel Hansteen som jeg maatte frem med vor Smule Russisk, der imidlertid var saa liden og af en saadan Substants at vor Passiar blev høist ridicul. Selskabet havde været samlet til Middag saa at de Fleste vare muntre og Alle søgte i Hast med den skummende Champagne at bringe os paa samme Høide, som de selv vare, hvilket ogsaa lykkedes dem fortrinlig godt. Vi dandsede og morede os gandske fortræffeligt, men bleve i Førstningen noget flaue ved at blive presenterede for vore Bekjendte fra Middags Selskabet sidst, de to unge Døttre nemlig

af hiin Krusinoff, der gav os en middag. Begge talte nu et flydende og correct Fransk og da jeg eftertænkte hin vistnok smigrende men dog noget for ligefremme Beundring over deres Skjønhed og især Salomirskis Yttringer om dem "som smukke men stumme Statuer" der ved Bordet var bleven yttret paa Fransk, kunde jeg dog ikke andet end være lidt flau. Jeg tog imidlertid det bedste Partie jeg kunde, sagde dem ligefrem at jeg haabede de ikke vare fornærmede og undskyldte os paa bedst Maade som Fremmede og med Skikke og Sædvaner her Ubekjendte.

De forsikkrede os Alle at de ikke havde lagt Bret paa nogen Yttring og undskyldte deres Taushed med Sygdom, private Forholde og den ubehagelige Tvang som paalaae dem, saaledes at gjøre Selskab uden Lyst og uden Bekjendtskab med Gjæsterne.

Under Dands, Sang og munter Samtale tilbragte vi her Natten og bleve indbudne for de tre næste Dage til tre Middags Selskaber og Baller; den næste Dag var der en tredobbelt Navnedags Fest hos Bjergofficeren Krusinoff og deels for at anstille nogle Observationer, deels for at overvære dette muntre Selskab bleve Nogle af os tilbage, medens de Ældre og blandt dem Hansteen reiste videre for i Tagilsk at hvile ud efter en anstrængende Reise og en gennemvaaget Nat.

Vore Venners Bestræbelser for at holde hele Reise Selskabet tilbage gik saa vidt at der af den muntre gamle Chef blev nedlagt først et hemmeligt og siden et aldeles offentlig Forbud mod at forskaffe Heste til Reisen og det var først, da en Deel lovede at blive tilbage at de Øvrige fik Lov at reise.

Vi Tilbageblevne bleve nu fêterede paa alle mulige Maader; jeg vil ikke tale om at Høisæderne ved Bordet bleve os tildeelte, at der blev drukket Skaaler, fanfaret og canoneret, men vore venlige Verters Gjæstfrihed gik saa vidt at der aldrig blev arrangeret nogen Dands uden at vi først bleve spurgte om vi dansede den, eller ønskede den. - Krusinoff og vor gamle Ven, Natchalnikken, som vi alle kaldte Batusckka, lille Fader, vare altid vore Ledsagere under Engageringen og under Spøg og Latter tvang de mangengang Damerne til at danse med os, uagtet de forhen vare engagerede, alene fordi de talede lidt Fransk eller Tysk. Ved Aftensmaaltidet faldt Talen paa den russiske Nationaldands; man fortalte os om den og erfoer at vi endnu ikke havde havt Anledning til at see den udført. Uden at vi ahnede Noget bleve vi senere førte hen i Enden af Værelset og paa et givet Tegn stemmede Musikken i en ægte russisk National Sang og et temmelig stort Chor af Mands og Fruentimmer Stemmer sang Ordene. Det var en af disse ægte nationale Melodier, disse gribende bløde Mol-Melodier, der uvilkaarlig henriver og fortryller. "*Ja po tovetikam khodirla*" begyndte den, det betyder "jeg

gik mig i Lunden, at sanke Blomster smaae". Midt under Sangen aabnedes to hinanden modsatte Døre og ind dansede nu et Par klædte i ægte russisk Nationaldragt. Hun, saaledes som jeg forhen har beskrevet Dragten, han, i lang blaae Kaftan med rødt Skjærf om Livet, og en fladpullet Hat med en lille Paafluglfjær i Hattebaandet. De begyndte først en pantomimisk Dands uden egentlige Trin: Han gjorde sig Umage for at behage sin Skjønne, omkredsede hende med muntre Sving og bedende Miner, men hun var aldeles kald og ligegyldig, vendte sig fra ham, undgik ham overalt og anvendte Alt for at lade som om hans Beilen var hende ligegyldig. Kom han hende nær stødte hun ham bort, tittede han hende ind i de vakre Øine tilhyllede hun sit Ansigt, kort hun viste sig som en fuldkommen Dame, koket og knipsk. - Endelig syntes dette Maskespil at kjede Danseren, han overtog nu hendes Rolle, satte Hatten trodsig paa Hovedet, trykte den ned over Øinene, lagde sine Arme overkors og undgik nu hende, ligesom hun forud havde gjort mod ham. Hun standser imellem, vinker skjelmisk til ham med Fingeren uden at see sig om, lader adspredt, kort koketterer gandske nydelig og naivt med ham. Tilsidst forstaae de dog hinanden og idet Musikken gik over til en rask hvirvlende Dands, der har meget tilfælleds med vor norske Halling, udførte de den russiske Casal Dands med en Præcision og med en Færdighed der bragte dem et almindeligt Bifald fra Alle.

Det er mærkværdig hvor lig Casaldansen er vor Halling, jeg gjenfandt de samme Trin, de samme Kast som hos os; skulde vi virkelig være folkebeslægtede med disse Dons raske Sønner? Der er meget der taler for det og jeg har i den Henseende allerede hentet flere Formodninger.

Strax efter Ballet forlode vi Stedet og vore elskværdige Venner og stødte om Eftermiddagen igjen sammen med vore øvrige Reisefæller; Reisen fortsattes til Nevjansk hvor vor gamle Bekjendte, den skjæggede Vicevært havde tilberedt os en aldeles magnifique Modtagelse. Foran den store, gamle Bygning brændte der Bergfakler og hele Selskabslokalet var splendid oplyst; en Skare af Tjenere modtog os og førte os ind i en Række af herlige Værelser, prydede med den almindelige russiske Luxus og da vi havde aftaget vort Reisetøj førtes vi strax til et Middagsbord, der bugnede af en Mængde veltillavede og sjeldne Retter, i Portvin Madera og Champagne i kostbare rhinske Vine i støvede gamle Flasker og herligt duftende ungarsk Viin drak vor gamle Ven os til, fornyede Bekjendtskabet og den hvælvede Hal i den gamle Ridderborg, thi saadan saa den ud, har vel neppe paa lang Tid seet et saa muntret Selskab. Uagtet vor Værts gjentagne Bønner om at tilbringe Natten i Nevjansk toge vi dog afsted ledsagede af to Forridere med Fakler for hver af vore med 5 Heste forspendte

Vogne og fortsatte Reisen til Jekatharinenborg, hvor vi efter 17 Dages Fravær ankom den 21de September.

Mindet om denne behagelige Reise er jeg sikker paa vil længe følge mig, især vil Erindringen om den ubegrændsede Gjæstfrihed, som overalt blev os tildeel, være et Lyspunkt i denne Reises vistnok mange mørke Skygger og det gjør mig kun ondt at tænke mig at af de mange hyggelige Mennesker, som jeg her, uagtet paa en kort Tid, dog gjorde et nøie Bekjendtskab med maaskee ikke en Eneste nogensinde vil mødes med mig i Fremtiden.

Det er imidlertid altid den Reisendes Skjæbne at han *kommer* fremmed og ukjendt og reiser som Ven og Broder med Mange, for aldrig igjen at sees og rimeligviis vil det vel oftere blive vor Skjæbne paa den lange, lange Bane, der endnu ligger utilbagelagt. Enten nu den videnskabelige Dannelse, som er bleven alle Bjerg Etatens Officerer tildeel, bidrog til at danne dem til hyggelige Omgangsvener eller min Forkjærlighed for Fødelandet lod mig troe at det var en Følge at den frie, raske Fjeldluft og det virksomme Liv at Alle de, vi stødte paa vare ganske udmærkede Mennesker, nok er det, jeg skylder at give dem den Roes som de fortjene, og vil anbefale Enhver til at besøge disse i flere Henseender herlige Egne, der kun have een Mangel - at de ligge 4-500 Mile fra Hjemmet.

Her i Byen gaaer alt sin jævne Gang; vor Anders fandt vi rask og frisk men beklagende sig over den lang Tid han havde tilbragt alene, der vistnok maae have været horribel, naar du tænker dig, at han ikke forstaaer et eneste russisk Ord. Hans eneste Trøst har været en Finne, fra Helsingfors, der fungerer her som Politimester; en lille, tykmavet Fyr med et kobberrødt besynderligt Physiognomie; Han er blesset i Halsen og derfor lidt skjæv. Født i Finland, men opdraget blandt Russer taler han et Sprog, der hverken er russisk eller svensk og som med hans finske Accent er os næsten aldeles uforstaaeligt, han har en smuk finsk Kone, der længes meget efter at komme bort herfra og viser os al den Gjæstfrihed, som vi kunne vente, skjønt vi sandt at sige ikke skjøtte om den af flere Aarsager. Plagende os seent og tidlig med sit Paahæng og sine Invitationer levner han os kun liden Tid til vore Forretninger og lader os for Contrasten Skyld, saameget mere glæde for os i vor snilde Salomirskis Selskab, der boer her og hos hvem vi ofte tilbringe Aftenen.

Denne er en ung, dannet sinrik Mand, velstaaende og Eier af nogle Fabrikker og Bjergværker her i Nærheden. Han er Physiognomist og studerer Hansteens og mine Organer i en svare Tid, har betydelige Samlinger, et udsøgt Bibliothek og er selv Skribent. Opdraget i den store Verden, ved Hoffet i Petersborg, dannet paa Reiser og ved Selv Studium, forener han med et behageligt og takkeligt Udortes, den dannede Mands underholdende og

interessante Væsen. Hans Skjæbne skal ellers være noget romantisk; der hviler et Slør over hans Fødsel og han fører en Proces, der enten kan give ham 500000 Rubels Renter eller - Intet - ikke engang Ret til sit Navn.

Han førte mig igaar paa Sobrania eller Assemblée her i Byen, hvor det morede mig at see en heel Mængde Mennesker og høre god Musik. Vi dansede kun lidet og tilbragte blot en Timestid der for senere at passiare hjemme hos Salomirski i hans hyggelige Arbeidssal.

Under min Reise i Ural har jeg ikke alene havt Anledning til selv at iagttage og gjøre mig bekendt med denne mærkelige Fjeldkjæde og dens mange Frembringelser, men jeg har ogsaa fra flere Steder indhentet Oplysninger, som jeg troer det ikke vil være uden Interesse at berøre; jeg vil derfor inden jeg fuldender dette Brev, saa vidt muligt give dig en Idee om denne høist moderlige Fjeldryg.

Uralkjæden er ikke høi, omkring Jekatharinenburg hæver den sig intetsteds høiere end at den jo overalt er bevoxet med Gran, Fyr og Birk og de almindelige hos os forekommende Løvtræer. Den strækker sig egentligen fra Iishavet, hvor den i Novaja Semlja's sneedækte Tinder har sine største Høider, der fortsættes under Havet til Siberien og i de øde og kalde Iishavs Trakter hæver sig til temmelig betydelige Fjelde; længere mod Syd tabe Høiderne sig, Fjeldene afrundes mere og først syd for Jekatharinenburg, omkring Slatoust, skal man igjen træffe høie isolerede Kuppler. Kjæden fortættes sydlig og gaaer ned forbi Orenburg, øst for Ural Floden og udsender flere Grene i de kirgisiske Stepper; en Hovedarm der adskiller Aral Søen fra det kaspiske Hav. - I Siberien er Fjeldkjædens Længde over 20 Breddegrader eller næsten 300 geographiske Mile; almindeligviis antager man den som Grændse mellem Europa og Asien. Hele Ural er bevoxet med store og betydelige Skove, der først ophøre i Nord, under Polar Cirkelen og i Syd, hvor Fjeldene berøre de sterile med fossilt Skjældyr aldeles oversaaede, saltige Stepper. - Foruden de hos os forekommende Fjeldtræer voxer her den siberiske Ceder, en Slags Furru med meget længere Naale og store Frøkongler, der indeslutte en Mængde smaae Nødder, der deels spises, deels benyttes til deraf at presse Olie. Eeg, Alm, Ask og Bøg forekommer ikke mere; med dem toge vi allerede Afsked i Perms Gouvernement. Hele Fjeldstrækningen er frugtbar i høi Grad, den er bedækket med et dybt Tag af Jord og vilde om den ikke benyttedes til andre Øiemed være fortrinlig skikket til Agerdyrkning og Qvægavl. Vel drives begge Dele, men ubetydelig, da al Folkekraft anvendes paa Bergværksdriften.

Saavidt jeg kunde opdage ophørte al Agerdyrkning allerede under $59\frac{1}{4}^{\circ}$ Bredde, altsaa sydligere end Christiania. Hos os kommer under 69° Bredde endnu saa modne Agere, altsaa er det beboelige Strøg her 150 Mile sydligere! -

At der i saa betydelige Skove og paa den lange Strækning, som Ural indtager maae findes en Mængde vilde Dyr følger af sig Selv. Som hos os vrimler det i det nordlige Strøg af Ulve og Bjørne; desuden findes her en Mængde Reensdyr, Elgdyr, Ræve, Zobler, Maar, Hermelin og Harer, der jages af de omboende, tildeels bosatte, tildeels nomadiserende Nationer. Den sydlige Deel af Ural, henimod Ural Floden beboes af en tatarisk Stamme, Baschkirerne, længere mod Nord træffer man de siberiske Tatarer, blandede med forskjellige Flygtninger fra de finske Stammer, Permjerne, Tschuvosserne og Tscheremisserne. Ved Petschora Flodens Kilder, nordenfor Perm boe Votjakker og Voguler og længere mod Nord, i de øde og kalde moradsige Trakter, der ved deres nordlige Beliggenhed endnu ikke ere tagne i Besiddelse af nogen fastboende Nation, nomadisere den samjediske Nations forskjellige Stammer. Climetet er i den nordlige, kaldt og barskt, i den sydlige Deel derimod om Sommeren temmelig mildt og behageligt; under 52° Bredde, omkring Orenburg modnes Vand Meloner og Agurker under aaben Himmel, skjønt Kulden om Vinteren stiger til 20 og 30° Reaumur.

Mærkeligst er Ural Kjæden i mineralogisk Henseende formedelst de uudtømmelige Skatte, som den gemmer i sit Skjød. Foruden de store Skatte af Guld og Platina, som det sidste Decennium har seet fremdraget af Jorden, besidder Ural uudtømmelige, righoldige Miner af Jern og Kobber, der næsten alle ligge paa Urals østlige Skraaning. Overalt i Ural, hvor der forekommer Jern er Platina ogsaa tilstede og tildeels Guld. De vigtigste Kobberværker ere Newjansk, Nischne Tagilsk, Turinsk og Bogoslavsk, hvor Kobberet forekommer med lidt Sølv. Paa alle disse Steder vindes desuden en Mængde Guld og Platina.

Foruden en Mængde Metaller besidder Ural en Rigdom af andre Mineralier, der deels forarbeides paa Stedet, deels forsendes. Ural har betydelige Marmorbrud, der levere et ligesaa hvidt og smukt Marmor, som det Currariske; desuden en Mængde forskjellige farvede Steenarter, Porphyr, Rosensteen, Jaszis, Granit og Flere, der benyttes til Søiler og Calonner, Borde, Vaser, Urner og flere Smaasager. Af ædle Stene besidder Ural en stor Rigdom, her findes overordentlig store og smukke hvide Topaser eller som man kalder dem Siberiske Diamanter der i Glands og Vand staae over de Brasilianske, desuden Aqvamariner, Cirkoner, Granater, Schirl, Røgtopaser, Amethyster og Bjerg Crystaller i Mængde. De uraliske Agat Arter forekommer i en Mangfoldighed og af saa smukke Former og Tegniner, som kunne

ønskes; de forarbejdes i de forskjellige Sliberier med en høi Grad af Fuldkommenhed og jeg besidder slebne Sager, som man mindst skulde troe ere komne fra Sibirien.

Af Kobber Oxyder gives her en stor Mængde hvoriblandt den smukke grønne Malachit især udmærker sig. Den findes almindeligviis som runde Kugler, nyreformige og med forskjellig farvede Lag omkring en Kjerne. Denne Kugle skjæres eller rettere sages i tynde Lameller, der benyttes til et Slags Mosaik, hvorved dannes Vaser, Urner, Bordplader, Brevpresser m m.

I Jekatharinenburg er et keiserligt Steensliberie, der især beskæftiger sig med finere Sager, som Cameer eller Gemmer og smaae Vaser med Basrelief. Det var mærkeligt at see de skjæggede simple Arbejdere levere saa udmærkede Sager, som de, der her fandtes; mig syntes de at være ligesaa smukke som de Originaler jeg saa, men de vare rigtignok Alle Copier.

Som en Følge af at en stor Deel af Arbejderne ere Kronsbønder, der arbeide for Regjeringen for ubetydelig Godtgjørelse, anvendes Fritiden til privat Fortjeneste og man kan derfor i Jekatharinenburg erholde overordentlig smukke Smaasager for billig Priis. Det samme var ogsaa forhen Tilfældet med Guldarbejder, der leveredes billigere end man i Europa betalte Guldet med, thi Underslæbene vare dengang uhyre store og der blev drevet en betydelig Handel med stjaalet Guld, der dog nu skal være temmelig ophørt.

Da Guldet her findes i Mængde, Ædelstenene ligeledes og her overalt er duelige Slibere forarbejdes en Mængde Smykker, der forsendes overalt til Rusland. Topaserne ere de hyppigste, saavel som Amethysterne, der have et dunklere Vand og ere større end de amerikanske. Granaterne forekomme sjelden rene, saa at de næsten altid kun benyttes til Cabinetstykker. Af fossile, petrificerede Træ Arter især af en Palme Art findes i Ural en Mængde, der forarbejdes til Daaser, Perler, Signeter m m. Rigdommen paa Ædelstene er saaledes i Ural stor, men det staaer endnu tilbage at finde Diamanter. Herodot fortæller at fra Ural kommer Guld og Diamanter og omendskjønt Nogle antage at hermed er meent Topaser, nære dog endnu Mange Haab om at Tiden ogsaa vil bringe Opdagelse af Diamanter.²

²Halvandet Aar efter at jeg besøgte Ural fandt man i Grev Polier's Savod et par smaae Diamanter. A. Humboldt var dengang i Ural og alle Aviser vare fulde af denne berømte Reisendes Roes over den Diamant Opdagelse, som man tilskrev ham, men den skeede førend han ankom. Senere har jeg hørt at der intet Spor er til videre Fund af Diamanter og man troer at det Hele har været en Comedie, spillet enten for at flattere den Reisende, eller at forekomme at en Fremmed skulde gjøre den Opdagelse, som man helst ønskede skulde være gjort af en Russe

Det var først omtrent 100 Aar efter Sibiriens Erobring at dette Lands mineralske Skatte begyndte at blive bekjendte og blive benyttede. Det første Anlæg af Grubedrift skede i 1491 af to Tyrkere i Nærheden af Petschora, paa den vestlige Skraaning af Ural, under 62° Bredde; de fandt her Kobber og Sølv, men Gruberne bleve snart forladte. - Siden den Tid blev der ingen Forsøg anstillet i Ural, som forblev aldeles ubekjendt indtil Peter den Store besteg Thronen. Denne utrættelige Monark kastede sig med samme Iver, der karakteriserede alle hans Foretagender, paa Bjergværksdriften og arbeidede selv personligen i en Kobber Mine i Nærheden af Moskva. I 1698 engagerede han selv en Deel Sachsere til at komme til Rusland og een iblandt disse Blüher og den senere ansatte Oberst Hennin kunne egentligen ansees som Skabere af det russiske Bjergvæsen. - Hennin blev i 1719 sendt til Ural og det var ham som i Jekatharinenburg anlagde Marsovne, Støberier og Fabrikker.

Uagtet under og efter denne Tid Minerne i Ural bestandig forøgedes, uagtet man overalt gik paa og arbeidede i en guldhoidig Grund, forblev dog dette Metal aldeles ukjendt næsten i et hundrede Aar. - Vel blev i 1754 Guld Minerne ved Beresov 20 Verst fra Jekatharinenburg opdagede og optagne, men Udbyttet var ubetydeligt og de ledede ikke til Opdagelsen af de guldhoidige Jordlag, der bedække saa store Strækninger af den østlige Ural Ryg. - I Beresog (som jeg har besøgt under mit Ophold her) forekommer Guldet insprængt som smaae Korn i hvid Qvarts blandet med Svovelkies og bruun Jernsteen.

Her udmineres aarligen 400000 Pud Erts, der har givet som Minimum tre, som Maximum 7 Pud Guld. Siden Gruben blev optaget i 1754 har den i 34 Aar afgivet 120 Pud Guld. - Ertsen pukkes og knuses i Maskiner, bringes derfra hen i Vaskerierne, hvor der paa de tre Steder, Beresov, Pischma og Uktus findes 860 Vaskeborde. Her skilles Guldet fra det fine Sand indtil man erholder en sandig Masse igjen, der bestaaer af Magnetjernsteen, Platina og Guld. Magnetjernstenen trækkes bort med Magneter, hvorimod Guldet og Platina maa adskilles med Haanden. Det beresovske Guld indeholder 7 til 8 Procent Sølv.

I det forrige Aarhundrede besad Rusland kun to Guldværker medens deres Antal i dette Aarhundrede efter Opdagelsen af den uraliske Guldsand forøges aarligen. - Der vaskes nu Guld rundt om Jekatharinenburg paa flere Steder og endog i selve Byen, desuden er der Vaskerier langs hele Ural ligetil Bogaslavsk og flere Steder sydover. -

Det er i geologisk Henseende høist mærkeligt at Guldsandet kun forekommer paa den østre, asiatiske Side af Ural, men aldeles ikke paa den Vestlige eller Europæiske. Saavidt man endnu kjender de guldhoidige Lag saa indskrænke de sig ikke til Dalene alene, men forekomme ogsaa paa Høiderne og endog temmelig op til Fjelds. Guldet findes ikke alene

langs Bække og Aaer, i den af disse opskyllede Grund, men ogsaa i Moradser, smaae Kjærn, i Sand og Muldjord. Ved Turinsk og flere Steder vaskede man endog Guld midt inde i en stor Skov, af en moradsig Grund opfyldt med Levninger af ældre, Fortids Skove. - Saavidt jeg erfoer skal man endnu intet Sted finde Jordbunden guldholdig dybere end 5 til 6 Alen og i superficial Henseende har man ikke kunnet iagttage nogensomhelst Lov.

Guldet forekommer bestandig i Forening med Platina og Magnet Jernsteen og i det Hele taget maae Jernet ansees som Hoved Mineralet i hele Ural Kjæden. Ved Udvaskningen findes Guldet aldeles reent, aldrig indsprængt i Steenarter, men enten i fine Blade eller i smaae Korn og som Støv. - I ydre Dannelse, Farve og Reenhed er det aldeles ligt det Baresovske og flere Geologer have derfor antaget Guldet at være et localt Metal for Ural der ved en Natur Revolution er bragt i den nu forekommende Tilstand. Flere Andre derimod og til dem kan jeg ikke nægte at jeg slutter mig, antage Guldet at være et Diluvium og især synes dette rimeligt, naar man lægger Mærke til at det kun forekommer mod Øst og slet ikke mod Vest, ikke alene med Hensyn til den hele Bjergkjæde men ogsaa i Henseende til de locale Fjelde. - Saaledes synes det rimeligt at antage at en stor Flod har overskyullet det vestlige Siberien fra Øst eller maaskee Sydost og ført med sig den guldholdige Masse, der ved sin Tyngde maae have ligget nederst og saaledes lettere er bleven afsat paa den modstandsydende Fjeldryg. Den øverste Strøm, af Vand, Sand og let Gruus har oversvømmet den øvre Deel af Fjeldryggen og maaskee har denne her frembragt en saadan Modstand at Strømmen, standset for et Øieblik, har væltet sig med des større Magt ud over den vestlige Skraaning og der revet med sig Klipper Gruus og Sand.

I det mindste synes, efter Fjeldbygningen at dømme, den østlige Side at være den afrundede Stød Side medens den Vestlige er den gennembrudte, oprevne Læside, hvor det nøgne Fjeld sees allerede ved Kungur 30 Mile vest for Uralkjæden, medens øst for, langs Ryggen, Jordbunden er flere Alen dyb.

Hvilken uhyre Rigdomskilde der med et tilflød det russiske Rige i Opdagelsen af Guld Sandet, kan man hos os næsten ikke gjøre sig en Idee om. Isærdeleshed blev dette Fund saa fordeelagtig, fordi Anledningen til at benytte sig deraf, fra Naturens Side er saa overordentlig begunstiget. Indtil nu ligger det bekjendte guldholdige Strøg imellem 55 og 59° Bredde, midt i et Landskab, der allerede er stærkt befolket og bebygget med Fabrikker og Byer. Dertil kommer at overalt hvor der findes Guldsand, gives der enten umiddelbart i Nærheden eller ikke langt fra en lille Bæk, der hvor ubetydelig den end kan være dog er stor nok til at danne et Basin, en Dam og saaledes afgiver alt hvad der behøves til at drive det hele Vaskerie.

Denne Industrie lægger ikke Hindringer iveien for nogen Anden; den behøver ingen Skov til Brændsel, ingen Maskinerie ingen store Anlæg, tværtimod danner den Landet til fremtidig Agerdyrkning, i det den som oftest leder Bække og smaae Aaer sammen fra Moradser, tørrer disse ud og graver Jorden. - Ei heller skal Vaskningen fordre stor Arbeidsstyrke; med Undtagelse af den egentlige Udgravning af selve Grunden udføres selve Vaskningen af Børn og Fruentimmer, medens Mændene arbeide i Jern og Kobber Værkerne.

Har man opdaget et guldhoidig Strøg, er den første Omsorg at undersøge hvorfra der nærmest kan ledes en lille Bæk til Arbejdsstedet, dette skeer almindeligviis ved at lægge Trærender paa smaae Bukke fra en Høide; paa et Sted saae jeg at man endog kun anvendte Barkerender hertil. Naar Vandet er tilstæde i tilstrækkelig Mængde sættes et lille Skuur op og derunder anbringes nu Vaskeborde, lig dem hvor vore Muurere mænge Kalk; det eneste Instrument som benyttes er en Murernes lignende Skuffe. Bordet sættes lidt hældende, og i den øverste Deel afsondres et lille Rum med et Tværbræt, der ikke gaaer lige til Bunden, men lader en lille, en halv Tomme høi Aabning tilbage og hvori den Masse kommes der skal vaskes. Vandet ledes ved en Hovedrende langs alle Vaskeborde og til hvert fører en lille Afløbs Rende ned i det lille Rum. Idet nu Vandet løber ned i Massen skyller dette de finere Dele med sig under Brættet og da Guld og Jern Sandet er saa meget tungere end det almindelige Sand bliver hiint liggende øverst, medens dette skylles ned ad Bordet. Med Skuffen føres Gruset tilbage opad og saaledes fortares indtil man har en fiin sort Masse med smaae gule Punkte i, der er Jernsand med Platina og Guldstøv. Findes under Vaskningen større Stykker, da samles disse op med Haanden og kommes i lille Skaal. Alt udvasket guldhoidig Jernsand samles af Opsynsmanden, tørres paa Plader i solen eller i Ovne og Jernet trækkes ud med en stærk Magnet.

Man kan let forestille sig at den lette Anledning, som ved disse Vaskerier bestandig er tilstæde til at stikke Guld til sig ikke altid lader sig beseire af Ærlighed og nøiagtig Oppasning. Tyverier gaae i Svang overalt, i større og mindre Grad og neppe vilde der i Jaktharinenburg findes saa meget forarbejdet Guld og saa mange Guldsmede, der som der ikke gaves saa fortrinlig Anledning til at erholde stjålet Guld. Jeg har allerede foranfor antydnet at dette har fundet Sted i høi Grad; nu derimod er der truffet strængere Forholdsregler og der er sat svære Straffe paa dette Slags Tyverie.

Hvor den guldhoidige Strækning er større og hvor Vaskningen foregaaer i en større Maalestok, som f.ex. i Jekatharinenburg, der anvendes større Maskinerier, hvor man har Vand nok. Især er dette nødvendigt, hvor der forekommer en haard Jordbund. I disse større

Vaskerier arbeide Alle næsten nøgne, og visiteres meget strængt og meget indecent, naar de forlade Arbeidet; desuagtet foregaaer der betydelige Tyverier især ved at nedsluge Guld. Paa flere Steder var det derfor ikke tilladt Arbeiderne at spise under Vaskningen fordi man havde opdaget at de med Maden nedslugte Guld; i saa Tilfælde var det meget almindeligt fortalte man os at der blev givet Vedkommende stræng Arrest paa Stedet og et kraftigt Laxeermiddel, der da snart bragte corpus delicti igjen for Dagens Lys. Det var curios at see Visitationen af Arbeiderne; de maatte pudse sin Næse over et Bord, aabne Munden, spytte og harke og desuden bleve de haandgribeligen undersøgte overalt, bag og i Ørene, under Armene, mellem Fingrene og Tærne, samt flere andre obscøne Steder med en Nøiagtighed som beviste at man havde en lang Erfaring for sig i alle de Kunstgreb som brugtes for at stjæle. - Paa alle Guld Vaskere var Haaret tæt af klippet.

I Førstningen af Guld Sandets Opdagelse arbeidedes der meget skjødesløst, i om saa høj Grad at man nu her er i Færd med at vaske om igjen den sand, som blev udvasket for mange aar siden og det skal betale sig meget godt.

De rigeste Guldvaskeier findes nu ved Statoût syd for dette Sted, i Issetsk, Kyschlyen og Kaslin, samt Tagilsk. Man søgte i Bogoslavsk, da vi vare der, men uden Held³ dog var man saavel her som overalt sikker paa at finde.

De rigeste Guldvaskeier er nu fortiden ved Miask nær Slatonsst, der var her at man fandt hiint store gedigne Guldstykker, der nu opbevares i Petersborg og sorn veier 24 $\frac{3}{4}$ £. Paa samme Sted fandtes et Stykke Platina der veier 10 $\frac{1}{2}$ £.

For nogenlunde at give et Begreb om Guld Udbringelsen i Ural har jeg for første Halvaar 1828 optegnet Udbyttet.

Af samtlige Guldvaskeier udbragtes 6267 £ 51 Solotnik.

og af Platina ----- 1428 60

Heraf var Udbyttet fra de keiserlige Savodder: (og fra Beresovs Værk)

I Guld ----- 1690 £ 53 Solotnik

I Platina ----- 92 £ 7

og fra de Private: i Guld ----- 3685 £ 47 Solot:

i Platina ----- 1336 £ 53⁴

³Et Aar efter fandt man her et guldholdigt strøg der i de to første Maaneder efter dets Opdagelse gav 89 £ reent Guld. Strax efter at jeg forlod Jekatharinenburg fandt man ogsaa der et rigt Lag, der hidtil er anseet for det bedste

⁴I 1828, for hele Aaret var Guld Udbyttet i Ural ialt 11642 $\frac{1}{2}$ £
5 og Platina 3753 $\frac{1}{4}$ £

Samtlige Guldvaserier have altsaa i et halvt Aar udbragt mere end den Beresovske Grube har leveret under Løbet af 40 Aar. Denne betydelige Rigdom bliver saa meget vigtigere, som Erfaring viser at Udbyttet aarligen tiltager mere og mere og det vil vistnok neppe være mange Aar førend det bliver fordoblet.

Som det gaaer saa mange Steder, hvor der skeer uformodede Fund af stor Vigtighed, fortælles ogsaa her en noget fabelagtig Anledning til Opdagelsen af den guldholdige Jordbund, som jeg kun vil gjengive saaledes som jeg har faaet den. Efterat man i længere Tid havde seet Bønder sælge Smaakorn af Guld, uden at kunne opdage hvorfra de vare komne i Besiddelse af disse, skjød en Jæger en Vildand paa et lille Vand i Nærheden af det nu betydelige Chislinski'ske Guldvaserie. I denne And's Mave skal være funden smaae Guld Korn, og da man undersøgte Grunden omkring Vandet opdagedes det guldholdige Sand; det blev anlagt Vaskerier og siden den Tid optoges stedse flere og flere Guldvaserier; - man opregnede for mig 16 forskjellige Steder i Ural hvor der blev vasket Guld og desuden flere Steder som vare forladte fordi man havde opdaget righoldigere paa andre Steder og som derfor sparedes til en kommende Tid. -

Da mit kjære Fødeland i den lange Afstand, jeg nu befinder mig fra det, er mig dobbelt kjært, kan jeg ikke undlade at bemærke eller rettere gjengive hvad de fleste Geognoster her saa ofte og gjentagende yttrede for mig, at de nemlig antog at man hos os lagde altfor liden Vægt paa at søge efter Platina, som de antog maatte findes i vort jernrige Fjeldland. Jeg er altfor lidet bekjendt med hvad der i saa Henseende kan formodes eller sluttes af de geognostiske Forholde og vilde kun gjøre Dig bekjendt med disse Yttringer for om muligt at fæste vore Mineralogers Opmærksomhed herpaa. - Hvorvidt Guldet, om Platina'et var tilstæde, ogsaa skulde følge efter, torde de ikke paastaae, men gjorde kun opmærksom paa, at det var Tilfældet i Ural.

I Haab om at denne Yttring skal lede til nye Rigdommes Erhverv for vort kjære Norge slutter jeg mit Brev og tilføier, at om det skeer noget Fund betænker du vel din fraværende

6 Heraf afgav	Slatoust, keiserlige Savod	25 Pud	26¼ £
7 i Guld	Beresov Grube do	13 -	10 -
8	Verchne Issetsk (Eier Jakovleff)	24 -	29¾ -
9	Kyschlym og Kaslin (Eier Rastorgujeff)	24 -	8½ -
10	Nischne Tagilsk (Demidoff)	16 -	7¾ -
11	Nevjansk (Jakovleff)	8 -	1¾ -
12	Syssertsk	8 -	5¼ -
13 i Platina:	Blagodaj. (keiserlig)	2 -	10¼ -
14	Nischne Tagilsk alene	55 -	22¼
15	De øvrige Private	36 -	0

Broder med en Actie for at han idet mindste har Anledning til efter Hjemkomsten at forbedre sine Vilkaar, blive en rig Mand og sat i Stand til at gifte sig. Det er vistnok høie Ønsker, det erkjender jeg, og jeg nedstemmer ogsaa mine Fordringer alene til et Udbytte der kunde betale min Garderobe, som nu begynder at blive temmelig daarlig.

Imidlertid trøster jeg mig med den gyldne Fremtid, glæder mig i min nærværende gode Helbred, gode Humeur og overalt over et behageligt Reise Selskab og haabende at jeg fremdeles maae nyde disse Goder slutter jeg mit Brev med Ønsket om Held for Dig og Dine og med Hilsen til det langt bortliggende Hjem og de Kjære som det indeslutter.

7 Brev – Tobolsk, 20de October 1828.

Ligesom Bjørnen have vi nu endelig efter et halvt Aars Vandringer draget ind i vort Vinter Qvarteer og om vi end ikke som denne sove Tiden bort i Uvirksomhed, saa troer jeg dog neppe at han kjeder sig mere i sin stille Hule end vi her, medens Naturen bereder sig til sin lange Vinter Søvn. Allerede under vor Ural Reise begyndte den kalde Luft, de gulnede og afbladede Træer og den hvide Morgen Taage at bebude os den kommende Vinter.

De klare og milde Høstaftener vare nu forbi, mørke Skyer bedækkede Himlen, hyppige Regnskyld og nu og da et Sneefald mindede os dagligen om at vi vare i en Aarstid, da Landeveiene her næsten ikke ere farbare og vi ilede derfor med at begynde Reisen til Tobolsk, hvor vi agtede at afvente Slædeføret. Vi satte os derfor i Bevægelse den 1ste October om Eftermiddagen med et hjerteligt Farvel til vore Venner og droge mod Øst. Veiene vare bedre end vi havde ventet og endog saa gode at vi den næste Dag tilbagelagde 120 Verst og kom om Aftenen til et af de reenligste og bedste Qvarterer, som vi næsten have truffet paa, i en Landsbye beboet af Russer. Vor Værtinde var en gammel snaksom Bondekone, der som sjelden her har hændt os, bestandig syslede om os og vedligeholdte en uafbrudt Conversation. Hvergang hun havde fuldendt en lang Fortælling, hvoraf vi neppe forstode en Tiendepart, mærkede hun at vi vare gaaede glip af hendes Meddelelse og nu sukkede hun dybt, og udbrød ganske fortvivlet: *ach, bovche moi! ne ponimajet!* Ak min Gud! Han forstaaer mig ikke! hvorpaa hun begyndte paa en frisk igjen og altid med en stigende Stemme, i den Tanke at hun da skulde blive bedre forstaaet. - Tilsidst maatte vi, for at glæde hende, benytte vor Tolk og nu erholdt vi en lang Fortælling om hendes Familie, om hvilke Reisende hun havde seet, om den nærliggende Bye Tiumen og om Gud veed hvad.

Den næste Dag, det var den 3die October var rimeligviis en Ulykkedag for vor hele Expedition thi der strømmede Uheld ind paa os hvert Øieblik. Om Morgen da vi skulde pakke op vore Instrumenter til den daglige Observation fandt vi et af vore bedste Thermometere sønderbrudt; neppe vare vi komne tre Verst fra Landsbyen førend Bolten i Pakvognen sprang midt i en Bakke; Hestene fore afsted med Forhjulene og i det Vognen styrtede ned, kastedes vor Tolk og Kudsken hovedkulds fremover og vare nær ved at brække Halsen, Gustaf slap med en ubetydelig Contusion, men Kudsken, der af de forskrækkede Heste blev slæbt et langt Stykke med, saaredes betydeligt.

Paa den næste Station kom vi i Klammerie med en fuld og brutal Jøde og da Veien om Aftenen blev uhyre slet og Regn og Storm med Hagelbyger neppe tillod os at see Hestene foran Vognen, vare vi flere Gange nødt til at standse, staae ud og hjælpe paa Vognen, der flere Gange var paa Veien til at vælte. Tilsidst kjørte vi feil paa en Broe, kjørte Rækværket ned og een af Hestene styrtede ud over Broen ned i en lille Aa. - Mismodige over alle disse Uheld, trætte, forfrosne og dyndvaade ankom vi endelig om Natten Kl 12 til Tiumen, hvor vi erholdt et brilliant Logie, men ingen Mad.

Det var ikke alene Ønsket om at kunne komme lidt i Ro, der lode os med længselfulde Blikke søge Tobolsk, andre og for os i dette Øieblik, vigtigere Hensyn drev os bestandig fremad, thi vi ventede her Efterretninger fra Hjemmet, dem vi ogsaa vare saa lykkelige her at finde efter at vi i over 15 Uger ikke havde seet et Bogstav fra det kjære Fødeland. At blive erindret af sine Venner og Slægtninge under saadanne Forhold, som de jeg nu befinder mig i, kan man aldrig sætte nok Priis paa og det er mig en kjær Pligt at takke Dem, der vare saa opoffrende at skjænke mig nogle Linier her i det fjerne Østen.

Vort indskrænkede Locale var os i Førstningen til betydelig Hinder i vore daglige Forretninger, men da vi endnu bestandig haabede at kunne drage østover og om muligt naae Tomsk inden Vinteren indtraadte for Alvor, taalte vi med Taalmod. Dette Haab er nu gaaet glip, da Veiret er afskyeligt og Veiene aldeles ufremkommelige; vort Partie er derfor allerede forlængst taget for at afvente for Professor Hansteen og mig et godt Slædeføre, og for Ermann Ob Flodens Tilfrysning, da han af Hansteen er bestemt til at gjøre en Diversion mod Nord langs Irlisch og Ob til Beresov og Obdorsk, en Reise, som kun kan iværksættes høi Sommer eller midt Vinters.

Som en Følge af et saaledes sandsynligt længere Ophold have vi derfor leiet et andet Locale, hvor det er os muligt bedre at fortsætte vore paabegyndte Observationer, der optage os den hele Dag.

Vore Observationsbøger ere fulde af de hertil anstillede Observationer og vi ere nu i fuldt Arbeide med at ordne disse, beregne de astronomiske Sager og anstille Nye. Saaledes begynde vi Dagen og ender Aftenen med Iagttagelser. Foruden at vi saa ofte som Veiret tillader det anstille astronomiske Observationer i fri Luft, er vort ene Værelse blevet et lille Observatorium, hvor der hver Time iagttages Magnetnaalens daglige Variationer, den magnetiske Krafte Oscillationer, Barometerstand, Luft Temperatur samt Vind og Veirlig. - Ved Siden af disse timevise Beskæftigelser studere vi, med den lille Grundvold, som hidtil er lagt, det russiske Sprog og have til den Ende engageret en Lærer, en forviist Polak, Menges, der til samme Tid er os en behagelig og dannet Omgangsven. I selskabelig Henseende have vi det bedre end vi havde ventet og især i Førstningen til fuldere Maal end vi ønskede det. -

Sibirien er deelt i to store General Gouvernementer, hvoraf Tobolsk er det Vestlige, hvis Chef boer her.

Det er en gammel hyggelig og elskværdig Veteran General Viljæminoff fra Napoleons Tid, hvis Krigerbom endte i Caucasus; han hviler nu paa sine Laurbær og fører et ligesaa behageligt som rigt Huus her i Staden. Vort første Besøg gjaldt ham, saamegetmere som vi havde Anbefalingsskrivelser med til ham. Med den største Venlighed og Forekommenhed bleve vi her modtagne og idet han anbefalede os til Enhver af sine Omgivelser inbød han os eengang for alle til sit Bord og ønskede at vi ved enhver Leilighed hvor det stod i hans Magt at virke for os, vilde meddele ham vore Ønsker, ligesom han ved samme Leilighed yttrede at omendskjønt han havde directe Befalinger desangaaende, var det ham dog personlig kjært at virke for en videnskabelig Expedition, da han selv var en Ynder og Dyrker af Videnskaberne. - Næst denne elskværdige Mand i hvis Huus vi tilbringe mange hyggelige Timer have vi gjort Bekjendtskab med en stor Mængde Familier, kort med hele Tobolsk's Noblesse og modtage saa hyppige indbydelser til Soiréer og Baller at vi rimeligviis ville blive nødt til snart at trække os tilbage. - Dagen efter vi ankom hertil blev vi strax indbudne til Middag af Politiemesteren her paa Stædet, om Aftenen til Bal hos Chefen for det sibiriske Artillerie, General Brühl og senere til Post Directeuren, en hyggelig gammel Mand i hvis Huus vi saameget hellere komme, som der altid musiceres og vi der træffe en Mængde Indfødte, der tale Tysk eller Fransk eller virkelige Tyskere.

Nu da vi ere komne ind i Sibirien og i Berørelse med dette uhyre Lands Embedsmænd begynder Frygten for den lange og besværlige Vei mere og mere at falde bort, thi vi høre aldrig om andet end Inspektions Reiser paa 4 til 6000 Verst, Districter der er underlagte

enkelte Embedsmænd, større end hele Skandinavien, kort Alt er her i en saa stor Maalestok at vi, der ere fra det lille Norge og medbragte vore smaalige Ideer om Længde og Størrelse, her komme saa reent tilkort at vi enten maae fortvivle eller stemme med i den samme sorgløse Tone, hvormed disse Distancer betragtes og da vi virkelig indseer at det Sidste er det Klogeste, tie vi og sibiriseres lidt efter lidt. Jeg vil blot forsøge at give en lille Idee om dette yhyre Land: Gouvernementet Tobolsk alma indeholder omtrent 27000 Qvadrat Mile og strækker sig fra 55 til 73° Bredde gennem 18 Breddegrader; der hele General Gouvernement er mere end 500000 Qvadrat Mile stort og regjeres af Een Gouverneur!

General Postdirecteuren i Tobolsk har *hele* Sibiriens Postvæsen at bestyre og har saaledes alene til Kamtschatka i lige Linie, Posthuse og Postbefordringer paa en Vei af 9000 Verst, foruden de mangfoldige Biposter til Jeneseisk, Nertscheisk, China, Orenburg og fl St. - Ved at omtale den hurtige Befordring her i Landet har han allerede lovet os at vi ved Overfarten over Baikal Søen, en lille Afstand af 4000 Verst herfra, skulle mindes ham og hans udstrakte Myndighed og der egentlig lære at kjende hvor hurtigt det er muligt at fare afsted. - General Bruhl er General Inspekteur over hele det sibiriske Artillerie og befarer aarlighaars en Distance der med Tilbage Reisen udgjør omtrent 12000 Verst eller 1700 geog: Mile! For os der ere vante til den langsomme Reisen i Norge, hvor man slæber sig frem en 8 høist 10 Mile om Dagen er denne Veilængde enorm stor og vilde optage en 4 til 5 Maaneder, her derimod gaaer det lidt hurtigere. Herfra til Irkutsk er 3060 Verst eller 440 geog: Mile; efter Bruhl's Udsagn i Fleres Nærværelse tilbagelagde han denne Vei i 11 til 12 Dage, altsaa med over 36 Mile daglig Reise (24 Norske). - Jeg kunde ikke undlade at smile lidt ved disse Fortællinger, da jeg synes, efter at have reist omtrent 700 Mile, torde jeg vel ogsaa kunne lægge mit Ord med i, men man anmoder mig blot om at suspendere min Dom, indtil jeg har reist lidt paa Vinterføret - hvilket jeg altsaa ogsaa i Ydmyghed vil gjøre.

Blandt vore hyggeligste og fortroligste Venner her maae jeg først og fremst nævne to tyske Familier. Doktor Fiantts og Ing. Oberst Hirsch, to Huse, hvor vi fra det første Øieblik ere blevne modtagne med den største Velvillie og Gjæstfrihed. Hos dem have vi desuden gjort Bekjendtskab med en Polak, Oberst Swentzky, en tysk Læge Albert m fl. Vi mangle derfor ikke Anledning til at fordrive Tiden om den skulde falde os lang, hvilket under vore nærværende Forholde dog ikke er Tilfældet og glæde os saameget mere i vor Omgangskreds, som den tæller mestendeels Fremmede, det er Tyskere til hvem vi her i dette fremmede Land blandt lutter Russer føle os saameget mere hendragne som vor Sprogkundskab endnu er meget liden. -

Som et Beviis herpaa maae jeg berette en høist ubehagelig Stilling jeg kom i paa et Bal herstæds, hvor man, hvilket som oftest er Tilfældet, altid presenterer os for de fornemste og gentilleste Damer og hvor jeg da erholdt en lille snaksom Dame til Meddanserinde, der aldeles ikke forstod mig, ligesaa som jeg hende, kun blev det mig tilsidst klart at hun vilde paadytte mig at jeg forstod og talte meget godt russisk, men at jeg var capriciøs og vilde ikke tale med hende. Min Fortvivlelse og mine forgjæves Anstrængelser for at overbeviise hende, tjente kun til endnu mere at bestyrke hende i den forud fattede Mening og jeg blev nødt til at tilkalde een af mine Venner for at gjøre hende bekjendt med mine ringe Sprogkundskaaber. Siden lærte jeg at holde mig mere passiv og vogter mig vel for at komme i en lignende Skjærsild.

Den stærke Kulde og det afvexlende kalde og nu fugtige Veir nøder os nu til at tye til varmere Overklæder og vi have derfor ladet sætte Peltsfoer i vore Kapper. Som Reisende maae man hjælpe sig med saa lidet som mueligt og vi have derfor hertil benyttet vore Støvkapper, der ere af det lette, brogede, hos os benævnte Tartan. Denne Dragt er her usædvanlig og da Hansteen og jeg første Gang viste os paa Gaderne fik vi Pøbelen efter os og en gammel Kjælling erklærede høit og tydeligt at nu maatte det være Verdens sidste Tider, siden Mandfolkene gik med Fruentimmer Klæder. Imidlertid lader det til at Folk finder Behag i denne brogede Dragt, da Flere have spurgt mig om jeg ikke vilde sælge dem min Kappe, og Damerne finde Tøiet aldeles magnifikt. I det hele taget lader det til at man, som hos os i Smaastæderne, ere meget *en peine* efter de nyeste Moder, thi min Stokholms Kjole har nu vandret rundt om til Stadens Skræddere for at syes efter. -

Blandt de mange Curiosa, som jeg oplever her paa Reisen regner jeg hidtil en voxen og velfødt Jøindes Daab at være noget af det moersomste, som jeg her har seet. Pigen var vel smuk, skulde giftes med en Skrædder, men maatte først christnes og vi bleve indbudne til i Kirken at overvære Daabs Acten. Høitideligheden foregik i den opvarmede Vinter Kirke og i Nærværelse af en heel Mængde Mennesker, hvoriblandt tre af Byens fornemste Damer og tre Embedsmænd vare tilstæde som Faddere. - Barnet var, da vi kom netop færdig med sin Troesbekjendelse og hørte andægtig paa en Pope, der talte over den Religion hun nu havde antaget. Da Prækenen var forbi skred man til Daaben og jeg saae nu med Forundring at en Kaabe som havde bedækket hende blev aftaget og hun stod nu alene med en siid Skjorte over sig, et Slags Badelinned, sammenheftet med røde Silkebaand og med udslaget Haar og blottede Fødder. Omringet af Fadderne og med en heel Deel Poper og Chor Dreng omkring sig blev hun under Messen og Sang ledet hen til Døbe Fonden, der her i Rusland maae være

saa stor at den som skal døbes kan blive ordentlig dyppet ned i Vandet; som en Følge af Jødindens Størrelse var den derfor her et stort Badekar. Der blev sat en Skjærnbræt foran medens den egentlige Daab gik for sig, saa at jeg kun hørte et dygtig Kladsk i Vandet og en betydelig Nysen og Hosten bagefter, thi hun blev af Popen bragt aldeles under Vandet med Hovedet. Da hun kom op og tilsyne igjen udgjorde hun et meget sørgeligt Billede, Vandet silede ned fra Hoved, Haar, Bryst og Arme, det tynde Linned var dyndvaadt og klæbede fast til Legemet og omkring Fødderne og da hun var temmelig færdig udgjorde hun just ikke nogen meget smuk Figur. Efter at Daaben var forbi blev hun salvet eller korset, paa Panden, Issen og Brystet og førtes derefter hen til en lille Døbe Fond hvor hun maatte tilligemed Fadderne spytte Diævelen bort til alle fire Verdenskanter, medens der blev sjunget og messet og Daabs Crucifixet, som alle Russer bære paa det blottede Bryst blev indviet og hængt om hendes Hals af den fornemste Dame. Derefter modtog hun Søster og Broderkys af sine Faddere og dermed var den hele Ceremonie forbi. -

I Begyndelsen af vort Ophold her gjorde vi Bekjendtskab med to Forviste, en forhenværende Oberst Alabjeff og hans Svoger Kammerjunker Skatilloff, der paa Grund af deres forrige Stand og isærdeleshed fordi den Første er Ruslands første Componist her blev modtaget i de fleste mindre Cirkler, gik frit om og man saae igjennem Fingre med dem. Piben har nu i disse Dage faaet en anden Lyd og fra at være Damernes Yndling, Selskabenes behagelige, talentfulde og morende Aand har vor Alabieff maattet ombytte Selskabs Salen med Klosteret og Pianofortet med Pønetens og Bodsøvelser. - Deres Historie er i Korthed følgende: begge skulle have været lidenskabelige Spillere og da de een Aften i Moskva havde faaet fat paa en Officeer, der havde været i Moskva for at indkassere en Summa af 50000 Rubel, bestemte de sig til at plukke ham. Efter en rask Middag begyndte Spillet, der fortsattes hele Aftenen. Lykken var den Fremmede gunstig og han havde en Summa af over 45000 Rubel at fordre hos de To, da han et Øieblik forlader Spillebordet. Ved Tilbagekomsten er hans Spilleregning udstrøgen, hvorimod de to Svogere hvis Conto stod urørt have 30000 Rubel tilgode af ham. Da han begynder at paatale dette, bliver Alabjeff rasende, fra Skjældsord gaaer det over til Haandgribeligheder og de to Svogere ikke alene lemlæste den Fremmede paa en saa oprørende Maade at min Pen ikke kan beskrive det, men de slaae ham tilsidst ned og næsten ihjæl med Champagneflasker. Alle hans Penge bleve ham fratagne og han sattes i en Vogn og førtes paa Veien til Petersborg, hvor han dog ei kom længere end til første Station, hvor han døde. - Hans Folk meldte Sagen for Politiet, de to Angjældende bleve arresterede og der blev anlagt Proces, men først efter 3 Aars Forløb, efter Nicolaus's

Tronbestigelse faldt Dommen: Forviisning paa Livstid til Sibirien, Confiskation af deres Formue og Kirkebod i 7 Aar for Alabjeff.

Ligesom Processen ved Bestikkelser og en høibaaren Families Indflydelse blev forhalet fra Tid til Anden, saaledes virkede ogsaa Penge her i Tobolsk. Poperne bleve bestukne og Alabjeff gjorde ikke mere Kirkebod end jeg; saaledes er nu hengaaet omtrent 1½ Aar, da hans Søster bringer den Jobspost at der var klaget til Regjeringen over hin mislige Opfyldelse af Straffen og som en Følge deraf skulde Alabjeff i Kloster. Hun var kommen her hos Erkebiskoppen om mulig at udvirke en Formildelse, men nei, Skjærpelsen kom for en Tid siden og Alabjeff maatte i Kloster under stræng Tugt. Hver Dag kl 3 og Kl 8 Morgen, Kl 12 Middag og Kl 8 Aften gjør han nu offentlig Kirkebod med 25 Knæfald og jeg veed ikke hvormange Bønner og Aven og bliver desuden holdt meget meget strængt i Klosteret. - Jeg var meget ofte i Selskab med dem forhen og det morede os meget, at gjøre deres Bekjendtskab, da det er dannede og behagelige Mænd om hvem vi dengang kun vidste at de vare *Neschastlui*: Ulykkelige, det gjængse Navn for Forviste af den bedre Classe, til Forskjel fra dem af den Simplere, der glat væk kaldes *Poseltschiki* eller Forskikte.

Alabjeff har forhen og selv under sit Ophold her komponeret smukke Sager, spiller Pianoforte og synger overordentlig smukt og taler flydende Fransk, Engelsk og Tysk. Begge er Mænd af god Familie og besidde denne Elegants og Politur, som man kun finder hos den høie Adel. Alabjeff er ugift, hvorimod den Anden har Kone og Børn i Moskva, for hvem han nu er moralsk død.

Allerede i længere Tid har her været fuld Travelhed for at faae istand en Concert, der skulde gives til Fordeel for de Fattige paa Enkekeiserindens Fødselsdag den 20de November russisk Stiil. Alabjeff har i denne Henseende havt Overbestyrelsen og smigrede sig nok med at hans Medvirken skulde bringe ham Formildelse i hans Straffetid, men dette Haab er ikke gaaet i Opfyldelse, da han allerede er vandret i Kloster og hvad Concerten angaaer, saa er den udsat indtil videre da Efterretningen om Keiserindens Dødsfald er intruffet hertil. Vi vare netop nærværende ved en Prøve, da denne Jobspost indtraf, Politimesteren der var vidende om Prøvens Afholdelse, kom ind i samme Øieblik som et Chor af unge Damer og Herrer prøvede den russiske National Sang efter God save the King; han afbrød dem og tillod ikke at en eneste Tone blev frembragt mere. Al Sang, Dands og Lystighed er nu forbi og Alle klæde sig i Sorg, der vedvarer et Aar; dog troede man at Concerten paa Grund af Øiemedet nok kunde blive givet, naar nogen Tid var gaaet. Et Bal, der skulde gives Nytaars Aften og hvortil Alle her have glædet sig meget bliver der nu heller intet af.

Da det maaskee kan interessere at høre hvad der i Sibirien kan præsteres paa en Concert vil jeg afskrive Programmet. Concerten skulde aabnes med Ouverturen til Don Juan af Mozart; derefter gaves en Violin Concert af Rode udført af Dilettanter, et Pianoforte Nummer af en lille 10 aarig Pianistinde, en Kiriloff, derefter et Ditto af Præsidentinde Shukofski, to russiske Arier med Chora af Alabjeff, den nordlige Sanger, som han kalder sig, God save the King og til Slutning en Ouverture componeret af Alabjeff. - Alt var særdeles vel udført og vakker Musik; da det her er sjelden at høre Noget lignende er det ubehageligt at Concerten ikke kan gives og man er i almindelighed meget bedrøvet derover.

Tobolsk har som de fleste større russiske Stæder ikke alene et godt Sangerchor, der tilhører de herværende Kirker, men, da her ligger en betydelig Garnison, er her ogsaa en god Militair Musik og blandt Cosakkerne er der dannet et Chor af Sangere, der udfører meget smukke Sager.

Jeg har her for første Gang i mit Liv hørt Sang anvendt til Bal Musik; det skal, som jeg hører, være almindeligt i hele Rusland. Alle baller aabnes her med en Polonaise; denne herlige, brusende Musik, som vi hos os kun kjende som et eget Slags Foredrag, er her ledsaget af Sang, der næsten altid er afpasset til Dagen; saaledes har man Kronings Polonaisen, Keiserens, Keiserindens Fødselsdags Polonaise og en Mængde Andre: Ballets Fornemste, for det meeste Civil Gouverneuren, da den gamle Viljæminoff aldrig besøgte Ballerne, aabnede Ballet med den fornemste Dame; Herrerne danse med Sabel eller Kaarde ved Siden og Hat i Haanden og alle Damer baade unge og gamle tage Deel i denne Dands, der egentligviis kun er en promenerende Hilsen, hvorved man som oftest hilser paa og promenerer med alle Ballets Damer i nogle Minutter. Mig forekom denne Dands altid meget høitidelig og smuk skjønt der sjelden blev udført Toure, for det meste indskrænkede man sig til i een Række det ene Par efter det Andet at promenerer rundt Salen og de tilstødende Værelser. Ved et meget stort Bal her for nogen Tid siden, i Anledning af en Fødselsdag ved Hoffet, vare Alle i fuld Galla og det var da et meget smukt Syn at see den store Qvadrille af festlig smykkede Damer og Herrer i Brillante Uniformer under den herlige Polonaise udført af et Chor af 30 Mandstemmer ledsaget af et ligesaa stort Antal Musici at udføre Polonaisen; jeg maatte altid tænke mig Middelaldermandens festlige Riddere og smukke Damer "der træde Dansen saa Høvisk". Naar Polonaisen er endt, kommer Ungdommens Tid; der danses da Anglaiser, franske og russiske Qvadriller og den yndede Mazurka, en polsk Dands, hvis Udførelse fordrer en høi Grad af Færdighed, megen Grace og Holdning. Det er egentlig en polsk Dands, der er optaget i hele Rusland og danses overalt i de høiere Cirkler. - Med

Undtagelse af Polonaise og Valts ledsages ingen Dands af Sang-Musik. - Mellem Dansene udførtes derimod ofte Chor Sange, saavel som under Middage og ved Aftentaflerne i større Selskaber. -

Jeg er sikker paa at mange af mine unge Veninder, der faae disse Blade ihænde gjerne ønske at vide lidt om Damernes Pynt, ligesom de Ældre vistnok gjerne høre lidt om Husholdningsvæsenet og Selskabsbordet her I det fjerne Østen. Min Chronik om Tobolsk er snart tilende og jeg vil derfor, deels for at forlænge mit Brev, deels for at opfylde Damernes Ønske forsøge at føre dem ind til et russisk Middags Selskab.

Bestaaer dette af Damer og Herrer samles man Kl 3 til 4; der er i Samlingsværelserne serveret en Gouté bestaaende af Kaviar, Ost, Kjød, Posteier etc og for Herrerne en Snaps. Middagen serveres da strax efter hvorimod man paa flere Steder, hvor der kun er Herrer tilstæde, efter Gouteen spiller Kort en Times Tid eller røger nogle Piber tyrkisk Tobak.

For Damerne er der Overflod paa Confiturer, Bagværk, Chinesiske og Buchariske tørrede Frugter og fine Vine. Værtinden sidder ved en russisk Middag, som jeg her beskriver, altid i Høisædet og paa begge Sider af hende alle Damerne efter Rang og Stand. Herrerne placere sig nedenfor uden Hensyn til deres Rang og Værten lige overfor Værtinden, nederst ved Bordet. Er Selskabet for en udmærket Rangsperson da placeres han undertiden ved Værtindens høire Side, men det er sjelden Tilfælde at denne Faveur modtages om den end bliver buden. - Ingen sætter sig tilbords førend Alle ere placerede bag Stolerne, da Værtinden vender sig mod Helgenbillede der findes i enhver russisk Stue og korser sig, Selskabet følger hendes Exempel og nu først Sætter man sig.

Første Ret er bestandig Suppe, almindeligviis den ?? og i hele Rusland almindelige Kaalsuppe Scktschi, kogt paa fersk Kjød og Suurkaal med smaae Kager til fyldte med Kjød eller Æg, der kaldes Piroshki. Naar Suppen er spiist, lægger Russen bestandig sin Skee ved Siden af sin Couvert, den borttages eller aftørres ikke under hele Maaltidet. Dette deles for de øvrige Retter i tre Dele: Rholodm det Kalde, Sharkoi, det Stegte og Pirogi, Kagerne eller Desertten. Den første Anretning Sættes frem paa eengang og bestaaer af en Mængde forskellige Kjød og Fiskespiser i Geleer og kalde Posteier. Her er Vildt i Mængde, Gjæs, Ænder, Kalkuner, Høns og Kyllinger, en Mængde forskellige Slags Fisk, deels i Gelee, deels som Salater, tildeels i Posteier men alt kaldt.

Efter denne Anretning kommer det Stegte, saavel vilde, som tamme Fugle, (Harer og Duer spises ikke af Russerne) Oxekjød, Faar, Lam og Kalvekjød og stegte og kogte Fiske; de Sidste koges her altid hele og bringes paa Bordet i en Sauce med Citroner, Kapers, Oliven og

stærke Kryderier, man ser her fortrinlige, velsmagende Fiske Arter, hvoriblandt Støren eller Surllet ansees, paa sine Steder endog for en ligesaa kostbar som sjelden Ret. Sterletten forekommer først i Volgaene, saa at man i Petersborg og Moskva kun kan erholde den frisk om Vinteren, som frossen og om Sommeren kun med betydelige Transport-Omkostninger, da den føres levende i Tønder fyldte med Vand, paa Vogne, flere hundrede Verster fra Fiskestederne til de større Byer.

Deserten bestaaer af en Mængde forskellige Slags Kager og Bagværk, Frugter efter Aarstiden, samt en stor Deel tørrede Frugter. - Disse faaes deels over Astrakan fra Persien, deels over Orenburg fra Buchara; fra det indre Siberien faaes ogsaa chinesiske Frugter, der ere det Fortrinligste jeg af den Slags har truffet paa. Af Vine bydes her deels russiske Frugtvine, mousserende og meget velsmagende, deels franske og russiske Vine; almindeligviis faaer man udmærkede Sager og tildeels Vine, der hos os ere meget sjeldne, som t ex ungarske Vine.

I det ægte russiske Selskab findes ingen Carafler eller Boutiller paa Bordet, men Gjæsterne betjenes med Viin, enten af Værten selv eller af en Sværm af Tjenere, der altid findes, Skaaler drikkes sjelden.

Disse og flere fra vore afvigende Skikke findes dog kun ved det ægte russiske Bord; hos Adelen og den høiere Embedsstand, der ere dannede efter vore europæiske Skikke, serveres aldeles som Os, kun langt luxuriøsere og rigere. Især er Tjenerskabet overordentlig talrigt, som oftest større end Gjæsternes Antal.

Man har i Rusland, som jeg forhen har havt Anledning til at bemærke ingen Skorstene, som hos os, men kun Bagerovne, hvori alting koges eller steges, jeg burde rettere kalde det tørres, thi saaledes seer alt Stegt ud. Denne Bagning istedetfor Stegning gjør næsten alt uspiseligt, haardt og seigt og vi have her været nødt til at sætte en lille egen, norsk Huusholdning ved Hjælp af Anders som Kok, forat faae spiselig Mad. Hertil kommer at det russiske Smør er aldeles forskjellig tilberedet fra Vores og usaltet. Den sure Fløde kommes nemlig i de brugelige Malmkar og sættes ind i Bagerovnen, hvor da Smørret afsondres ved Kogning. Det Fede skummes i et Kar for sig selv og sættes i Iiskjelderer, der findes i ethvert velindrettet Huus og det er med dette usaltede Smør, der hastig antager Afsmag at al Mad tilberedes.

I Fastetiden og af de simplere Classer benyttes ikke eengang Smør, men kun Olie, der her er yderst slet og stinker afskyelig. Smør tilberedet paa norsk Maneer faaes kun sjelden og kaldes finsk Smør. Brød faaer man i dette Kornland altid godt og friskt, da der daglig endog

hos Bønderne bages hver Morgen til Dagens Behov. Derimod er det daarlig bevendt med Lædskedrikke. Øll findes aldeles ikke, derimod brygges der hos Høie og Lave en Drik der kaldes Qvas, der ikke altid er behagelig. Af Rugmel og Vand æltes en Deig, der sættes 24 Timer i en maadelig varm Ovn; denne Masse udrøres i Vand og derpaa hældes reent Kildevand, hvorpaa Massen under daglig Omrøren henstaaer i 6 a 8 Dage; derpaa lader man den bundfalde og Qvas'sen er nu færdig. Hos de Fornemme sættes lidt Rosen eller Lavendelvand til. Qvas bliver snart suur, er sliimagtig, bestandig tyk og grumset og vistnok kun sund for de russiske Maver. -

I de sydligere Provindser omkring Moskva fandt vi et Slags Mjød, meget tynd, mousserende og af en ubehagelig Smag, der lignede vort Ingefær Øll, men den faaes ikke her i de nordlige og østlige Provindser, hvor ingen Biavl er. Vinen er overordentlig kostbar overalt hvor vi have været og vil naturligviis blive endnu mere, jo længere øst, vi kommer. Tilmed er den yderlig slet, naar den kjøbes hos Viinhandlerne, der med russisk Industrie vide at forfalske den og tildeels forfærdige den paa en Maade, der vel kan skuffe de herværende simplere Russer, men som dog for os er noget vel drøi. Tilmed bærer disse russiske Fabrikata de meest høitragende Navne og ofte skal det være Vine, der bekjendt nok ikke taale at transporteres. Spansk Portviin, Brasiliansk Drue Madera, Ostindisk Temreriffa Lachrymæchristi, vesuviansk Viin og flere lignende Etiquetter fandt jeg i Viinhandlernes Boutikker i Sibirien.

Vilde man blot anvende lidt Umage er det ingen Tvivl om at man fra Astrakan, Don, Krim og Georgien vilde kunne erholde meget gode Vine, men det er Ulykken at Adelen ikke foragter Alt Russisk og da mindre Formuende efterabe denne, hvorved den indenlandske Viin aldeles undertrykkes og tjener nu kun til at fremskaffe de Surrogat Vine, som dog de Fleste nyde som Udenlandske.

Ligesaa almindelig som Caffeen er hos os, saavel i den høiere som lavere Classe, ligesaa almindelig er her Theen. Enhver Bonde, der er nogenlunde velstaaende har sin Theemaskine og om den end ikke som i vore Bygder har samme Betydning, som den nye Kobberkjeddel over Døren, er den dog altid et Tegn paa Velstand. Caffee derimod drikkes kun sjelden, hvorfor ogsaa en Caffeeqværn er en meget sjelden Artikkel at overkomme. Anders anmærkede derfor ogsaa meget naivt forgangen Dag, da han forgjæves havde søgt at laane en Saadan, "at det var dog usselt, at man hos saa velstaaende Folk ikke fandt en Caffeeqværn, der dog fandtes i hvert et Huus i Peberviigen". Al Thee kommer her med Karavanerne fra Kiachta over Sibirien, er dyr men overordentlig velmagende. Jeg kan næsten sige at jeg ikke vidste hvad

god Thee var, førend jeg kom hertil Rusland og dog forbereder man mig bestandig paa at den skal blive bedre naar vi kommer til Irkutsk. Indtil da vil jeg derfor bie med at omtale Theen noget mere detailleret. -

Den selskabelige Fornøielse i Rusland staaer omtrent paa samme Trin som hos os; Herrerne fjerne sig fra Damerne, der flokke sig sammen for at tale om Kjøkken, Tjenestefolk, Moder og Pynt, samt især for at afhandle *chronique scandalense*. Hvor der er Musik og Ungdom dances eller leges der under Sang eller man synger i Chor disse yndede russiske National Melodier, der foredragne af dannede Musikere ere henrivende skjønne. Herrerne spille meest Kaart og meget høit. Næsten i hvert Selskab jeg kom blev der lagt Bank og det er ikke mere end for et par Dage siden hos General Brühl at en ung Officeer, Adjutant hos Gouverneuren tabte 12000 Rubel paa en Aften - han var lige fornøiet derfor og haabede næste Gang at vinde dem og mere igjen. Det er den Slags Trøst som Spillere altid have, men som sjelden varer i Længden.

Overalt i Rusland røges meget Tobak; hertil benyttes tyrkisk Tchubuks, Kirsebærtræ eller Rosintræes lange Rør forsynede med store og tykke Rav Mundstykker, der naar Piben ikke benyttes trækkes over med en broderet Pose for at bevarer, da de ere meget kostbare. Jeg har seet Rør og Mundstykker, der kostede flere hundrede Rubler; De siste ere ofte besatte med Perler og Ædelstene især Turkiser. Hovedet er bestandig af Leer uden Beslag og af Værdie kun nogle faa Kopek, medens det ædelsteens besatte Mundstykke ofte kan koste 800 til 1000 Rubel.

Hos de Fornemme røges næsten altid tyrkisk Tobak, ellers benyttes russisk, meget letrøgende og lysguul Tobak. I Almindelighed røges ikke alene meget, men der dampes stærkt og Røgen trækkes med Aandedrættet ned i gennem Halsen, maaskee endog længere og pustes ud gennem Næsen. Som I vide er jeg en stærk Tobaks Røger og har desværre maae jeg sige, vent mig til denne Maade, den jeg nu finder ganske overordentlig behagelig. Jeg vil imidlertid ikke tilraade Nogen at gjøre Forsøg hermed uden med let Tobak og med Forsigtighed. Det er ikke frit for at jeg jo ogsaa har seet Mange, der benytte Opiums Pastiller under Rygningen, en Nydelse, som jeg dog hverken kjender eller agter at lære at kjende.

Med Hensyn til Selskaberne i Almindelighed, saa gives her, i det indre Rusland, egentlig kun Classen, der ere aldeles skarpt afsondrede saavel med Hensyn til Dannelsen, Sæder og Skikke som Klædedragt. Adelen, hvortil høre hele Embeds Classen, klæder sig aldeles europæisk, hvorimod hiin har bibeholdt ikke alene den russiske Nationaldragt, men ogsaa det lange Skjæg. Hertil kommer at denne Sidste mestendeels bestaaer af raa, uvidende og

uopdragne Mennesker, tildeels henhørende til Raskolnik Sekten, der foragter enhver Anden og som anseer sig ureen om Een af dem drikker af et Glas, som en Anden har benyttet.

Der gives derfor ikke her som hos os en Middelstand, her er kun Patricier og Plebeiere eller for at tale russisk, de som pryggles og de, som lade sig pryggles. Kjøbmændene dele sig i tre Klasser Gilder, som de kaldes, det første Gilde staaer i Regelen ved Siden af den lavere Adel, har Ret til at kjøre med 4 Heste, men benytter sig ikke deraf, lever afsondret og klæder sig som den simpleste Russer. De svare til vore Grosserere og have Tilladelse at handle directe med Udlandet. Det andet Gilde her omfatter al mulig indenlandsk Handel og det tredie eller de saakaldede Borgere kunne ikkun handle med Bønderne og i deres egen Bye og svare omtrent til vore Høkere. Jeg er hidindtil kommet i ubetydelig Berørelse med denne Borgerstand, hvilket rimeligviis dog vil blive mere Tilfældet paa Reisen i det indre Sibirien.

Inden jeg slutter mit Brev skulde jeg egentlig efter Løfte fortælle lidt om de russiske Damers Klædedragt og deres Væsen i det Hele, men jeg har saare lidet at fortælle, da de ere accurat som hos os, forfængelige, og coquette, naar deres Natur er saadan, tækkelige og behagelige, naar deres Natur tillader dem det. Deres Klædedragt er snart simpel og net, snart pralende og luxuriøs og saavidt jeg har mærket lader det til at de ere ligesaa forhipne paa nye Moder, som de selv ere, mine kjære Damer, og da jeg desuden sandt at sige ikke kjender Normen for Ærmernes Vidde og Længde, Livets Tilskjæring, det bestemte Antal Kapper, Fald og Læg, ikke kjender om en Knipling er ægte eller uægte, om det er Brusseler Blonder eller Bomuldstagger, Krop eller Gape, Atlas eller Taft, saa skylder jeg paa Postens nære Afgang og slutter mit Brev med Ønske om at maatte en anden Gang optage og behandle et saa almeeninteressert Thema.

Med Hilsen til Alle er jeg eders hengivne

C. D.

8de Brev – Tomsk, den 7de Januar 1829.

Allerede dybt inde i Sibirien og midt i dens strænge, bidende Vinter sender jeg mine norske Venner min venlige Hilsen paa det nye Aar. Endskjønt allerede temmelig vant til den sibiriske Kulde, sidder jeg dog i dette Øieblik med en, med Lammeskind foeret Tulub om mig, ved mit Skrivebord og har, skjønt det er flyttet henimod Ovn, ondt for at holde mig varm. Ude er det stille og dødt. Kun nu og da hører jeg knirkende Fodtrin paa Sneen og Solen skinner mat gjennem en Iistaage, der med de fine Iisnaale glimrer i Sollyset; kaster jeg Øiet

ud saa seer jeg kun en enkelt Vandrer, der med iisklædt Skjæg, indhyllet i Pelts med Møie slæber sig frem i den tunge kalde Luft og kaster jeg Øiet paa Thermometeret viser det 30° under Frysepunktet. Det er altsaa ikke langt fra at Qviksølvet fryser og da jeg nu intet har at foretage derude veed jeg intet bedre end at gribe Pennen og sende Eder, min Kjære, Efterretning om mig og de Reiser, jeg har foretaget paa omtrent en 2500 Verst eller 370 geografiske Mile. Denne noget lange Vei synes vel at fortjene mere end eet Brev, men jeg har været i saa stadig Fart, at det ikke har været mig muligt førend nu at vinde nogen Tid og haaber jeg at denne sanddrue Undskyldning vil blive antaget for god.

I Tobolsk lod Vinteren vente noget længe paa sig; Floderne belagde sig med Iis, Ermann reiste afsted til Beresov og Abdorsk men for os lod endnu intet stadigt Vinterføre sig see.

Deelt imellem vore sædvanlige Forretninger, jordiske og himmelske, søgende deels med Beregninger, deels i Omgang med vore Venner at fordrive den lange Tid seeg den ene Dag sig til Ende efter den Anden og vi nærmede os Julen. I det nye Logis, hos en Jøde fandt vi os gandske herligt; vi havde indrettet os saa komfortabelt som muligt, havde et stort Sovekammer, hvor jeg havde indrettet mig en Slags Seng paa nogle Stole med Brædder over, desuden havde vi et Observations og Arbeidsværelse og i Forstuen, hvor den store Bilæggerovnen stod, der havde Anders og Gustav deres Paulun, hvor de tillige besørgede Huusholdningen. Den Sidste gik hver Morgen paa Torvet, købte ind Kjød, Fisk, Grønt og hvad der skulde benyttes til vor Middag og under min Overbestyrelse tillavede Anders os en ret god Middag. Senere hen, da Ermann reiste og fik vor russiske Tolk Gustav med sig til Beresov, engagerede vi en Forviist ved Navn Ivan, en Liflænder af Fødsel, der havde tjent i den Kreobratchinskiske Garde, der gjorde Oprør. Han blev vort Factotum; var en flink Kok og leverede os daglig meget gode Sager.

For at give Eder en Idee om hvor overordentlig billigt alle daglige Fornødenheder her ere vil jeg optegne nogle af de Priser, som i Tobolsk og underveis vare de gjængse. Et Pund Kjød koster 3 Kopek, som, naar Rubelen regnes som den nu er til 33 Skilling norsk, bliver i vore Penge 1 Skilling; et Lys 20 Kopek eller 6½ Sh; et et Pud (40£) Hvedemeel 35-50 Kopek eller 11 til 16 Skilling, et Pud Rugmeel 20 til 40 Kopek eller 6½ til 13 Skilling; et Par Ryper købte vi paa Veien for 15 og 20 Kopek, altsaa for 2 til 3 Skilling Stykket. Den almindelige Priis for en Bondehest er sjelden over 30 Rubel eller 8 til 9 Spd; et simpelt Bondehuus med 2 Stuer og Ovn sættes op for 35 Rubel. Penge ere her i Sibirien omtrent som hos os i Finmarken overordentlig sjeldne, da al Trafik er Tuskhandel; for Penge erholder man derfor meget og billigt, som ellers i Tuskhandelen kan være sjeldent og kostbart.

Da vi i Tobolsk begyndte at nærme os den Tid, som man der antog at Slædeføret vilde indtræffe paa, blev vor første Omsorg at sætte vore Vogne i Vinter Stand. Baade den Vogn som Professoren og jeg kjøre i, saavel som Pakvognen bleve satte paa dobbelte Slæder efter at Hjulene vare aftagne og Expeditionen blev forsynet med de fornødne Vinterpeltse. Allerede i Kasan havde vi kjøbt os en Tulub, der ikke alene tjente os som Morgen Slobrok, men ogsaa var vor daglige Observations Bedækning; da alle Ovne i Rusland ere opsatte af Muur varer det længe inden det bliver varmt i Værelserne, saa at det er nødvendigt strax man kommer op om Morgen at klæde sig varmt. Denne Tulub bar vi udenpaa vore almindelige Klæder og derover en Pelts af dobbelt Reenskind, dertil en Reenskinds Hue samt Støvler og Vanter af samme Slags Peltsværke. Vort Veipas lød fra Petersborg kun til Tobolsk, men da vore Venner raadede os til at reise *pa volnui*, som det kaldes, eller med Bondeheste pr Accord, saa løste vi intet nyt Pas, men forsøgte denne ulige billigere Befordringsmaade.

Udrustede til den lange Reise til Irkutsk efter Omstændighederne ret godt satte vi endelig den 12te December ud fra Tobolsk i to Vogne; Professoren, jeg og Anders i den Ene, Ivan i den Anden; Ermann var nemlig endnu ikke kommen tilbage fra Beresov. -

Uagtet vore Vogne eller nu Slæder vare forsynede med saa kaldede Atvodui eller Arme paa Siden for at hindre Væltning, saa gik det dog meget daarlig med os i Førstningen, da Veien var yderlig slet. Vi reiste kun 62 Verst den første Dag og senere 90, 100 til 120 Verst de øvrige Dage; den 17de ankom vi til en lille Bye Trukala, hvor vi hvilede ud til den næste Eftermiddag, efter 460 Versts Reise. Strax ved Ankomsten her stødte vi paa Stedets Befalingsmand (*Ispravnite*) der anviste os et godt Qvarteer; om Formiddagen kom en Embedsmand og udbad sig at vi vilde tage med os til Irkutsk en Pope, der formedelst Drukkenskab var degraderet til Diaconus, men vi betakkede os for dette geistlige, spirituelle Selskab. - Landskabet var den hele Vei aldeles fladt, en uafbrudt Slette bevoxet med Birkeskov; vi vare komne paa den Barabinske Steppe, der forhen blev behoet af Barabinske Tatere; nu, da Regjeringen med utrolig Bekostning har lagt en Vei herover er denne store Slette blevet bebygget med en Mængde russiske Landsbyer og danner et frugtbart Landstrøg langs Veien, skjønt det Indre af Steppen endnu er aldeles ubeboet og tildeels ubeboeligt, da det skal bestaae af store Myrstrækninger. Denne Steppe er om Sommeren Sibiriens farligste Strøg, da her hvert Aar hersker den saakaldede sibiriske Pest, en Sygdom, hvis Aarsag man tilskriver et lille Insekt der benævnes *Furia infernalis*, hvilket dog er ubekjendt. Jeg kommer rimeligviis til Sommeren til at passere dette Strøg igjen og vil da faae

Anledning til nærmere at underrette mig om denne Plage, som jeg haaber forskaaner Nogen af Os for nærmere Bekjendtskab.

Baraba skal paa Tatarisk betyde "Gaae ei længere"; Navnet som Steppen har tyder altsaa hen paa at enten ansaaes Jordbunden ufremkommelig eller ogsaa har man kjendt Pesten meget længe. Bønderne skulle om Sommeren være nødte til at benytte et Slags Skier for ikke at synke i Moradserne. - Træevegetationen er her alene Birk; den forekommer i meget store Stammer, saavidt jeg kunde see paa Husene, der overalt vare byggede af denne Træsort.

Da vi afreiste fra Tjukala om EM erfoere vi for første Gang, hvor overordentlig hurtigt man kan reise her i Siberien. Vi forlode dette Sted Kl 3 og Kl 8³/₄ havde vi tilbagelagt 78 Verst eller 11 geogr Mile (8 Norske); vi havde saaledes stadig reist med en Hurtighed af 2 Mile i Timen og kun behøvet 41 Minutter for at reise een norsk Miil. Naar Veien er god og Kulden ikke for stræng, som det var Tilfældet den Dag, da den kun var 21° Reaumur, er det en sand Fornøjelse at fare saa hurtig afsted. Hestene ere her næsten overalt ganske udmærkede, paa denne Aarstid altid i godt Hold og livlige, fyrige og udholdende i høi Grad. Man veed her ikke af noget Slags Vinter Arbeide, Høe findes i Overflod i den store, lidet bebyggede Steppe og Hestene næres derfor rigelig, baade Sommer og Vinter. Her gives Bønder som kunne eie fra 30 til 50 Heste, hvoraf han kun har 4 eller 6 hjemme i sin Stald om et Skuur paa 8 eller 10 Pæle, aabent næsten overalt kan kaldes saaledes, de Øvrige søge sin Føde selv i Steppen baade Vinter og Sommer i den strænge Kulde og Hede og mangengang benyttes eller tæmmes ikke en Hest førend den er 7 til 8 Aar gammel. Denne sorgløse Hestepæle danner Dyrene til haardføre og stærke Heste, der vistnok mangel gang ligge under for Climetet og strængt Arbeide, men saa er Tabet heller ikke stort, da Værdien er liden. Med Undtagelse af at man lægger Høet i store Hobe paa Stænger i det førømtalte Skuur, saa lavt at Hesten kan naae det og spise saameget han lyster, at man hugger et Hul i Floden eller Bækken saa at Dyrene kunne slukke Tørsten efter Behov gjør man aldeles intet for dem. Naar Veiene vare gode blev der for hver af vore Vogne spændt 3 stundom flere Heste; herfor betalte vi 10 Kopek for hver Verst eller een Rubel for en norsk Miil og Stationen kjørtes almindeligviis i fuld Galop fra Begyndelsen til Enden. Var det meget kaldt, saa standsedes paa Veien og Kudsken steeg da ned af Bukken for at pudse Hestenes Næser det varme Aandedræt frøs nemlig til Iis i Næseborene og forstoppede disse, saa at Hestene ikke kunde puste ud; dette skeede med Kaftanen nok saa ziirlig og det lod til at Hestene kjendte denne Manøvre meget godt, thi de lode sig pudse meget roligere end mangt et lille Barn lader sin Næse pudses af Barnepigen.

Ankomsten paa Stationen bleve Hestene blot fraspændte og løsladte og uagtet de som oftest vare aldeles hvide af Riim og Iis blev der dog aldrig tænkt paa noget Dækken eller nogetsomhelst Præservativ for dem. Kudsken spændte een af Hestene for en lille retour Slæde, lode de Andre boltre og vælte sig i Sneen, vel endog drikke og nu gik det i fuld Carrière tilbage til Hjemmet igjen, Slæden foran og de løse Heste bagefter i fuld Galop, vrindskende og dansende som om de kom lige fra Stalden og ikke fra en anstrængende Kjørsel af 25 til 30 Verst.

Det er ikke frit for at vi strax i Begyndelsen af Vinter Reisen gjorde Bekjendtskab med den sibiriske Kulde; allerede den første Dag, da vi reiste fra Tobolsk viste Thermometeret - 22°, men om Natten sank det til 29°; senere har jeg dog prøvet en endnu stærkere Kulde. Enten maae vi hos os, paa Grund af den ustadige Vinter eller vor Klædedragt, være mere følsomme mod Kulden, eller ogsaa fører Climetet med sig at man her vænner sig mere til den strænge Kulde; mig forekommer det idetmindste som om Kulden i Norge, naar den var 10 til 12° var langt ubehageligere end 20 til 25° føles her. Meget bidrager vel det stille Veir som her følger med al Kulde, med Undtagelse af naar vi kjøre paa Elve eller Floder, hvilket her sjelden er Tilfældet, saa føles her aldrig Vind eller Sno medens den næsten bestandig er tilstæde i Norge.

Efter at jeg nu har prøvet 35° Kulde og reist i den mere end 50 Mile uafbrudt og forøvrigt, medens vi have tilbagelagt halvtredietusinde Verst, aldrig har havt mindre end 16° til 20° Kulde, synes os nu i vore gode Peltse en 20° at være godt Læeveir; da trække vi vor Tulub af thi det bliver os ellers for varmt og først naar det begynder at skjærpe til med 25 til 26° hylle vi os bedre ind; ved 29° skal jeg ikke nægte at det bider i Næsen og vi undlade da sjelden at kaste et Tørklæde over Ansigtet. Jeg har i Tobolsk ladet mit Skjæg voxte, saa at jeg nu bærer store Knebelsbarter og Fipskjæg; man raadede mig dertil for Kulden og jeg finder mig ogsaa meget vel derved. Jeg føler nu først hvilken Varme langt Skjæg meddeler Ansigtet og forundrer mig ikke over at Russerne ugjerne give Slip paa denne Prydelse. Det synes rimeligt, at Naturen med Villie har bestemt denne Varme for de kalde Egnes Beboere og det er derfor mærkeligt at saavel de sibiriske nordlige Nomader, som Grønlænderne og Esquimoerne deels af Naturen intet Skjæg have, deels tilintetgjøre det om det findes.

Paa Sibiriakkernes Haardførhed have vi daglig havt Prøve, men forgangen Dag især, da vi, medens vi i store Peltse stod og observerede saae en Bondekone spadsere om paa Gaarden med blotte Fødder! Rigtignok gik hun blot et kort Stykke, men med blottede Been, det syntes mig dog vel drøit. Det er ikke sjelden at see Bønderne her staae i deres tynde linneds Skjorte

at hugge Brænde eller arbeide og som oftest see vi smaae Dreng med Armene trukne ind i Skjorten at staae og see til naar Hestene spændes for. Vore Jamschtschikkers Dragt er bestandig eens: en Pelts af Faareskind med Ulden indad trækkes udenpaa den uldne Kaftan og med store Vanter og Hue er Reisedragten færdig. Ældre Folk vinde undertiden et Skjærf om Halsen, men de Fleste bære intet uden det tykke Skjæg. Saaledes klædte, styre de fra Bukken, udsatte for et stærkt Lufttræk, de tre eller fire galloperende Heste og det lader aldeles ikke til at Kulden der bedækker de svedende Heste med tykke Riim og Iislag og som fletter store Iistapper i det tykke Skjæg, generer dem det mindste; de synge og brøle lige muntret og kun nu og da ere de nødte til at standse for at faae Munden fri for Iis, da Aandedrættet lægger Iis rundt om i Skjægget.

Da vores Vogn har en lille Caleche, saa sidde vi ret luunt ind i vort lille Huus og kunne om det bliver altfor galt vende os bort eller trække et Gardin for os, hvilket dog endnu ikke har været nødvendig. Til stor Hygge er det at vi reise to sammen og for mig er især baade lærerig og behagelig Professor Hansteens livlige og muntre Samtale.

En Reises Besværligheder er omtrent at ligne med hvad vi hjemme hos os kalde Enkemandsstød: de smerte mangegang stærkt og føles overmaade haarde saalænge de staae paa, men naar de ere forbi tænker man neppe mere paa dem. Saaledes gaaer det ogsaa med os her paa Reisen: jeg kan, efter at Kulde og Frost, Storm og Uveir er forbi og vi igjen sidde luunt inden Vægge, ikkun løselig berette om vore forskjellige Savn og skulde i derfor mine kjære Venner, efter disse Breve, der altid ere skrevne *efter at Enkemandsstødet er forbi*, troe at vi danse paa Roser saa maae jeg tillade mig at lægge et lille Ord med i Laget. Alt har en Overgang og forsaavidt som vi endnu befinde os friske og raske, saa har hidtil alt kun været Godt; hvorvidt derimod Tiden vil bringe os andre Frugter er et stort Spørgsmaal. Een af de største Ubehageligheder, som vi her have er vort Natteleie; som jeg forhen har fortalt føre vi Matrasser med, der ligge i Pakvognen; antage saaledes i Dagens Løb, Luftens Temperatur, ligesom alt og vort Tøi og vore Madvarer og da det er sjelden at vi komme i Huus før Kl 9, saa ere vi efter Dag ud og Dag ind at have reist en 9-10 og 12 Mile daglig og tilbragt 2 à 3 Timer med Observationer temmelig trætte og søge derfor snart Leiet, men dette antager ikke saa hastig Stuetemperaturen som vi ønske og som oftest hænder det at det ydre af Matrasserne er fugtig og kaldt medens det Indre har en Kulde af 20 til 26°. Denne Ubehagelighed er saameget værre som den kan have sørgelige Følger for Fremtiden og vi væbne os derfor med saa godt Mod som muligt. "Naar man er paa en Reise saa maae man tage det som det falder, og jeg har reist saamangen Gang mellem Trondhjem og Christiania"

vil vistnok manges Een af mine bereiste Venner udbryde, men desværre den Sammenligning halter. Jeg har nu med kun nu og da en halv Dags Ophold tilbagelagt 250 norske Mile og paa en saadan Vei fordres det lidt mere, saa meget mere som vort hele nærværende Liv er en Reise. Hvile og Søvn maae vi have og Dag ud og Dag ind i et par Aars Tid, som med os nu bliver Tilfældet at sove paa Gulvet er allerede ikke Spas end mere at trække en 20°'s Kulde ud af sin Seng i den korte Tid som levnes os til Hvile.

En anden Ubehagelighed som den sibiriske Vinter medfører er Vanskeligheden i at anstille Observationer i denne strænge Kulde. Vor Klædedragt maae hverken være for let eller for kald, vi maae kunne bevæge os med Lethed under Udførelsen af Observationen og kunne derfor ikke have meget paa os, medens dog den strænge Kulde fordrer det Modsatte. Behandlingen af Instrumenterne er ogsaa vanskelig; alle vore Observationer fordrer stadige Optegninger af Tid, Vinkler og andre Bestemmelser og vi kunne derfor ikke benytte tykke Vanter eller Peltshandsker, dels fordi vi maae skrive, dels fordi vi maae hvert Øieblik benytte Skruer og stille Instrumenterne. Med et Chronometer i den ene Haand, Bog og Blyant i den anden, at observere i 24 til 26° Kulde, ja endog i 30°, som det vil erfares at jeg har gjort, er derfor ikke Spøg og vi have sandeligen i saa Henseende dagligen følt hvad dette fører med sig. Værst ere vi farne med de astronomiske Observationer, der fordrer meget Anstrængelse, stor Nøiagtighed meget længere Tid. De anstilles altid om Aftenen, da Kulden er størst og vi have for ikke at Huden paa vore Fingre skal fæstne ved det kalde Messing maattet omvikle Alt som muligt var med Silketøi eller fiint Skind. Dette er imidlertid ikke muligt med Kikkerten saa at denne nu allerede har efterladt sig en rund Ring om mit høire Øie. I det Venstre, som lukkes under Observationen fryser som oftes Øienlaagene sammen af Uddunstningen fra Øiet, der lægger sig i Øiehaarene. Den samme Øie Uddunstning kaster sig ogsaa som Riim paa Ocular Glasset i Kikkerten og hindrer os i Observationen. Saaledes liggende i denne strænge Kulde paa Sneen (som altid skeer naar vi observere Stjerner eller Solen) udsat for at fryse baade Hænder og Næse af os er det vistnok intet behageligt Arbeide, men det er dog hidtil gaaet godt og vi haabe at det fremdeles vil gjøre det; Lyst og godt Mod drive os altid og vil blot Forsynet holde sin Haand over vor Professor, saa gaaer det vel godt med os Yngre.

Dog, nok om det Ubehagelige, lad os hellere fortsætte Reisen og see om den ikke bringer os noget Nyt, som er mer behageligt end Observationer i Kulden, kalde Matrasser og frossen, steenhaard Mad.

Vi reiste som sagt fra Tiukala den 17de December og kom om Aftenen til Bachenova, en temmelig stor Landsbye (*Volost*: hvor der er en Embedsmand) med 300 Huse. Vi erholdt her et godt og reenligt Natteqvarteer, der især udmærkede sig ved at der ingen Tarakaner var. (Medens jeg erindrer det maae jeg anmærke at de sorte Husarer, vaare norske Bondesenges stadige Beboere, Lopperne, aldeles ikke skulle findes i Sibirien). Den følgende Dag begyndte det med en noget mildere Luft at trække op til Uveir; Veiene bleve ogsaa slettere, vi væltede et par Gange, hvilket ogsaa forhen var skeet, og kom om Aftenen i Qvarteer til een af disse Gammel Troende, *Naraverskie* eller *Roskolnikker*, der see med Foragt ned paa Enhver uden for deres Sekt og som derfor ansaae vor Nærværelse og især vor Tobaks Rygning, som en Vanhelligelse af deres Huus. Vi kunde her neppe faae Ild og Vand og havde det saasandt været dem muligt og tilladt, havde de vist kastet os paa Døren, men det torde de ikke.

Den 20de var det Sanct Nicolai Dag og overalt hvor vi kom hen fandt vi alle Mennesker i fuld Pynt og Lystighed i flere Huse. Der var i alle Landsbyer *Gulanie*, som man kalder det eller Moerskab, alt efter Evne og Formue. Ungdommens største Glæde var, hobede en 10 til 12 Mandfolk og Fruentimmer sammen paa een Slæde at fare, *po gulanie*, den lange Landsbyegade op og ned, Skridt for Skridt, syngende af fuld Hals Chorsange med Solopartier imellem eller maaskee rettere en Slags Fuga.

Uagtet det var temmelig kaldt, saa lod det dog til at man ikke fandt Kulden besværende. Ved Siden dansede ofte nogle unge Mandfolk medens de Kjørende sang; det var et venligt og hyggeligt Syn. Den 22de kom vi til Kainsk, en lille Bye midt i den Barabinskiske Steppe. Da vi siden vi forlode Europa intetsteds vide af Vertshuse eller leiede Qvarterer, men overalt ere nødte til ved Hjælp af vore Papirer at requirere Qvarteer fra Politiet, saa begive vi os saa snart vi ankomme til Byen hen til Politie Mesteren, sender ham vore Papirer og forlange anviist et Stabs-Officeers Qvarteer; i Landsbyerne eftersee vi først Posthuset og finde vi dette besat el- ler daarligt, sendes Bud efter Golova eller Landsbyens Ældste og han anviser os da det bedste og rigeste Bondehuus. Vi ere paa denne Maade aldeles usørgendes, hvor vi komme hen og fri for Værter og deres Overhæng. I Kainsk vilde Mester Politie ikke anwise os noget andet Qvarteer end sit eget Huus og uagtet vi gjorde os al Umage for at være fri for den Gêne som vi vidste vilde følge denne Indbydelse maatte vi dog installere os i hans forøvrigt net arrangerede lille Bolig. En Tysk Major der laae, som Bestyrer af Chaussie Anlægget over Baraba, i Kainsk blev indbuden til vort Selskab og vi tilbragte Aftenen ret hyggeligt hos disse venlige og gjæstfrie Folk; han var nemlig gift og hans Kone og Børn holdt sig ganske ugenerte til os Vildfremmede. Hun var en Præstedatter fra Jakutsk, havde giftet sig der med

sin Mand og fulgt ham directe til Petersborg, hvor de havde boet en Tid; senere blev han ansat i Kainsk.

Som Damer i Almindelighed var hun baade snaksom og videbegjærlig, isærdeleshed med Hensyn Familie til Forholde. Efterat jeg havde fortalt hende at Professor Hansteen var gift, havde Kone og flere Børn, som han havde forladt i Norge, at jeg havde en Brud, langt, langt borte herfra, spurgte hun hvor langt det da var fra Kainsk til Hende; jeg svarede rask til, under Forudsætning af hendes store Forbauselse og Medynk, at det er over 6000 Verst (600 n. M); men hun svarede lakonisk: "Ikke mere" 'ne bolsche!" jeg glemte i dette Øieblik at hun som nygift havde forladt Forældre i Jakutsk og reist 9000 Verst bort fra dem; nu syntes hun at være dem nær: "det er ikke længere end 4000 Verst" sagde hun gandske tørt, her fra og til Jakutsk. Jeg taug og skal vistnok ikke oftere tale om lange Veie.

Allerede den næste Dag forlode vi Kainsk og reiste videre. Første Juledag passerede vi den ødeste Deel af Steppen, et uoverseeligt Sneehav, næsten uden Træer, kun lidt Buskkrat, hist og her. Det havde stormet frygteligt hele Natten, og tillige sneet, saa at Bønderne havde sat 9 Heste for hver Vogn; desuagtet gik det yderlig slet, da Vei og Sti var tilfyget; flere Gange kom vi ud fra Veien og Vognen væltede, iden dybe Sne var det høist vanskeligt at reise den op igjen. Man bruger nemlig aldrig her Sneeplog som hos os, saa at Veien stedse bliver højere end Sneen ved Siden, hvilket gjør at om Vognen vælter maa den reises igjen lige imod en lille Bakke og fra en Sneemasse, der som her var flere Alen dyb. Vor Vogn kom endda godt frem om Eftermidagen efter kun at have reist 64 Verst, men Pakvognen blev tilbage efter den. Den havde ogsaa væltet og man havde havt stor Møie med at faae den op igjen; senere vare Hestene gaaede trætte.

Den 28de om Aftenen ankom vi til en lille Bye Kolyvan der ikke maae komme i Glemmebogen; dertil var vort korte Ophold altfor latterligt. Som sædvanligt sendte vi Ivan hen til Politimesteren og forlangte Qvarteer; han blev meget længe borte, men endelig kom han tilbage, ledsaget af en Cosak, der anviste os Qvareret. Vore Vogne kjørte ind i Gaarden og da man i Huset hørte os komme styrtede der ud tre Tjenestepiger med Lys, der bleve placerede langs Gangen og Værtinden med et Lys i hver Haand stod nederst i Trappen for at modtage os. Under dybe Knix og mange Complimenter føte hun os ind Værelserne, vor der var tændt en Mængde Lys, endog foran Helgenbillederne. Under Spøg og Latter begyndte vi at tage vore Peltse af og stode endnu med de store Peltsestøvker paa, da Døren gik op og ind traadte en Embedsmand, Gud veed hvan han var, i fuld Univform med trekantet Hat, hvide Beenklæder og Kaarde. Han kom for at gjøre Hansteen sin Opvartning og I kunne vel selv

tænke Eder vor Forlegenhed i et saadant ubeleiligt Øieblik at give solenal Audients. Endelig gik han, vi trak vore Støvler af og gik nu alene i Strømoerne, for at bytte Fodtøi, da der kom nok Een og strax efter en Tredie, Politimesteren selv - alle i fuld Galla. Saavidt som det stod i vor Magt vedligeholdte vi Conversationen og vort lille Forraad af Russisk blev anvendt paa bedste Maade, intil de endeligen retirerede. Siden efter sendtes der en Underofficer og to Cosakker til Vagt ved vore Vogne og det som var det Allerbedste Politimesteren sendte os en Æresvagt, en *Tschassovai* eller Politie Soldat med en lang Hellebard, der holdt Vagt udenfor vore Sovekammer Vinduer den hele Nat. Vel søgte vi at blive ham qvit, men nei, det var ikke at bede for - Vagt maatte der være. Vor Ivan, den Skjælm, kom siden ind til os og spille en heel Comedie for os for at vise hvorledes de Besøgende havde staaet udenfor Døren og pudset Kjole og Haar, trukket op Beenklæderne og gjort sig nydelige førend de traadte ind. Al denne Ære hidrører fra at General Gouverneuren i Tobolsk har sendt Communication til alle Byer om vor Gjennemreise og, da nu den gode lille Byes Embedsmand ikke vidste hvad de skulde gribe til for at hjælpe os som Ordren lød saa ansaae de det vel rigtigst at gjøre deres Opvartning hos de høie Reisende. Gud skal vide at de selv vare ligesaa forlegne som vi selv vare det.

Tidlig den næste Dag fortsatte vi vores Reise og ankom til Dubrovna hvor vi erholdt et overmaade slet Qvarteer, og det endog først efter at have havt Klammerie med nogle Bønder. Den Natten kom der Ildløs i Byen, der dog snart blev slukket. - Endelig efter 19 Dages uafbrudte og tildeels meget møisommelige Reise ankom vi hertil Gouvernements Staden Tomsk, efter en Reise af 1440 Verst eller 206 geogr. Mile.

Her have vi da hilst det nye Aar og takket for det Gamle som ligger begravet med sine Sorger og Glæder. Indtrædelse af det Nye hilste os med en klingende Kulde og et Ildebefindende, som Ingen af os hidtil have følt; vi vare baade Professoren og jeg matte, dorske og sløve med et ubeskriveligt Ildebefindende, Smerter i Hovedet og for Brystet. Det vedvarede et Par Dage og var altid værst om Formiddagen og bedst om Natten uden at det var os muligt at opdage Aarsagen. Vort Reise-Apothek blev konsulteret og der blev anvendt Draaber og Pulvere men alt forgæves. Først efter tre lange Dage erfoere vi at det var Kuldamp. En gammel Russer boede under os og lukkede Spjeldet i Ovnen for tidligt og vi havde ham at takke for den hele Sygdom.

Medens denne stod paa vilde vi en Dag forsøge at spadsere den bort og begave os ud i den rigtignok temmelig kalde Luft, da Thermometeret viste -30° Reaumur; men vi vendte snart hjemad igjen. Deels vor Mathed, deels den skarpe Kulde lammede næsten al vor Livskraft og

det var med Nød og Neppe at vi kunde slæbe os hjem. Aandedrættet blev kortere og kortere, Benene syntes ikke at ville bære os og det var Ingen af os muligt at frembringe et Ord; vor Tilstand var omtrent som den man føler idet man træt og udmattet vil falde i Søvn og havde jeg sat mig ned troer jeg neppe det havde Været eet Minut førend jeg var faldet i Søvn og den havde vel Været min Sidste. Efter at have følt denne aldeles ubeskrivelige Lammelse af al Livskraft baade i physisk og psychisk Henseende fatter jeg fuldkommen hvorledes det maae være at fryse ihjæl; i en saa stræng Kulde som denne maae det upaatvivleligt være en let Død; jeg frøs aldeles ikke, var tilsyneladende varm, men mat som i en Døds Søvn. Hvilket uhyre Forbrug af Livskraft maae der ogsaa til for at forvandle den kalde indaandende Luft, under den korte Tid som Luften passerer fra Munden til Lungerne, fra 30° Kulde til 30° Varme! den skal altsaa forvandles hele 60°!

Det er i disse Dage bestemt at jeg, alene, skal gjøre en lille Afstikker langs Ob Floden til Narym, en lille Bye 470 Verst herfra. Jeg har allerede forberedet mig til Reisen, der gaaer afsted imorgen tidlig og skal ved min Tilbagekomst fortsætte mit Brev. -

Den 16de Januar 1829

Min Excursion, der for Eder vistnok vil synes lang, paa 950 Verster, frem og tilbage, men som synes mig i Sammenligning med de større Reiser ubetydelig, er nu fuldendt og jeg sidder igjen hos min kjære Professor, som jeg har fundet frisk og rask. I en russisk *Kibitka*, en stor rummelig Slæde, med en Slags Souflet over, bestaaende af en Bastematte, reiste jeg herfra den 3die og var i Narym efter 3½ Dags Reise. Da min Sprogkundskab endnu er temmelig ubetydelig og jeg paa denne Reise maatte vente at komme sammen med en fremmed Nation Ostiakkerne var det en Nødvendighed for mig at have Tolk med mig, hvorfor Ivan ledsagede mig og Anders blev dermed tilbage her i Tomsch. Neppe var jeg kommen 50 Verst herfra førend jeg allerede stødte paa Ostiakker og en næsten aldeles øde Egn. Her gives om Sommeren ingen Vei, uden en smal Ridevei eller Fodstier langs Ob Floden; Passagen skeer da kun i Baade paa Ob, om Vinteren derimod, som nu, i Slæde med Heste. Veien var overalt, hvor den ikke laae paa Floden ganske smal, saa at mine Heste bleve forspændte, den Ene foran den Anden og enda var det vanskeligt at komme frem inde i de store, tykke Urskove, hvor Øxen endnu ikke havde forstyrret den urgamle Vegetation. Vildnisset var her næsten aldeles uigjennemtrængeligt; den smale Vei slyngede sig omkring de uhyre svære Træer, der belæssede med Sneemasser syntes hvert Øieblik at true med at styrte ned. Jordbunden er leeragtig og meget fugtig, saa at Vegetationen her maae være overordentlig yppig, hvilket

endog nu kunde sees af den tyktvoxede Underskov. Saavidt det var mig muligt at see bestode Skovene her meest af Lindetræe, Gran, Furu, Birk og de øvrige hos os forekommende Løvtræer, samt den sibiriske Ceder. Ofte fandt jeg Veien spærret af omstyrtede Træer, saa at jeg havde stor Møie for at komme frem, og flere Gange tørnede Slæden om over de afhugne Træestammer.

Saavidt man sagde mig skal Kornet kunne voxe i Nærheden af Tomsk og længere nordlig, men her er derimod aldeles ingen Agerdyrkning. De umaadelige Skove, der her ere fulde af en Mængde vilde Dyr og den fiskerige Ob Flod, med mange Bifloder nære rigeligen disse Halv Nomader, der beboe dette Strøg, Ostiakkerne og Tunguserne. De faae Russere som beboe dette Strøg have meest coloniseret sig her for Handelens Skyld, nære sig selv ved Jagt, Fiskerie og Qvægavl og drive ved Siden af disse Sysler en fordeelagtig Handel med de omboende Folkeslag.

Min Udreise fra Tomsk blev ledsaget med en bidende Kulde ($-29\frac{1}{2}^{\circ}$), der den næste Dag faldt til 20° og om Aftenen endog til 11° . Ved Ankomsten til Narym steeg den igjen og blev strængere end jeg hidtil har følt den.

Omtrent 120 Verst fra Tomsk befandt jeg mig midt inde iblandt Ostiakkerne et af Sibiriens Ur Folkeslag, der i Sprog Sæder og Skikke ligne Samojederne og derfor henregnes til deres Folkestamme, medens Tobolsks Ostiakkerne, uagtet de bære samme Navn dog umiskjendeligen henhøre til den store finske Folkestamme. Navnet Ostiak er tatarisk og betegner det romerske Barbar eller Fremmed. Da Tatar-Mogolerne erobrede Kasan, derfra udbredte sig mod øst og dannede det uafhængige sibiriske Tatar Chanat, trængtes rimeligviis en Deel af den store Permiske Nation mod øst; det er af denne at man antager Tobolsk og øvre Ob-Ostiakerne ere fremkomne, medens derimod den sibiriske Urbefolkning Samnojederne adsplittedes af de mange indtrængende Folkestammer, tilintetgjordes hist og her eller consentrerede sig paa andre Steder. I Narym Ostiakerne gjenfinder man saaledes een Ur Stamme eller Horde som man kalder den, der umiskjendeligen i Sæder og Skikke, Ansigts Træk og Levemaade (om Sproget kan jeg ikke dømme) væsentligen skille sig fra de omboende Tatarer og finske Folkestammer.

Mig forekom det stedse som jeg i de smaae, lave Ostiakker med kulsorte af Fedt og Olie glindsende, stride Haar gjensaae disse Esquimoer Physiognomier som de nordlige Reisebeskrivere have givet Tegninger af. De havde smaae kulsorte, fyrige Øine, guul Ansigtsfarve, lidt skjæve Øine, stærkt tegnede Øienbryn, store Øren og udstaaende Kindebeen. Af deres Gang at dømme syntes deres Underkrop at være svagt bygget, men

rnaaskee jeg heri tager Feil, saamegetmere som jeg havde Anledning til at see dem færdes meget, deels paa Skie, deels til Hest, deels arbejdende, hvorved de lagde megen Raskhed og Smidighed for Dagen.

Overalt hvor jeg kom i Berørelse med dem vare de godmodige, tjenstagtige indtil Overdrivelse og gjæstfrie i den allerhøieste Grad. - Deres Boliger var en Mellemtning mellem russiske Huse og Hytter, og bestode kun af een stor Stue med smaae Vinduer, der havde Fiskeblærer istedetfor Glas og med en Skorsteen midt paa Gulvet; de benævnes her Jurter, det mogolsk tatarske Navn for de Telte, som disse Nationer beboe og som tydeligen ser hen paa at Horden i sin Tid har benyttet Telte, ligesom Finnerne hos os og Samojederne endnu her benytte.

Den anden Dag allerede kom jeg til en Samling af Ostiask Jurter hvor jeg blev modtaget med den største Gjæstfrihed og den umiskjendeligste Glæde over den Ære jeg beviste dem ved at ville overnatte i deres simple Bolig. Da jeg kom, sad hele Familien til Bords, en gammel Olding omringet af en talrig Efter Slægt; der blev strax dækket et Bord for mig, særskildt fra de Andres, og der blev nu fremsat Alt hvad der kunde opbringes saavel i som udenfor Huset. Herlig frisk, afkogt Fisk, Melk, sibiriske Ceder Nødder, frosne Markbær, blev mig budet i større Mængde end jeg i 8te Dage kunde spise og under Maaltidet kom man ind med forskjellig Slags frossen Fisk, Fuglevildt, Harer, Reensdyrkjød, ja endog Elgsdyr og Bjørnekjød for at vise mig at Huset kunde byde mere og at man blot ventede paa hvad jeg vilde vælge. - Silde som det var, afslog jeg enhver videre Beværtning og tracterede til Gjengjæld med Tobak til Piberne og nogle Glas Brændeviin til hele Personalet. Jeg vilde ønske at det var mig muligt i dette Øieblik at kunne med en Vauvermanns eller Ostade's Pensel, hentrylle for eder dette Genremalerie som vi her udgjorde. Jeg, i Midten lænet til Skorstenen, hvorpaa der brændte en lystig Ild og rundt om mig Husets Beboere, alle sammentrængte omkring mig, med glade Miner og den umiskjendeligste Henrykkelse afmalet i de opvakte Træk og de lynende mørke Øine, hvergang Piben, der gik fra Mund til Mund eller Glasset med den liflige Drik naaede dem. Hvergang førend de nød nogle Draaber vendte de sig bestandig mod mig, traadte lidt frem og neiede sig for mig, baade Mænd, Koner og Børn. Den gamle Vært, en 90 aarig Olding, saa gammel regnede han sig at være, underholdt sig utvungent med mig paa Russisk, som baade han og de Ældre af begge Kjøen talte temmelig godt.

Hvor min Sprogkundskab ikke strakte til maatte Ivan tolke, vare de gode Ostiaker nysgjerrige for at vide hvad jeg var og hvad mine Observationer skulde betyde, saa var jeg

paa min Side aldeles udtømmelig i Gransken om deres Levemaade, Jagt, Fiskerie, Landets Frembringelser og mere deslige.

Blandt flere for mig morende Opregninger om de forskjellige Fiskearter der forekom i Ob, om de vilde Dyr i Skovene, og om de forskjellige Utensiler jeg saae i Jurten, faldt Talen ogsaa paa Urverdenens Dyr, paa de antidiluveanske Levninger som Siberiens Floder ere saa rige paa, eller rettere som Floderne ved udskjæring af Sundbredderne bringe for Dagen. Den gamle paastod at Mammouth, eller den store Elephant endnu levede i Skovene mod Nord og skjønt han ikke havde seet den, vidste han dog at fortælle at hans Bekjendte havde seet af dem i deres Barndom. "Nu er det maaskee uddødt", troede han, thi Ingen veed jeg nu har talt om at det træffes. Lang Tid siden dette og andre store Dyr levede kan der vel ei heller være hengaaet, meente han, siden baade jeg og mine Børn ofte finde vel vedligeholdte Been og Tænder af dette dyr; da jeg spurgte om de nu eiede noget saadant Fund blev det bejaet og de lovede, naar jeg reiste, at ledsage mig ud paa Floden, hvor de havde deres Fiskegarn staaende, hvortil de altid brugte de fundne Been og Tænder istedetfor Synkestene. Min Yttring at hertil maatte Steen være bedre, blev modtaget med et nu med et eenstemmigt "Ja, naar vi havde det!" og jeg hørte nu med den største Forundring at en Steen af en Hasselnøds Størrelse ikke var at finde paa over 500 Verstes Afstand, at Jordbunden kun var Sand og Leer og i Skovene, Morads og Myr. Virkelig erholdt jeg den næste Dag en Mammouths Tand, en Kindtand, der er omtrent 9 Tommer lang og 4 Tommer bred, aldeles ubeskadiget, med Tandrødder og imellem disse en porøs kalkagtig Materie der maae antages for at være Brusk eller Been, der er petrificeret, hvilket tildeels den hele Tand ogsaa er.⁵

Ostiakkerne leve kun af Fiskerie og Jagt og tildeels af Qvægavl, der rimeligviis er bleven indført hos dem, da de forlode deres Nomadeliv og bebyggede faste Bopæle langs Floderne. Den Horde, som jeg besøgte beboer Landstrøget fra Tom Flodens Udløb i Ob, langs denne Flod, indtil forbi Surgut; De kaldes Norymske Ostiakker, ogsaa Moraser. Længere mod Vest træffer man de Obske Ostiakker langs Ob til Obdorsk og langs Tobol lignet til Tobolsk.

En tredie Stamme, Jeniseisk Ostiakkerne beboe Landstrøget mellem Ob og Jenisei og denne Flods Bredder.

Af alle tre Stammer kan kun Ob Ostiakkerne med Sikkerhed regnes til den store finske Stamme, hvis Idiom den taler, derimod antages Narym Ostiakkerne at være Urstammen for det samojediske Folkeslag og den tredie antage de Fleste ogsaa at høre til Samojederne. -

⁵Den blev foræret Universitetet i Christiania, hvor den nu findes

Ostiakkerne ere, da deres Stamforvandte Samojederne nomadiserede lige fra det hvide Hav i Vest til Jenisei i Øst, et af de talrigeste Ur Folkeslag i Rusland, men deres Levemaade, den uhyre Landstrækning, som de beboe og Vanskeligheden af at holde en nøiagtig Folketælling er Aarsag i at man ikke nøiagtig kjender deres Antal.

Da jeg næste Dag forlod Anbarska Jurt ledsagede mig den gamle 90 aarige Olding et langt Stykke paa Veien, staaende paa min Slæde. Han gjentog uafbrudt at hans Huus var æret ved at have modtaget og beværtet mig, at han vilde længe mindes den Reisende, der langt fra var kommen og spist ved hans Bord og sovet i hans Huus. Da han endelig forlod mig for tilfods at begive sig hjem igjen bad han mig paa Tilbagereisen ikke at reise forbi hans Dør, og det var først efter at jeg gjentagende Gange havde forsikret ham ikke at gjøre det at han slap min Slæde. Denne Scene blev gjentaget aldeles paa samme Maade længere nordlig, hvor en gammel Ostiak ligeledes fulgte mig langt paa Veien, rimeligviis maae det være en Æresbeviisning de yde deres Gjæster.

Da jeg altfor grant mindedes Affairen i Kolyvan, ønskede jeg ikke en lignende Scene i Narym og standsede derfor 14 Verst fra Byen, deals for ikke at komme om Natten dertil, deals for om mueligt at undgaae Stedets Embedsmænd. Her blev mig anviist en Borger, hos hvem jeg kunde faae Logis i Byen og jeg anstillede her en Deel Observationer i god Ro. Nordenfor Narym henimod Iishavet, i en øde Landstrækning af over 150 Miles Udstrækning nomadiserer en siberisk Nation af mantschuisk Folkestamme, der kaldes Tunguser; jeg var naturligviis overmaade nysgjerrig efter at see og tale med nogen af disse og hørte med Sorg at to Tungus Familier for ikke mere end 2 Dage siden havde været der i Nærheden, men vare nu dragne mod nordost. Min Vært, en snild og forekommende Russe lovede at sende Bud efter dem, men han tvivlede at de vilde komme inden den næste Morgen, hvilket heller ikke skeede og jeg fortsatte Reisen til Byen, under en stærk nordlig Vind og 22° Kulde, der var mig temmelig besværende. Ud paa Dagen lagde Vinden sig, men Kulden blev stærkere og da jeg den 9de Januar om Morgen Kl 7 vilde eftersee mit Thermometer fandt jeg Qviksølvet aldeles frossent! Uden noget Spiritus Thermometer var det mig ikke muligt at bestemme den egentlige Kuldegrad, men da Qviksølvet først fryser ved 33½° -, saa maae vistnok Kulden have været 34 til 35 Grader.

I denne Kulde at foretage Observationer vil vistnok synes Eder mine kjære Venner i Norge noget rædsomt, men dog skeede det. Mine Pligter vare i den Henseende uundgaaelige og mine Observationsbøger vise at jeg baade anstillede Astronomiske og Magnetiske. Oprigtig talt, skal jeg ikke nægte at mine Fingre bleve noget stive og at jeg efter fuldendt Arbeide var

ret glad at være fri, men dog maae jeg tilstaae at jeg i Norge, mangengang har frosset langtmere i 10° Kulde end jeg nu gjorde i 32°.

Mine Forhaabninger om at undgaae Stadens Honoratiores gik desværre ikke i Opfyldelse, allerede nogle Timer efter min Ankornst indfandt Stedets Politimester sig i straalende Uniform med Kaarde og hvide Beenklæder i Selskab med Byens Golova eller Ældste, en riig, aldrende Kjøbmand, begge for at gjøre mig deres Opvartning. Ikke alene maatte jeg afbryde mine paabegyndte Observationer, men ogsaa udkramme mit Smule Russisk og allerværst, maatte love Kjøbmanden at tilbringe Aftenen hos ham i et lille Selskab han vilde bevise mig den Ære at foranstalte. Al denne Ære, som saaledes i faa Dage var mig vederfaret var udholdelig i en ostrakisk Jurte, men her, blandt civiliserede Mennesker blev den mig byrdefuld, da min Sprogkundskab ikke er stor nok til at conversere længe og vedholdende. Jeg maatte imidlertid bide i det sure Æble og indfandt mig silde om Aftenen. Strax førend jeg gik maatte jeg døie endnu en Visit af Brændeviins Forvalteren eller Confiskatøren i Narym. Da jeg kom til Borgermesteren fandt jeg et med Hensyn til det lille Sted, temmelig talrigt Selskab; Herrerne i den ene Stue, Damerne i den Anden. Jeg gjorde først min Complement for Verten og hans mandlige Gjæster, der bleve mig presenterede og gik derpaa ind til Værtinden; her vilde jeg paa russisk Maneer hilse hende ved at kysse hendes Haand, men enten maae denne Skik i Narym ikke være brugelig eller Madam vilde bevise mig en særdeles Gunst, nok er det, hun farer til med Munden og inden jeg veed af et Ord, smækker hun mig et godt Kys paa Læberne. Min Forlegenhed var ikke til at beskrive mned Ord, jeg lignede vist mere en vaad Hund, der forknyt og skamfuld, med Halen mellem Benene, sniger sig bort end den fiffige Fremmede, som vistnok hele Narym havde ventet at see. Et Underdyr maatte jeg ogsaa have været dem, thi de fortalte mig at der aldrig i deres Tid, eller saavidt de vidste havde været nogen Fremmed i Narym; de Eneste der besøge dette Sted er de Embedsmænd der i Forretninger komme hertil.

Saagodt som muligt pludrede jeg russisk med dem, og tilbragte Dagen ret hyggeligt, men meest glad var jeg dog, da jeg igjen befandt mig hjemme blandt mine Instrumenter. Den næste Dag indfandt Confiskatøren sig igjen og indbød mig til Middag, men jeg undskyldte mig med mine Forretninger, hvilket ogsaa var sandt og undgik saaledes flere Narymske Selskaber og Embrasseringer.

Om Eftermiddagen ankom min Russe med en Tungus, der med Glæde havde fulgt ham 70 Verst hen til Narym for at see og tale med den Fremmede. Det var en høi, velvoxen Mand i sin virkelig maleriske National Dragt med et ret vakkert asiatisk Physiognomie. Haaret var

kulsort og meget langt, opstrøget til alle Sider, (ligesom paa Damerne hos os, naar de bære det à la chinoise) og ombunden med et Baand ved Issen; den øvrige Deel flagrede ned over hans Skuldre. Han bar snævre Benklæder af semsket Skind, udsyede med blaat og rødt Uldgarn, Skind Strømper og Skindskoe, aldeles lig de som vore Fjeldfinner benytte og som hos dem kaldes Komager. Det er mærkeligt at denne Fodbedækning er aldeles eens for alle vilde Folkeslag, jeg har seet den i Norge hos Fjeldfinnerne, i Sibirien hos Tunguser og Ostiakker og de amerikanske Moccassiner skulle være aldeles som skaarne efter samme Mønster. Det karakteristiske ved disse Sko er at Saalerne gaae op paa Siderne af Foden og Spidsen dannes opstaaende omtrent som paa de gamle Snabelsko. Ligesom Finnerne hos os, have Tunguserne Sommer Sko, af tilberedt Skind, medens Vinter Skoene beholde Haarene og gjøres af Reensdyr Pandeskind; den Hvirvel som her findes anbringes lige under Saalen og hindrer at Foden glider under Gangen, da endeel Haar ligge forefter, andre bagefter.

Den Øvrige Dragt bestod af en Slags Skjorte med 4 Spidser, garneret nedentil med lange hvidgule Gjedefaar. Den var af guult semsket Skind, besat med forskelligt Peltsværk til Prydelse og udbroderet paa Brystet med blaae og gule Glasperler, hvorefter der desuden hang flere ned i Guirlander fra Halsen og Skuldrene. Hele Skjorten var syet med Senetraad, baade net og solid Paa Hovedet bære de en med Perler udbroderet Hue med et Hul i hvorigjennem det sammenbundne og undertiden flettede Haar bliver stukket, saa at det falder frit ud over Skuldrene. Han havde sin Jagtbue med Pile med, en lille bitte Tobakspibe og en Skindpung med Tobak blandet med et slags Bark; "det var for at spare paa den kostbare Urt", sagde han.

Ansigtstrækkene vare for mig især det Mærkeligste. Aldeles skjæve Øine omsluttede af en spændt Hud, der syntes ligesom ikke at høre til det store Ansigt. Næsen meget liden og flad, temmelig stor Mund og kulsorte tegnede Øienbryn over mørke, glandsfulde Øine. Ansigtsformen var guulagtig, næsten uden Rødme i Kinderne, hvide prægtige Tænder, men intet Skjæg. Fra Tindingen lige ned til Hagen var der paa begge Sider brede Tatoveringer af sort: to lange Stræger med Udgreninger paa begge Sider i Punkter og en lille Roset midt paa Kindet. - Saavidt som det lod sig gjøre indledede jeg en Samtale med ham og fik ham til at skyde med Pil for mig. Det var mærkeligt hvor færdig han var i Skydning; uagtet Maalet som jeg syntes var temmelig fjernt, traf han dog med Sikkerhed og borede hver Gang Pilen dybt ind i Træet, for det meste uden at sigte længe, tilmed var hans Stilling ordentlig malerisk. -

Efter at jeg havde regaleret ham med Tobak og Brændeviin og afkjøbt ham hans Dragt (for 10 Rubel!) tog jeg Afsked med ham og han reiste igjen afsted glad og fornøiet for rimeligviis at fortælle om mig og mine Instrumenter, dem han antog for pure Guld og beundrede

sverligen, for sine Venner og Bekjendte i Teltene. Han skulde nu drage mod Norden for først næste Sommer at vende syd over igjen. hos

Jeg saae saavel hos ham som hos Ostiakerne et Slags Sneebriller, der som jeg hører skulle være fortrinlige for at bevare Øinene mod Sneens Indflydelse. Her i disse nordlige Lande, hvor Solen om Vinteren staaer meget lavt, foraarsager dens Skin paa Sneen hyppigen Sygdomme og Øien Svaghed. For at undgaae dette benytter man sig af smaae aflange Plader af Horn, Sølv eller Kobber, der bedække aldeles Øinene og som kun have en ganske fiin horizontal aaben Stribe i Midten, der tilstæder fuldkommen Brug af Øiet, uden at Skinnets paa Sneen generer; Pladerne ere lidt bøiede; Convexiteten kommer udad.

Efter at jeg havde fuldendt mine astronomiske og magnetiske Observationer i Narym, fortsatte jeg igjen Reisen tilbage til Tomsk; underveis kjørte jeg lidt med Hunde, egentlig kun for Moerskab, det var ingen stor Fornøielse, thi da jeg ikke forstod at styre dem løb den Ene her og den Anden der og tilsidst væltede de mig ned over en Bakke mod Floden. Kjoretøiet var en meget lang, men overordentlig let bygget Kjælke der blev trukket af 8 Hunde, omtrent som vore Finne Hunde, lidt større. De behagede som oftest at standse, deels for at kløe sig, deels for at slaaes, deels ogsaa for at lugte paa mig, - Ostiakken der eiede dem, kjørte siden alene og da gik det rask hen over Sneen. Veiene vare under mit Ophold i Narym meget tilfyggede, men desuagtet gik over Stok og Steen, som Ordsproget siger (skjønt det her hvor der ingen Steen gives ikke er rigtig passende,) ret raskt sydover. Fra kl 9 Formiddag til kl 12 Middag reiste jeg 150 Verst og desuagtet, observerede jeg et par Timers Tid paa Veien og fik mig en Kop varm Thee, der i den stærke Kulde var mig temmelig nødvendig. Paa Hjemreisen undlod jeg ikke at besøge mine gamle Venner og hvor oprigtig min gamle Ostiak fra Anbarska meente mig det erfoer jeg allerede 50 Verst fra hans Jurte, hvor han havde været Dagen forud for at tage imod mig og derved tvinge mig til at tage ind til ham. Efter at have ventet en halv Dag forgjæves var han reist hjem, men havde overalt hvor jeg kom hen anmodet Folk om at hilse mig at han ventede mig aldeles sikkert. Da jeg endelig ankom var der Glæde over al Maade og havde mit forrige Maaltid i hans Jurte efter hans egen Formening været frugal, saa herskede der nu en sand Overilod. Ikke alene at der var kogt en stor Deel Fisk og Kjød, men han havde ogsaa lagt tilside en heel Mængde fersk Fisk og Vildt, som jeg skulde tage med og det var forbunden med stor Overtalelse at jeg fik ham til at modtage en ubetydelig Godtgjørelse herfor.

Som ægte Nomader levede de her kun af hvad Jagt og Fiskerie bragte dem; et Slags smaae tørrede Fiske af en behagelig Smag benyttede de istedetfor Brød, som aldeles ikke fandtes

hos dem, ikke fordi de jo saae sig istand til at tiltuske sig Meel, men som han sagde blot fordi det hos dem ikke var almindeligt at spise Brød og de kunde godt undvære det. En for mig aldeles ny Ret, stivfrossen raa Fisk, som spistes med megen Begjærlighed kunde min Gane ikke vænne sig til, derimod var deres Caviar ganske fortrinlig. Ganske rørt over disse Natur Menneskers Velvillie og oprigtige Gjæstevenskab forlod jeg dem ledsagede af næsten den hele Familie et langt Stykke paa Veien; den øvrige Deel af Reisen tilbagelagdes hurtig og den 12te Januar om Eftermiddagen ankom jeg igjen her til Tomsk, hvor jeg fandt min Professor frisk og rask. Jeg havde saaledes i 11 Dage tilbagelagt 950 Verst eller 136 geog. Mile, opholdt mig i Narym et par Dage, observeret paa Veien og dog hvilet lidt de fleste Nætter. I een Henseende var Reisen mærkelig, da den havde ført mig ind iblandt fire forskjellige Folkeslag: de tomske Tatarer, der ere saa almindelige, at jeg intet har talt om dem, Ostiakkerne, Tunguserne og Russerne. Disse fire Tungemaal, hvortil endnu kom tysk og norsk bleve anvendte i det korte Tidsrum af 11 Dage for at gjøre mig forstaaelig for de Folk jeg talte med - jeg tænkte paa norsk, talte tysk, dette blev oversat af min Tolk paa russisk og derefter gjengivet af Beboerne til hverandre paa tatarisk eller ostiakisk. -

Under mit Fravær havde Professoren og Anders levet ret godt i Tomsk, aldeles frie for nogetsomhelst Overhæng af Embedsmændene, der vistnok vare uvidende om vort Ophold. Vi boede hos en Kjøbmands Kone (Manden var reist til den Chinesiske Grændse) som gjorde alt muligt for at stille det hyggeligt for os.

Anders, der ellers er en stor Fiende af alt "Sølerie med Mad", som han kalder det, maatte under mit Fravær forestaae Huset og skal have klaret sig meget godt, hvorved dog Værtinden, hvilket jeg vidste forud, hjalp ham meget villigt. Til Gjengjæld for den virkelige Tjenstfærdighed som hun hele Tiden beviste for os, behandlede hun os som et Slags vilde Dyr, som et Menagerie kan jeg næsten sige, idet hun viste os frem for alle de der besøgte hende og eengang, da hun havde Selskab hos sig, undlod hun ikke at vise os og vore Instrumenter frem for sine Gjæster, aabnede Døren til vort Værelse og førte Alle uden videre ind til os. Den Godmodighed hvormed dette skeede, tilligemed det Morende i mange af disse Scener gjorde at vi lod hende have frit Spil og tillod hende disse "nye og overraskende Produktioner".

Selve Tomsk Bye maae jeg reent ud tilstaae at jeg kun saae lidet til, da den overordentlig strænge Kulde hindrede al Udflugt. Mit Ophold har heller ikke været langt, da jeg strax reiste til Narym og imorgen rimeligviis fare vi afsted til Krasnojarsk og Irkutsk. Byen er temmelig stor, men Husene ligge som overalt her i Siberien langt fra hinanden. Den er anlagt 1604 og

altsaa kun 200 Aar gammel. Tomsk fører betydelig Handel, især over de sydligere Distrikter med den kirgisiske Steppe, Chmirserne og Bulharerne; den er Gouvernementsstad i det store og rige Gouvernement Tomsk, der i det sydligere beliggende Barnaul, i det nordlige Altai, har saa rige og betydelige Sølv, Guld og Kobberbjergværke. Vor Plan er paa Tilbage Reisen at tage denne sydligere Vei.

Reiseplanen herfra var forhen bestemt til Jeniseisk, og derfra mod Nord til Turuchansk, men den er nu forandret. Herfra gaaer Reisen directe til Irkutsk, derfra over Baikal Søen til den chinesiske Grændse til Mai-mad-shin og tilbage til Irkutsk igjen. Formodentlig kommer jeg derfra til at reise alene mod Nord, henimod Ishavet, hvorimod Ochotsk og Kamtchatka Reisen nok gaaer overstyr dog mere herom i mine næste Breve - for denne Gang lev vel og modtag mine hjerteligste Hilsener til det kjære Hjem.

C. D.

9de Brev – Krasnojarsk, den 25 Januar 1829

Beskjæftigede med vore Observationer i de faa Dage, vi skjænke os til Hvile efter temmelig lange og anstrængende Reiser, levnes mig kun liden Tid til at skrive lange og udførlige Breve og, da vor Reises Maal bestandig driver os fremad mod Øst, har jeg her, i Haab om senere at faae Tid til at skrive mere og sammenhængende, paabegyndt et Brev, der vel neppe kommer til at afgaae, førend vi komme til Irkutsk. Efter at have tilbagelagt i 6 Dage 550 Verster fra Tomsk og hertil, befinde vi os nu i det østlige Siberien, have forladt det vestlige General Gouvernement og ere komne ind i det Østlige eller Irkutsks. Krasnojarsk er Gouvernements Staden i Jeniseisk Gouvernement og en vakker lille Bye, beliggende ved den store brede Jenisei Strøm, en af Sibiriens Kjæmpefloder.

Fra det Øieblik vi forlode Urals skovdækte Bjergaaser og kom ned paa Sletten, indtil nu, da vi ere komne til Krasnojarsk, har den hele lange, lange Vei været een eneste umaadelig Slette af mere end 2300 Versters Udstrækning, mere end 330 Miles Længde. Først i Nærheden av Jenisei Floden ved en lille Bye Atschinsk viste der sig endelig smaae runde Bakker, der jo længere østlig vi kom, hævede sig mere og mere; her omkring Floden hæve sig ordentlige Klipper og danne de end intet høit Fjeldlandskab, saa er dog Synet af disse nøgne Klippevægge mellem Skovpartier, ordentligt Fjeld langs med Floden og et couperet Landskab stedse oplivende og muntert. Herfra mod øst, lige til Irkutsk skal det nu gaae opad den hele Vei og om Baikal Søen trøster man os med at finde herlige pittoreske Bjergpartier;

det er kun Skade at vi komme dertil midt i Hjertet af Vinteren og ikke see Egnen klædt i sin sommerdragt.

Reisen hertil har i og for sig selv ikke havt noget mærkeligt ved sig, med Undtagelse af at vi passerede en lille Bye Atschinsk 150 Verst herfra, hvor vi kun opholdte en halv Dag for at anstille Observationer; forøvrigt kan jeg kun fortælle at jeg har reist og reist og seet Snee og Skov og nogle Landsbyer. Om Krasnojarsk har jeg derimod lidt mere at berette, da vi her midt inde i Hjertet af Sibirien fandt en Intelligents, en Sands for Kunst og Videnskabelighed, som jeg sandelig mindst tænkte mig skulde være tilstæde her. I Gouverneuren Stepanoff have vi fundet om end ikke nogen egentlig Videnskabsmand, dog en i disse Egne sjelden Mand; med Sands for Litteratur og Videnskabelighed forener han en utrættelig Forsken efter alt der kan bidrage til at kaste Lys over de herværende Distrikter; hans Samlinger ere meget betydelige og tildeels overordentlig kostbare og udstrække sig næsten til Alt som henhører til Sibirien saavel i historisk og geographisk Henseende, som med Hensyn til dette vidtstrakte Lands Naturhistorie.

Nærheden af China og det store Marked i Kiachta har sat ham istand til fra dette gaadefulde Land at samle gandske fortrinligte chinesiske Sager, blandt hvilke jeg især beundrede en stor Mængde chinesiske Tegninger og Malerier, Dragter, lakerede Sager, store Porcelains Kar og især en Samling af chinesiske Blomster udarbeidede af farvede Stene, der er det skjønneste af Alt hvad jeg har seet i den Genre. De smukkeste Lillier og Hyasinther vare udarbeidede Blad for Blad af Agather og andre smukke Stenarter med en Flid og en Nøiagtighed, som alene chinesisk Taalmodighed og Fingerfærdighed kan frembringe. Flere Blomster vare af kostbare Ædelstene og ikke alene selve Blomsterne, men ogsaa Stilkerne og de grønne Blade vare udarbeidede med den samme Omhu. Nezanoffs mineralogiske Samling var ogsaa ligesaa riig, som talrig paa sjeldne og smukke Exemplarer. Midt imellem de rige Sølvbjergværker Nertschinsk og Barnaul har han den bedste Anledning til at forskaffe sig smukke Stoffer, ligesom hans eget Gouvernements sydlige Deel, Munusinsk der kaldes Sibliens Schweits vistnok gemmer store mineralogiske Skatte inden sine Grændser.

Han besidder desuden en betydelig botanisk Samling og skal efter Sigende arbeide paa en Sibirisk Flora, der dog vel vil blive ham et noget vel udstrakt og vanskeligt Arbeide, da han kun har liden Anledning til at gennemstreife de øvrige Dele af det store sibiriske Fastland.

Smukkest og interessantest var mig hans zoologiske Samlinger, som talte en Mængde veludstoppede Exemplarer fra de mindste til de største Dyr, som Sibirien eier; denne Samling kunde meget mere bære Navn af *sibirisk* Fauna, som hele det nordlige Sibirien fra

Ural til Tsetnekotschkoi Noss ikkun frembyde de samme Dyrearter, hvorimod alene den sydligere og Krasnogorsk nærmere Deel, Altai Kjæden og Syd Stepperne har forskjellige locale Dyr-Arter, som herfra lettere vil kunne overkommes. Blandt den Mængde, tildeels bekjendte, Dyr som jeg her saae, tiltrak sig især en lille Springhane min Opmærksomhed, et lille nysseligt Dyr, neppe 6 Tommer lang, aldeles en Miniatur af den nyhollandske Kænguruh.

Jeg saae ogsaa her et for det zoologiske Cabinet bestemt levende Exemplar af Zobel, et vævert og raskt lille Dyr med særdeles smidige og lette Bevægelser. Det havde allerede længe været fanget og var nu næsten tamt.

Stepanoff er ikke alene Samler, men ogsaa Forfatter og har omkring sig dannet et lille litterairt Selskab, der endog tæller Skjønaanden imellem sine Medlemmer. Jeg har i dette Øieblik liggende foran mig en Present fra Stepanoff, Jeniseiskii Almanach, en lille 100 Pagina stor Duodez. Musen Almanak, der foruden flere Poesier indeholder Afhandlinger, Breve og Reisebeskrivelser, *maaskee* ret gode, maae jeg tillægge da jeg endnu ikke har læst Bogen. Af Indholdet seer jeg: Reise til Kjalsta fra Kramojarsk; Fragment af Breve over Øst Sibirien; Oversigt over den Minusenskiske Kreds's naturlige Forholde; og af Poesier findes der nogle med Musik endog: Poesien og Musikken; Fragment af Tragedien: Evpraksia; den bekjendte Genius; Pigen; til W. og Flere. Lægger man nu hertil at Stepanoff selv er en behagelig verdensdannet Mand med Læsning og Kundskaber, at han i sin ophøiede Stilling som Gouverneur, der her har meget at betyde, virker paa Massen af sine Omgivelser er det vel neppe noget Under at vi bleve mere end overraskede ved saa uventet at træffe paa Sands for Kunst og Intelligents midt i det kalde Sibirien og efter saamange Beviser paa Krasnogarsks høiere Cultur var det os derfor ikke uventet her ogsaa at finde et Theater, der dog ikke under vort korte Ophold var i Virksomhed.

Med Hensyn til Byen selv har jeg kun lidet at berette og opsætter dette hellere til vor næste Gjennemreise, der rimeligviis vil finde Sted i en af Sommermaanederne. -

Fortsættelse.

Irkutsk den 12 Februar

1829.

I Øst Sibiriens Hovedstad, det vakre Irkutsk fortsætter jeg mit paabegyndte Brev fra Krasnogarsk efter en just ikke aldeles lykkelig Reise, da vi have været nær paa Veien til at

miste vores snilde og i alle Henseender flinke norske Betjent Anders; jeg siger nær ved thi nu er han Gudskeelov allerede igjen restitueret.

Samme Dag da vi skulde reise fra Krasnogarsk, overraskede vor tyske Med-Reisende os med sin Ankomst efter at han havde ilet Nat og Dag for at indhente os. Han medbragte vor Tolk, rigtignok, efter dennes eget Sigende, rask og frisk, men af et Udseende, for en stor Deel modsagde dette; hans Næse og der Kinder stode i et Saar thi medens Herren indhyllet i Peltse og varme Klæder havde hvilet godt og luunt i sin Kibitke, havde Gustaf Nat og Dag maattet udholde den Kulde, der i Tomsk og paa Narym Reisen havde været saa kiølelig for os og som en naturlig Følge heraf ogsaa forfrosset sit Ansigt, da han sad frit og uden Skjul foran paa Slæden. - Da vore Heste allerede stode forspændte maatte vi reise videre og Ermann blev derfor tilbage for at udhvile sig og siden indhente os enten paa Veien eller i Irkutsk.

Den næste Ubehagelighed vi havde var Opdagelsen af at Ivan rimeligviis har været en stor Skjælm, der har melet sin Kage, saameget som muligt og snydt os ved enhver Leilighed. I en lille Bye Kansk tog jeg ham for mig, holdt et ordentlig Forhør over ham og bragte ham endelig til at bekjende noget af sine Skjælmerier. Hans Bønner og Graad bevægede os til at tage ham med hertil, hvor han nu allerede er jaget bort og skal med første Leilighed tilbage til Tobolsk igjen.

Man siger hos os at eet Uheld altid ledsages af Flere og det sandede vi ogsaa da vi i Nærheden af den lille Bye Nische Udinsk havde vort Uheld med Anders.

Jeg har forhen fortalt at vore Vogne ere satte paa Kjælker og at disse ere forsynede med store Arme eller *Atvodii* paa Siderne for at hindre dem fra at vælte; paa Pakvogn, der med Kjælken er meget tung, staae disse Arme temmelig høit og gaae skjøns bag til, saa at hele Slæden derved faaer Udseende, af en Sneeploug. I det den kjørte nedover en temmelig stor Bakke, hvor Veien svingede brat omkring en lille Klippe, svever Vognen meget stærk til Siden, er nær ved at vælte og Anders kastes forover ned paa Veien idet Vognen med en rasende Hurtighed, da Hestene gik i Carrière ligger aldeles over paa den ene Side og holdes kun oppe ved Armen hvis bagerste Deel skraber i Veien. Fastholdt af sin Pelts bliver Anders trykket under Armen, hvorpaa hele Vognens Vægt hviler og denne gaaer nu over hans venstre side og Skulder og kaster ham tilsidst høit op i Veiret. Vor Vogn var som altid i Forveien og da vi see at den Anden Vogn ikke kommer efter standse vi og vente dem. Anders kommer, men ytrer intet om sit Uheld og først da vi ankom til Staden og steeg af bleve vi opmærksomme paa at han sad næsten uden Bevidsthed, bleg som et Lig. Nu først hørte vi Aarsagen og i Hui og Hast blev der nu sendt Bud efter en Læge, der strax aarelod ham, satte

Igler paa de beskadigede Steder og tilsidst trøstede os med at intet indvendigt var læderet. Vi standsede naturligviis der og oppebiede hans Helbredelse, der gik raskere end vi havde ventet thi allerede efter to Dages Forløb kunde vi fortsætte reisen, uden at vi senere have mærket at han har Mindelser af sit Fald.

Kulden begyndte under vort Ophold i N. Udinsk at tiltage næsten med hver Time og da vort Qvarteer var overmaade slet tilbragte vi vore Nætter næsten aldeles søvnløse. Den anden Dags Aften gik vi paa en Visit til Politie Mesteren, der her som overalt behagede at gjøre os sin Opvartning, vi drak et par Glas Viin hos ham og skreg os næsten trætte, da han næsten ikke kunde høre Noget. Den Aftenen saae vi denne Lysning eftre Solens Nedgang, der benævnes Zodiakal Lys - som kun kan sees i de sydligere Egne; vi befandt os nu paa 55° Bredde. For Nordboere er dette Lys noget Nyt, omtrent som Nordlysene for Sydboere er det langt fra saa pragtfuldt som dette Meteor, naar det udfolder sig i sin herlige Glands over vor nordlige Himmel.

Førend vor ankomst til N Udinsk har jeg glemt at berette at vi underveis fik Anledning til at føle Kulden i al sin Strængthed, da Thermometeret vist 37½°. I et Par Dage var allerede Kulden temmelig følelig, 26 til 28°, men den tiltog dagligen og tilsidst den 31te Januar og 1ste Februar frøs Qviksølvet. En Skaal med mere en 4 Skaalpund Qviksølv blev om Aftenen sat ud i frie Luft og næste Morgen fandt vi den hele Masse aldeles stivfrossen, saa at vi kunde skjære det med Kniv. Ved nøiagtige Bestemmelser fandtes Frysningens Processen at foregaae ved 33½° Réaumur. Jeg var i Begyndelsen bange for at berøre den frosne Masse med den blotte Haand, men det lod sig gjøre uden den mindste ubehagelige Fornemmelse; jeg tog hele Massen i Haanden og det smeltede Qviksølv flød, opvarmet af Haanden, rislende ned imellem mine Fingre. I den Porcelains Skaal hvori det havde staaet, var der en ubetydelig lille Forhøining, et Sandskorn, der var fast i Glasuren; herpaa havde der dannet sig en Crystal der var overordentlig smuk, næsten som et trebladet Blad med smaae fine Tagger og fine Aarer. Jeg tegnede Bladet, men det var en kald Fornøielse, da jeg maatte holde mig ude i Luften og var ømfindtlig for Kulden, som nylig kommen ud af min Seng.

Det var mærkeligt at see en Dør aabnes til vort Værelse, der strømmede da ind en Masse kald Luft, der øieblikkelig slog ned som stærk Riimfrost og man kunde aldeles ikke see hvem der kom ind, saa omhyllet var den Kommende af Taagen. Formedelst den strænge Kulde, som her hersker næsten hele Vinteren igjennem, da Terrainet ikke alene er temmelig bjergigt, men ogsaa høit beliggende ere Husene forsynede med dobbelte Vinduer og forseede med Filttepper paa Gulvene, dog kun hos Postmesteren paa Stationen. Vore Natteherberger vare

derfor sædeles varme og tætte og først komne i Huus leed vi ikke meget af Kulden, saamegetmere, som vi i et Par Dage indstillede vore Observationer efterat Olien i Chronometerne frøs og eet af disse standsede aldeles for os.

Den strænge Kulde vedvarede et Par Dage; ved Ankomsten til Udinsk slog den sig lidt, men da vi forlod dette Sted steg den igjen og var -32° . Saavel Dyr, som Mennesker følte at der maatte Bevægelse til for at modstaae denne Kulde, saa at vi nu aldrig behøvede at paamine om en hurtigere Kjørsel, thi Hestene satte afsted i Galop uden Pidsk og Skrigen. Kom vi til Stationerne vare de aldeles hvide af Riim, ligesom vi selv og vor Kudsk og vi vare som oftest nødsagede til at stige af et par Gange om Dagen for at tørre vore Peltskraver og Mundklæder, der af Aandedrættet bleve aldeles vaade og iislagte.

Værst vare vi farne med vores Mundforaad og vore Sengemadratter, der bleve formelig iisslaaede, naar vi toge dem ind om Aftenen i Varmen. Hvad vi om Dagen skulde spise maatte vi tilsidst stikke i vore inderste Lommer, efter at vi een Dag forgjæves prøvede at faae Bugt med noget steenhaardt Brød og Kjød. Viin var det naturligviis ikke at tænke paa at kunne have med i Vognen; det Gode havde vi fra Tobolsk allerede sagt Farvel med og vor Kjelder bestod kun af en lille Caraffel Rum, der naar vi bragte den ind belagde sig med fingertyk Iis. Den første halve Dag gik altid godt men naar Aftenen kom begyndte Kulden altid at blive strængere og Reise-Trætheden, tom Mave og Kjedsomhed gjorde os da meget receptive for Kulden saa at vi ofte frøs ret ynkelig. Meget bidrog hertil vor ubeqvemme Stilling i Vognen, da vi med et Barometer i Skjødets, der for hvert Støb eller Stød Vognen gjorde maatte hæves op, aldrig kunde tænke paa os selv eller tage os det mageligt, men stedse maatte sidde paa Vagt for at forebygge dets Sønderslagning. Sove turde vi naturligviis ikke, saamegen Lyst vi end mangen Gang havde dertil og som oftest paamindede vi hinanden herom ved Nød og Mindelser; Ansigtet bevarede vi med et Silketørklæde, naar Snoen var altfor stærk, thi om den end ikke i Grunden var tilstæde, frembragtes der dog en stærk Sno ved den hurtige Kjørsel.

En Uleilighed ved vore Vogne har jeg glemt at fortælle der ofte var os til Bryderie. Da der i Rusland altid der Overflod paa physisk Kraft gjør man lidet til at frembringe Lethed ved Transporterne, deres Flodbarker ere tunge og svære, ligeledes deres Vogne og Slæder og man sætter ikke som hos os Jernskinner under disse for at gjøre dem lettere, men for at hindre dem fra at sveve til Siderne; Jernet bedækker derfor ikke hele Meien, men bestaaer kun af en tommetyk fiirkantet Jernstang, der lægges langs under i Midten af Meien, saa at Slæden altsaa kun glider paa Træet, Jernet trænger altsaa ned i den haarde Snevei og hindrer Slæden

fra at sveve til Siderne. Naar vore Vogne om Aftenen sattes ind i Gaarden, frøs Meierne som oftest aldeles fast og naar Hestene om Morgenens spændtes for var det kun med stor Møie at de kunde bringes fra Stedet; som oftest maatte der Brækstænger til for at faae dem løse.

Allerede ofte have vi mødt Theekaravaner, der nu saalangt østlig blive hyppigere og hyppigere. Det kunde mangengang være hundrede og flere eenspændte Slæder med 4, 6 til 8 Theekasser paa hver Slæde, omhyggelig indsyede i raa Oxehuder med Haarene indad. Det gik kun sagte med dem, Skridt for Skridt den lange, lange Vei. Da Hestene skridte bestandig omtrent lige langt hakke de Veien op, saa at den bestaaer af smaae een Fod brede og $\frac{1}{2}$ Fod dybe Smaagrave, den Ene efter den Anden i samme Afstand, der ofte varede 6, 8 og 10 Mile uafbrudt. Under Kjørselen frembragte disse en evindelig Rysten, der ved sin Vedvaren var høist ubehagelig, saameget mere, som det var umuligt at undgaae den og den blev stærkere, jo hurtigere vi kørte.

En anden Caravane have vi ogsaa mødt af et sørgeligt Slags, der især eengang paa den barabinziske Steppe, 1ste Juledag i et stormende Uveir var yderst bedrøvelig at see: Det er Forviist-Transporterne. Disse maae paa deres Fod tilbagelægge den lange Vei til Forviisningsstedet og bestandig hver Dag ligelangt, enten Kulden er liden eller stor, Veien god eller slet, bestandig maae de vandre deres 25 Verster daglig fra den ene zalisaderede Ostrog eller Fængsel til den Anden, ledsaget af Vagt. Om Sommeren er denne Vandring mindre besværlig, men man kan tænke sig hvad den maae være om Vinteren, under den siberiske Vinter tilmed. Kun i nogle større Byer gjøres der Holdt for nogle Dage, ellers gaaer det bestandig fremad mod Øst. Fra den indre Rusland til de fjerneste Forviisningssteder, Nertschinsk, Jakutsk og Saschiversk varer den lange, lange med Foden maalte Vei af mange tusinde Verst, over eet Aar! Tænker man sig nu at disse Ulykkelige gaae imøde Slaverie og Bjerværksarbeide, moralsk Død, et langt sørgeligt Liv i Ørkenen og i ubeboede Skove, maae man vel føle sig glad og lykkelig i sin Frihed og prise det Lod man har trukket i Livet, der i intet Tilfælde vil kunne berede Een een saa jernhaard Skjæbne.

Den 4de Februar var os forsaavidt mærkelig som vi den Dag tilbagelagde ikke mindre end 133 Verst paa noget over 10 Timer; om Aftenen toge vi Qvarteer hos en Postbetjent, der tilligemed Konen havde drukket sig pærefulde og hvilke begge uroede os betydelig, indtil vi bleve nødte til paa godt russisk at jage dem ud. Landskabet begyndte nu at blive mere og mere bjergigt og store Skove af Birk, Gran, Furru og det afbladede Lærketræ saaes nu hyppig; den 6te kom vi til Tjelma, en keiserlig Fabrik, hvor der var Bomulds og Uld Spinderier, Porcelaines Fabrik, Klæde og Lærreds Væverier, Glashytter og Glas Sliberier.

Kirken var overmaade smuk, med en Mængde ret godt udførte Olie Malerier i den græske Stiil. Vi traf her en forviist Franskmand, der overhængte os noget vel meget, saa at vi vare glad ved at komme snart bort derfra. Den næste Dag den 7de Februar ankom vi endelig hertil den Hovedstad ikke lidet fornøiede over endelig at have naaet saalangt. Om nogle Dage er det 9 Maaneder siden vi forlode Hjemmet og i denne Tid ligger der mellem os og dette en tilbagelagt Vei af omtrent 9300 Verst, 1330 geogr: Mile, som jeg sandeligen kun længes efter igjen at reise for at see det kjære Hjem igjen. Imidlertid er det langt fra at jeg føler en saadan Hjemvee at den skulde hindre mig i at finde Reisen interressant og behagelig; tvertimod seer jeg med Glæde den kommende Tid imøde, der vistnok vil bringe mig mangel Møie og Besværligheder, men det anseer jeg nu for det Pikante ved Reisen.

Om end den tilbagelagte Reise i flere Henseender har været mindre end behagelig, saa har den dog været foretaget iblandt civiliserede Mennesker og langt fra i saadanne Ørkener, som man hjemme hos Eder forestiller sig Sibirien at være; herefter derimod lader det til at vi ville gjøre Bekjendtskab med den ødere og mindre befolkede Deel og have vi først forladt Irkutsk maae vi nok ogsaa gjøre Regning paa at have forladt den civiliserede Deel og komme da ind i det egentlige øde Sibirien. Dog, maaskee denne Forestilling er ligesaa feilagtig, som den vi hos Os nærede om Sibirien og maaskee Tiden vil i denne, som i saamange andre Henseender lære mig det Modsatte.

Vor Ankomst hertil skeede under de bedste Ausspicier; det samme Held, som os aldeles uafvidende lod os indtræffe til Aarsmarkedet i Novgorod, har fulgt os ogsaa herhen, thi vi ville ved om etpar Dage at reise til Mai-mod-shin indtræffe til Chinesernes Nytaarsfest og altsaa see det mærkeligste ved denne Nations større Fester, der paa dette Sted er saa meget vigtigere, som den øvrige Tid af Aaret optages af Handels Forretninger og Poesien druknes da imellem Theeballer, Nanking, Porcelain og Peltsværk.

Det var en herlig klar Vinterdag da vi nærmede os Irkutsk. En venlig Sol, der her uagtet vi vare midt i Vinteren stod høit paa Himlen, (Irkutsk ligger under 52° Bredde) lyste venligt over et stort og vakkert Vinterlandskab med skovbevoxede Fjeldrygge og sneehvide, iisbelagte Flodpartier. Da vi kom ned til Angara Flodens Bredder laae et stort og smukt Kloster mellem en Mængde Træer, næsten nede ved Bredden, og paa den Modsatte saae vi nu hele Irkutsk med sine venlige hvide Huse, hvoraf Nogle med grønne Tage, hvorimellem enkelte Paladser hævede sig høit over de mindre Huse. En Mængde Kirker med smukke Kupler og Taarne tegnede sig, klart oplyste af Solen, mod den dunklere, skovklædte Baggrund, og hist og her langs Horizonten glødede i fuldt Sollys eller smeltede næsten

sammen med den blaalige Luft de høie takkede Fjeldspidser af den Chinesisk-Mongolske Bjergkjæde. Det venlige Syn af Irkutsch syntes os et Forbud paa en venlig Modtagelse og et hyggeligt Ophold og ligesaa lidet som Byens Indre tabte ved nærmere Beskuelse, ligesaa lidet havde vi Anledning til at tvivle om at jo vore Bekjendtskaber her vilde tilfredsstille endog de største Fordringer.

Strax ved vor Ankomst anvistes vi et ret godt Qvarteer, hvilket rigtignok først blev opnaaet efter lang Deliberation med nogle, ret hovedstadsagtige Politieskrivere, der, da jeg vovede at træde ind med Pelts paa, foer løs paa mig med et forbittret *Tui, kakoi tschelovæk?* Hvad er du for et Menneske?, der hertillands omtrent svarer til Hvad er du for en lømmel? Tonen blev imidlertid noget nedstemt, da han erfoer dette af vore Papirer og meget forknøyt og nedslaaet, ledsagede han Os til vor anviste Bolig. Som sædvanlig var min første Vandring stilet hen til Posthuset, hvorfra jeg medbragte een saa velkommen Pakke at Aftenen for os blev en sand Festaften thi af de modtagne Breve erfoer vi at vor ophøiede Monarch havde med den Norske Regjerings Samtykke bevilget Hansteen et Reisetilskud, der i Russiske Penge udgjorde 16310 Rubler eller 4000 norske Speciesdaler.

(Desforuden modtog vi her Breve fra Norge og Danmark, hvor baade min Brud og Fru Hansteen ere og da vi fra Alle modtog gode Efterretninger og venlige Hilsener besluttede min Professor at ofre nogle Rubler paa en Bouteille Champagne for at drikke vor Konges Skaal, den Norske Regjerings og Alle vore mange kjære Slægtninger og Venners!

Dette skeede ogsaa og idet vi midt inde i Sibirien, aldeles ukjendte i den store Stad, endnu dannede en norsk, ubekjendt Colonie 9000 Verst fra Hjemmet, beklagede vi kun at Ingen kunde bringe Eder Alle en lille Ahnelse om vore glade Tilraab. Imidlertid trøstede vi os med at Søvnens Genius med sine Ledsagere de smaae, bevingede Drømmeguder maaskee lade Eder see et Billede af Os under eders rolige Søvn og derved bragte Eder den Hilsen, som her sendtes Eder over Champagnedruens gyldne Draaber, langt hen over Snee, Stepper, Skove og Fjelde til det kjære Fødeland og til "Dannevang ved grønne Bred.") [Disse to siste avsnittene ser ut til å være strøket over i originalen.]

Om Aftenen observerede vi Stjerner og med et af Glæde og Tilfredshed opfyldt Sind gik vi tilsengs for at hvile ud efter den lange Reise.

Den næste Dag begyndte Visitternes Tid, den Ene gik og den Anden kom og først da Politimesteren lod spørge om vi *befalede* han skulde komme til os eller om vil vilde see til

ham, begave vi ud i Byen og vandrede hen til hans Huus. Vi vare allerede før bekjendte med hans Stand og Navn og det var os derfor ikke paafaldende paa den her i Landet simple Post, som Politimester, at finde en Oberst ved Livgarden Muravjoff, med hele Brystet bedækket med russiske og fremmede Ordener. Det Gaadefulde heri ligger i at han har været indviklet i Oprøret 1825, er bleven forviist og siden gradvis benaadet, saaledes at han nu er Politimester her og paa Veien til videre Befordring baade i Stand og Bopæl.

Hos Muravjoff bleve vi indbudne til Middag og lærte der at kjende een af de elskværdigste Familier, som vi endnu paa vor Reise havde stødt paa. Han er gift med en Fyrstinde Shakovskoi, der fra det første Øieblik hans Dom faldt besluttede at dele hans Forviisning og fulgte ham troligt til Sibirien. Senere kom to af hendes Søstre hertil, saa at Familielivet derved er blevet noget hyggeligere, saa hyggeligt som det kan være, naar man er forviist. -

Muravjoff er een af Ruslands ældste Familier, den deler sig i to Grene, hvoraf den Anden bærer Navnet Muravjoff-Apostel. Vor Muravjoff er opdraget med den nulevende Keiser og den afdøde Alexander og udmærkede sig allerede tidligt som et udmærket Hoved, der midt under Krige og i Feldtlivet søgte at uddanne sin Aand. Ikke mere end 28 Aar gammel var han allerede Oberst i Livgarden, Adjutant hos Keiser Alexander, Ridder af 13 Ordener og havde bivaanet 31 større og mindre Battailler. Under hele Krigen var han den bekjendte Cosak General Platow's ufravigelige Ledsager og Raadgiver og besad i høi Grad sin Monarchs Yndest. Af fyrig Temperament, skarpsindig og dyb Tænker, men noget hengiven til mystisk Sværmerie, blev han i Udlandet aldeles henriven af de constitutionelle Ideer, som dengang gjærede i Europa. Han samlede alt som han kunde overkomme af Udkast til og bestaaende Constitutioner og da han efter Napoleons Fald og Fredsslutningen kom tilbage til Rusland har han nok ikke havt den mindste Deel i Organisationen af det udbredte Samfund, det slaviske Selskab, der senere hen jo mere det udviklet, lod sine forvirrede Ideer, som umodne Organisationer bryde løs i Oprøret December 1825.

Saavidt jeg veed lod det til at Muravioff aldeles forlod Selskabet strax efter dets Organisation deals af mystisk Religions Sværmerie, deals af Misfornøielse da den Fremgangsmaade, der blev valgt ikke stemmede overeens rned hans Ideer. Han søgte sin Afsked, trak sig tilbage fra Verden og begav sig til sine Godser omkring Moskva, hvor han lod Veiene til sit Slot aldeles ødelægge, huggede Træer om og næsten barricaderede sig der. Her skal han have aldeles overgivet sig til Mystik, og levede forglemt og ukjendt i flere Aar, uden at vide noget om Selskabets Virksomhed eller dets udstrakte Planer. Strax efter Oprøret blev han en Morgenstund arresteret da han endnu laae i sin Seng og bragtes alene indhyllt i

een Slobrok til Petersborg, hvor han blev kastet i Fæstnings Fængslerne. Commissions Dommen lød paa Livsstraf, men Keiseren benaadede ham, lod ham beholde Rang og Ordener og sendte ham i Forviisning til Sibirien [Overstrøket: Verchne Udinsk, en lille Bye,] syd for Baikal. Her levede han, undertrykt, chicaneret og hadet af den derværende Befalingsmand i flere Aar, indtil han endelig blev benaadet og er nu Politiemester her i Irkutsk.

Det er en særdeles behagelig fiint dannet og i alle Henseender elskværdig Mand, der af en ligesaa om ikke mere elskværdig Hustru næsten tilbedes. Den hele Familie besidder en høj Grad af Dannelse, her taltes daglig Fransk og desforuden forstaaes og tales Tydsk, Italiensk og Engelsk.

Familiens høie Rang, som Adelige og Muravjoffs Militair Stilling forenet med en betydelig Rigdom gjør at deres Huus var det Første næst Gouverneurens i Irkutsk; det var derfor ikke lidet behageligt for os at være blevet bekjendt og tilligemed saa overordentlig vel modtagne, som Tilfældet var og bliver vort Ophold her længere vil det vistnok bidrage overordentlig meget til at gjøre os det behageligt og udholdeligt. -

En ung Læge Kruse, en elskværdig, dannet Tysker traf vi hos Muravjoff; desforuden er vore mærkeligste Bekjendte til Dato Doctor Hess, Gouverneurens høire Haand Kabrit, en vis Schtchukin, m. fl. -

Af Kabrit og Kruse have vi laant to Slæder og agte imorgen at fare til Chineser Land. Vort Ophold bliver derfor her kun ganske kort og jeg vil saaledes opsætte mine Beretninger om Irkutsk til et senere Brev; saameget mere som mit korte Ophold ikke har givet mig stor Anledning til at bese den store Stad.

C.D.

10de Brev - Verchne Udinsk, 13de Februar 1829.

(Dersom det var muligt, som ved et Trylleslag at gaae over fra det daglige, eensformige, prosaiske Hverdagsliv i Hjemmet til Reiselivets brogede, bevægede og muntre Vrimmel af nye Billeder, nye Landskaber, nye Omgivelser, naar da Pennen, ledet af det første Indtryk, af Beundringens første Udvikling kunde nedskrive Alt, hvad man føler, tænker og seer med Tankens Lynsnarhed, da tænker jeg mig først der maatte fremstaae en Reisebeskrivelse, saadan som jeg i dette Øieblik kunde ønske at det stod i min Magt at forfatte den. Men desværre, Mennesket er i intellektuel Henseende bestemt et Dovendyr, det arbejder sig med Møie og Besvær hen til Maalet og naar det først har naaet det, saa er Alt bleven det prosaisk

og vanligt og Aanden formaaer ikke i Længden at fastholde de Lyse Billeder, de første livlige Indtryk, man sløves, kjedes og tilsidst glemmer man. Jeg føler dette dagligen og ønsker at det ikke maatte være Tilfældet, men Reiselivets prosaiske Sider, det egentlige Arbeide, Søvn, Mad og Legemets Beqvemmeligheder optage og fordre saamegen Tid at naar jeg endelig skal skrive, saa bliver det kun en tør Journal, medens det dog i Grunden burde være en paa Stedet forfattet Reisebeskrivelse.

Denne Gang i det mindste er Forsættet godt og jeg har derfor bestemt mig saa ofte som det er mig muligt at fastholde de første Indtryk og strax nedskrive hvad jeg synes er interessant, da jeg efter alle Tegn troer at Reisen maae blive til det fjerne, saa ukjendte Chineser Land, maae blive meer end almindelig interessant baade for mig og for Eder, dersom I i Tankerne ville følge mig over Baikals speilglatte Iis, paa Selenga's frosne Bølger til det fjerne *Mai mad te hin.*) [Hele dette afsnittet ser ut til a være strøket over i originalen.]

Vi afreiste d/ 12 Februar i tre Slæder, ledsagede af en Cosak Underofficeer, der var os medgivet af Kabrit. Det var en høi Person af Fødsel om end ikke af nærværende Stilling, thi han er en tungusisk Fyrste; dog maae jeg oprigtig tilstaae at han aldeles ikke var det ringeste ahnestolt, men opførte sig for nærværende Tid overmaade peent og net og aldeles ikke stolt imod os lavtfødte, borgerlige Folk. - Vi, Hansteen og jeg kjørte i en Slæde og Betjenterne med vore Sengemadratter og lidt Bagage i en tredie Slæde. [Strøket over: Erman, som kom til os i Irkutsk kjører i Een]

Efterat vi hos Murovjoffs havde indtaget vor Middag satte vi os i vore Slæder og foere afsted glade og vel tilmode; Fyrstinderne paamindte os om ikke at lade os omvende til den lamaiske Religion, ikke at blive Chinesere og ønskede os forøvrigt en behagelig og lykkelig Reise.

Veiret var herligt; Himlen blaae og klar og Kulden kun ubetydelig, -15°. Strax udenfor Byen førte Veien os ned paa den brede, herlige Angara, der ikke for lang Tid siden havde lagt sig; den herlige Strøm har længe kæmpet førend den vilde lade sig fængsle, ogsaa bar den hele Iisflade Spor af dens fortvivlede Anstrængelser; store Iisstykker stode lodrette som Mure høit op over Isen, og flere Steder laae der smaae Iisbjerge, som den havde rystet sammen til en forvirret, chaotisk Masse. Denne prægtige Strøm, den Eneste som Baikal har til at skille sig med de overflødige Vandmasser, den modtager fra alle Kanter, er meget rivende og strømhaard, indesluttet mellem bjergige Bredder, der hæve sig høiere og høiere, jo nærmere man kommer Baikal har den paa enkelte Steder et snevert Leie, som den igjennem Sekler har arbeidet paa at udvide og mangesteds har det lykket den at nedbryde de svage Bredder og

danne sig en bredere Seng. Jo længere vi kom syd over desto vildere blev Landskabet, desto kaldere Luften og da vi nærmede os Baikal troede jeg mig hensat imellem vore norske Fjelde. - Granen stod der saa hjemlig med de lange, ranke Stammer og paa Grenene hængte store Sneemasser og det gule lange Gran Skjæg; Furru Stammernes rødlig gule Farver, de ranke, fine Birketræer, Aspen med et enkelt skjælvende guult Blad, alt syntes mig saa hjemligt, saa norsk; Nede paa Elven snoede Veien sig omkring Iisflagene, langs Breddene mellem lave Pilebuske, paa Siden hævede sig høie Klipper med hældende Gran og Fyrrebuske, over hvis blottede Rødder snoede sig brede lysgrønne funklende Iisbaand; fra de nøgne Klippevægge hængte lange glinsende Iisguirlander og nede paa Sletten var Bækken stivnet i store, rødbrune Iisbølger.

Rundt om laae der store, høie Fjelde med tæt Skov, bedækkede med Snee og først da vi nærmede os Baikal viste der sig en smal Kløft hvorfra der opsteg en tyk Damp: det var Angara Flodens Udløb fra Søen. Veien forlod nu Floden, hvis Iis begyndte at blive usikker og førte os op paa Bredden langs Fjeld Siden, hvor den, lig vore norske Fjeldveie, laae udhugget og udsprængt i Klippen, beskyttet med Rækværk eller Steenmure paa Siderne.

Det var nu blevet Aften; over os tindrede den utallige Stjernehær og Maanen stod klar og venlig i Nordvest, belyste det hele stolte Landskab og tillod os endog at see de fjernere Gjenstande i dette magiske Lys, der usikkert og skjælvende, omhyller Alt med en gaadefuld Taage. Det herlige Stjernebillede Orion stod her høit paa Himmelen i dette sydlige Landstrøg, Sirius blinker med sit herlige klare og tindrende Lys venligt frem mellem Træerne og nu og da hørte vi Angaras Brusen ved Udløbet og Klokke fra mødende Thee Karavaner, *Obosser*, som man kalde dem. Endelig glede vi rask ned ad en Bakke og for os laae nu Baikals skinnende blanke Iisspeil, i Baggrunden de Trans-Baikalske Fjelde, til venstre Angaras dampomhyllede Udløb og til høire en mørk Fjeldmasse med mørke Gran og Fyrretræer. Nede paa Isen saae vi som et langt fiint Perlerad en Thee-Obosse og hist og her skinnede i klart Maaneslys enkelte Lysstriber paa Iisen, det var brede Revner i den tykke svære Iis Flade. Op og ned ad Bakken langs Baikals Strand kjørte vi nu og ankom ved Midnat til den sidste Station paa Vest Siden af Baikal, Goloustnoje Simovje. Takket være vor raske Cosaks Myndighed og Fremfærd bleve vore Heste snart forspændt og midt imellem en Mængde Buræter med Thee Obosser, fraspændte Heste og Slæder med Theekasser, fore vi ned paa Baikal og begyndte Overfarten til den anden Bred, en Iisfart paa 55 Verst. 8 geogr. Mile. Her gik det i en flyvende Fart i Ordets egentlige Betydning; de rappe Heste syntes neppe at berøre Iisen, og Slæden, engang i Fart forøgede Hurtigheden heller end

formindskede den. Den lyse maaneklare Nat, de herlige Stjernehære over os paa den mørkblaae Hvælving, den uoverseelige blanke Iisflade, glat og klar som et Speil, den friske Kulde, tre galloperende Heste foran den letglidende Slæde, de mongolske Fjelde foran os og de mørke skovklædte Aaser bag os, mødende Thee Obossers livlige Sang, deres muntre Tilraab og de lange Rækker af slæder, Buræternes Ildbaal ved Goloustnoje og vore egne raske Kuske, der under muntre Tilraab forsøgte at kjøre hinanden forbi, det Hele var en Scene fuld af de herligste Modsætninger af Lyst, Liv og Virksomhed, Stilhed, Roe og Melancholie.

Det er mig kun muligt med svagt henaandede Træk at afmale mine Følelser, da jeg paa Goloustnoje Simovje medens Hestene bleve forspændte, vandrede alene ned mod Søebredten. Den hele Reise langs Angara og Baikal havde saa levende opvakt Erindringen om mit kjære Fødeland med sine granklædte Bredder, sine mørke Fjeldtrakter, sine dystre, tause Furruskove, da jeg kom ned mod Søen og i det klare Maanelys saae Bredderne paa hiin Side med de høie blaae Fjeld drømte jeg histover. Poststationens Huse laae bag mig i mørk Skygge fra det steile overliggende Fjeld, jeg saae hverken dem eller de omkring dem leirede Buræter med deres Heste og ene midt ude paa den speilblanke Iis, kunde jeg aldeles overgive mig til min Phantasie. Natten var stille, der herskede denne ubeskrivelige Taushed, som man kun fornemmer paa havet i en stille Nat eller i de store øde Skove; dog var denne Pause kun kort, nu og da bar Luften paa sine zittrende Bølger Toner af Klokkeklang eller Stemmer, snart fra Stationen snart fra Søen og disse Toner bragte mig da snart tilbage til Virkeligheden, jeg vaagnede af mine Drømmerier og følte at der laae en lang, lang Vei mellem mig og de Kjære, som hist i det fjerne Fødeland maaskee i dette Øieblik mindedes mig her i det fjerne Østen.

Farten over Baikal varede ikke længe, vi saae snart smaae Lyspunkter skinne os imøde fra den anden Bredde og strax efter vare vi ved *Posolskoie Monaster*, (et Kloster) ved Selenga Flodens Udløb i Baikal, hvor vi steg af paa Post Stationen og tilbragte Natten i et lille snevert Værelse. Den hele Vei over Baikal fra den ene til den anden Bred er 55 Verst eller 8 geographiske Mile, der blive tilbagelagte i $2\frac{3}{4}$ Time, altsaa 20 Verst eller næsten 3 Mile i hver Time. Vi var allerede i Tobolsk af General Postdirecteuren underrettede om, at han havde gjort foreløbige Skridt for at vi her ved Baikal skulde erfare, hvor hurtigt man kunde kjøre, og jeg kan ikke nægte, at han fuldkommen har opfyldt sine Løfter; jeg har aldrig i mit Liv kjørt saa hurtigt og kommer vel heller ikke til det mere. Det var, uagtet Kulden var stræng overordentlig behageligt og da der paa den hele lange Vei fra Bred til Bred aldeles

ikke findes Snee, er Veien aldeles jevn og Slæden glider under voldsomste Kjørsel aldeles rolig og stille. Man hører Hestenes Hovslag i den haarde Iis og føler Slædens Bevægelse i det Hestene trække til, for øvrigt gaaer det jevnt. Vor Afreise fra Irkutsk fandt Sted Kl 3 om EM, Kl 3 om Natten stode vi i Trans Baikalien og havde tilbagelagt 160 Verst i mindre end 12 Timer, en Veilængde, der paa Grund af Landskabets Bjerge og Bakker og Angaras daarlige Iis maae ansees meget stor; hos os lader det sig neppe gjøre. Om Morgen forlode vi ganske tidlig Posalskaja og havde snart paa Floden Selenga, snart paa Land tilbagelagt 146 Verst til den lille Bye Verehne Udinsk. Landskabet har paa denne Side Baikal forandret sig meget, vel gjenfinder man de steile Flodbredder, men det synes som om vi her ere komne op paa et Plateau; det hele har Udseende af en Steppe, der dog ikke kan være ufrugtbar thi vi passerede en Mængde Landsbyer og jeg hører at denne Trakt skal være stærkt befolket.

Troitsko-Savsk den 16de.

Jeg kommer i dette Øieblik fra China! med disse Ord kan jeg ikke nægte mig selv den Fornøielse at begynde mit Brev; næsten beruset af det første livlige Indtryk, veed jeg næsten ikke hvormed jeg skal begynde min Fortælling, saamange Forestillinger, saamange Billeder tegne sig for mit Øie og foresvæve min ophidsede Indbildningskraft.

Mongoler og Heste, Chineser og Cameler, Templer og Huse, Lygter og Faner, Guder og Mennesker, Cymbler og Pauker, Fyrværkerie og Ildbaal, Toldbetjente og Soldater, lange Piske og Atlas Klæder, Cosakker og Buræt Kvinder, China og Rusland, Asien og Europa, alt trænge sig i forvirrede Billeder om i mit arme, trætte Hoved og jeg veed næsten ikke hvorledes jeg skal samle Alt for at give Eder et forstaaeligt Billede af alle de forvirrede Ting jeg har seet i denne Dag. Nok er det at jeg har været i China, uden Pas og uden Tilladelse, uden Cosak og uden Vagt og blev jeg end ikke taget ved Vingeбенet og *ført* ud over Grændsen igjen med Protest, saa bleve vi dog formelig *viist* ud over Grændsen efter at vi havde vandret om lidt i "China". (Jeg kan ikke nægte mig selv den lille Fornøielse at skrive dette Ord ret ofte). Det er ikke muligt at beskrive dog det er jo at begynde midt i "China" inden I endnu vide hvorledes jeg er kommen derhen og det er vel derfor bedst at jeg samler al min Selvbeherskelse og begynder min Fortælling i Orden og med Orden.

I Verchuk (Øvre) Udinsk, en lille Bye ved Øvre Uda Flodens Udløb i Selenga, blev vi i kort Tid. En fuld Vært generte os betydeligt og da vi den næste dag havde spist Middag hos

Loseif, Natschalnikken dersteds satte vi os igjen i Slæden og reiste bort om Eftermiddagen. China var en Magnet, der trak os uimodstaaelig mod Syd.

Uagtet Kulden var stærk (-22° R.) Var dog Vinterføret daarligt, her var høist ubetydelig Snee og saavidt muligt laae paa Selenga Floden. Vi mødte talrige Thee Obosser førte af Buræter i deres lange mørke Dragt, med det karakteristiske, mongolske Physiognomie og glædede os ved Tanken om snart at gjøre dette nye Folkeslags nærmere Bekjendtskab. Hist og her inde i Steppen saae vi Røg, rimeligviis fra Buræternes Jurter, men uden at standse fortsatte vi vor Reise. Landskabet var paa enkelte Steder meget pittoresk og maae om Sommeren med en hyppig Vegetation, naar de nu afbladende Lærketræer ere beklædte med deres livlige Grønne og Skovene ere iførte deres Sommerdragt være overordentlig smuk, nu derimod var Vinterlandskabet næsten øde; nede paa Elven saae vi kun de bizarre Former af Selenga Flodens Klippebredder og kom vi op paa Høiderne saae vi kun nøgne Skove og et langt uoverseeligt Landskab med afrundede Høie, hvis Eensformighed kun afbrødes af de høie Baikal Fjelde mod Vest, hvis bizarre Former erindrede mig om vore norske Høifjelde. Den næste Dag ankom vi til Selengnisk, hvor vi afleverede et Brev til Politimesteren, der indeholdt Forholdsregler for ham, med Hensyn til et Besøg, vi agtede at aflægge hos en høi Overlama der i Nærheden, naar vi kom tilbage fra Kyachta. Under vort korte Ophold i denne lille Stad, gjorde vi et Besøg hen i en burætisk Jurte, hvor vi fandt en venlig Modtagelse. Der var i den kun to buræt Fruentimmer, der modtog os nok saa artigt og tillode os at bese, baade dem selv og Jurten, begge gjenstande for vor store Videbegjærlighed. Jurten selv var et Filttelt, der var baade varmt, tæt og rummeligt. Filten tilberedes af dem selv og bestaaer af Uld, der bages sammen over store flade Steen eller Jern Plader, over Ilden; den benyttes af Russerne til Gulvtepper og Sengematrasser og er ganske fortrinlig bearbejdet. Skelettet til Teltet er meget genialsk indrettet, saa at hele Jurtens Indre er frit for Støtter. Man reiser først Sidevæggene, der bestaae af Gitterværk, der kan lægges sammen, naar det skal transporteres; disse sættes op i en Cirkel og danne saaledes en stor Cylinder, omtrent to Alen høi. Ovenpaa denne Væg lægges et langt Stykke Træ, der fastholder Gitteret og samtidig bærer Taget, der bestaaer af lange, fine Træstænger, der med den ene Ende staaer fast i Træet og med den Anden i en liden Cirkel, der danner Røghullet. Ved at belæsse disse stænger med Filtpladerne trykkes de ned og danner et fuldkomment Hvælv, der alene er støttet paa de som Radier modstræbende Tagstænger. Hele Skelettet belægges med flere Plader Filt ligeledes Jorden indendi Jurten og denne er nu færdig. En Aabning i Sidevæggen, lukket med en egen Plade danner Døren; en Aabning i Gulv Teppet er til Ilden, der ligger midt i Jurten; er der ingen Ild

paa lukkes Røghullet med Filt og det Indre er da luunt og godt som et lille Huus. Denne Jurte var kun 5 alen i Diameter, men jeg har seet større og man har fortalt mig at de Rigere og Fyrsterne (Taisha) skulle have dem meget store og smukke.

Det Indre af Jurten frembød ikke meget Huusgeraad; som nomadiserende Naiton kan man vel tænke sig, at de ere nødte til at indskrænke deres Bohave og Meget behøve de ei hellere.

Foruden nogle faa Kar og Koge Apparater, endeel Kister med Klæder og Pakker indeholdt Jurten ikke noget af Betydenhed uden deres Burkhan eller Idoler. Der var ligefor Døren opstillet et lille Alter overmaade siirligt og net med Skuffer i, hvori der laae Helgenbilleder; paa Alteret stod det egentlige Afgudsbillede, et stygt Billede, saaledes som alle de lamaiske Guder; foran det stod 5 eller 6 smaae Kobberskaale med Vie Vand og nogle smaae runde Metal Speile, der har en aldeles mærkelig Brug. Lama'en eller Præsten benytter disse til at indvie Vandet; han opfanger i Speilet Gudens eller Gudindens Billede og hælder over det det Vand, der skal indvies ned i Skaalene. Jeg vil senere hen komme tilbage til denne høist mærkeligt Indvielse, der synes at kaste et Lys over en Cultus, der rimeligviis er overordentlig gammel.

Ved Indgangen til Jurten hang en Burkhan prydet med Lapper af couleurt Tøi.

De to buræt damer vare kun i deres Hverdagspynt men dog behængte med Coraller i Mængde. Ved Politiemesterens velvillige Omsorg kom de siden til Os og jeg fik Anledning til at see baade en Cosak i fuld Dragt, en gift Kone og en ung Pige i deres Høitid Skrud.

Cosakken var en ung, velskabt og ret vakker ung Mand, saaledes som man kan være vakker, naar man har smaae skønne Øine, en liden stump Næse og udstaaende Kindebeen. Han bar den almindelige side buræt Dragt, en Kaftan af guult Skind, hvorpaa var syet foran paa Brystet et Stykke Peltsværk i Form af en Fiirkant, hvis ene Fjerdedeel nedentil til venstre var bortskaaren, Kraven og Ærmene vare ligeledes garnerede med Peltsværk. Paa Hovedet bar han en rund Hue, med en sort Lammeskins Kant, omtrent 1½ Tverhaand høie; Huen var rød ellers. Paa høire Side bar han fastgjort til Bæltet et Kogger fuldt af Pile og paa venstre i et Læderfoutral besat med Sølv Rosetter sin Bue. Paa Fødderne bar han chinesiske Støvler med tykke Filt Saaler, forede med Læder; hans Navn var Tsi-denn. Den unge Pige, der kaldte sig Tschoi-Tschshit bar en overordentlig viid og stor Kaftan af sort Silketøi, hvorunder der efter al Sandsynlighed maatte være en Mængde Skjorter eller andre Under-Kaftaner; oven over denne havde hun en høirød Silke Halvkaftan, der kun rakte lidt nedenfor Brystet, med Peltsværks Krave og Ærmeopslag. Haaret, der var opstrøget à la chinoise, var kulsort, meget smukt og flettet i en Mængde lange Fletninger, hvoraf der hang to meget smale og lange,

indflettede med Hestehaar og omrundne med brogede Silkebaand med en Coral og en stor Dusk i Enden, ned fra Issen ligetil Bæltet.

De øvrige Fletter laae foran begge Ørene, indsnoede med en Mængde røde og blaae Coral Perler; i begge Ørene hang der en stor Ørenring af forgyldt Sølv med en stor Coral i Enden, hvorfra der Coral Snor til den anden Ørenring. Desuden var Halsen omviklet med en Mængde Coraller og midt foran, paa Brystet, hang der en fiirkantet, udgraveret Messingplade. Et bredt Silkebaand, som et Ordensbaand med indvævede thibetanske Characterer hang fra den venstre Skulder; dette og en Slags Pose, ligeledes paa venstre Side med Baand i Form af flere Kors, var Tegnet paa en religiøs Indvielse, som den gode Pige havde gennemgaaet. Om Hovedet bar hun et Slags Diadem af Coral-Perler, een Rad store med smaae paa Siderne, det var Tegnet paa at hun var ugift. Hun beholdt sin Hue i Haanden, hvorimod Konen havde den paa Hovedet. Den var meget stor af rødt Silketøi med en sort Skindkant omkring.

Den gifte Kones Dragt var i Snit lig den jeg har beskrevet, men af bedre og smukkere Stof. Farven var her sort, men med flere Kanter og Udsyninger, desuden bar hun Baand, der flagrede ned fra Hovedet og flere Lama-Ordensbaand end den Første; derimod færre Perler. Hun kaldte sig Drie-tschit.

Da jeg saavel under denne Reise, som senere vil komme i megen Berørelse med Buræterne eller som Russerne kalde dem Bratski vil jeg her samle og i Korthed fremstille det Vigtigste af dette i Europas Historie saa vigtige Folkeslag, hvis Vugge stod ved Baikal, men hvis Erobringer strakte sig næsten til Øster Sjøen.

Først i de 9de Aarhundrede lærte man at kjende den mongolske Nation, der nomadiserede syd for Baikal, i det nuværende Daureien og chinesiske Mongolien. Ved Siden af disse boede Kitanerne, de egentlige Chinesere og langs det østlige Ocean Nudscherne, de nuværende Tunguser og Manschuer. Først undertvang Kitanerne de to andre Folk, men senere hævdede Nudscherne sig og beherskede det nordlige China og Mongoliet, og havde underlagt sig de forskjellige mongolske Horder, der dog regjeredes af deres egne Chaner. Een af disse var Temudshin, senere bekjendt under Navn af Tschingis-Khan, der fra 1206 begyndte sine Hærjetoge, der vedvarede uafbrudt i 20 Aar. Han erobrede først de nærliggende Lande, China, Bukhoriet og de kirgisiske Steppelande, da han i 1217 blev nødt til at vende sig mod Vest, hvor flere Tatarske Nationer havde forenet sig mod ham. Herved strømmede denne Folkemasse over det østlige Rusland, begyndende sine Erobringer ved det caspiske Hav og bestandig trængende længer og længer mod vest. -

Storfyrsten af Kiev forenede sig med de slagne Nationer og forsøgte at standse de fremstyrtende Mongoler, men forgiæves; han blev slagen ved Kalka og fra dette Øieblik blev Rusland Skuepladsen for de frygteligste Krige. Efter Tschingis Khans Død fortsattes Krigen med et saadant Raserie at i Februar 1238 bleve 14 russiske Stæder lagte i Aske og Moskva indtaget under Batu Chan; efterhaanden opstod der senere af det store mongolske Dynastie fem forskjellige Stater China, Iran eller Persien, Dschagetai eller Bukhariet, Kapttschak eller Astrakan og Turan eller Vest Sibirien.

Mongolerne kom til Astrakhan alene som Krigere uden Koner, undertvang og indforlivede i sine Hære Tatarerne og det er fra denne Tid at det mongolske Navn tabtes i Rusland og Tatar Navnet blev det herskende.

Den store mongolske Nation var fra Begyndelsen deelt i to Stammer der af Tschingis Khan bleve forenede, men som siden igjen adskilte sig og bekrigede hinanden; den Ene kaldte sig Mongol eller Mongkos, den Anden Derben Oirat, eller de fire Forenede; disse vare Øløth eller den Horde som vi nu kalde Kalmukker og som endnu beboe Volga Egnene; Barga Buræt, som beboe Baikal Egnene og Khoit og Tummit, som ere tabte for Historien. Mongol-Stammen er af det chinesiske Dynastie Ming jaget ud af China, beboer nu det chinesiske Mongolei og er fra det 14de Aarhundrede bestandig mere og mere svækket. Endeel af denne Stamme forlod det chinesiske Gebeet i det forrige Aarhundrede og blev af Russerne modtaget med Glæde, de boesatte sig sydost for Baikal søen og bør egentlien ikke kaldes Buræter som almindeligviis er Tilfældet, da det er en egen Stamme forskjellig fra Barga Buræterne, der beboe Strøget nord og vest for Baikal. De som jeg saae i Selenga vare derfor ikke Buræter, men egentlig ægte Mongoler eller i al Fald en blandet Race, thi da Russerne fra Genesei rykkede mod Øst under Sibiriens Erobring stødte de paa Buræterne omkring Angara; disse flygtede over Baikal, til Mongolerne, der beboede Transbaikalien og, skjønt de først trak sig tilbage til China, kom de dog, som anført, senere tilbage og danne saaledes paa denne eller Syd Siden af Baikal en af Mongoler og Barga Buræt (eller Øløth Buræt, som de ogsaa kalde sig) blandet Folkestamme. De egentlige Buræter, nordenfor Baikal adskille sig saavel i Klædedragt som Sæder og især Religion fra Mongolerne, der bekjende sig til den Lamaiske Religion, medens hine have Schaman Religion.

Denne sidste har rimeligviis været hele den mongolske Stammes i de aller ældste Tider, ligesom den endnu er den herskende Religion for størstedelen af de vilde, uciviliserede sibiriske Folkeslag. Efter Thingiskhans Toge og under Mongolernes senere Sammenstød med forskjellige Folkeslag antog de uformodet dissers Religion, Sæder og Skikke; fra Indien og

Thibet tilegnede de sig den buddhistiske Religion, der endnu er den herskende og fra den turukiske Stamme dens Skriftsprog.

Den buddhistiske eller som man her ogsaa kalder den, den Lamaiske Religion er som bekendt den Gammel-Indiske, med en utallig Hær af Hellige og Apostler (Buddhas) begavede Religion, der istedetfor den indiske Brahma, antager Buddha som det høieste Væsen. Denne asiatiske Cultus, der i Spidsfindighed og Spekulation kan maale sig med hvilkensomhelst europæisk Mystikers forvirrede og uforstaaelige Sammensætninger har i de forskellige Dele af Asien undergaaet betydelige Tilsætninger og Forandringer og foruden at tælle fire forskellige spekulative Grund Systemer antager den to Slags Buddhas, de fra Guder og Mennesker nedstammende som i den Syvende og Sidste af de menneskelige Buddhas har frembragt den hellige Apostel, den med guddommelig Sendelse begavede og i Guddommen Overgaaende, der dyrkes under Navn af Schegemuni. Dens Præster kaldes Lama og danne en overordentlig talrig Caste, der udøver over Folket den meest uindskrænkede Magt, holder fuldkommen som Paven i Europa, Folket ved Mysticismus og Uvidenhed i den dybeste Underdanighed og danner et Hierarchie, som rimeligviis har været Forbilledet for den catholske Religion.

Politiske Hensyn har rimeligviis i det 8de eller 9de Aarhundrede frembragt en Forening af geistlig og verdslig Magt i een Person og derved givet Anledning til at de i den buddhistiske Cultus saa vigtige Over Lama'er gik over til Incarnationer af Guddommen eller med andre Ord bleve de jordiske Lamaer for Buddha Schegemuni. Den øverste og første af disse Incarnationer, der regenereres, ligesom de Øvrige Tvende, er Dalai Lama, der residerer i L'hassa i Tibet, som dette Lands verdslige og geistlige, af det chinesiske Dynastie, mer kjendte Overhoved. Dalai Lama det er "den Oceanet lige Over Lama" er for nærværende Tid en gandske ung Mand, der i 1820 blev regenerert som Incarnation istedetfor den Forrige, der døde af Smaakopper i Peking. Næst Dalai Lama kommer den næste Incarnation i Rang, der almindeligviis benævnes Kutuchtu Lama eller Dchibasyn-tomba Kutuchta-Ghegen; han residerer i det chinesiske Mongolia i dennes Hovedstad Urga omtrent 1300 Verst fra Mai mad-tchin og er blandt Mongolerne det Samme som Dalai Lama er for Thibet. Den Tredie Incarnation af Buddha er Chambo-Bandido-Lama fra Chilgontui, i Nærheden af Selenginsk, hvorhen vi agte at gjøre et Besøg, naar vi komme tilbage fra China.

Jeg haaber derved at faae Anledning til at meddele lidt mere om disse jordiske Guddomme, som jeg længe meget efter at see og tale med, og det er i dette Haab at jeg igjen optager Traaden i min Reiseberetning.

Søndag den 15de afreiste vi fra Selenginsk og efter at have maattet sætte vore Slæder efter os paa Lipovskaja Station, 22 Verst fra Kiachta og derfra benytte Hjulvogne, da der aldeles ingen Snee mere fandtes ankom vi om Aftenen silde her til Landbyen Troitso Savsk der ligger tæt ved det russiske Grændsemarked Kjachta. Vi fik her Logie hos en Cosak Hadman Ostrovski der har 435 Cosakker under sin Befaling, hvoraf de 400 ere Mongole, Resten Russiske eller Sibiriske Cosakker.

Vi tilbragte Formiddagen den næste Dag med Observationer, modtog Besøg af Stedets Natchalnik Pjætukhof, og gik om Eftermiddagen ned til Kjachta, for om muligt at titte ind i det hellige, himmelske Rige. Om muligt, siger jeg, thi Kjachta er ligesaa vel som den chinesiske Bye ikke tilgængelig for Enhver og til enhver Tid; den er egentlig kun beboet af Kjøbmænd og Embedsmænd og tæller derfor kun faa Huse, der dog ere smukt byggede, store og rummelige og forsynede med vidtløftige Magazins Bygninger. Kjachta blev først anlagt 1727 under den sidste Grændsetractats Afslutning, hvorved ogsaa den lille Fæstning Troitso Savsk Krepost-Fæstning blev anlagt og opkaldt efter Kirken (Troitsa-Treenighed) og efter Gesandten Grev Sava. Tidligere var Grændse Cancelliet i Selenginsk, nu derimod er alt hvad der henhører til den chinesiske Handel, saavel i militair som civil Henseende henlagt til Kjachta og Troitso Savsk. Disse to Steder ere kun fjernede 3 Verst fra hinanden; Troitso er bygget paa en Høide, nær ved den lille Kjachta Bækken, der flyder mellem nøgne, gule Sandhøie, af forvitret guul Granit, ned til Kjachta og synes her at tabe sig i Steppen. Dens Vand er kalkagtigt og bittert og kan derfor ikke benyttes; godt Vand findes ikke uden paa chinesisk Side, hvilken i flere Henseender er langt bedre end den Russiske, frugtbarere, sundere og langt smukkere end de nøgne Sandhøie om Kjachta.

Da vort hele Reise Selskab under munter Samtale skred ned ad Veien der fører til Kjachta kan jeg ikke nægte at jeg følte mig meget underlig stemt ved nu endelig at være det Maal saa nær som mine Drømme saa ofte havde ladet mig ansee som eet af Reiselivets største og høieste Nydelser - at komme til det gaadefulde, phantastiske Freland, det fjerne China! I dette Øieblik blev denne Forventning endnu mere hævet idet vi droge ud saa at sige paa Eventyr og vare usikre om vi ogsaa vilde komme dertil - imidlertid var vor Hensigt at see - det koste hvad det vilde og da vi troede at der ingen Volde eller Mure vare omkring den chinesiske Stad haabede vi dog altid at faae see noget eller i det mindste titte ind i det himmelske Rige.

Udenfor Kjachta stod der en Vagt med en nedladt Bom, saaledes var allerede der Passagen spærret. Imidlertid stolede vi paa vore altid saa mægtige Papirer og som overalt ryddede ogsaa disse enhver Hindring af veien og vi bleve tilladte at gaae ind. Veien til "China" førte

gjennem en lille Dal, mellem smaae nøgne Sandhøie og det var os derfor ikke muligt at see noget førend vi vare passerede Vagthuset, da endelig Kjachtas Gader aabnede sig for os og en af de første Gjenstande vort Øie faldt paa var en Chineser der spadserede gravitetisk midt i Gaden! Vi raabte og kaldte paa hinanden og samlede styrede vi lige henimod ham for nærved at nyde den Glæde at betragte den chinesiske Raritet som her for første Gang fremstillede sig for os, lyslevende og paa classisk Jordbund.

Med lidt for megen, men i dette Øieblik undskyldelig, Lige fremnhed nærmede vi os og forsøgte, i det vi fulgte ham, at indlade en Samtale paa Russisk, for om muligt at faae Tid til at betragte ham. Som det lod til var han næsten lige saa forbauset og nysgjerrig ved at see os, som vi ved at betragte ham (vi havde nemlig vore Plaids-Kapper paa) og han tillod os med megen Courtoisie at bese og beføle hans curiøse Dragt.

Det var en høist original Person, hvis Russisk vi aldeles ikke forstode; under en sort stiv, rund Hue, uden Skygge med røde Fryndser i Toppen, viiste sig et guulagtigt, fedt og glindsende Ansigt med smaae mørke Øine, der sadde skjævt i Hovedet; Munden stod aaben og viste to store guulsorte Tænder omtrent som en Rottes; alt Haar var raget af og over de svære udstaaende Øren var anbragt smaae Papfouteraler, forede indvendig med Peltsværk og udvendig med broderet Silketøi. Øienbrynene vare skarpe og kulsorte, men meget skjæve og over Munden havde han et lille ubetydeligt Mundskjæg. Den chinesiske Pidsk manglede ikke, lang og tyk, indflettet med Hestehaar hang den langt ned over Ryggen næsten til Jorden med en lang sort Silkeqvast i Enden. Hans Dragt bestod af en fodsiiid sort Atlaskes Kjole med viide Ærmer, og en stor Krave af sort Lammeskind, der naaede til Haandledene, den lignede fuldkommen vore Præste Samarier, kun at den var videre og med flere lange Kjoler under. Ved Bæltet hang der flere Smaaeting, en langagtig broderet Tobakspung af Silke, hvori tillige den lille chinesiske Tobakspibe var gjemt; en lille Pung med vellugtende Sager, der duftede stærkt af Muskus, et lille Compas, en lille Vægt og en emaillet Snuusflaske. Hans Fodtøi bestod af meget store og plumpe Støvler af sort Atlask med fingertykke Saaler af hvid Filt. Hele Dragten var med Undtagelse af Hovedbedækningen varm og beqvem, men den passede dog ikke til dette Clima, ogsaa lod det til at han frøs dygtig. Meget underholdende kunde vor Samtale ikke være og da vores hele Hu stod til Mai mad-tehin, saa fulgte vi nogle Chinesere, som vi saae længere hen i Gaden og ledede af dem naaede vi ogsaa snart Grændsen med dens Vagthuus overskrede en 30 Favne bred Grændsegade og befandt os efter at have passeret en Port paa chinesisk Grund.

Maatte det her være mig muligt at male det Billede, der fremstillede sig for mig i dette Øieblik med de samme levende Farver som det frembød, maatte jeg kunne kun svagt gengive den Forbauselse, den Glæde, den Overraskelse som det hele Syn frembragte hos mig. Uden for Porten saaes intet, thi Byen var mod russisk Side omringet af Jord Volde med høie Bræd- devægge for at intet vanhelligt Øie skulde kunne see Noget eller kaste et Blik ind iblandt dem. Desmere overraskende var derfor det Syn der frembød sig for mig idet jeg passerede Porten. En lang smal Gade aabnede sig for mig med lave underlig byggede Huse paa Siderne. I hele Gaden saa langt jeg kunde øine flagrede og glimrede Faner og Flage af couløret Silketøj, tvers over Gaderne var spændt Snore og ned fra disse hang der store røde, grønne, gule og blaae Papiirer med store sorte chinesiske Characterer, fra de broged malede Tage flagrede lystigt lange farvede Vimpler og Papiirsbaand og langs Husene ved Vinduer og Døre var der anbragt høie Pjedestaller af brogetmalet Papiir med Lys i. Over de lave Huse saa jeg længere nede besynderlig formede Tage med Snirkler, Udskjæringer og smaae Klokker bemalede med livlige Farver: det var et Tempel; ved Siden af dette stod der høie Stænger med Flage og Vimpler og midt foran mig, hvor to Gader stødte sammen var der et lille aabent Tempel med Idoler i og store Jern eller Kobber Pander med Kulild i, hvorom der var Bænke fuldt besatte med tobaksrygende og theedrikkende Chineser. Gaderne vare smale og Husene lave byggede paa en Grundvold, der dannede et Slags Fortoug; her vrimlede det af Chinesere, Mongoler, Buræter, Bucharer og Gud veed hvad Slags Folkeslag det var. Hist og her laae en Cameel og tyggede Drøv, melancholsk, taus og træt og vi havde i de trange Gader Møie med at undgaae at blive stødt og presset op imod Husene af flere paalæssede Cameler, der med store svære Ladninger slingrede frem imellem de Gaaende. Hist og her standsede en Chineser os, saa paa vore Kapper, befølede os og vore Klæder og tiltalte os uden at vi forstod dem. Usikre om det egentlig var os tilladt at være her, thi Solen var allerede gaaet ned, torde vi ikke fjerne os langt fra Porten og satte os derfor ved een af disse store Kulbækkener, der paa flere Steder vare hensatte for at varme sig ved. Her kom flere Chinesere omkring os, talte sammen, loe og gjorde utvivlsomt Nar af os; de toge vore Huer af os og saa paa Haaret knappede op vore Kapper og undersøgte os meget nøie, dog alt paa en saa godmodig Maade at det hele var os til stor Moro. Een af dem bød os endog en Pibe og vi røgede ogsaa i godt Selskab en Stund med dem, under Minespil, spøg og Latter. Endelig kom der Een hen til os og begyndte at ville tale russisk for at lade os forstaae at vi skulde pakke os bort, men høist uforstaaeligt; han greb imidlertid tilsidst til et meget godt Middel thi han vendte os om mod Porten, pegede paa den og puffedes og trykkedes os formeligen ud. Det

chinesiske Politie skal ikke være at spøge med, saa at vi viseligen toge det bedste Partie at adlyde ham og pakke os bort glade over at have gjort det første Bekjendtskab med det himmelske Rige. Senere hørte vi Klokker og Trommer, Pauker og Skud og erfoer at Nyaarsfesten var begyndt og at Festlighederne nu skulde vedvare i flere Dage.

Igjennem den samme Port, som vi vare komne ind begave vi os igjen bort og kom nu ind paa det neutrale Gebeet, der danner Grændsen mellem begge de collossale Riger. Her stod en mongolsk Jurte og da vi i Forbigaaende tittede derind, saae der indbydende ud at vi traadte ind. Midt i Jurten brændte en lystig Ild og omkring den laae og sad en Gruppe af Mongoler med Piben i Munden. De indbød os venligen at nærme os Ilden og begyndte at tiltale os paa Mongolsk, vi svarede paa Russisk, men de rystede paa Hovedet og gave tilkjende at de ikke forstode os.

Som før bleve vi Gjenstande for en temmelig nøie Undersøgelse af Klædedragt, Haar, Hænder, Fodtøi med mere og da de ved enhver nye Gjenstand, der faldt dem i Øinene loe og passiarede indbyrdes undlode vi ikke det Samme med dem, efterabede deres Sprog og morede baade os og dem ganske fortrinlig. Inden vi ret vidste hvorledes, gjenlød Jurten af en støiende Munterhed; Mongolsk, Norsk og Tysk Tale med Latter, Minespil og groteske Efterlignelser af

de ubekjendte Sprog bragte os Alle i en munter Stemning og da jeg tilsidst benyttede mit Lommetørklæde for at pudse min Næse steeg Støien og Latteren til den høieste Grad. Da Mongolerne saae mig trække Lommetørklædet frem, fulgte de mine Bevægelser med speidende Blikke, med den største Forundring malet i deres Ansigt, men da de saae mig igjen stikke det i Lommen udbrød de eenstemmig i een saa foragtelig Latter ledsaget af Griin og Ækelhed at det ikke var os muligt at holde os fra Latter; de pegede Fingre ad mig, efterlignede mine Manerer, grinede og spyttede, kort gjorde alt for at vise hvor høist uanstændig de fandt mine Manerer. Hvem skulde vel troe at vi Europæere fra det cultiverede Vesten skulde erholde en saadan Lærdom og det tilmed af nogle nomadiserende Mongoler?

Vor hvide Hud var dem især paafaldende og maatte ogsaa være det ved Siden af deres egne gulbrune, smudsige Farve ligeledes mit Skjæg der var dem enten til stor Behag eller Gjenstand for deres Satire, hvad der var Tilfældet, skal jeg ikke saa rigtig kunne sige; de nappede mig hvert Øieblik i Bakkenbarterne strøg Haanden henover dem og ruskede mig i Haaret. Saavel Kappe, som Kjole og Vest maatte knappes op, Syning, Stoffet, Knapperne, alt var en Gjenstand for deres Beundring og da de saae at mit blotte Bryst var hvidere end mit af Veir og Vind brunede Ansigt, loe de høit og foragteligt.

Endelig forlode vi disse sande Natur Mennesker, der maaskee vare komne lige fra Steppen og aldrig havde seet andre end Chinesere; de rystede trohjertigt vore Hænder og ledsagede os paa Veien med lange Taler, hvoraf vi dog ikke forstode et Ord - til Gjengjæld hilste vi dem paa godt Norsk.

Aftenen var nu faldet paa og vi vandrede tilbage til Troitso Savek, meget vel fornøiede med vor første Indtrædelse i China. Vor Vært, Cosakken, fandt vi aldeles drukken; han plagede os længe med en heel Deel uforstaaelig Snak og først silde bleve vi fri for ham.

Vi tilbragte de følgende Dage siden vor første Vandring til China med Selskaber og Visitter, snart i Rusland, snart i China. Efter en Formiddags Visit hos Grændse Befalingsmand der havde gjort os sin Opvartning strax ved vor Ankomst, reiste vi om Eftermiddagen ned til Kjachta til en Kjøbmand Katelnikoff, der talede flydende Tysk, havde opholdt sig længe i Tyskland og som modtog os med megen Gjæstfrihed. Vi stødte her sammen med flere Chinesere, der kom og gik uden videre Complimenter, efter Katelnikoffs Sigende, alene for at drikke europæisk Viin og russisk Brændeviin, Khe-siut, som de kaldte det.

Som det lod til var disse chinesiske Besøg noget aldeles almindeligt, der blev strax bragt dem en Bouteille saakaldet Madera, og et par Glasse og Chineserne placerede sig nu omkring et Bord, tømte deres Piber, drak og røgede og talede chinesisk aldeles som de vare hjemme, uden at fordre nogen videre Opvartning eller Underholdning den de heller ikke erholdt, da de meget ofte kom og gik uden at see Husets Folk.

Henne i Mai-mad-tschin var der idag stor Lystighed og Glæde; vi hørte Petarder at affyres, Gongonger og Pauker, Klokkespil og høie Glædesraab og nu og da saae vi Sværmere suse hen over Tagene og saae Glimt og Lysning af Fyrværkerie. Jeg havde stor Lyst til at gjøre mig en Tour derhen, men desværre, man forsikrede mig Ingen fik Tilladelse at komme ind og hvad Gaarsdagens Besøg angik, saa priste man os lykkelige med at vi ikke vare blevne grebne og eftertrykkeligen revsede for vort ubetimelige Besøg.

Det er mærkeligt at Russerne, der selv tale et saa overordentlig vanskeligt Sprog og overalt lære Andres med nogen Lethed, her, hvor det dog er høist nødvendigt, ere aldeles afhængige af Chineserne. Ingen af Russerne, forsikrede man os, kan lære Chinesisk; end ikke opfange enkelte Talemaader, saa overordentlig vanskeligt skal dette Sprog være. Det mangler aldeles R lyden og har for flere Ord og Betydninger en enkelt Lyd, der alene kan udtales med Tydelighed af den Indfødte. Betoningen ligger dybt nede i Struben, ligesom det hele Sprog næstendeels bestaaer blot af Guttural Lyd, den vi aldeles savne i vore europæiske Sprog og

derfor have Vanskelighed for at frembringe. Russerne lære derfor aldeles ikke chinesisk, medens derimod Chineserne udtrykke sig temmelig godt paa Russisk, skjønt med Forandringer, der ofte blive meget latterlige; saaledes kunne de ikke udtale det haarde R, som ikke findes i deres Sprog og scette istedetfor dette Bogstav bestandig et L, der da ofte giver Anledning til Misforstaaelser. To eller flere Consonanter efter hinanden, hvori det russiske Sprog er saa rigt, kunne de heller ikke udtale, saa at enkelte Ord for Dem ere aldeles umulige at frembringe. En Kameel hedder paa Russisk Verbliud; her er saavel R'et som Bl en uovervindelig Hindring og de benytte derfor enten det chinesiske eller mongolske Navn -; Tri Rublei (Tre Rubler) kunne de kun udtrykke ved Omsætning og sige derfor Teli Lubelei o.s.v.

At denne Mangel ved de daglig foreholdende Handels Forretninger maae være til megen Uleilighed kan neppe betvivles og det er høist besynderligt at man ikke har forsøgt at oplære i Chinesisk, yngre Mænd der senere kunde tjene som Tolke. Nu er man nødt til at benytte Een, ofte endog to Tolke for at blive forstaaet, nemlig Een fra Russisk til Mongolsk, en Anden fra Mongolsk til Mantschuisk. Med Hensyn til Skriftsproget har derimod Russerne Overvægten, dog strækker deres Kjendskab til det chinesiske Skriftsprog sig ikke længere end til at forstaae de almindeligste Regninger, Tal Systemets Skrifttegn og Charactererne for de almindeligste Thee Familier.

Jeg har glemt at omtale Russernes Regnebræt deres Stschot; det er en Maskine, som de have modtaget fra Chineserne og som vi her saae anvendt med en forbausende Færdighed. Den bestaaer af flere runde Træeperler der kunne løbe henad Staaltraade, som ere spændte parallele med hinanden i en Ramme eller aaben lav Æske. Disse Perler gives en imaginair Værdie, den øverste Rad er til Exempel Kopek, den Anden enkelte Rubel, den Tredie Tiere, den Fjerde Hundreder o s v. Ved Hjælp af disse imaginære Værdier udføres nu enhver Beregning med en Hurtighed, langt større end det var mig muligt at udføre den paa Papiir, men desuagtet overgaaes de her af Chineserne. Det er næsten ikke muligt at følge Fingrene, idet de skyde Kuglerne frem og tilbage og inden man har tænkt sig om er Beregningen udført.

I Handel og Vandel ere Chineserne de fiffigste og intriguatete Handelsfolk, der ikke som Russerne bedrage hinanden indbyrdes, men med Enighed, efter Plan og med Fasthed arbeide til det fælleds Maal at bedrage alle Fremmede. I Sluhed og Handels-Kneb søge de deres lige og skjønt et langvarigt Samkvem med Chineserne har lært Russerne at kjende dem og deres Handelsmanerer lade de sig dog daglig trække om ved Næsen af Folk som de ellers foragte og føle sig overlegne.

At de imidlertid paa al mulig Maade søge at gjengjelde Lige med Lige vil vistnok neppe betvivles men forsaavidt som de her, ved at sende slette og bedærvede Varer vil opnaae en momentan Fordeel, men tabe i Længden og i det Store, maae man beklage at de ere kortsynede nok til ikke at have deres eget Bedste mere for Øie. Den uhyre Fordeel som Rusland i det Hele og enkelte Kjøbmænd og enkelte Byer i Sibirien isærdeleshed trække af den chinesiske Handel er saa enorm stor, at man her ikke noksom kan anbefale den største Forsigtighed, da som vel bekjendt, en ubetydelig Bagatel ofte kan være nok til at omstyrte den Hele med saamegen Møie opbyggede og istandbragte Handels Forbindelse: Chineserne ligne raadne Æg, man maae omgaaes meget forsigtig med dem for ikke at skade sig selv.

Den 18de Februar aflagde vi Visit hos Told Directeuren i Kjachta Golakhovski, der indbød os til at ledsage sig som hans Gjæster ved et Gjæstebud, som den chinesiske Gouverneur eller Overbefalingsmand i Mai-rnad-tschin, Mandarinen Ui gav for de russiske Embedsmænd, og de fornemste Kjøbmænd af begge Nationer. Vi indtog hos ham en foreløbig Frokost og begave os derfra samlede til Mandarinen ledsagede af en stor Mængde Embedsmænd, Kjøbmænd og Tjenere, der bare Kurve med Viin, Brød, Sact, Knive, Gaffler og Skeer, alt Sager som ikke findes hos Chineserne og som derfor savnes af alle Europæere. Vi kørte til Porten, men stege der af og gik til Fods til Mandarinens Huus, der udmærkede sig fra de Andre ved sin større Gaardsplads, rummeligere Værelser og især ved fire store høie Stænger, hvorfra der vaiede brogede Papiirs Flage og Silke Vimpler med chinesiske Skriftegn paa. Igjennem en temmelig stor Gaard, der var overordentlig net vedligeholdt, med stampet Leergulv, brædde Fortouge, reenlige fernissede og malede Rækværker og Stakitter og blanke Søiler der bar Regntage, kom vi ind i Huset, der kun var et Stokværk høit temmelig lavt og meget mørkt. Her mødte vi en Mængde Chinesere dels Kjøbmænd, dels Embedsmænd, ansatte hos den saakaldede Sargutschei eller som vi urigtig kalde de chinesiske Embedsmænd Mandarin. Alle bare de den samme Dragt, kun var Huens Pynt forskjellig; hos Nogle hang der ned paa høire Side en Paafuglfjær, hos Andre en sort Hanefjær, Andre havde en couleuret Knap i Toppen af Huen.

Chineserne omringede os ved Ankomsten, rystede vore Hænder, bukkede sig meget ærbødigt for de russiske Embedsmænd og behandlede os med al mulig Artighed og Forekommenhed. Fra Forværelset førtes vi ind i en lang smal Sal, i hvis øverste Ende sad Her Ui omringet af flere ærbødige og tjenende Embedsmænd.

Salen var lav og mørk; paa den ene lange Side var anbragt en Camin og paa den Anden tre store fiirkantede Vinduer, der førte ud til Gaarden, samt øverst en Dør til næste Værelse.

Vinduerne vare her deals af Papiir, farvet bemalet, deals af Glas, lette og smukt byggede, ikke som hos os i regelmæssige Ruder, men med forskellige symetriske Figurer, dannede ved fine Sprosser. I Baggrunden af Salen, over Sarguthchei'ens Stol var anbragt en stor Tavle med rødt Papiir, bemalet med en stor Mængde chinesiske Characterer, der som man fortalte os skulde indeholde moralske og religiøse Sentenser; lignende Skrifttegn paa langagtige Tavler fandtes paa begge Sider af Caminen. Salen var meget smal, neppe 7 Alen bred og dens Midte optoges af en Mængde smaa fiirkantede smukt lakerede Borde, hvorom der stod smaae Rør Stole. Profesør Hansteen og Told Directeuren bleve anviste Hæderspladsen ved samme Bord som Sargutscheien, vi Øvrige placerede os ved de Næste, dog blev der altid passet at een Chineser enten stod eller sad ved hvert Bord og udførte Værtens Functioner. Ingen sad med Ryggen mod Ui, saa at ved hvert Bord blev kun de tre Sider benyttede. Der blev først buden Piber og Tobak samt Thee, uden Sukker og Fløde; hver Deel fortjener sin særskilte Beskrivelse.

De chinesiske Piber have meget lange Rør med smaae spidse Agat Mundstykker og meget smaae Messing eller Kobber Hoveder med en Aabning til Tobakken, der ikke er større end min Pegefinger kan tilslutte den og neppe $\frac{1}{2}$ Tomme dyb; -Tobakken er guul, fiin, lugter ilde og er at tilsat med fremmede Blade. Theen, der slet ikke var god, blev serveret paa chinesisks Maneer, i chinesiske Porcelaines Kopper, ikke saadanne som komme til os, bestilte efter europæisk Skik og Brug, men ægte, saaledes som de dagligen i China benyttes. Koppen er lidt større end vore almindelige smaae, men uden Underskaal, derimod benyttes her en Overskaal, der passer inden Koppen og hvælves over, efter at man har kommet Thee i Koppen og overgydt denne med kogende Vand. Herved trækker Theen sig hurtigt og beholder sin Aroma, der hindres fra at dunste bort; naar den skal nydes trykkes Overskaalen kun lidt til Siden for at ikke Theebladene skulle følge med og igjennem denne smale Aabning trækker man Thee Extracten til sig.

Efterat Selskabet var kommen i Orden og Theedrikningen var begyndt underholdt Sargutschei'en sig med de Nærmest-Siddende, man iagttog herved en meget stræng Etiquette og en vis Værdighed, der ofte bragte mig til at smile.

Ui var en smal høi Mand, tilsyneladende henimod de 50 Aar med et lyst, *hvidt* Ansigt, der stak meget af imod de fleste andre brune og gule Fjæs, der omringede harn. Hans Ansigtstræk vare ogsaa meget længere og smalere, Næsen større og spidsere end de Øvriges. Han talte høit, men skarpt, monotont og hurtigt og sjelden saae jeg et Smil om hans Læber. Alle de omstaaende lod til at iagttage hans Maner og tale med ængstelig Forekommenhed og da han

eengang, rimeligviis behagede at spøge og ledsagede sine Ord med en venligere Mine bukkede hans Secretair sig dybt og smilede forbindtligst. Mig bærede han ikkun med nogle faa Ord, for at høre hvad Rang jeg beklædede hjemme hos mig, derimod underholdt han sig meget med Gholakovski og Hansteen, hvem han ogsaa spurgte om Rang og Stand og hvorfor han var kommen hertil.

Samtalen blev ført meget langsomt og man kunde i meget god Ro underholde sig med sin Naboe mellem hver Sætning, thi inden Spørgsmaal og Svar kom tilbage henløb en rum Tid. Den chinesiske Etiquette tillod nemlig Ui ikke at tale Mongolsk, som han meget godt forstod og talte, men han udtrykte sig blot paa Mantschuisk, der, uagtet den tatoriske Stamme nu behersker China, dog er Hofsproget. Hans Ord bleve derfor oversatte af en chinesisk Tolk paa Mongolsk, og derfra paa Tatorisk og tilsidst paa Russisk - naar Talen henvendtes til Os blev den oversat paa Tysk af een af de Tilstædeværende.

Ui sad under hele Conversationen stiv og stram og ikke en Mine forraadte at han forstod den mongolske Tolk, der taledede meget høit og tydeligt; naar Mantschuen tolkede til Ui skede dette i bøiet Stilling med Munden næsten ned til hans Øre høit og distinkt, men med en lattermild og foragtelig Mine og Tone.

Midt under Thee Acten blev der serveret en Mængde tørrede og candiserede Frugter i store Skaale og Fade af lakeret malet og forgyldt Papier maché. Som bekjendt excellerer China og dens Beboere i Frugtavling og Confiserie; jeg har intetsteds truffet saa velsmagende, smukt behandlede og veltørrede Frugter, hvoraf de Fleste vare mig aldeles ubekjendte. Man nævnte for mig Æbler, Pærer, Pommeranser, Akaschu Æbler, Aprikoser og Færskener, Druer, Mandler og Blommer, hvoraf jeg vel burde have gjenkjendt Nogle, men dels vare de forskjellige fra vore, dels vare de candiserede. Af tørrede Frugter gaves der vist 10 til 16 forskjellige Slags som aldeles ikke vare bekjendte hos os.

Vore chinesiske Værter nødede os immer til at spise og drikke; jo mere vi toge for os, desto mere fornøiede vare de og de undlod ikke med Ord, Miner og endog med Klap paa Kind og kjærlige Favntag at overtøye os om hvor kjært det var dem at see os nyde af deres Retter.

Under denne foreløbige Collation hørte vi gjennem Surren og Talen af de mange Gjæster ofte en Slags Sang eller et Recitativ ledsaget med Udraab fra den nære Forstue vi vare komne ind igjennem. Da jeg spurgte mine Naboe hvad dette betydte blev det mig svaret at det var chinesiske Skuespillere som her under hele Maaltidet gav sceniske Forestillinger og Danse og

jeg var da ikke seen førend jeg begav mig derhen, da der med Hensyn til Bord Sidingen aldeles ikke tages noget strængt Hensyn. Jeg fandt her flere Spillende hvoraf kun et Fruentimmer, der dog, som jeg siden hørte, var en ung, forklædt Mandsperson, da ingen chinesiske Fruentimmer maae opholde sig ved eller i Mai-mad-tschin. Da her hverken fandtes Coulisser, Orchester, eller andre sceniske Apparater, da Comedien blev givet paa chinesisk og jeg naturligviis ikke forstod det Allermindste, forekom det hele mig yderst comisk. De skrege og gebærdede sig frygteligt under Spillet, løb rundt om Værelset, snart i Trav og snart i Galop, standsede og foredrog lange syngende Monologer medens de Andre stode ledige og gjorde Løier med os Tilhørerne. Af Instrumenter fandtes her kun en Gongong og nogle Klokkespil. Uden at forstaae det ringeste og nødt til ved denne Comedie at tage en større Deel Illusion til Hjælp end det var mig muligt kjedede denne Affaire mig som de Fleste Andre og vi begave os derfor igjen ind i Salen, hvor det egentlige Maaltid strax efter blev serveret.

En stor Mængde Tjenere bragte paa eengang ind saamange smaae Skaale som der kunde placeres ved Siden af hinanden paa hvert Bord, alle opfyldte med forskjellige Retter, hvis Bestanddele det er mig aldeles umuligt at give en Idee om. Skaalene vare som til vore Theekopper, af Porcelain og paa hver laae kun hvad jeg vilde kalde en god Mundfuld. Alt var tørt uden Sauce og opskaaret i meget smaae Stykker. Her fandtes hverken Knive eller Gafler, end sige Duge og Servietter; for hver af os blev henlagt to Elphenbeens Pinde, tykke som en Pennefjer og omtrent saa lange, med disse skulde vi spise! Nu først begreb jeg hvorfor Golakovski havde taget Knive og Gafler med.

Deels af Nysgjerrighed, deels af Galanterie mod vore Værter benyttede vi os af Pindene, lode os taalmodig lære af Chineserne Brugen og ligesaa taalmodig lee ad, thi det var næsten umuligt at gribe noget med dem, da de skulde bruges alene med een Haand. Behager Nogen af mine Læsere at beskyldte mig for Ubehændighed, saa tillader jeg mig at anmode dem om selv at gjøre et Forsøg hermed; det er sandelig en meget vanskelig Operation og rimeligviis vil det gaae dem, som det gik med mig, at de tabe Maden inden den kommer til Munden.

Lykkeligviis kan jeg sige, var det hele Maaltid mere en Nysgjerrigheds Sag end en Tilfredsstillelse af Hunger og en Vederkvælgelse for Ganen; vi vare Alle meget vel fornøiede med at kunne fordrive Tiden med forgjæves Forsøg i Spisekunsten thi da vi havde smagt paa nogle Retter ønskede Ingen af os mere at nyde af de Øvrige. Deels var Smagen afskyelig, flau i høi Grad og ækel, deels var Retternes Udseende saaledes at den betog os al Madlyst baade for chinesiske og europæiske Retter for den Dag. Intet var kogt med Salt eller Kryderier, alt

var derfor yderst modbydeligt og flaut; tilmed var her næsten alle Retter langveis ifra og derfor halv bedærvede. Her var Fisk af forskjellig Slags, Fasaner, Fugle fra Gobi, Søetang, Krebs, smaae afskyelige sorte Orme, Fleskesvoer i smaae Strimler, ækle geleeagtige Substantser, Fedtklumper, der bleve os fortalte at være Noget af det jeg mindst troede nogensinde skulde kunne spises, kort sagt en enorm Mængde Retter, som Chineserne kaldte Mad, men som jeg for min Deel ikke kunde tænke paa at spise uden Gysen. Der blev uafbrudt indbragt nye Retter paa Skaaler, der stabledes op pyramidalformigt paa Bordet, saalænge som der var Plads, naar ingen Flere kunde placeres toges den hele Masse bort og først efterat tre saadanne Pyramider vare indbragte kom Supperne i smaae Terriner, af disse var der henved 20 forskjellige Slags, de Fleste vare kogte paa Kjød og paa Overfladen svømmede der store Fedtstykker og fede Boller. Een Suppe blev mig sagt skulde være kogt paa indiske Fuglereder men mig forekom den ikke at være bedre end de Andre, eller rettere mere spiselig end de Andre.

Under hele Maaltidet blev serveret varm Arak, som den kom fra Destileer Kjedlen, i smaae bitte Porcelains Kopper; desuden erholdt hver Gjæst en Kop med Æddikke til at dyppe Maden i, Brød fandtes aldeles ikke.

Jeg syntes det var noget ugalant at spise og drikke af medbragt Mad og Viin i et fremmed Selskab, men jeg blev dog tilsidst nødt dertil og var glad at det kunde faaes, da Tobakken, den vampe Thee, de søde Frugter og overalt de afskyelige Retter tilligemed Varmen i Salen gjorde at jeg var nær ved blive syg, hvilket ogsaa var Tilfældet med Flere end mig. Nogle Glas Portviin restituerede mig imidlertid snart og jeg havde nu god Anledning til at iagttage Maaltidets Slutning. Der blev serveret afkogt Riis i større Kopper og hver Chineser øste forskjellige Slags Supper over denne; med Pindene blev alt vel omrørt, Koppen blev placeret tæt ved den aabne Mund og med Pindene blev nu den hele Masse skuffet eller kastet ind i Svælget. Det var et overordentlig latterligt Syn og da Alle de russiske Embedsmænd loe, loe jeg med af Hjertens Grund, stak ud et Glas Portviin paa Ui's og de øvrige Chineseres Sundhed og var inderlig glad i at Maaltidet nu endelig var forbi.

I Følge med nogle Chinesere besaae vi siden med Piben i Munden Ui's Kjøkken, der var som alt her, overordentlig reenligt og net, for mig var det en reen Gaade hvorledes saamange Retter (jeg talte henimod 140, Supperne iberegnet) kunde være blevne tillavede i saa faa Kogekar og paa en saa liden Plads.

Ude i Gaarden saa jeg Ui's Stadsvogn, en plump sortmalet Karre paa to Hjul, saa afskyelig og slet gjort, at den mere lignede en Skarnager Vogn end Een bestemt til at kjøre

Mennesker i. Her fandtes tillige blandt flere til Justitsen henhørende Apparater, den bekjendte chinesiske Straffemaskine, der paalægges Deliquventen som en stor Krave, med Huller til at stikke Armene i; den var gjort af tykke Planker og vistnok meget tung.

Saaemegen Lyst jeg end havde til at bese den temmelig vidtløftige Bolig som Ui benyttede, lod det sig dog ikke gjøre og jeg maatte indskrænke mig til, fra den indhegnede Gaard, hvortil der gik Vinduer fra Vaaningsviæelserne at betragte Omgivelserne, men jeg saa Lidet eller Intet. Senere gik hele Selskabet med Ui i Spidsen, ledsaget af en Mængde Embedsmænd, alle Gjæsterne og en stor Deel Pøbel der sluttede sig til Selskabet omkring i Byen til de fornemste chinesiske Kjøbmænd for at aflægge Visitter og drikke Thee, hvorved vi fik Anledning til at see Indretningen i flere Huse.

Under hele Visit Ronden fulgte Skuespiller Troppen os og gjorde Løier og Bukkespring, snart foran, snart midt imellem os og i Vrimmelen hørte jeg Trommer, Gongonger og Klokkespil.

Nogle fulde Mongoler fandt rimeligviis at denne Moerskab var altfor indbydende til at de jo ogsaa kunde deeltage i den og begyndte ligeledes at danse og gjøre Støi, men Sargutschei gjorde ikke mange Complimenter med dem; han udtalte nogle faa Ord og strax kom der to Chinesere springende frem med Strikker, indsnørede de to arme Dansere tæt og godt og førte dem bort, medens hele Selskabet fortsatte sin Vei.

Vore Visitter hos Kjøbmanden bleve overalt ligedanne; der blev beværtet med Thee, Tobak og Frugter, hvoraf der efter den overflødige Middag kun blev nydt meget lidet. Overalt hvor vi kom var der reent, net og gentilt i allerhøieste Grad; saavel Husene som deres Indre var hinanden lige og naar man har seet Eet har man Idee om Alle de Øvrige.

Hovedbygningen var lav og bygget af Leer og Træ med udspringende Tage. De faa Vinduer der vendte ud til Gaden bestode af Papiirs Ruder og kun paa enkelte Steder saa jeg en lille Aabning, der havde Marien Glas eller almindeligt Glas. Indgangen var gjennem en Port og man kom derfra ind paa een med stampet Leer eller med Brædder belagt venlig Gaard, omringet af Bygninger, der paa den ene Side tjente til Vaaningsværelser, Kjøkken m m, paa de to andre Sider benyttedes de til Magaziner og Varelagere. Fra langs Vaaningsbygningen laae der en med et Regntag beskyttet Gang hvorunder Huusguderne for det meste havde deres Plads paa et lille Bord eller Alter; foran dem stod der overalt og stedse naar vi siden kom til dem, smaae Skaale med tørrede Frugter og Bagværk som Offere. Det Indre af den lille Bygning frembød som oftest kun meget faa Værelser, der vare smaae, lave og mørke. Camin fandtes her meget sjelden, derimod paa de fleste Steder et Kulbækken.

Væggene vare smukt malede, med livlige Farver og fernissede; venligt var der i hver en Krog.

Det daglige Beboelsesværelse lod tillige til at tjene som Contoir og Sovekammer; her fandtes derfor et lille Bord med de sædvanlige chinesiske Skrive Apparater: Pensler, Tusk og Vandkop, samt Papiir. Senge fandtes ikke, derimod optoges Værelsets ene Ende af en Forhøining, der maaskee indeholdt de fornødne Matrasser og som efter Sigende tjente til Sovested.

Af alle de Chinesere som jeg deels den Dag, deels siden har stødt paa har Alle været særdeles høflige og godmodige. Stolthed eller Hovmod kan ingen beskyldes for; var der noget at klage over, saa var det deres overvættens Venskab og Kjærlighed, der ofte generede betydeligt. Som Fremmede undskyldte de med Godmodighed vor maaskee noget vel vidt drevne Nysgjerrighed, men vare desuagtet altid villige og høflige nok til at vise os deres forskellige Utensiler, Klædedragt, Idoler m m. -

Om Aftenen blev der illumineret i Gaderne og en heel Mængde Fyrværkerie afbrændt, der dog meestendeels kun bestod i Sværmere og Petarder. Paa høie Stænger blev opheist en Mængde Lanterner deels af Horn deels af couløret Papiir, der tog sig ret net ud. Skuespillet vedvarede den hele Tid, thi saasnart Selskabet havde installeret sig her eller der hos en Kjøbmand aabnedes en Scene i et Gaardsrum, paa Gaden eller andre Steder og at dømme efter Pøbelens Latter og Glæde maae der vistnok have vanket mange muntre Sager. Dansen og Pantomimerne vare uden al Værd, mig forekom de gode Skuespillere som Daarekistelekker.

Vi besaae ogsaa Chinesernes Tempel, en besynderlig Bygning, som vel de Fleste har seet Tegning af og som udmærker sig med de snirklede Tage, de livlige Farver og den meest brogede, sammensatte Architektur. Endskjønt Bygningen var temmelig stor var det Indre dog saa opfyldt med store, colossale Idoler og Offer Borde, Bænke og smaae Altere at der kun var liden Plads til at snoe og vende sig. Væggene vare overalt behængte med Papiirs Tapeter, hvorpaa var malet i en blis Stiil, med temmelig matte Farver, et rent Chaos af menneskelige Skikkelser, Guder og Mennesker om hinanden, uden Perspektiv og uden den ringeste Holdning.

I eet Capel stod Guder for Rigdom og for Heste sammen; i et Andet for Ild og Kjører, i et Tredie derimod fandtes kun een enkelt Gud, der skulde være den Fornemste.

Desuden gaves der en Mængde andre Idoler i et større Capel, blandt hvilke ikke en Eneste var nogenlunde smuk; alle vare uformelig store Colosser med store Maver, lange

nedhængende Øren og de afskyeligste Ansigter. Saavidt jeg kunde opdage lod det til at Alle vare arbeidede af Træe, malede, lakerede og stærkt forgyldte. IldGuden havde et Speil paa Maven og en Anden var forsynet med en Mængde smaae Klokker endog paa meget obskøne Steder. Foran alle Guder stode der en Mængde Offere af Vædere, Fisk, Kager, Fugle og Frugter, som Alt siden spises op af Lamaerne. Vædrene vare aftrukne Skindet og laae som de ægyptiske Sphinxer paa alle Fire med opreist Hoved, over dette og Ryggen laae Mave Nettet udbredt som et Slør.

I et af Capellerne stod der et lille Alter beklædt med guult Silketøi som man fortalte os skulde med sine Symboler forestille den keiserlige Familie og hvortil der blev henvendt Bønner paa visse Dage af Aaret.

Templet var omgivet paa den ene Side med en indhegnet Gaard, hvor der fandtes Vogne og Træheste der benyttedes ved Processioner som fandt Sted i denne Tid, men som det ikke blev os tilladt at bivaane. Paa een Side af Templet fandtes et lille Theater, hvor jeg Dagen efter Selskabet hos Ui saae der spilledes Comedie for den talrig forsamlede Folk, som stod nede paa Gaden. Theatret var kun beskyttet med et Regntag, hvilede paa Søiler og var aabent paa tre Sider. Da Kulden var 22° R: var det en altfor kald Fornøielse for mig til at bivaane Forestillingen længe og ei heller var den i ringeste Maade tiltrækkende for mig, der ikke forstod et Ord af hvad der blev sagt.

Vort Ophold her har forøvrigt været overmaade behageligt, da de russiske Embedsmænd have viist os megen Gjæstfrihed. Dagen efter Selskabet hos Parguthtchei spiste vi Middag hos en Kjøbmand Basnin, der havde den Godhed at lade een af sine Folk hjælpe os med at indkjøbe nogle Erindringer om China og vort Besøg her. Gaarsdagen tilbragte vi hos en Told Embedsmand Matschenko der gav en splendig Middag i Anledning af en Navnedags Fest og om Aftenen vare vi hos en Saletof, hvor vi gjorde Bekjendtskab med Kjachtas smukke Damer. Den betydelige Handels Rørelse, som finder Sted gjør at Embedsmændene her have betydelige Indkomster og de fleste høiere Betjente have derfor i kort Tid erhvervet sig en fyrstelig Formue. Alle beklagede at Opholdet her blev saa ubehageligt i Længden, da Naturen har udstyret Omgivelserne saa karrigt som muligt. Desuagtet findes her dog Haver og Lyststeder, der skulde være meget luxuriøst udstyrede.

Med Hensyn til de to Grændsestæder, Handelen, Omgivelserne m m. har jeg kun endnu at tilføie Følgende.

Den russiske Grændsestad bestaaer egentlig af de to Stæder Froitso Svosk og Kjachta eller den øvre og nedre Stad; i den Første boe de fleste Embedsmænd, især de Militaire, i den

Anden derimod kun Told Embedsmændene og Kjøbmændene. I Kjachta er det ikke tilladt Nogen at overnatte, der ikke hører til Stædet; Indgangen til Byen er bevogtet ligeledes Veien fra Mai-mad-Tschin til Kjachta.

Dette sidste Sted bære Navn efter den Bæk som flyder her, bevoxet med Rør, mellem nøgne Sandhøie; paa Mongolsk betegnes nemlig "røragtig" eller "rørbevoxet" med "Kjaktu"; dens Vand er om Sommeren daarligt, svangert med Kalk og bitter Salt og kan ikke benyttes som Drikkevand, neppe til at koge med; Først paa den chinesiske Side træffer man godt Kildevand og Russerne ere derfor i denne Henseende meget afhængige af Chineserne.

Fra Baikal Søen til Kjachta er Egnen et Bjerg Landskab, der især nær dette Sted begynder at antage en fremherskende Plateau Dannelse, der er egen for hele det nordlige Asien. Fra Iishavet indtil Bjerg Landskabet om Krasnojarsk og Olakminsk ved Lena er hele Sibirien et uhyre Lavland og danner saaledes det første Plateau; Baikal og Minusinsk Fjeldene danne Overgangen til det Næste, hvorpaa Kjachta ligger og som strækker sig langt mod Syd og indbefatter uhyre store øde Strækninger, der under Navn af Gobi-Ørkenen strække sig lige fra Kjachta syd over til Bjergene om det egentlige China.

Hele Selenga Dalen dannes af Urfjelde, Granit, der omkring Kjachta antage meget afrundede Former, medens de længere nordlig, især langs Selenga, derimod danne overordentlig bizarre Former. Strax man kommer over Grændsen skulle de nøgne Sandhøie mere og mere forsvinde, Fjeldbunden er bedækket med Jordlag og der gives ikke alene ypperlige Græsgange, men ogsaa en frugtbar med Skovpartier bedækket Jordbund rigelig forsynet med Vand. Man beklager i Almindelighed at Grændsen er bleven lagt saa nordlig og at Rusland ikke har faaet nogle Verst til af det nuværende Chinesiske Gebeet.

Uagtet Kjachta ligger under 50° Bredde, altsaa under samme Bredde som det nordlige Frankrig og sydlige Engelland har den dog et ulige haardere Clima; vel er Sommeren varm, men Vinteren er stræng, kald og langvarig, skjønt aldeles ikke sneefuld; det er en Eiendommelighed ved disse Egne at her er en næsten uafbrudt tør Luft.

Omkring Kjachta falder næsten aldrig Sne og Thee Karavanerne maae herfra altid benytte Hjulvogne indtil de komme paa Selinga og kunne der benytte Slæder paa Dons Iis.

Climatets Haardhed er tildeels localt for hele Nord Asien og maae for en Deel udledes for dette Sted af dets høiere Beliggenhed omtrent halvtredietusind Fod høiere end Havet; over Baikal ligger Kjachta neppe mere end 100 Fod.

Agerdyrkning findes aldeles ikke paa russisk Side, hvorimod man allerede først i August har modne Agre strax syd for Grændsen, ved Bredden af den lille Elv Boro, der falder ud i

Søen Ghilan Noor; Omgivelserne skulle her efter Sigende være aldeles forskellige fra Kjachtas, da herlige Græsgange, Skovpartier med Anledning til Jagt gjør Stedet til et lille Paradiis. Her tilbringer derfor ogsaa Gouverneuren i Mai-mad-tschin Sommermaanederne og her er tillige Udgangs eller Samlingsstedet for de talrige Karavaner, der gaae til Peking.

Disse passere altid over Urga eller Kuren, Residentsstaden for den chinesiske Vicekonge (Wang), der bestyrer det chinesiske Mongolie og som ofte sender Gesandskaber til General Gouvernøren i Irkutsk⁶. Herfra kommer man ind i Gobi Ørkenen som enten gennemreises i lige Linie, som om Vinteren, da man ved lidt Sne har Anledning til at undvære Vand eller østlig og vestlig, hvilket især er Tilfældet om Sommeren.

Denne Karavan Vei skal være overordentlig vanskelig og, skjønt Handelen ialmindelighed finder Sted baade Sommer og Vinter, concentreres dog de fleste Karavaner i Vinter Maanederne, da Kjachta mere har Udseende af en Markedsplads end en Handels Stad. Transporten af Theen og de øvrige Varer, der komme til og føres fra Rusland skeer mestendeels med Cameler.

Da med Undtagelse af de faa Gesandtskaber som passere denne Vei ingen Russer faaer Tilladelse til endog kun at trænge nogle Verster ind over Grændsen, saa har man kun faa Efterretninger om det sydlig beliggende Landskab, der indtil den sidste Fredstraktat 1728 tildeels var et Fælleds Distrikt. Længere mod Øst havde Russerne, 1640 og senere, erobret og undertvunget Landene omkring Amur Floden og derved underlagt Rusland en Landstrækning, som i politisk og oeconomisk Henseende er af uberegnelig Vigtighed. Uvidenhed hos den russiske Regjering og man kan næsten sige en ubegribelig Kortsynethed overlod disse Strækninger aldeles til nogle Eventyreres voldsomme og uoverlagte Plyndrerier. Daurien som dette Land kaldtes, blev efter Enkeltes Fortællinger udskreget som et Eldorado; en Cosak Chabaroff foretog i 1648 og 1651 flere Toge langs Amur, anlagde Byer, efterlod Besætninger og sloges tappert baade til lands og til vands paa Amur med talrige Chinesiske Hære; han blev i 1652 kaldet til Hoffet Moskva udnævnt til Nathchalnik over Daurien og lokkede ved sit pragtfulde, i Silkedamask og Guldbrokade klædte Følge, en Mængde Mennesker til at følge sig.

Disse Eventyrere droge ud alene for at berige sig, da efter Rygtet Guld og Sølv fandtes ved Flodbredderne og Zobler i Skovene; de vilde ikke arbeide, ikke dyrke Jorden, hvortil der gaves den herligste Anledning, plyndrede derimod Daurerne og foranledigede tilsidst at

¹⁷⁶Under min Reise til Jakutsk kom et saadant Gesandskab til Irkutsk, som jeg ikke var saa heldig at træffe sammen med. Prof. Hansteen var derimod dengang i Irkutsk

denne Nation trak sig aldeles tilbage, kastede sig under chinesisk Beskyttelse og den strøede, tynde Befolkning af Russer langs Amur blev, efter at have lidt Hungersnød tvungen til at overgive sig og førtes som Fanger til China.

Den lange Vei fra Moskva til Amur og Mangel paa tilstrækkelige Stridskræfter i Sibirien, gjorde at Daurene blev næsten overladt til sig selv og blev Skuepladsen for bestandig mislykkede eventyrlige Toge. Chineserne sendte paa Amur Floden talrige Flaader med indtil 10000 Mands Besætning imod de smaae Hobe af 70 til 150 Cosakker som vovede sig herhen og hvert Aar formindskedes Russernes Antal i Daurien medens dens Antal i Peking bestandig forøgedes, hvor de bleve coloniserede i en egen Deel af Staden, under Navn af Fremmed Colonien. Fra 1675 begyndte Rusland Underhandlinger med Hoffet i Peking og først 1675, efter 14 Aars Forløb, efter utallige mislykkede Forsøg, lykkedes det at slutte Fred og faae Grændsen bestemt. Flere Gange overlistede her de chinesiske Gesandter de Russiske og efter at have trykket Forhandlingerne ud i Længden saa meget som mulig for at vinde Tid, maatte Grev Glowin slutte Fred da en Hær af henved 80000 Chinesere stode færdige at rykke ind i Sibirien. Herved tabtes hele Daurien og Amur Floden, og for Rusland opnaaedes kun den Handelstraktat, der senere i 1728 blev bedre reguleret og som har bragt Sibirien enorme Fordele.

Det er mærkeligt nok at det civiliserede Rusland ved begge disse Fredsslutninger har ladet sig overliste af Chineserne og givet Slip paa Fordele som for Fremtiden ere aldeles uberegnelige; dette var Tilfældet, da de tabte de kornrige Daurien, og især Skibsfarten paa Amur Floden; vel har Rusland ved Ochotyk og paa Kamtschatka Havne til Øst Oceanet, men i Egne der ere næsten ubeboelige; det er ingen Tvivl om at Amur Flodens Besiddelse vilde have aabnet dem en betydelig Handel baade med Japan og China til Søes, men det tænkte man dengang ikke paa. I 1728 blev der igjen begaaet betydelige Feil, da man gav frugtbarere Egne syd for Kjachta og lagde Grændsen saaledes at Rusland erholdt alene sterile og øde Granit Klipper, medens China tog de, forhen Rusland tilhørende frugtbare Strækninger omkring Bura og Ghilan Noor.

Endskjønt disse foranførte Bemærkninger vedkomme et Strøg, som jeg ikke har bereist, har jeg dog troet ikke at burde udelade dem, da de vedkomme en Sag, der vistnok er de Fleste ubekjendt og som kaster et Lys over de østlige Forholde, her i Sibirien. Som bekjendt er Forholdene nu forandrede idet Rusland nu er i Besiddelse af Dauren, Amur og Havne ved Øst Oceanet.

Den chinesiske Bye Mai mad tschin, eller som den rigtigere burde skrives Mai-mai-tschenn (mai-mai = Handel, tschenn lille Stad) er kun et midlertidigt Opholdssted for de chinesiske Kjøbmænd, altsaa kun et Marked, hvilket ikke er Tilfældet med Kiachta, som har en fastboende Kjøbmands Classe, der aarligen forøges.

Staden bestaaer af omtrent 220 Huse, der beboes af de chinesiske og buthariske Kjøbmænd, de Sidste have deres egen lille Moskee, klæde sig som Chineserne, men udmærke sig ikke som disse ved Reenlighed og den Elegants som altid følger disse Asiens Franskmænd.

Staden er som forhen bemærket omgivet med Jordvolde og Bræddevægge, Porten lukkes om Aftenen paa samme Tid som den russiske Tappenstreg gaaer, da der fra Sargutschei's Bolig afbrændes en Petard eller Ildkugle, som er Tegnet til at Chineserne maae være hjemme og alle Fremmede over Grændsen.

Sargutschei eller Gouverneuren er en Mandarin med hvid Knap i Huen, hans Rang svarede omtrent til Oberstleutenant i Rusland; han har en temmelig udstrakt Myndighed, har 60-80 Mongolske Ryttere til Vagt og ilere Embedsmænd under sig; hans Adjutant er en Mantschu, Boschko, der med ham jevner Grændsestridigheder af mindre Betydenhed. Af disse gives der ofte Mange paa den uhyre Strækning lige fra Øst Havet til Irtisch Floden ved Tobolsk, hvor en Mængde Nationer støde sammen der alle ere Nomader for hvem Græsgangene ere af stor Vigtighed. Større Stridigheder og vigtigere Forhandlinger afgjøres mellem General Gouvernøren i Irkutsk og Wang'en i Urga.

De chinesiske Handelsmænd komme fra Chinas nordlige Provindser Petscheli og Chansi, dels som Bestyrere af egne Forretninger, dels som Factoren for større Handelshuse. Da det ikke er dem tilladt at føre deres Familie med blive de her sjelden længe og afløses af Andre. Aarsagen til dette Forbud fortalte man skulde dels være derved at hindre Udvandring, dels for at ikke den chinesiske Race skulde blive blandet med russisk Blod.

Hvad den egentlige Handel angaaer, da har jeg desværre ikke store Oplysninger om denne i numerisk Henseende; Russerne lade til ikke at turde give Oplysninger og jeg indskrænker mig derfor kun til at anføre hvad jeg havde Anledning til at erfare.

Fordelen ved Handels Forbindelsen med China bliver unægtelig paa russisk Side, ikke alene med Hensyn til de enkelte Individuer i hvis Hænder den hele Handel hviler men ogsaa med Hensyn paa Massen af Folket og hele Sibirien.

Rusland udfører som Hoved Artikkel Peltsværker fra de Allerkostbareste, andetsteds aldeles uafsættelige, indtil de Allersimpleste, der ellers ikke kunde benyttes i Handel og

Vandel. Først iblandt disse staae Buber eller Bæver Skindene fra Nootka Sund i Russisk Amerika, dernæst komme Sobler og sorte Ræve. Med Hensyn til disse anvendes en egen Fremgangsmaade, der viser den chinesiske Industrie i sin hele Udstrækning; Skindene sælges nemlig ikke hele, men Halerne, Labberne og tildeels Pande Skindet skjæres bort og sælges for sig, da Chineserne af dette sammensye egne Peltsværker. Den øvrige Peltshandel har for Rusland en stor Fordeel, da Chineserne ikke see paa Farven saameget som paa Haarene da de farve dem med megen Kunst og derfor betale et hvidt eller rødagtig Skind ligesaa høit som et mørkt eller bruunt. Desuden gives der ikke et Skind i hele Sibirien uden at jo Chineserne købe det, det være Zobel Maar, Hermelin Ekorn eller Murmeldyr, Lemæn, Rotter eller andre deslige som ellers ikke benyttes.

Foruden Peltsværker afhænder Sibirien til China en Mængde grove og slette Manufactur Varer, "det Sletteste af det Slette" fortalte en Russe mig; Glassvarer, Lak, Speile, raffineret Sukker, Huder, Kobber og Jern Arbeide samt Qvæg.

Indførsels Artiklerne ere først og fremst Thee i alle Variateter fra den kostbare Clamster Thee til den af Tatarerne yndede Teglsteens Thee; man antog, at der gik aarlig mellem 3 og 4 Millioner Pund Thee over Grændsen, foruden hvad der smugles, saavel her, som ellers langs den udstrakte Grændse, hvilket kan anslaaes til næsten een Milion Pund.

Desuden indføres en Mængde Silketøier, Bomuldsvarer, Porcelain, Candis Sukker, der raffineres og sendes tilbage igjen; en Mængde lakerede Varer og Smaanips, chinesiske Spilleværk, Legetøi og Luxus Artikler.

Sølv og Guld er forbudt at udføres fra begge Riger, men her foregaaer saavel hermed som med russisk myntet Kobber betydelige secrete Handeler, som den russiske Regjering viseligen lukker det ene Øie for og rækker kun Haanden frem for at modtage det chinesiske, guldholdige Sølv.

Som forhen anmærket gaaer Handelen over Kjachta, Baikal og Irkutsk, bestandig Landveien og paa Vinterføret til Europa. Da de største Thee Karavanene ankomme sidst i Januar og Februar til Mai-mai-tshin maae Thee Obosserne for at naae over Ural skynde sig dygtig. Herfra til Perm, hvor de først kunne benytte Vandvei, er 5000 Verst eller 720 geographiske endog 80 Mile; regner man endog 80 Verst daglig March her behøves endda 62 Dage eller to Maaneder.

Landeveiene ere derfor i denne Tid overordentlig livlige; som det var Tilfældet med os møder man Theekaravaner daglig paa Reisen til Irkutsk, i Begyndelsen af det nye Aar.

Jeg har i de hengaaende Linier søgt at fremstille det Vigtigste af hvad jeg har erfaret under vort korte Ophold her, men forbeholder mig senere at give Oplysning om flere Anliggender, som jeg endnu kun kjender lidet til.

Vor Afreise herfra er bestemt til Morgendagen og jeg formoder derfor at Fortsættelsen af mit Brev først vil kunne komme istand i Irkutsk. Modtag derfor min Hilsen fra China og følg mig i Tankerne til Chambo-Bandido Lama og hans Tempel, hvorfra jeg haaber at kunne bringe ret interessante Bemærkninger.

11te Brev – Irkutsk, den 22de Marts 1829.

Næsten een Maaned er forløben, uden at jeg har været istand til at fortsætte mine Reiseberetninger; fængslet til Sygeleiet har Tiden hensneget sig langsomt for mig og først efter et Tilbagefald seer jeg mig nu istand til at skrive og tænke paa min forestaaende lange og eensomme Reise til Jakutsk. Baikals, det "hellige Havs" gode eller onde Aand maae have kastet et fortørnet Blik paa mig, skjønt jeg sandelig ikke veed, hvori jeg har forsyndet mig; jeg opfyldte kun de mig paahvilende Pligter, laae i et Par Timer paa Isen for at anstille Observationer, tænkte hverken paa Baikals Mysterier, eller gode og onde Aander, og paadrog mig derved en Sygdom som i 6 Døgn lod mig phantasere og sværme om Gud veed hvor. Nu er jeg imidlertid bedre og som Reconvalescent veed jeg intet bedre at fordrive Tiden med end at skrive og berette om vor sidste Reise.

Trommerne hvirvle og som dybe rungende Drøn, tordne Kjæmpe Pauken derimellem; Trompeter og Horn, Sneglehuse og Piber lyde og mellem dem høres klare Toner fra Klokkespillene, dybe Bastoner fra Basunerne, og malmfulde Slag paa Kobberbækkener, smaae Pauker, og store Klokke.

Det er aldeles umuligt at give en Idee om denne Larm, thi Musik var det ikke; Melodie fandtes ikke Spor til og Harmonie var en ubekjendt Ting.

Musikken skulde ledsages af Sang, sagde man mig siden - jeg hørte ikke en menneskelig Tone, ikke min egen Stemme, ikke Noget. Alt overdøvedes af Trommernes Larm og Trompeternes skingrende Toner. -

Gjensidige Hilsener med Ord blev ikke mulige og vi skrede derfor tause fremad mellem Lamaerne, ind ad Porten og modtoges der af Chamba-Bandida Lama selv, den tykkeste af alle Dødelige eller rettere af alle jordiske Guder. Han reiste sig ved vor Ankomst fra en

Lænestol, han hvilte i, og rakte Hansteen Haanden, undskyldte sig med sin Alder og sin legemlige Forfatning at den nægtede ham den Fornøielse at gaae os imøde og ønskede os velkommen til sit Huus. Understøttet af flere Lamaer begav han sig derpaa ind i Huset, hvor vi fulgte ham efter hans Indbydelse. Chamba-Lama var som sagt en enorm tyk Mand, med reen mongolske Træk, smaae Øine, slappe Kinder, store Øren og glat raget Hoved. Hans tykke Lemmer vare hyllede i en stor og viid rød Atlaskes Kjole, hvori var indvævet nogle egne Characterer, hvis Betydning var ubekjendt, men som var egen for alle Lamaernes Dragter. Strax efter vor Indtrædelse i et lille, slet møbleret og lavt Værelse, der tjener Chamba Lama til Vinterbolig (om Sommeren boer han i en Jurte, som opslaaes indenfor Templets Indhegning) fyldtes Værelset med Lamaer og fornemme Mongoler; disse faldt ved Ankomsten paa Knæe, kyssede hans Hænder og modtog hans Velsignelse, hvorledes var mig ikke muligt at see, da det gik meget hurtigt og han affærdigede Flere i kort Tid. Vi modtog Indbydelse at sætte os og da vi havde vor Tolk med os begyndte Samtalen saaledes at Chamba Lama talte til Os Mongolsk, dette blev tolket paa Russisk af een af Lama'erne og af vor Tolk til os paa Tysk. Lang og meget sammenhængende kunde naturligviis ikke vor Samtale blive, men den var dog i enkelte Dele temmelig curios.

Deres øverste og fornemste Guddom (den førmtalte Incarnation⁷ var Skjægje-Muni eller paa reent Mongolsk Shakia-Muni; Templet var egentlig helliget Gudinden Dai-dere, men desforuden ogsaa en Mængde forskjellige Guder, Gudinder og Heroer.

Chamba Lama spurgte os hvad Hensigten var med vor Reise, og da han hørte at vi vare her for at anstille Observationer begyndte han at fortælle os om Mongolernes Astronomie og deres Frasagn, samt de Lærdomme som deres Bøger indeholde.

Sol, Maane og Stjerner vare Reflectioner fra et rindende Vand, fortalte han, som befinder sig 4000 Mile fra oven og 4000 Mile fra neden. Her er altsaa virkelig Tanke eller Forestilling om et tomt Rum, om et Universum.

Da Hansteen anmærkede at der er al mulig Grund til at antage at disse Himmelens lysende Stjerner, Solen og Maanen utvivlsomt ere Kloder som vor Jord, anmærkede han at det er meget muligt at de ere det, men deres Bøger melde Intet derom.

Alle de Revolutioner, som der overalt paa Jorden sees Spor til, ere foraarsagede ved Oversvømmelser, fortalte han os videre, ved store Vandfloder, der have fundet Sted til ubestemte Tider. Den Sidste har man Vished om, men Sagn omtaler, at der har været 79 og kun Een skal endnu finde Sted, der bliver den Sidste; Aarsagen til disse Floder er ubekjendt.

Deres Religion er den Samme som den Ostindiske meente han, skjønt han ikke vidste det sikkert; han havde været i Thibet i sin Ungdom og der modtaget sin Dannelse og Indvielse til Lama; hvorledes han var bleven Chamba Lama erholdt vi ingen Efterretning om. Alle Lama'erne modtage deres Underviisning ved Templet, lære at læse og skrive mongolsk og thibetansk, i hvilket sidste Sprog Gudstjenesten holdes.

Ingen af Lamaerne have Tilladelse at gifte sig, de boe i og ved Templet; kun ved høitidelige Leiligheder kaldes alle Lama'erne sammen, ellers afholdes kun Gudstjenesten ved de om Templet boende, altsaa ved de egentlige Munke. Lamaer kunne Alle uden Undtagelse blive enten de ere af høi eller lav Stand; Enhver af begge Kjøen, maae ved Templerne modtage Underviisning og Indvielse; Pigerne, i en vis Alder, modtage Underviisning og bære som Tegn paa deres Indvielse et Slags Baand over Skuldrene, det Samme erholde Konerne naar de giftes; saavidt jeg kunde forstaae maae vistnok endeel af Indvielsen være forenet med Mystik, ved Optagelse i forskjellige Grader, der i for sig selv er lidet andet end Bedragerie fra Lama'ernes Side og kostbart for de Angjældende. Det hele Clerus holder Folket i den meest afhængige og crasseste Uvidenhed og ligner i det Hele taget vort europæiske catholske Broderskab, der besynderlig nok rimeligviis er dannet efter et ostindisk Mønster.

Saavidt jeg siden har hørt skulle de gode Lamaer med Lethed finde sig i deres Munkeliv, da Sæderne mellem de mongolske Qvinder ikke skulle være de Regelmæssigste. Den Over Lama, der modtog os lignede meget Chamba Lama, sagde sig at være hans Søster eller Broder Søn, men man hviskede om at han nok skulde være hans Søn og derfor saa meget nærmere den Incarnation og Regeneration i Survivance som han allerede nu var bestemt til. Enten nu denne hans Stilling eller hans høiere Stand som Lama førte det med sig, han spillede under hele vort Besøg en betydelig og befalende Rolle og var den, der styrede alle Ceremonier.

Under Samtalen bleve vi beværtede med Thee, Bagværk og chinesiske Confekturer, samt simpelt Brændeviin, der maaskee var tilberedet paa mongolsk Maade af Malt; det smagte omtrent som det russiske Brændeviin.

At jordisk Forfængelighed ogsaa kunde boe hos en mongolsk Guddom erfoere vi under Samtalens Løb, thi ikke alene lod det til at være Chamba Lama vigtigt at erfare hvad Rang hver af Os beklædte i vort Fædreland, men vi saa ogsaa at han med Glæde og Selvtilfredshed var en russisk Guldmedaille om Halsen.

¹⁸See mit sidste Brev

Under vor Samtale havde Lama'erne begivet sig hen til Templet og den tykke Overlama, Nepoten, underrettede os om at Gudstjenesten skulde begynde og indbød os til at følge ham. Templet laae bag Chamba Lama's Bolig; det var af Træe med udspringende Tage og flere Udbygninger paa Siderne, bygget i en aflang Fiirkant med smaae Capeller paa alle fire sider, altsaa som een af vore Korskirker. Indgangen var paa een af de korte Sider; man kom opad nogle Trappetrin ind i en Forgang, hvor der laae to udstoppede Tigere, hver paa sin Side af Døren; herfra førte en Dør ind til en anden Forgang i hvis Midte stod en temmelig stor Bøn- eller Bede-Maskine, ret beqvem og sindrig udtænkt. Omkring en Axe, der kunde dreies rundt om som løb om i Trapper under Taget og paa Gulvet, var bygget en rund Cylinder, der var overtrukket med Papiir eller Lærred og derover igjen lange Strimler Papiir aldeles beskrevne med thibethanske Charakterer, med Bønner til de forskjellige Guddomme. Disse Baand vare hæftede paa saaledes, at de dannede ligesom Skruegange opad langs Cylinderen og, naar hele Maskinen dreiedes om, saae det ud som om disse Bønner dreiede sig op ad mod Himmelen, steeg op til Gudernes Boliger. For at Vedkommende skulde høre at der blev bedet var denne Cylinder besat med Smaaklokker, der lød hvergang den blev sat i Bevægelse. Alle Lama'er, der fulgte os ind i Templet saavelsom alle simple og fornemme Mongoler, der kom eller gik, satte den i Bevægelse, saa at der var en bestandig Ringen og Cylinderen dreiede sig i eet væk rundt.

Fra denne Forgang kom vi ind i det egentlige Tempel, der var lyst og venligt; to Rader Søiler, dannede en bred Gang i Midten og langs disse var der anbragt Sæder med Hynder paa, saa brede og lave at Lamaerne kunde hvile derpaa med underslagne Been, saaledes som man almindeligviis seer Indierne at sidde.

Den øvrige Deel af Templets Gulv var optaget af lange Bænke, placerede langs efter den længste Side; de to Udbygninger til høire og venstre vare ligeledes besatte med Bænker, derimod den Fjerde, (den Ene blev optaget af Indgangen) lige for Døren optages af Altaret med Gudindens Billede og et Sanctuarium. Billedet var som alle de mongolske og hindostanske Idoler efter vor Smag, afskyeligt; rundt om Væggene hang der desuden en Mængde Billeder malede med grelle Farver paa Papiir eller Lærred, til at rulle op. Foran Gudindens Billede stod der en smalt Altar besat med Offergaver, Smør i forskjellige Figurer, meest som Blomsterblader, desuden Frugter i Skaaler, her stod ogsaa flere forskjellige Kar, Speile, Skaale og Lamper af Messing og Kobber.

Ved vor Indtrædelse i Templet vare alle Bænke besatte med Lama'er, der strax begyndte Gudstjenesten med en larmende Musik lig den vi bleve modtagne med; rimeligviis skulde det

være et Tegn for de gode Guder at de skulde være opmærksomme og høre deres Bønner. Lama'erne sadde alle, iførte deres røde Dragter med gule Huer med Benene under sig; de samme Instrumenter fandtes her som jeg forhen havde seet; kun var her flere Klokkespil. I en lille Casse var der anbragt 4 til 6 Rader smaae og store, vellydende Klokker, der bleve slagne mod en kort bøiet Stok med en rund Læderkugle paa Enden. Een stor Kjæmpebasun laae langs ad een Bænk og to store, stærke Lama'er tudede i den, saa at Øinene stod ganske stive i Hovedet. Vi holdt os fjernede fra den, thi dens dybe Toner gjorde næsten ondt i Øret. Var Musikken i fri Luft allerede temmelig uudholdelig, blev den endnu mere her, hvor det syntes at Alle ret anspænde sig for at gjøre det overordentlig godt; de tudede i Trompeterne, blæste i Piber og Fløiter, slog Trommer og Pauker, Gon-gonger og Bækkener ret con amore og frembragte en virkelig Helvedes Allarm; jeg maatte tænke paa vor moderne Musik med dens Larm og Tone Rigdom, "viel Geschrei und wenig Walken!"

Da den værste Larm var forbi begyndte der at viciteres, af Alle eller kun Færre, var mig ikke muligt at opdage, en lang Bøn, efter Sigende paa Thibetansk, der oftere blev afbrudt af enkelte Solostemmer. Derpaa et meget hurtigt fremsagt Chor, der accompagneredes af Instrumental Musik og enkelt Solo imellem; det syntes mig at være en Opregning af en heel Deel Navne. Nærmest Altaret sad langs Søilerne paa begge Sider 6 fornemme Lama'er, der syntes at styre den hele Gudstjeneste; deres Stemmer lød høiere og mere distinkt og naar de udtalte en kort recitativisk Bøn saa blev den strax ligesom gjentaget af de Andre med et larmende Accompagnement af Instrumenterne. Her i Kirken syntes vi at spore en vis Melodie, og en Stræben i det mindste efter Harmonie, hvilket ved vor Modtagelse ikke fandtes Spor til. De førømtalte Overlamaer vare iførte gule Dragter eller Kapper over deres røde Lama Dragt. De lignede aldeles de europæiske Munkekapper, kun at Farven var guul; de benyttedes kun i Kirken. Istedetfor den gule runde Mongolhue, som alle de Ande havde bare disse nogle høist curiøse gule Nankings Huer, hvis Form jeg ikke bedre veed at beskrive end ved at ligne dem med en stor Hanekam.

Efter at Sang og Musik havde vexlet af en lang Tid, kom der nogle Lamaer med smaae Skaale, hvori der var Rugkorn, hvoraf Enhver forsynede sig med en Haandfuld i venstre Haand. Da Alle havde faaet, begyndte igjen Sangen og under denne blev med den høire Haand kastet op i Luften eet og eet Korn ad Gangen under en recitativisk Opregnelse af Navne, rimeligviis en Offring til Guderne. Det Hele endte med en Finale af alle Instrumenter ligesaa larmende som før: et Memento for Guderne at nu kunde de være fri for idag!

Omkring Templet stod der aatte forskjellige smaae Huse, hvor der opbevaredes forskjellige til Gudstjenesten henhørende Apparater, rimeligviis bleve den store Masse af Instrumenter ogsaa her gjemte. I eet af disse fandtes Mai-dere's Vogn en afskyelig plump Maskine behængt med laulaurede Silkelapper; desuden nogle colossale Træheste, der sættes for Vognen. I denne foretager Mai-dere sine Processioner, besynderlig nok er den græske Alexander med sin Bucaphalus paa den uhyre Omvei gennem Persien, over Hindostan og Thibet kommen her til Sibirien ogsaa som en vigtig guddommelig Person. I Mai-mai-tshin saae jeg hans Hest in effigie og her blev han ogsaa æret og tilbedet som en guddommelig Heroes.

Under Gudstjenesten havde en stor Mængde Mongoler eller Buræter forsamlet sig i Indgangen til Templet, Bønne Maskinen var i bestandig Bevægelse af de Kommende og Gaaende, men for øvrigt var hele Folket aldeles passivt. Flere Buræt Qvinder stode i Døren i deres blaa og røde Silkedragter, prydede med en Mængde Koraller og Malathit Kugler i Fletter og om Hovedet; de vare alle stærkt sminkede; Nogle vare ret smukke. De stode rolige og opmærksomme med foldede Hænder under hele Gudstjenesten.

Tempelbibliotheket bestod af en Deel thibetanske Bøger skrevne eller maaskee stereotyperede paa chinesisk Bomuldspapiir; jeg besaae dem som en Raritet og kan ikke sige hvad der var Gjenstand for Indholdet.

Lama'erne erholde deres Underviisning ved Templet selv, hvor de lære at skrive og især tegne Burkhaner og udskjære dem i Træ eller støbe dem af Metal. Tegningerne vare høist originale med levende Dæk Farver.

Jeg vil for at give en Idee om et saadant Billede forsøge at beskrive Schege-muni's hellige Afbildning. Baggrunden bestod af en mørkeblaae Luft med stærke lyse Skyer og gule blanke Stjerner; nedentil saaes Toppen af flere høie og spidse alpeformige Fjelde med stærk Lys og Skygge. Schegemuni selv var afbildet som en Dame med opstrøget sort Haar, i hvis Top var anbragt et lille Blad; om hendes Hoved laae en rund lysende Glorie, desforuden var den hele Figur omgivet med en større Glorie, der inderst bestod af mørke Straaler omgivet med en lys guul Rand. Hun sad med Benene overkors, saaledes at den høire nøgne Fod var synlig og Fodbladet vendte opad. Ansigtet var aldeles mongolsk med skjæve Øine, store Læber og liden Næse; i Ørene hang der store Berloquer. Om Skuldrene og Legemet hang et stor folderigt Gevandt af blomstret Silketøi med grelle Farver. Hun hvilte paa en mørk Skye med en Sommerfuglvinge paa hver Side; den ene Haand var blottet og hang skjødesløst ned, i den venstre holdt hun en rund mørk Skaal. Midt under Skyen, som hun hvilte paa var tegnet et

høit Fjeld og paa Toppen af dette en Skaal fuld af Lotusblomster med Blade og flagrende Baand; paa hver Side af dette Fjeld ere anbragt to mindre Gudinde Figurer, hvilende paa Divaner og i en velsignende Stilling, i det den høire Haands indre Flade vendte mod Beskueren. De vare omringede med Palmer og Blomster.

Paa flere Billeder jeg saae var hele Legemet nøgent med mangfoldige Arme og Been og flere Hoveder; Andre havde Dyrekrop og Qvindehoveder; Nogle havde rød Andre grøn og sort Legems Farve. Deres Afgudsbilleder skal efter vor Lamas Sigende gaae op i Tusinder; vi søgte paa alle mulige Maader at gjøre ham forstaaelig at vi gjerne saae at eet Billede kunde blive vor Eiendom, men han var aldeles døv paa det Øre og vendte stedse Talen om paa andre Gjenstande, naar vi sloge paa den Stræng.

Efter at Gudstjenesten var forbi, og vi havde beseet de mindre Bygninger rundt om bleve vi igjen førte ind til Chamba-Lama, hvem vi takkede for den os beviste Gjæstfrihed og den særdeles Forekommenhed, hvormed han havde opfyldt vore Ønsker. Her som flere Steder maatte jeg beklage at Omstændighederne ikke tillode os at tilbringe en længere Tid for at lære Omgivelserne bedre at kjende.

Templet ligger paa en Slette, der bærer Navn efter et slags Steppegræs og kaldes Chilgontui; den er omgivet med Bjerghøie rundt om, hvorimellem Floden Tschikoi flyder; denne saavel som en lille Søe, Gusinoje, skal ligge i Nærheden af Templet, men vort korte Ophold tillode os ikke at gjøre nogen Udflugt til Omgivelserne. Steppen rundt om fortalte man os var stærkt befolket med Mongoler eller Buræter, men deres Jurter laae for langt borte til at vi kunde besøge dem.

I geologisk Henseende skal Steppen være meget interessant, da den er omringet af vulcanske Bjerglag og skal have Spor til Steenkuls Formationer; i denne Henseende maatte det være vigtigt for Regjeringen at komme til Vished om de geognostiske Forholde, da en Dampfart paa Baikal Søen baade er ønskelig og i flere Henseender overmaade nødvendig.

Templet er ikke gammelt; Beketoff, der var disse Egnes første Opdager, besøgte her 1652 paa samme Sted en mongolsk Taischa, (Fyrste) der græssede sine Hjorder langs Tchiko's Bredder; han havde dengang kun en Gelong eller Over Præst hos sig og Müller, der i 1735, 70 Aar efter, igjen besøgte de samme Steder, fandt Forholdene aldeles uforandrede; først 40 Aar efter var Taischaen den Underordnede og Gelongen den Herskende. Istedetfor det lille, daarlige og forfaldne Tempel, som dengang benyttedes blev, ved Bidrag fra alle Sibiriens Mongolstammer et nyt og større, det nuværende, bygget efter den Plan som af den nulevende Overlama blev udkastet efter Dalai Lama's Tempel i L'hassa,

hvilket han i sin Ungdom havde besøgt. Hvorledes Overgangen fra den zalrierchalske til den hierarchiske Regjering er foregaaet er ubekjendt; rimeligviis er den foranlediget ved den større Cultur, som fra Syden trængte her ind hos de her boende mongolske Stammer, der for størstedelen vare Schaman Dyrkere.

Det Herredømme og den Magt som en Religion stedse udøver paa et Folk, viser Historien os stedse at være meget omfattende og det er intet Under at den Buddhistiske, med sine reene hierarchiske Grundsætninger, har kunnet tilrane sig den store Indflydelse, som den nu har og vistnok meget længe kommer til at beholde.

Afsondret ved politiske Forholde fra Religionens Hovedsæde i Thibet er det intet Under, at der midt iblandt en stor, ved Sprog og Sæder beslægtet Folkestamme dannede sig en Afsondring, en Affødning af det store og ophøiede Forbillede i Thibets Bjerge og det er derfor aldeles ikke paafaldende at Gelongen, Over Præsten overgik til en Regeneration af Guddommen, hos et Folk, der forhen, i sine Schamaner saae Mennesker, der vare begavede med Magt over onde og gode Aander. Barbarismen fordrer en vis Materialitet, der alene kan dominere deres svage og sløve Aandskræfter og overalt paa Jorden finde vi i Amerika, i Afrika, og i Sibirien de samme Midler anvendte til at beherske det simple Folk.

Vi see hos os i Europa den samme Kjendsgjerning ved den catholske Religion, som her er Tilfældet med den buddhistiske og det er ikke alene i det dominerende, hierarchiske Princip at denne Lighed er paafaldende; den gaaer igjennem det Hele og det vil vistnok findes paafaldende at man her i det fjerne Østen finder Lighed med de christelige Religions Skikke, jeg siger kirkelige Skikke, saaledes som de vare i deres Barndom og som de tildeels endnu findes hos Catholikkerne.

Efter alle de Undersøgelser og Granskninger, som man har anstillet fremlyser et ubetinget Slægtskab imellem den ægyptiske Oldtids Religion, dens Tempeldyrkelse og den Ostindiske; denne Sidste har været Grunden, hvorpaa den Thibetanske er bygget eller maaskee omvendt har den ægyptiske Cultus, overført paa Thibet, været Grundvolden for den Ostindiske Brahma-Cultus.

Det var i Egypten at de første Christne fandt og dannede sig sine Asyler, sine afsondrede Broderskaber, der siden dannede sig til Klostere og lagde Spiren til hele Munkevæsenet og det er vel neppe nogen Tvivl om at jo Ideen hertil udgik fra Omgivelserne. Cølibatet, Rosenkransen, Vievandet, Musikken i Kirkerne, Hjemmerne, Kirkens Overherlighed, Pavens næsten Guddommelige Person som Vicarius for St Peder, alt er aldeles overeenstemmende med Brahme og Buddha Cultussen og rimeligviis er Alt dannet efter Orientens Mønster.

Forsaavidt som at den hele Bygning af en nye Cultus maae paa den samme Æt have den samme Virkning, see vi ogsaa i Europa, som i Asien de samme Følger i dyb Uvidenhed hos Folket, Stolthed og Anmasselse hos Geistligheden, slavisk Frygt, grundet paa en falsk og egoistisk Lære, ubetinget Herskesyge hos Clerus og en bestandig Stræben efter verdslig og geistlig Overherredømme.

Ligesom hos Os i Europa gjenfinde vi ogsaa i Østen apostatiske Sekter, der løsrivende sig fra Kirkens Overherredømme bibeholde det Gode og forkaste det Slette; i Hindostans Bjerger lever der et Folk, der forfulgt med det yderste Raserie af Brahma og Buddha Cleresiet have antaget en Religion, der i sine Grundsætninger, uden Paavirkning af Christne, dog nærme sig meget den Christne. See næste Blad. C.D.

(De følgende avsnittene er strøket over i originalen.)

[Som hos os maae vi antage at det Gode, seent eller tidlig vil vinde Seier og det er vel ingen Tvivl om at Spiren til det bedre ligger ligesaa frisk og frodig hos Folket i Øst som hos os i Vest og vi ville vel Alle naae det samme Maal, men ad forskjellige Veie.

Europa har nu i Aarhundreder udsendt Missionairer til Alle Verdens Kanter; ogsaa her i Sibirien ved Selenginsk sendes der en Missionær, der søger at udbrede den christelige Religion. Mig forekommer disse Sendelser altid høist besynderlige, og jeg har endnu paa intet Sted seet nogen Frugter af deres subjective Virksomhed. Den raa Masse af et barbarisk, halvildt Folk kan umulig opfatte den christelige Religions ophøiede Lærdomme saaledes som de maae og bør opfattes og kan man end paavise Følger af den christelige Religions Udbredelse, saa er dog min Paastand, at disse ikke ere fremlede af Religionen, men af den høiere Cultur, som Handel og Samkvem med andre Nationer have havt til Følge.

Auræten i sin Filtjurte, Kirghisen paa Steppen, Hottentotten og den vilde Indianer i Nord Amerikas Skove maae førend han bliver modtagelig for Christendommen gjennemgaae en høiere Cultur Dannelses, han maae civiliseres - tæmmes; alle disse Folkeslags Liv og daglige Sæder og Skikke maae gjennemgaae en total Forandring, førend de kunne blive Christne i Ordets egentligste Forstand, de maae coloniseres, voxe fast til den Plet Jord, de indtage og ikke i et bevæget og rastløs Nomadeliv komme i tusinde forskellige Stillinger og Forholde med andre Stammer, hvor den personlige Interesse og Velvære kommer i Conflict med Christendommens Pligter og Bud.

Gjennem Aarhundreder har man Erfaring for at Missionærerne med Undtagelse af meget faa lysende Exempler, have gaaet frem med en vistnok for Tids Alderen almindelig, men dog

her aldeles feilagtig Ufeilbarligheds Følelse, der igjennem subjektiv Handel har afstedkommet de største Ulykker. Vore Missionærer kjende som oftest, næsten altid, lidet til Verden i Almindelighed og kastes som oftest hen iblandt en raa og halvvild Nation med en god Villie, men saare svage Evner og en dyb Uvidenhed i hvad der egentlig maatte og kunde lede dem paa deres Vei. Kjendskab til den Nation de komme iblandt, til dens Sæder og Skikke, geographiske Forholde, Nationens Levemaade og de Fordringer som de naturlige og uforanderlige Forholde først og fremst have til Følge ere sjelden blevne studerede og tagne Hensyn til og Følgen heraf har som oftest været at den gode Sæd har ligget død og ufrugtbar. Uden Kjendskab til Jordbunden trives kun Sæden ved et Tilfælde og dette bør dog ikke være Missionernes Formaal.]

(De følgende avsnittene ser ut til å være strøket over i originalen.)

[Christendommens tolerante Aand opfattes sjelden af Missionærerne saaledes som den burde være, tværtimod see vi for det Meste at jo større Iveren er for at udbrede den nye Lære, desto intolerantere ere dens Forkyndere.

Catholikkerne og Grækerne fordre Fastedage hos Nationer, der i deres hele Liv neppe see en Fisk; engelske, skotske og irske Missionærer ville plante deres Sektors smaae Afvigelser i den ydre Cultus over paa andre Nationer i al deres Strængthed, fordre Meget, som i for sig selv er bagatel strængt iagttaget af en Nomade Nation der aldrig kan eller vil opfylde det.

Den strænge Iagttagelse af Løverdagens og Søndagens Hellighed, der i saa høi Grad finder Sted i de forenede Brittiske Riger, hvorledes kan den overplantes paa et Nomade Folk? Afsyngen af en Mængde Psalmer, hvorledes kan den finde Sted hos en Nation, som aldrig aabner sin Mund til Sang og som hvilket er Tilfældet med Flere, overlader Sang til Gjøglerne og Comedianter og ansee Sangen som en Nedværdigelse?

Missionerne ere efter den Erfaring jeg har indhentet her i Østen et ligesaa frugtesløst, som i sin Hoved Retning aldeles forfeilet Foretagende, der kun i videnskabelig Henseende kan bære nogle Frugter hist og her; da Hovedfordringen for en Mission stedse maae være en dyb og rigtig opfattet Menneskekundskab og især Local Kundskab trænger de fleste Missions Anstalter mere til Missionairer and Nationerne til dem.

Missionairen maae komme som Lærer ikke som Skolar; hvad ville vi tænke om der iblandt os opstod en Lærer, der først skulde læres førend vi skulde modtage Lærdom hos ham? hvormeget mere maatte ikke de halvvilde Nationer forbauses, fatte Mistroe og Foragt, naar deres Sprog, Sæder og Skikke, først skulde læres, deres Cultur Trin opfattes og Aanden i

deres hele intellektuelle Dannelse begribes? Hos os i Europa troe vi at de asiatiske Nationer ere blottede for al Dannelse, al Cultur, det er langt fra Tilfældet. Vilde man sammenligne Ruslands og Irlands, endeel af Frankrigs og flere europæiske Staters Folkeklasse med lige saa store Deelee af Asiens, vilde utvivlsomt Fortrinnet ligge hos de Sidste. Her er Livet langt mer bevæget og virksomt, her udvikler sig hos Folket selv igjennem dets Levemaade en høiere Grad af Intelligents. Asien har sin Litteratur i ligesaa stor Malestok som Europa, Tatarerne og Mongolerne, Chineserne og Indierne have en betydelig Litteratur i mangfoldige Retninger og ville vi med Upartiskhed betragte Fortidens Historie ville vi finde at Grundvolden til vor nærværende Dannelse er udgaaet fra Østen og vi have kun forbedret og udviklet, hvor de have skabt og dannet.

Kaste vi Øiet paa Asien og dens Indland, hvor saare lidet kjende vi da ikke til Egne, der, i den UrOld, da Europa var Tumblepladsen for vilde Horder og Hjemstavn for barbariske Nationer, var Sædet for en Høi Cultur, for Videnskabelighed, Kunst og Intelligents. Og kjende vi nu noget mere dertil efter Seklers Forløb, neppe mere end til Polar Landene omkring begge Poler.

Det indre Asien indeholder ikke alene Landstrækninger større end de største europæiske Stater, der ere os aldeles ukjendte, men deres Litteratur, Sprog og Culturtrin ere os et reent Terra incognita.

Cochrane, vor Forgjænger som Reisende i Asien fortæler at Mongolerne kort Tid førend han kom til Baikal modtog 30 Kameel Ladninger med Bøger fra Thibet, der blev betalt med 12000 Stykker Qvæg! Det er ikke længere end nogle Aar siden at en russisk Reisende saae og overkom et Bibliothek paa 20000 Bind, tilhørende en mongolsk Stamme! Det er til en saadan Nation at man i Europa sender en Missionair, der ikke eengang kan det mongolske ABC, end sige kjender det mindste til dets Litteratur, Sæder og Landets geographiske Forholde.

Dog, nok om denne Sag - det var en Diversion, der alene blev foranlediget af det Besøg, som vi aflagde hos en irsk Missionair, Dagen efter vort Besøg hos Chamba Lama.]

Efter at vi havde beseet Templet indtog vi hos Chamba Lama en temmelig frugal Middag, røgte nogle Piber Tobak og anbefalede os, meget fornøiede over vor Modtagelse. Til Afsked erholdt vi igjen en Opstilling en ? af alle Lamaerne, og en ligesaa larmende Musik som ved vor Ankomst; Nepoten, Overlamaen fulgte os, med de sex fornemste Lamaer, ligetil vore Vogne og ønskede os en behagelig Reise, takkede for den Ære, vi havde bevist dem ved vort Besøg og modtog til Gjengjæld mange velmente Taksigelser fra vor Side. Om Aftenen

ankom vi silde til Lelenginsk og den næste Dag fortsattes igjen Reisen efter at de sædvanlige Observationer vare anstillede.

Tæt ved Lelenginsk besøgte vi den der boende irske Missionair Mr: Muillet, hos hvem vi tilbragte Formiddagen, spiste Middag og drak Whiski Punch. Hvad jeg har at sige om Missionsvæsenet er allerede udtalt; om hans Personlighed kan jeg kun tilføie at det var en elskværdig, hyggelig Mand. Han studerede Sprogene med megen Iver og arbeidede paa Dictionnairer og Oversættelser. Som Missionair havde han intet udrettet; ligesaa lidt som Cochrane 1821 erfoer at Nogen var christnet, ligesaa lidt var det Tilfældet nu efter 8 Aars Forløb; ikke Een var omvendt ei eengang hans egne burætske Tjenestefolk. Det gaaer maaskee med ham som med Flere at de lode som de ville omvende for at nyde Fordelene ved en god og magelig Tjeneste saa længe som muligt.

Den 26 passerde vi Baikal om Efter Middagen, men standsede midt paa Isen for at anstille Observationer.

Det blæste en temmelig kald Nordlig Vind langs ned ad den speilglatte Iis, der i Forening med en temmelig stræng Kulde var til Hinder for vor Observationer.

Det faldt i min Lod den dag at observere den magnetiske Krafts horizontale Intensitet, hvorved jeg i 15 til 20 Minutter maae staae aldeles ubevægelig, tællende Secunder og Svingninger uafbrudt. Strax ved Begyndelsen af Observationen forekom et overmaade sjældent iagttaget Phænomen. At Cylinderen, der som en Pendul ellers svinger jevnt og roligt med stedse aftagende Buer, nu blev urolig, svingede snart i store, snart i smaae Buer og hindrede mig saaledes fra at fuldende og erholde en god Iagttagelse. Denne Urolighed blev rimeligviis frembragt ved en Electricitet, der opvæktes af Vinden, der strøg henover Instrumentets Glasruder og for at forebygge dette flyttede jeg Instrumentet fra dets Stativ ned paa den blanke Iis og lagde mig selv paa den venstre Side, saaledes at Instrumentet stod beskyttet af mig paa Isen. Under Observationen fulgte jeg rigtignok en ubehagelig Isnen gjennem mit hele Legeme og især en Lamhed i den venstre Side, men jeg var saa vant til at fryse under Observationen at det ikke lagdes Mærke til, men desværre har jeg senere erfaret Følgerne, thi da jeg den næste Dag ankom til Irkusk blev jeg anfalden af en hæftig nervøs Feber, der kastede mig paa Sygeleiet og man har siden fortalt mig at jeg i 6 Døgn uafbrudt har ligget i Phantasier. Den 7de Marts kom jeg først til mig selv igjen og med Undtagelse af et mindre Tilbagefald blev jeg siden daglig bedre.

Vor Reiseplan for Sommeren blev nu fast bestemt, saaledes, at jeg saasnart som muligt reiser nordefter til Jakutsk og videre mod Nord til Iishavet og derfra tilbage igjen samme Vei.

Denne Reise er i flere Henseender overmaade besværlig og deels af denne Grund, deels for at udstrække Observationerne længere mod Nord langs Jenisei Floden vil Hansteen, saasnart Isen gaaer op gaae Vandveien over Angara til Turuchansk og vi ville da i August Maaned støde sammen igjen i Krasnojarsk.

Lena Reisen til Jakutsk kan kun udføres paa Vinterføret eller om sommeren, paa Baad; i Mellemtiden, medens Isen gaaer op og, naar denne er bedækket med Flomvand, er Passagen umulig; da nu Aarstiden allerede var rykket langt frem, saa har der været en betydelig Uro hos mig for at komme afsted og jeg har ved for tidlig at gaae ud efter min Sygdom, og vel tildeels paa Grund af hyppige astronomiske Observationer paadraget mig en Øien Sygdom der nu har plaget mig i længere Tid.

Med Guds Hjælp saa ber jeg dog det Hele vil rette sig ved Forsigtighed og med Tiden, skjønt jeg føler mig meget svag og svækket.

Mit Haar stryger nok med ladet det til, men det faaer da være det Samme, naar blot ikke Øinene ogsaa gaae samme Vei.

Min Tid er nu meest optaget med Forberedelser til min Reise, istandbringelse af Instrumenter mm dertil hørende. Min forestaaende eensomme Reise vil rimeligviis give mig god Tid til at omtale og berette om mangt og meget som jeg endnu ønskede at berøre, saa at jeg nu for det Første kun sender denne min mongolske Epistel til mine Venners Gjennemlæsning.

C.D.

2. Kapittel - Reise Bemærkninger⁸ Irkutsk - Baikal Søen

Irkutsk danne Sibiriens østlige Hovedstad, det nuværende Central Punct for en større og større Cultur Udvikling i Sibirien, ligger ved Floden Angara's østre Bred lige overfor den lille Irkut Flods Udløb i den større og bredere Angara Strøm. Ligeoverfor denne falder Uschakovka Floden ud i samme Strøm og paa den ved denne og Angara Floden dannede

¹⁹⁸Under min Reise har jeg havt Anledning til at indhente flere Oplysninger og gjøre enkelte Erfaringer, der enkeltviis fremstillede kun ere af liden Interesse, samlede derimod frembyde et Heelt, der vistnok i flere Henseende, haaber jeg i det mindste, vil læses med Interesse. Jeg har derfor i de følgende Blade fremstillet i enkelte Afsnit, hvad der er Frugten af længere Reiser og Ophold

parallele Landtunge er Byen bygget. Den er 3½ Verst bred i øst og vest, dens Udstrækning i Nord og Syd er lidt større nemlig 4 Verster. Med alle smaae Bøininger er den bebyggede Deel 13 Verst i Omkreds, altsaa næsten 2 geographiske Miile; Byen er deelt i tre Politie Dele (Tschasti) hvoraf den Vestlige indeholder 60 større og mindre Qvartaler, den Østre, 46 og den Nordre 64. Husenes Antal kan jeg ikke nøiagtig angive, men det ligger mellem 2000 og 2300; Indbyggernes Antal er omtrent 16000, hvorved maae bemærkes at Byen er i bestandig tiltagende. Den tæller nu 15 Kirker, hvoraf de Fleste ere byggede af Steen i en smuk og moderne Stiil, dog stedse med Bibehold af den eiendommelige russisk-asiatiske Architektur.

Uagtet Byen er anlagt i et Dalstrøg ved tre Floder, maae den dog henregnes til de høit liggende, da dens Terrain ligger paa det høie Baikal Plateau, paa en absolut Høide over Havet af næsten 1400 Fod. Denne Omstændighed, saavel som Omgivelsen af høie Bjerge, en stor og rivende Elvs umiddelbare Nærhed og isærdeleshed en eiendommelig Localitet har den at takke for et overordentlig sundt, men kaldt og tørt Clima.

Sommeren er meget varm, Vaaren kort og langt fra regnfuld, Vinteren lang, kold, men ikke meget sneefuld. Eiendommelig for denne Egn er en fatal Mangel paa Dug; denne er aldeles ukjendt i og omkring Irkutsk; man kan efter den varmeste Sommer dog, tidlig eller silde paa Sommeren eller Høsten, Aften og Nat vandre ligesaa tørt i det mandshøie Græs, som paa Gaderne, end ikke en Fugtighed end sige ordentlige Dugdraaber træffes nogensinde. Denne eiendommelige Tørhed i Luften viser sin Indflydelse paa alle Træemøbler som komme hertil. Jeg saae hos Muravjoff en engelsk Mahogny Skrivepult, der i Rusland var bleven benyttet henved 8 Aar førend den blev bragt hertil - den havde ikke været her et halvt Aar førend den revnede paa alle Kanter. Det samme var ogsaa Tilfældet med flere andre Meubler.

Kulden om Vinteren stiger ofte til 26 og 28°, undertiden er den endog saa stræng at Qviksølvet fryser; desuagtet lægger Angara Floden sig sjelden ganske førend i Januar Maaned eller to Maaneder sildigere end de øvrige Sibiriens Floder og gaaer allerede op i Marts eller først i April. Kulden er strængest i Februar Maaned, men vedvarer ogsaa til i Marts, da man ofte seer Sneen smelte af Solen paa den ene Side af Huustagerne, medens der paa den Anden er 20 til 24° Kulde (Reaumur).

Irkutsk ligger egentlig paa den sydvestre Skraaning af Baikals Høiland. Henimod vest, ad Krasnojarsk falder Terrainet jevnt af med omtrent 700 Fods Fald, hvorimod det mod Baikals Flode stiger 300 Fod; det Samme er Tilfældet i N O hvor Lena Flodens Kilder ligge næsten 700 Fod høiere end Irkutsk Dalen. Denne Beliggenhed midt inde et Alpeland gjør at Irkutsk har mange pittoreske, ihvorvel ikke grandiose Partier. Den store prægtige Angara er Dalens

skjønneste Pryd; dens skovbevoxede Bredder, der hæve sig til temmelig høie Fjelde paa flere Steder, danne meget ofte smukke Partier. Nær Irkutsk har den en rivende Strøm, dog uden Cataracter og er lige for Byen 250 Favne bred, med en Dybde af fra 20 til 30 Fod; man har i Irkutsk den Troe at den lægger sig med Bundiis fordi man bestandig før dens Iislægning seer store Iisfloger med Gruus og store, indfrosne Stene, svømme med Strømmen. Det er imidlertid let forklarlig, da den i Bugten og smaae Vige ofte fryser til, siden løsriver Iisen og fører den

(Siste linjen på siden er forsvunnet i kopieringen av originalen)

Irkutsk er meget senere anlagt end de fleste andre af Sibiriens større Steder. Her var i 1632, da Jakutsk blev anlagt ikkun en daarlig Simovje, en Vinter Post-Hytte, der i 1661 ophøiedes til Ostrag; siden den Tid byggedes mere og mere og nu har Staden hævet sig til Sibiriens største og vigtigste Stad. Den har især den chinesiske Handel at takke for denne hurtige Opkomst, en Industrie, der har betydelig Indflydelse paa hele Befolkningen fra Militair og Civil Etaten, gennem Alle indtil Landdistriktets simpleste Bønder og halvvilde Urbeboere.

Den er Sædet for General-Gouvernøren over det østlige Sibirien, der her har et Distrikt at befale over næsten saa stort som hele Europa (126500 □ M.) Men - kun med en Halv Million Indbyggere! Saa lidet befolket ere disse uhyre Strækninger, hvoraf størstedelen ligge i den ubeboelige, kalde Zone. - Den nuværende General Gouverneur er Lavinski, en Mand der har gjort overmaade meget for sit Gouvernement og under hvis Styrelse der har udviklet sig en betydelig og velgjørende Industrie og Orden. Geistligheden har sin Overbestyrer i den herboende Erke-Biskop, under hvem det hele østlige Sibiriens Geistlighed sorterer.

Forhen var her i Irkutsk en saakaldet japansk Navigations Skole, der nu er gaaet ind; vel er her en Marine Station, men den befatter sig nu kun hovedsageligen med Baikal Farten, medens den forhen ogsaa havde med Kamtschatka Farten at bestille, da de fleste Marine Fornødenheder gik over Land til Ocholsk; nu, da, Seiladsen om Cap Horn oftere foretages, saa er Nødvendigheden mindre tilstæde for at foranstalte en ligesaa kostbar, som besværlig Transport over Land.

Her er et Seminarium, der har en Mineralie Samling og et Museum, der dog er i meget daarlig Stand. Ogsaa findes her flere Garnisons Skoler.

Med Hensyn til Handelen, saa er Irkutsk een af Ruslands meest begunstigede Stæder, da den ikke alene har havt og endnu tildeels har den betydelige Amerikanske Peltsværkshandel,

men ogsaa er Hovedsædet for den betydelige chinesiske Handel. Dens Kjøbmandsclasse er derfor overordentlig riig og jeg lærte flere Kjøbmænd at kjende, der besadde en fyrstelig Formue.

Den chinesiske Handel, der først fra 1730 tog den ordentlige og bestemte Retning som den nu har, har havt en betydelig Indflydelse paa hele Sibirien og en venligen paa Irkutsk, hvor den har indført chinesiske Reenlighed og Nethed, givet Indvaanerne Smag for et komfortabelt Huus og dannet dem til arbeidsomme og industriøse Borgere. Det er et Særsyn for os i Vesten at antage at Cultur skulde udgaae, endnu i vore Dage fra China, men det er dog Tilfældet og forsaavidt som Irkutsk kunde i alle Henseende danne sig efter de maadeholdene, flittige og rastløse Chinesere, var det at ønske at en endnu engere Forbindelse maatte komme med Tid og Leilighed.

Manie for China seer man ved hvert Skridt er tilstæde i Irkutsk; ligesom man hos os zirer og pynter sine Værelser med franske og engelske Kunstarbejder, saaledes gaaer her alting ud paa Chinesiske Sager. Malerier, Tegninger, Porcelain, Toilet Sager, lakerede Sager, Dragter, Legetøi og en stor Mængde Smaating findes i hvert Huus og det er faa velstaaende Indbyggere, som jo ikke have et lille og for det meste kostbart chinesiske Cabinet.

Chinas Blomster Liebhaberie er ogsaa gaaet over paa Irkutsk; næsten ethvert Huus har sin Hage og man søger her at forme Nytte med luxuriøs Behagelighed.

Jeg har her i Irkutsk, hos en Artillerie General seet Himmelaia Byg, der skal voxe paa Fjeldhøider der maae svare til vort norske nordligste Clima og som jeg haaber at erholde Udsæd af til Overplantning hjemme hos os. Man har forsøgt at forplante europæiske Frugtsorter hertil, men Alle ere aldeles mislykkede. Her forekommer kun de hjemlige Arter, der næsten kun give Blomster, og ubetydelige Frugter; blandt disse er det dauriske Æbletræ mærkeligt: Æblerne ere ikke større end vore smaae Kirsebær, sidde som disse paa lange Stilker, men forøvrigt ligner Frugten aldeles vore Æbler; i det lille Miniatur er der Kjernehus som i vore, en fiin Rødme paa den ene Side og en ram Æblelugt.

Irkutsk Omegn giver ellers Anledning til en betydelig og fordeelagtig Agerdyrkning og Fæeavl og dens herlige Vand Forbindelser vil sætte den istand til at hæve sig til en betydelig Høide af Velstand; den kunde for sin Beliggenhed og sine Omgivelser gjerne være Hovedstaden for et stort Kongerige. Den overordentlig betydelige Karavan Handel har foranlediget at Buræternes Creatur Avl i den senere Tid betydelig er forøget, saameget mere som Qvæg er en af Sibiriens vigtigste Udførsels Artikler langs den hele Grændse mod China.

Af Kornarter trives og dyrkes Vinter Rug, Byg, Havre, Boghvede (der voxer vild) samt desuden flere andre nyttige Væxter, som Humle, ligeledes vildvoxende, Tobak, Hamp m flere. Skovene bestaae af Gran, Furru, Birk, Lærketræer, Ceder samt flere andre tildeels hos os ubekjendte Træe og Buskvæxter.

Byen ligger under 52°17' Nord Bredde og burde saaledes i Sammenligning med Europa have et mildt og godt Clima, men som forhen anført er Sibiriens locale Forhold og Stedets høie Beliggenhed rimeligviis Aarsag i at Sommeren ikke er bedre end hos os i det sydlige Norge og Vinteren kaldere end i vore høiere beboede Fjeldtrakter.

Baikal Søen

Udmærket ved sin overordentlige Størrelse, sine Omgivelser og sin naturlige Beskaffenhed har jeg ikke villet undlade i Korthed at fremsætte det Vigtigste med Hensyn til denne *Jordens største Alpesø*. Den strækker sig i N O hen, midt inde imellem høie Fjelde, 86 Mile lang, i en Halvmaaneformig Dannelse, modtagende ikke mindre en 100 større og mindre Elve medens den kun har eet Udløb gennem den betydelige Angara Strøm.

Dens største Bredde er fra Olkhan Øen til Swiætoi Noss, 11 Mile, dens Mindste er ligefør Selenga Flodens Udløb, 4½ Mil (geogr) . I Fladerum indtager den over 700 □ Mile.

For at faae et mere anskueligt Begreb om dens Størrelse kan man tænke sig at den vilde række fra Lindesnæs nordefter til Trondhjem, indtage en Bredde lig Miøsens hele Længde fra Lillehammer til Minde og optage 1/8 af hele Norges Qvadrat-Indhold. Denne Størrelse er det imidlertid ikke som gjør den saa mærkelig, men det er dens høie Beliggenhed, hvorved den bliver Jordens største Alpesø, der altid maae tildrage sig Naturforskernes Opmærksomhed; i Størrelse overgaaes den af mangfoldige Andre, saavel i den nye som gamle Verden. Efter vore Barometer Maalinger ligger den omtrent 1700 Fod over Havet, men lavere end Lena Flodens Kilder, der flyde ned fra Baikal Fjeldenes nordlige Skraaning.

Førend Mongolernes Tid var dens Bjerge rimeligviis beboede af det nu omkring Jakutsk boende Jakutiske Folkeslag, rimeligviis af tatarisk eller turukisk Stamme, hvis Sagn tydelig vise at de ere fortrængte nordefter af de fra Syden indtrængte Barga Buræt. Det er fra dem at Navnet Baikal stammer, der skal betyde *det hellige Hav*. Navn af Søe er det alene tillagt af Europæerne, ingen Nation i Siberien benævner det anderledes end det store, det hellige *Hav* og de det omgivende Fjeld, de Hellige.

Hos Nationer, der dyrkede saamange Guder, som troede enhver Flod, ethvert Fjeld beboet af gode og onde Aander maatte den store Søe med sine grandiose Omgivelser give det

herligste Spillerum for en ophidset Indbildningskraft og de mange Farer som Søens Storme og Bølger udsatte dem for har vistnok givet Anledning til at befolke dens Omgivelser med en Skare af Aander og gjøre den selv til en stor og mægtig Aands Opholdssted.

Ikke alene bærer derfor Søen selv Navn af den Hellige, men ogsaa flere enkelte Steder antages og benævnes enten som Opholdssteder for eller virkelige Guder. Saaledes er Olkhan Øen endnu Buræternes helligste Offerplads og man betegner flere Stæder som burætiske og tungusiske Gudeboliger.

De fleste Reisende og videnskabelige dannede Russere, der have bereist Egnene om Baikal antage Søens Bassin, enten som een, ved vulkansk Virksomhed fremkommen Spalte i Bjergkjæden eller det hele Bækkenet være et forlænget, i en langt i Fortiden liggende geologisk Periode, udbrændt Krater.

Dens Størrelse synes ved første Blik at modsige den sidste Antagelse, men vi maale her altfor ofte efter vor egen lille Maalestok og lægge ikke Mærke til at rimeligviis Baikal Kjæden ikkun er eet enkelt Led af den udbrændte Vulkan Kjæde, der strækker sig fra det indre Asien nordostlig hen til Kamtschatka, hvor den forener sig med den active Vulkan Kjæde fra de aleutiske Øer syd over til Molukkerne. Hele det indre Asien skylder sin Høide og sine chaotiske Fjeld Masser alene vulkanske Aarsager, hvilke maae have virket i en uhyre Maalestok og gjennem lang Tid, førend de have kunnet frembringe saadanne kjæmpeværker, som Dawala-ghiri og den hele Himmelaja Kjæde hvorimod det lille Baikal Bassin er af en ubetydelig Størrelse.

Det er ikke alene Baikal Fjeldenes geologiske og geognostiske Forholde der tyde hen paa en vulkansk Frembringelse, ogsaa Nutiden viser tydeligen at Egnen selv endnu corresponderer med hiint underjordiske Værksted, der gjennem Vulkaner, Jordskjælv og varme Kilder lade os her, paa Skallen af den gloende Kjærne føle og erfare, at der giærer en Masse i Jordens Indre, der Tid efter anden søger Udbrud. Rundt om Baikal Bassinet findes en Mængde varme Kilder, hvoraf flere have været benyttede af Tunguserne (overstrøket: til Lægedom for Hud Sygdomme). I den nyere Tid er der ved de betydeligste af disse Kilder nær den lille Bye Bargusinsk anlagt et Bad, der besøges meget fra Irkutsk og endog længere bortliggende Egne. Her er 7 Kilder med 44-45° Reaum Varme; de bryde frem fra Gneis og lugte stærkt af Svovel Vandstof Gas. Længere nordlig paa begge Sider af Søen, næsten ligeoverfor hinanden findes to andre varme Kilder, hvoraf den Ene springer ud fra Fjeldet med en Straale af een Fods Diameter. Rundt om er Jordbunden ved den anden Kilde aldeles varm og en bestandig Damp viser Stedet langt fra. Søen bliver ved Udløbet af disse Kilder saa

opvarmet at der aldrig lægger sig Iis. Da hele Baikal Fjeldkjæden kun er lidet bekjendt maae man formode at disse Kilder ikke ere de Eneste, rimeligviis findes her Flere.

Det er ikke alene i de varme Kilder, at den vulkanske Virksomhed i eet vistnok stort Dyb giver sig tilkjende; hele Omegnen omkring Baikal saavel østlig som vestlig er udsat for betydelige Jordskjælv, hvoraf jeg selv var Vidne til Eet, den 8de Marts om Morgenens Kl 4 45' i Irkutsk. Jeg var den Gang syg og laae til Sengs, men blev vaagnet ved en stærk Rystelse, som om Sengen var bleven stødt voldsomt mod Væggen; hele Huset rystede, knagede og bragede, Kalk faldt ned fra Murene og paa flere Steder vare disse revnede, saavelsom Gibs Tagene. Hverken vort Barometer eller Thermometer viste den ringeste Forandring, ligesaa lidt som de opstillede magnetiske Instrumenter. Stødet blev dengang følt lige stærkt over hele Byen og i den nærmeste Omegn, men stærkere imod S O ind imellern Fjeldene end Irkut Flodens Kilder, hvor den paa et Sted skulde have styrtet ned et Kirketaarn. Omendskjønt man oftere føler smaae Jordskjælv i hele Egnen havde der dog siden 1804 den 10de April ikke været følt ret saa stærkt Jordskjælv, som dette, der bragte hele Irkutsk i Bevægelse og fyldte vore Værelser med Nysgjerrige, der af Os fordrede Oplysninger som vi heller ønskede af dem. Dyrene holdt en skrækkelig Allarm, paa Gaderne hylede Hundene af fuld Hals og flere ville have hørt et stærkt tordenlignende underjordisk Drøn, der syntes at tabe sig imod N O. - Rystelsen fandt Sted i to Repriser med korte Mellemrum og saavidt vi kunde mærke var Bevægelsen bølgeformig.

Jordskjælv i de sydligere beliggende Landstrøg omkring Gobi Ørkenen ere og have ikke været sjelden i den ældre Tid, men fra Baikal Egnene har man ingen sikre Efterretninger om saadanne, førend i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, da Nogle endog have omstyrtet Skorstene og Mure og ødelagt Husene. Besynderligt er det at man er temmelig uenig om Baikal Egnen alene er en Jordskjælv Region eller om denne strækker sig længere mod øst og vest. Locale Jordskjælv ere hyppigst i og om Bargusinsk ved de varme Bade, hvor de føles meget ofte uden at strække sig videre; det samme er Tilfældet ved Irkut Kilderne ved Tunkinsk. Paa den anden Side har man dog Efterretning om Jordskjælv der samtidigen ere følte, saavel i Irkutsk, som paa Baikal Søen selv, i Selenginsk og i Kjachta, jo, man har endog fra 1771 den 18 Februar et Jordskjælv, der føltes saavel i Gruberne ved Ilangenborg som i Irkutsk over et Areal af mere end 12000 □ Mile. Det forekommer mig sandsynligt at man her har Virkningerne af to Aarsager, en local Region i og om Baikal, der slutter sig til de varme Kilders Frembringelse, som ligger temmelig nær Jord Overfladen og som ved Gas Explotioner frembringer locale, stærke Rystelser. Aarsagen til de større, i en betydelig

Afstand følte Rystelser maae derimod søges i en meget stor Dybde da Forplantningen af Stødene skeer horizontalt, medens hine derimod ere meest vertikale og kun følbare i en liden Omkreds.

At Baikal Søen selv er Sædet for en local Jordskjælv Region fremlyser ogsaa deraf at selve Søen er udsat for en bevægelse, en Rystelse, en indre Urolighed, som er altfor kjendelig, ofte føelbar og altfor ofte iagttaget af oplyste Mænd til at kunne drages i Tvivl.

Et Øievidne som jeg talte med herom, havde i blikstille Veir paa eengang seet en Bølge reise sig langt borte, fulgt af flere, der bragte Paketbaaden til at rulle betydeligt; efter kort Tid lagde Søen sig igjen; denne Bevægelse er saa almindelig at man her ikke ansaae det for noget videre mærkeligt, "det var en Egenhed ved Søen og intet mere".

Mestendeels befares Søen med større Fartøier kun paa den korte Strækning fra Angara til Selenga's Udløb, eller paa et Sted, hvor Søen kun er 4½ til 5 geogr Mil bred; desuagtet er dog Søegangen her imellem snevre Fjelde meget voldsom og Førerne af Paquetten ansee det utvivlsomt at en indre Bevægelse bidrager hertil.

Forøvrigt er ellers Baikal uagtet sin ubetydelige Bredde, et meget farligt og uroligt Farvand ofte udsat for Orkanagtige, pludselige Vindstød og et meget ustadigt Veirrlig. Søen er overordentlig dyb, hvorfor Bølgerne blive længere og større end ellers vilde være Tilfældet.

Vandet er fuldkommen klart og reent indtil Juli Maaned, da det blomster, som man kalde det; det er da grumset og uklart og hensat til Undersøgelse, viser det et guulgrønt Nedslag, der i Microscop synes at være Frugstøv; chemisk undersøgt fandt man at det lugtede vegetabilisk under Forkullingen og indeholdt Kiseljord.

Søens Dybde er ikke nøiagtig undersøgt; man paastod almindeligviis at med et tohundrede Favne langt Toug fandt man ingen Bund og at Søen derfor var "bundløs": det sædvanlige Sagn, der ogsaa hos os findes om mange Fjeld Søer. Antager man imidlertid ikkun 250 Favne, saa er allerede denne Dybde betydelig og man kan altsaa med al Grund antage, at Søens Bund ligger nær i Niveau med Havets Overflade. Om Vinteren belægges hele Baikal sig med en tyk og stærk Iis; Tiden naar dette skeer er fra Midten af December til Januar Maaned; for Kuldens Skyld kunde det skee meget tidligere, men Vandets Urolighed lægger her betydelige Hindringer iveien. Angara Munden ligger sig derimod aldrig; da vi reiste i 24° Kulde flød den endnu aldeles aaben og klar omhyllet med tykke Dampskyer.

Iislægningen skeer aldrig som hos os i vore sydlige Fjorde, med tynd Iis, der siden fryser tykkere: Isen lægger sig i Bugter og smaae Vige paa grundt Vand, disse Iisflager løsrives og

drive med Strømmen sydover, hvor de fæste langs Landet i Flager af flere Versters Udstrækning. Søen damper da ud, hvor den er aaben og lidt efter lidt belægger hele Overfladen sig med en tyk og fuldkommen blank Iis. Alene hvor der er smaae opstaaende Iisbjerge fæstner Sneen, ellers flyger den bort og Iisfladen er sorn et Speil. Hvor Veien for Karavanerne gaaer fra den ene til den anden Side maae i Førstningen benyttes skarpskoede Heste, der lidt efter lidt danne en ophakket Vei for de Efterkommende. Det er her i Siberien aldeles ualmindeligt at finde beskoede Beste.

Isen revner den hele Vinter igjennem: paa Baikal med tordenlignende Drøn, der gjenlyder fra Fjeldene; jeg hørte underveis paa Overfarten flere saadanne Skrald, der lignede de sværeste Canon Salver. De herved frembragte Revner blive indtil 3 og 4 Fod brede, fyldes strax med Vand lige til Randen af Isen og det er igjennem denne Aabning at Søen skiller sig ved dens samlede og sammentrykte Gas; ophører denne Udstrømning fryser igjen Revnen til og Nye aabne sig paa andre Steder.

For Thee Karavanerne ere disse Revner meget vanskelige at passere; ofte ere de nødte til at gjøre store Omveie for at undgaae dem eller de benytte Brædder og Planker som Broer over dem. Paa vor Overfart traf vi kun meget smale, hvorover Kudsken kjørte i fuld Carrie're; det skal ellers være en af disses Bravour at sætte over Revner af 2 Alens Bredde i fuld Carri'ere.

Baikals Skibsfart er kun ubetydelig og i meget daarlig Forfatning, det er besynderligt at den russiske Regjering ikke har anskaffet et lille Dampskib, saameget mere som her er herlig Anledning til Brændsel og man i Omegnen finder Spoer til Steenkul. De mange Ulykkeshændelser og de Vanskeligheder som Seiladsen her lægges iveien vilde ved denne blive hævet og hvor en saa betydelig Transport finder Sted sorn her maatte det utvivlsomt være til stor Fordeel.

Nu gives her kun et Slags Galeotter, noget for svære til denne Fart; de gaae regelmæssigen mellem Golustnoja og Selenga Havnen og danne et Slags Paquet Fort.

Foruden disse benytter man sig paa Søen af et Slags fladbundede aabne Baade med een Mast og eet stort Seil, meget lig vore almindelige Færger, spidse for og agter; de kaldes Doschtschenikker og bære de Hele 3000, de Halve kun 1000 Pud. (1 Pud = 20 Kg.)

Til Fiskerie paa Baikal, kortere Reiser langs Bredderne og til benyttelse i de mange Smaaefloder benytte Buræter og Tunguser Birkebark (Næver) Baade, der syes sammen, ere overordentlige lette og kunne bæres fra Sted til Sted. Jeg vil senere hen komme til at omtale disse, da jeg benyttede dem under en Reise paa Olokma Floden i flere Dage. Med Hensyn til

Baikal Søens Fiske Rigdom, da kan jeg, paa Grund af Aarstiden jeg var der intet melde af egen Erfaringer og Iagttagelser.

Søen er i Almindelighed overordentlig fiskeriig og kan, med Undtagelse af Selenga Flodens nærmeste Strande frit benyttes til alt muligt Fiskerie af de omkringboende Nationer. Den vigtigste Fiskeart er Støren, der forekommer indtil af 200 Punds Vægt; den fiskes hele Sommeren igjennem og har altid Rogn, hvorefter tilberedes Caviar.

Foruden Stør forekommer her forskellige Lax Arter, hvoriblandt den saakaldede Omul eller Vandre Lax er eet af de mærkværdigste Særsyn som denne Sø frembyder: langt inde i Landet, mere end 25 Breddegrader i lig Linie fra Havet viser sig her en Fiske Art der i flere Henseender har meget tilfældes med Silden hos os. Den forekommer kun i Iishavet og stiger op i Floderne fra Baikal for at kaste Rognen; heri ligner den altsaa vor almindelige Lax, men den skiller sig fra denne i flere Henseender: saaledes kommer den som Silden i store Stime til bestemte Tider og opholder sig i Baikal Søen hele Vinteren igjennem uden at søge tilbage til Havet som Laxen. Den er ved sin første Ankomst stedse feed og rask, men derimod ved Tilbagereisen yderlig mat og svag og man seer den ofte svømme paa Ryggen ned ad Floderne.

Ved Legetiden gaar de ind i de talrige Floder, men af disse ikke i Alle, saaledes komme de ikke i Nedre Angara, i Thihikoi eller Kultu-Floderne; det synes som om Vandet i disse og flere Mindre ikke er dem tjenligt.

Omulerne ere indtil to Fod lange, almindeligviis 12 til 13 Tommer; de døe strax de komme op af Vandet og taale meget lidet. Man fanger dem dels paa Garn, dels i Not i uhyre Mængde; Omul Fangsten er for Baikal, hvad Sildefiskeriet er for Norge, uundværligt for Beboerne. Endskjønt man fisker Omuler hele Aaret igjennem, foregaaer den største Fangst egentlig ved Legetiden i Flod Mundingerne; der fanges da en saadan Mængde at et Hundrede kun betales med en Rubel. Det mærkeligste ved denne Fiskeart er at dens egentlige Hjem er Iishavet, og at den desuagtet har coloniseret sig i den ferske Baikal Sø. I Lena Floden hørte jeg intet om at den skulde forekomme, derimod gaaer den som Laxen regelmæssig op og ned ad Floderne paa Kamtschatka og forekommer ligeledes i den nordligste Deel af Jenisei Floden; rimeligviis gaaer vel enkelte Familier op ad denne Flod, ind i Angara og derfra i Baikal endnu, skjønt man i Regelen ikke bemærker nogen egentlig regelmæssig Stimen fra Havet gjennem Floderne ind i Baikal Søen. Hvorledes man end vil forklare denne Natur Mærkværdighed, enten som Nogle ved at antage at den nordligere Deel af Sibirien i en langfjernet Fortid var bedækket med Hav indtil henimod de Baikalske Fjelde og der da

skulde være fra Havet kommet ind Baikal disse Sværme, der senere i det store for alle Forfiske blottede Bassine have naturaliseret sig der eller man vil antage at der aarlig fremdeles komme nye Stime op ad Floderne, saa er dog det Hele høist mærkeligt og frembyder et ellers ualmindeligt Særsyn.

Det er ikke alene Omulene som saaledes have usurperet en fremmed Region, man finder ogsaa i Baikal Sælhunde, der fødes og dør her, bestandig levende i frisk Vand, ligesom ogsaa et Slags ellers kun i Salt Vand forekommende Søe Svampe. Af Sælhunde gives her kun een Slags der udmærke sig fra de hos os forekommende ved længere Haar og en guldgulere Farve. De forekomme sjelden større end af 6 Fods Længde; de Gamle ere hvide paa guulgraae Bund, de Unge sølvgraae og lysegule. De kaste sine Unger paa den sidste Iis, altsaa i Mai Maaned og tidligere end hos os, hvor det skeer ved Sanct Hansdagstider. Sælhunde forekommer sjelden i den sydlige Deel, rimeligviis fordi her er en stærkere og hyppigere Færse; de holde sig meest 4, 6 og 8 sammen i den nordligere Deel ved Udløbet af Floderne. Deels for Skindet, deels for Spekket veides de paa flere Maader; af Spekket koges Tran, der mestendeels gaaer til China. Man antager at der aarligen dræbes henimod 2000 Stykker.

Baikals store og betydelige Fjeldtrakter med dets mangfoldige Dalstrøg er Opholdssted for en Mængde vilde Dyr og giver Anledning til den mangfoldigste Jagt.

Af Rovdyr findes her Bjørne og Ulve desuden en Mængde Ræve, Losser, Gauper, Unzer og Fielfras. Især er her en stor Rigdom paa Harer af tre forskjellige Slags; Maar, Hermelin, Ekorn og flere mindre Dyr. Af større Dyr findes her Elgsdyr, Hjorte, Reensdyr, Vildsviin, Moskusdyr, Raadyr og Steengjedder, i de østlige Bjerge ogsaa Argali eller vilde Faar.

Om Sommeren er Søen en Tumbleplads for en Mængde Fugle Arter, især Maager i stor Mængde, der følge Omulernes Vandretog og fortære en uhyre Mængde af disse. Baikals Flora skal være riig og smuk. I August spiste jeg i Irkutsk et Slags Bær, som alene voxer hos os i det nordligste Lapland og som vi intet Navn have paa; paa Svensk kaldes de Aakerbær, paa Russisk Fyrstebær (*rubus arcticus*) det er en mærkelig Forskjel, at de her forekomme under 52° og hos os under 72° Bredde.

De omgivende Skove bestaae meest af Birk, Gran, Lærk, Furu og Ceder, dog er den Første den Dominerende. Desuden findes her alle hos os vildtvoxende Buskvæxter og alle frugtbærende Busk og Lyngplanter. Spirærne som hos os ere perrenerende Hauge væxter hvis Planter voxer her vildt.

I geologisk Henseende er Baikal Søen næsten aldeles ikke undersøgt, uagtet vistnok dens Omgivelser maatte give Anledning til en Mængde interressante Oplysninger. Uagtet man, ved at see hvad Georgii, Siewers, Pallas, Hess m fl Reisende beretter om denne Søe, har Anledning til at antage at den positive Kundskab er stor, saa er dog vistnok den Negative endnu større i mangfoldige naturvidenskabelige Retninger.

Saaledes viser Conglomerater af Rullestene, de saakaldede Buddingstene, som jeg fandt i flere hundrede Fods Høide over Søens Speil, at eengang maae dette have været langt høiere eller ogsaa maae Jordbunden uafhængig af Vandspeilet have hævet sig. Med Hensyn til det store Verdenshav kan man let forklare sig de ældre Vandstandslinier, men det er ved en Indsø meget vanskeligere uden forsaavidt som den har udtømt sig senere hen.

Man er meget uvis om Baikal synker eller hæver sig eller om dens Speil er permanent; at dømme efter dens halvandethundrede tilflydende og kun een fraflydende Flod skulde man troe at den maatte aarligen hæve sig, men her holdes rimeligviis Af og Tilgang i Ligevægt ved en meget stærk Fordampning. I det caspiske Hav og Aral Søen i Vest, Balkasch Søen, Lob-Nor m fl i Øst have vi Exempler paa Søer, der modtage, men intet give og hvor Fordampning alene kan holde Ligevvæten vedlige. Ingen veed at angive om Baikal Søens Speil hæver eller synker.

Forviisning til Siberien

I mine Breve har jeg havt Anledning til hist og her at omtale enkelte Træk vedkommende de Forviste eller Ulykkelige som man her kalder dem; jeg vil nu sammendrage mine Erfaringer og forsøge at give en bedre Idee om Straffemaade end man hos os i Almindelighed har.

Man kan dele de Forviste i to Classer: Criminal Forbrydere og politiske Forbrydere.

Den første Klasse deler man igjen i to store Hovedgrene

- 1) de virkelige Kjæltringer, Tyver, Mordere, Falsknere m fl og
- 2) de her saakaldede Bradingi ogsaa benævnte Nesnajuschtschi.

Jeg vil for det første holde mig til Criminal Forbryderne.

Disse virkelige Forbrydere sendes aldrig til Siberien som Colonister, Forskikte eller Poseltschiki, men blive altid anbragte ved Kronens Fabrikker som Krans Arbeidere;

Størstedelen af dem komme til Nertschinsk's Gruber, desuden ogsaa til Slangenberg, tildeels til Ural, meest dog dybere ind i Sibirien paa de forskjellige Savodder som Kronen har, ved Brændeviinsbrænderier, Saltbjergværker m fl. - Deres Straf er fortjent og den Sikkerhed, som Sibirien frembyder som Fængsel, saa stort det end er, bidrager til at man maae ansee Straffen aldeles i Analogie med Lov og Ret for saavidt de derved unddrages fra at tjene til Exempel og Smitte for Andre.

Den anden Green kan man egentlig ikke kalde Forbrydere; denne talrige Mængde bestaaer udelukkende af Deserteurer og Lediggjængere, som deels have været flere Gange i Sibirien, deels ønske at komme derhen. De kaldes Bradiaga, Omvankende, fordi de om Sommeren, da der er Huus i hver en Buske, opholde sig i Skovene, nære sig ved Fiskerie, Jagt, vel endog ved lidt Arbeide nu og da hos Bønderne, men tye til Stæderne, naar Vinteren kommer og angive sig selv hos Politiet. Her faae de Navn af Nesnajuschtschi, "Intetvidende", fordi de til alle Spørgsmaal om Hjemstavn, Navn, Alder, Opholdssted, Levemaade aldrig svare andet end: ne snaju "jeg veed ikke".

Sagen er at disse Bradiaga ere Desertører fra Armeen, der, om de bliver opdagede, straffes med Livet eller Forviisning til Bjergværkerne; de fortie derfor klogeligen Navn og alle andre Oplysninger, der kunde give Anledning til Gjenkjendelse; endvidere ere de desuden enten Livegne som ere løbne bort fra deres Herre eller Forviste som have villet see hvordan det saae

ud længere øst efter nogle Aars Forløb. De befinde sig i samme Categorie som Armeen Desertørerne og fortie derfor med Fasthed og Bestemthed, hvad de ere, Navn og endog sidste Opholdssted. Alle disse blive efter en kort Proces dømte til Forviisning, posalenije som det hedder eller paa Colonisation i de forskjellige Gouvernementer i Sibirien.

Saasnart Dommen er falden, at et Individ skal til Sibirien, skjæres Skjæg og tildeels Haaret af paa den ene Side, glat væk, hvorved man erholder et sikkrere Bevaringsmiddel end de tungeste Lænker og det stærkeste Fængsel. Ingen simpel Russe gaaer uden Skjæg uden han er eller har været ansat ved Armeen eller Flaaden og derfra kommer han sjelden eller aldrig tilbage, uden som gammel, da han som oftest, efter at have udtjent paa et Sted, ansættes paa et Andet ved Chausse og Vei Corpsernes Invalide Corps, ved Tolden, som Opsynsmænd ved Fabrikkerne, som Politie Soldat eller ved Forviist Transporterne. Rømlinger med halvt afskaaret Skjæg hører man derfor aldrig til om Vinteren, da Aarstiden ikke tillader Ophold i Skovene, men om Sommeren kan det oftere hænde at der skeer Undvigelse fra Transporterne, thi da kan under Ophold i Skovene, Skjæg og Haar igjen voxe til.

De Domfældte blive under Bevogtning og i Fængsel indtil en Transport kommer og afleveres da til denne med de tilhørende Papirer. Paa Ryggen af Enhver bliver syet et couleuret Stykke Klæde, der betegner til hvilket Gouvernement de ere bestemte og nu gaaer det Dag ud og Dag ind den store slagne Landevei henover til de indre Gouvernementer. Straffens Strængthed beroer meest paa Steder, de komme til; Tobolsk, Tomsk og Krasnojarsks sydlige Kredse ansees for de bedste Colonisations Steder, derimod er Jenesei, Omegnen om Ob, og det nordlige Strøg om Lena Floden de Værste. Ingen Forbryder-Colonist sendes andetsteds hen end hvor der forhen er russiske Colonister, men det staaer ham frit for, hvis der ikke er speciel Bestemmelse at vælge sit Opholdssted efter eget Tykke. Ankommen til sit Bestemmelsessted overgives han til Landpolitiemesteren, der anviser ham den Kreds han maae beboe, han faaer en Hareskinds Kaftan, 25 Rubler i Penge og er nu fri Sebiriak og kan anvende sine Færdigheder som han selv vil og kan. Fleertallet giver sig i de første Aar i Tjeneste hos Bønderne, erhverve sig Kjendskab og Kundskab til Egnen og ere de arbeidsomme, ende de som oftest med at blive velstaaende Bønder, da Jordeiendomme her er i liden eller ingen Priis og uddeles af Regjeringen for Intet.

Staaer deres Hu og Lyst til et frit og ørkesløst Liv, saa rømme de derimod snart, vandre om i Skovene om sommeren og komme som oftest tilbage til Sibirien igjen efter eet eller to Aars Forløb. En stor Deel af disse Rømningsmænd ere virkelige Forbrydere og de sammenrotte sig i Bander og gjøre Veiene usikre. Dette var saaledes Tilfældet paa min Reise fra Irkutsk vest efter i 1829, da en Bande blev fanget faae Dage efter jeg passerede deres Opholdssted.

Forhen var det meget almindeligt, at alle Forviste, uden Forskjel, af hvad Stand, de end vare, først erholdte en Portion Knut, derefter blev Næserborene knebne af og Ørene afskaarne og tilsidst sendtes de til Sibirien; denne barbariske Skik er i den senere Tid aldeles aflagt. Kun de allergroveste Forbrydere faae Knut og brændemærkes og staae da over denne Straf, hvilket sjelden er Tilfældet, da Knutten, tildeelt med Færdighed, er Dødsstraf, sendes de lænkede til Sibirien til Tvangs Arbeide i Bergværkerne.

Uagtet jeg saae en Mængde, maaskee i det Hele flere tusinde Forviste under mit lange Ophold i Sibirien, har jeg dog kun stødt paa en eneste Forviist fra den ældre barbariske Tid, der havde opskaarne Næsebor og ingen Øren. Jeg traf ham paa en Station ved Lena Strømmen i Forbireise som en hvidhaaret 75 aarig Olding omringet af Børn og Børnebørn, i Velstand og tilfreds Ro og Lykke. Hans hele Væsen forekom mig at være over hans nuværende Stand, ligesom ogsaa hans Børns Ansigtstræk vare meget finere og zartere end

ellers var Tilfældet hos Bønderne. Meget muligt at han var en Adelsmand, forviist under Catharina eller en anden Keiserinde.

Jeg spurgte ham om hans Skjæbne, men han gav mig udvigende Svar, der end mere bestyrkede mig i min Formodning. Saasnart nernlig, i den ældre Tid, en Dom var falden, at en fornem Mand eller Dame skulde sendes til Sibirien bleve de ikke indskrevne under deres eget, men under et nyt Navn og kun Dommeren kunde fra dette Øieblik vide hvor Individet befandt sig, i hvilket Gouvernement og under hvilket Navn.

Forviisning var den Tid en moralsk Død og vee den, der vogede nogensinde at give sine Omgivelser Idee om sit forrige Navn og sin Stand. Det har ofte hændt i den ældre Tid, da Regjeringerne saa ofte forandredes, da den ene Familie styrtede den Anden, at Een blev sendt til Sibirien det ene Aar og blev tilbagekaldt det Andet, men kunde forblive ukjendt og ufunden i flere Aar, da Ingen kunde give Oplysning om hvorhen han var kommen hen. Dette er i den senere Tid næsten aldeles ophørt; Stand og Familienavn tildeels ogsaa, berøves vel de forviste, men stedse veed man dog hvor de ere og selv Gouvernementerne vide hvem de have modtaget på selenije eller i Forviisning.

Forviste af den simple Stand kunne af enhver sibirisk Embedsmand tages i Tjeneste, om end deres Forviisningsted ikke er det Sted, hvor de da komme til at opholde sig. I dette Tilfælde paaligger det den, der tager een Forvist i sin Tjeneste at være ansvarlig for ham, for øvrigt har han ingen Baand paa sig og kan behandle ham efter eget Tykke og lade ham afprygge af Politiet saa ofte han vil, uden noget Ansvar.

Transporten til Sibirien iværksættes fra een Ostrag eller lille Fæstning til den anden under militair Vagt. Der skal daglig, naar ikke Veiret er altfor afskyeligt og Veiene ere fremkommelige, tilbagelægges 25 Verste, med enkelte Rastedage imellem, deels i Byerne, deels paa Veien, vor Afstanden, som i Sibirien er altfor stor mellem to Stæder til at den kan tilbagelægges i een March.

I de større Stæder er der Sygehuse, alene for de Forviste og bliver Nogen syg underveis transporteres han paa Vogn eller Slæde til nærmeste Sted for at pleies.

Antallet af de Forviste, der aarlig sendes til Sibirien er mit forskjellig opgivet; Nogle have angivet 10 andre 13000 aarlig, som et Middeltal kan man antage 11500, der paa en Befolkning af omtrent 28 Millioner Mennesker ikke kan ansees meget stor, da dette betydelige Antal indbefatter baade Forbrydere, i Ordets egentlige Forstand, saavelsom en Mængde Pasløse og Desertører; det bliver paa hver 2500 Menneske een Forvist, hvilket er

langt mindre end hos os er Tilfældet, da vi efter dette Forhold kun skulde have omtrent 500 Forbrydere aarlig.

Imidlertid maae man lægge Mærke til at Sibirien Alene ikke er det eneste Forviisnings og Straffe Sted; en stor Mængde Forbrydere blive ogsaa fordeelte om i det europæiske Rusland som Tvangs Arbeidere dels ved Kronens Værfter, dels ved dens Fabrikker og Saltbjergværker; en stor Deel Militaire sendes til Kaukasus, Orenburg og andre Steder, nær Krigs Skuepladsene, ligesom ogsaa mindre Forseelser afsones med Fængsels Straffe i Hjemmet. Saaledes bliver Forbryder Antallet i hele Rusland stedse større end Antallet af de til Sibirien Forviste.

Det maae paa den ene Side ansees overordentlig heldigt for Rusland at kunne blive sine Forbrydere Qvit ved at sende dem til Sibirien, der opnaaes to betydelige Fordele, en effectueret og i hele Rusland frygtet Straf og paa samme Tid Colonisation i frugtbare og til Dyrkning og Industrie velkikkede Egne; men paa den anden Side igjen koster denne Straffemaade Landet uhyre Summer. Ikke alene er der paa hver 25 Verst opført disse smaae pallisaderede Ostroger, hvor Fangerne overnatte, men langs hele Transportlinien maae der underholdes en activ Styrke, der løber op til flere tusinde Mænd; desuden maae der være Sygehuse, Forpleinings Anstalter, flere Bureauer for Forviist Transporterne og deres Underholdning underveis koster desuden enorme Summer.

Betragter man den Tid som hengaaer inden den Forviste fra det indre Rusland, naaer Nertschinsk, Jakutsk eller lignende Stæder i det Indre af Sibirien, da er denne saare lang. -

Fra Moskva til Nertschinsk er t Ex 6400 Verst, til Jakutsk 8200. Antager man at der dagligen lægges tilbage en Vei af 25 Verst, at Søndagen i Regelen er Hviledag og at der hver 10de Dag kan indtræffe Uveir eller andre Hindringer saa bliver den ugentlige March omtrent 130 Verst i Middeltal. Fandt der intet Ophold Sted i Byerne kunde Veien til Nertschinsk altsaa tilbagelægges i 49 Uger og til Jakutsk i 63 Uger, men dette er altfor kort, da Opholdet i Gouvernements Stæderne altid optager nogle Dage. Man kan derfor som et Medium angive at de Forviste i Almindelighed tilbringe eet Aar paa Veien til deres Bestemmelsessted i det indre eller midterste Sibirien og halvandet til to Aar naar det gjælder Kamtschatka.

Hvormangen møisommelig Time, hvormegen Elendighed ligger der ikke inden dette Tidsrum, hvor Tanken om det fjerne Hjem, dets Glæder og Sorger og Fremtidens Qval er den Ulykkeliges eeneste Ledsager! - Hvormegen Hunger og Tørst, Kulde og Hede, Træthed og Udmattelse ligger der ikke paa denne lange Vei og i denne lange Tid og hvor saare lidet opmuntrende ere de Billeder, som Fremtiden viser for disse Ulykkelige! og dog ere de

simplere Forbryderes Kaar intet imod deres, der opfødte i Glands og Rigdom, med en talrig Familie, med høi, mangengang videnskabelig Dannelselse, med en fyrig Aand og opadstræbende Forhaabninger, kastes hen i Sibiriens ødeste Egne, mangengang i Livets bedste Alder: de politiske Forbrydere nemlig. Deres Antal er vistnok ikke stort, men den Stilling de indtage i Samfundet og den Indflydelse som en Enkelts Forviisning som oftest har paa en større Familie opveier her fuldkommen det mindre Antal, og med Hensyn til Forviisningen er disse Ulykkeliges Skjæbne ulige haardere end den anden Classes.

Forviisning til Sibirien er moralsk Død; der er intet levnet den Ulykkelige uden Haab og som oftest er Døden hans eneste Trøst. I det han har passeret Ural Kjæden er han borgerlig død for Alle undtagen sine nærmeste Omgivelser paa Forviisningsstedet; han mister Rang, Stand og ofte endog Familie Navn og kun meget sjelden er Forviisningsstedet i Sibiriens bedre Egne, mestendeels lyder Dommen paa Forviisning til de ødeste tyndestbefolkede nordlige og østlige Steder midt iblandt Sibiriens Urfolkeslag. Fra det Øieblik Dommen er fuldbyrdet ere alle borgerlige Baand løste; den Forviste er Kronens Livegne, han er Slave om end Fyrstekaaben laae over hans Vugge og han eiede Tusinder af Livegne, nu er han selv Livegen og følger hans Kone ham til hans Forviisningssted blive de Børn, der fødes ham, livegne af Kronen som han selv, medens derimod hans Hustrue og øvrige Børn beholde Rang, Stand og dermed følgende Rettigheder.

Forviisningen ansees som en Skilsmisse act; det staaer Hustruen frit for at træde ind i et nyt Egteskab; dog benyttes denne Ret næsten aldrig - tvertimod har man seet Størstedelen af de Forviistes Egtefæller at følge Mændene til Sibirien og der dele deres trange Kaar.

Ligesom de politiske Forbrydelser kunne være af forskjellig Natur, mere eller mindre strafværdige, saaledes ogsaa Straffene, haardere og mildere Oprør, Attentater paa Majestætens Person straffes næsten altid med Døden, sjelden med Forviisning, hvorimod Deeltagelse i oprørske Stemplinger, Udbredelse af politiske Skrifter og Meninger m m straffes med Forviisning i dens forskjellige Grader.

Sibiriens ødeste Egne bleve efter Oprøret 1825, Forviisningssted for en Mængde af de i Oprøret Indviklede; kun meget faa Dødsstraf, de Øvrige bleve Alle forviste, uagtet de af Commissionen vare dømt til Døden. Under mine Reiser i det østlige Sibirien gjorde jeg Bekjendtskab med en stor Mængde af disse Ulykkelige, der dels opholdte sig ved Lena, dels i Irkutsk, Jakutsk, Olokminsk og Viluisk. Størstedelen og de haardest Straffede befandt sig ved Nertschinsk, hvor de dagligen forrettede Arbeide med Skubkarren. Blandt disse vare der Mænd af Rigets bedste og fornemste Familier, Navne som man gjenfinder i Ruslands

Historie igjennem flere Aarhundreder; her vare Schakovskii, Bestuhjeff, Galitzin Trubetskoi m fl.

Forskjellige af disse Forviiste bleve ledsagede af deres Ægtefeller, Fyrstinder og fornemme Damer, der her begravede sig og deres Lykke midt imellem Elendighed og Nød, forglemte af Alle og kun opfyldende deres Pligter i en større Grad og med større Sjælsstyrke end man ofte finder det at være Tilfældet med det stærkere Kjønn.

Forviisningen og de Forvistes Kaar er ved denne Classe aldeles forskjellig fra hvad der foranfor er anført. Transporten skeer ikke tilfods; for det meste blive de Forviste transporterede med Postheste, ledsagede af en Coureur eller Feldt-Jæger som man her kalder dem, til deres Bestemmelsessted. Denne Reise gaaer Nat og Dag uafbrudt, med den størst mulige Hastighed, 240-300 Verst i Døgnet. Ordren for at bringe Vedkommende frem til Bestemmelsesstedet, er saa uforbeholden, at Sygdom, Afkræftelse eller sandsynlig Død underveis ikke afholder Coureren fra at fortsætte sin Reise; den maa og skal fuldbyrdes i den kortest, mulige Tid.

For de vigtigere Forviste er Bestemmelsesstedet sjelden eller aldrig i de mere beboede Egne, næsten altid lyder Dommen paa de aller frygteligste Steder langs Iishavet eller i den østlige Deel, midt iblandt de vildeste og mest Uciviliserede af Sibiriens Beboere.

Jakutsk er et Paradiis at komme til i Sammenligning med de nordligere Stæder, Olenok, Turuchansk, Vilui, Shigansk, og især Kolymsk og Stæderne i Kamtschatka. Alene Reisen dertil er en Straf; man passerer fra Jakutsk til Kolymsk henimod 1900 Verst igjennem aldeles ubeboede Egne, der kun om Sommeren besøges af nomadiserende Nationer; Reisen kan kun tilbagelægges høi Vinter med Hunde og der gives Distancer, hvor man i 6 og 8 Dage ad Gangen maa rede sit Leie i Sneen under aaben Himmel, med en Kulde af mere end 30 til 36° R. Om Sommeren maa Reisen foretages ridende paa Reensdyr, en Reisemaade, som jeg af egen Erfaring anseer for den møisommeligste der gives. Er den Ulykkelige endelig ankommen til sit Bestemmelsessted befinder han sig aldeles isoleret imellem de mange gange talrige Beboere; Sprog, Sæder og Skikke ere ham ubekjendte og gives der en enkelt simpel Embedsmand paa Stedet, da er denne hans Tyrann, hans Plageaand; sjelden gives der et eneste Menneske som han kan tale med; er han saa lykkelig at finde Eet, saa hænder dette eengang blandt Hundrede. Fra det Øieblik han er ankommen til sit Bestemmelsessted staaer han under den nærmeste Embedsmands Opsigt, han er fri og Regjeringen bekymrer sig ikke videre om ham, end at hans Opførsel nøie iagttages og at de Forskrifter, som med hans Forviisning ere bestemte nøie iagttages. Sjelden tør han fjerne sig over 10 Verst fra Stedet, er sjelden tilladt

at have Skydegevær og er saaledes saafremt han ingen understøttende Familie har udsat for den frygteligste Nød og Elendighed.

I et saadant Tilfælde bliver imidlertid Legemets Savn og Besværligheder sjelden de Tungeste at bære, i denne afsondrede Eensomhed, midt iblandt raa og uvidende, halvdyriske Mennesker bliver Aandens og Sjælens Savn de Frygteligste og som oftest bukker man tidligt eller sildigt under: Vanvid eller Død bliver næsten altid Følgen af et længere Ophold endog i den yngre Alder.

Naar vi tænke os at blive haabløst hensatte midt inde blandt vore Finner i det nordlige Norge, i de allerødeste Fjeldtrakter, uden Omgang med meddelende Mennesker, adskilte fra Alt som er kjært heneden, fra Hjemmet, Kone, Børn, Slægtninge, uden Venner, uden Hjælp, Raad og Bistand vil man kunne gjøre sig en fjern Idee om de Forvistes Kaar og dog ligger der ikke her i vort lille Norge, de Savn, den Eensomhed, den fuldkomne Tilintetgjørelse af Alt hvad der kan opmuntre som hist i det indre Sibirien, fjernet mere end 100 Mile fra nærmeste Bye.

Jeg stødte eengang i det indre Sibirien paa en ulykkelig Forviist af høi Stand; uagtet vi vare aldeles ukjendte faldt han mig ved første Øieblik om Halsen og den 45 aarige Mand græd som en barn. I 3 Aar havde han ikke seet eller talt med et Menneske, der kunde siges at ligne ham, med hvem han kunde meddele sig, som følte med og for ham, i 3 Aar havde han i Ordets egentligste Forstand ikke talt, uden nogle faa Ord til den, der hjalp ham at bestyre hans tarvelige Huusholdning. Jeg kom til ham om Aftenen og i de to Timer vor første Samtale varede talte han mere end han i alle de 3 forløbne Aar havde talt og den næste morgen fandt jeg ham aldeles syg, hæs og næsten maalløs.

Det er umuligt for den, der ikke har været i Sibirien, seet disse Egne, lært at kjende de tusinde smaae Aarsager, som i den Forvistes Liv har de frygteligste Virkninger, at sætte sig ind i deres indre ulykkelige Liv - mig forekom denne Straf, frygteligere end Nogen Anden og lykkelig den og de, der aldrig ville komme til at lære den at kjende.

Straffens Grusomhed beroer aldeles paa Stædet; en venlig Egn, et blidt Clima og Natur Skjønheder kunne stedse være nok for det dannede Menneske, men intet af Alt dette findes her i de øde, kolde, nordlige Sibirie Egne. Som nøgne Skeletter staae de afbladede Lerketræer midt i Sneehavet, gennem den kolde, tykke Vinter Luft trænge kun faa af Solens Straaler og den Forviste sidder eensom ved sin Lampe Dag ud og Dag ind, den lange kalde Vinter, berøvet al mulig Omgang med sine Lige. Kommer endelig Sommeren, saa er det kun et Solglimt gennem den kolde Taage, et kort, flygtigt Minut i den lange Nat; Træerne grønnes,

Lyngen blomster, Trækfuglene befolke de øde og triste Søer og vende snart tilbage igjen til de sydlige Egne, fulgte af den eensomme Forvistes Taarer, Suk og Længsel. Af det lange, lange Aar er kun 6 eller 7 Uger Sommer, hele Naturen synker snart igjen tilbage i sin Dvale og Vinteren, disse Egenes kalde, gjennemtrængende Vinter lægger snart igjen Alt i sine Lænker.

Hvad der især forekommer mig at være en ligesaa umoralsk, som umenneskelig Fremgangsmaade er den, at Regjeringen hensætter den Forviste i aldeles ukjendte Egne, under det frygteligste Clima, midt imellem halvvilde Nationer, uden at garantere dem Livets første Ophold: Huus, Klæder og Levnetsmidller. Den simple Russe, der findes po selenije, paa Colonisation har stedse i sig selv og inden sit Opholdssted Midler til at sikkre sig Livets Ophold, men dette er ikke Tilældet med den Forviste af høiere Stand, hvis Forbrydelse er en Meningsforskjel, en fra Regjeringens forskjellig Fortolkning af Menneske Rettigheder, Frihed og Selvstændighed.

Mig forekom det som om man benaader for at forsøge om, det er muligt at Vedkommende kunne sulte ihjæl, det er dog Noget som aldrig skeer Andetsteds, end ikke i vore eensomme Fængsler. Man raisonnerer vistnok og med Grund, at de Forviste maae modtage Penge fra deres Venner, men hvormange er det ikke som aldrig ere Noget og som ikke have Anledning til at erholde saadanne Gaver? For dem er Forviisningen en Sultekuur, der er ledsaget med frygtelige Bistraffe. Ogsaa med saadanne Forviste har jeg gjort Bekjendtskab, og hørt omtale flere Andres Skjæbne, længere mod Nord, hvor jeg ikke kom hen.

Det er tilladt for de Forviste at correspondere med Venner og Bekjendte, men Brevene gaae aabne og blive læste ikke alene af Embedsmanden paa det Sted den Forviste opholder sig, men ogsaa i flere andre Bureauer inden det naaer sin Bestemmelse. Flere af dem, som jeg gjorde Bekjendtskab med corresponderede, snart paa Tydsk, snart paa italiensk, Een skrev endog bestandig sine Breve paa latin med enkelte græske Sætninger imellem for at undgaae at de underordnede Embetsmænd skulde læse og forstaae Brevene. Det er ligeledes tilladt de Forviste at modtage Bøger og alt hvad som kan høre til Livets daglige Fornødenheder, derimod kun en Summa af 1000 Rubler aarlig. Dette Forbud mod større Summer bliver dog som oftest overtraadt - saasnart blot vedkommende Embedsmand bliver tildeelt sin Andeel, thi Bestikkelses Systemet hersker vel neppe nogetsteds saa velordnet som i Rusland - det er en personlig Egenskab ved alle Embedsmænd her i Riget fra den høieste til den Laveste.

Jeg har foranfor bemærket at Forviisningen til Sibirien har sine Grader; den Strængeste er Tvangs Arbeide i Jern i Nartschinsks Bjergværker; dernæst kommer Forviisning til Stæderne langs Iishavet, thi egentlig politisk-rigtige Forbrydere sendes ikke til Kamtschatka, da man er

bange for at de der skulle faae Anledning til at rømme bort med amerikanske eller engelske Skibe, der ofte besøge disse Kyster. Alteftersom Straffen skal være mildere rykker Forviisningsstedet alt sydligere og vestligere.

Benaadningen gaaer paa en aldeles egen Maade, passende efter den hele russiske Stats Organisation, gennem det Militaire. De Forviste blive sjelden benaadede med eet, men gennemgaae som oftest de forskjellige Grader. Den, der arbejder i Nartschinsk kommer til det nordlige Sibirien; den der er forviist derhen bliver transporteret syd over til Irkutsk eller Minusinsk og som den sidste Benaadnings Act bliver Vedkommende gjort til Soldat og stukket ind under Regimenterne i Kaukasus eller andetsteds hvor der er Krig. Her er det afhængig af ham selv om han vil gjøre sin Lykke: det gjælder Liv eller Død og det første Slag, den første Forpostfægtning afgjør hans Skjæbne; er han tapper saa er det ubetinget Tilfælde at han paa Stedet bliver Officeer og fra dette Øieblik er hans Lykke gjort. Er det Modsatte derimod Tilfældet, viser han sig feig eller efterladet, gaaer han tilbage til en Freds Garnison og bliver Soldat for hele sin Levetid.

Disse Tilfælder har jeg under min Reise havt Anledning til at see effectueres. En ung Militair var af Commissionen dømt til Døden, blev benaadet af Keiseren og sendt til det allernordligste Sibirien, paa Veien modtog han en yderligere Benaadning og opholdte sig i Jakutsk ved min Gjennem Reise der; kort efter min Ankomst blev han benaadet igjen og sendtes til Kaukasus; faa Dage efter sin Ankomst faldt der et Slag og han blev udnævnt til Officeer paa Bataillemarken - et halvt Aar efter faldt han.

En Anden, en Fyrste af Fødsel blev paa samme Maade benaadet, men viste sig feig, efterladet og uvirksom og efter et halvt Aars Forløb kaldtes han tilbage fra Arenaen og maatte gjøre Tjeneste ved en Freds Garnison i Astrachan.

Førend jeg gaaer over til en anden Gjenstand vil jeg igjennem en Anekdot fra Keiser Pauls sidste Regjering give en Idee om hvorledes det ofte gaaer med Forviisning til Sibirien; om det endnu er Tilfældet at lignende Grusomheder gjøre sig gjældende evner jeg ikke at afgjøre - maaskee.

Under et stort og brillant Selskab i Riga, i December Maaned under den strænge Kulde træder en keiserlig Courer ind og henvender sig til den tilstædeværende høieste Embedsmand, foreviser en keiserlig Befaling og anmoder om at maatte blive blandt Selskabet paaviist den i Papiret omtalte Person; denne kommer, klædt efter den Tids Mode, i Silkestrømper og Skoe og en lille tynd Silkekjole - Coureren lægger strax Haand paa ham, erklærer ham i Keiserens Navn for sin Fange og tvinger ham som han staaer og gaaer, til at

følge sig; Hestene staae forspændte, Slæden venter nedenfor og inden eet Minut gaaer det afsted med den Ulykkelige øst hen - paa Veien til Nertschinsk!

Man kan tænke sig, Selskabets Skræk og Forbauselse! Manden var en gammel agtværdig Embedsmand, bekjendt for sin Loyalitet og Ingen kunde tænke sig Muligheden af at han skulde have begaaet en Forbrydelse der skulde kunne lede til een saa frygtelig Straf. I Øieblikket satte en voxen Søn sig i Slæden reiste til Petersborg og ved Paraden den næste Morgen faldt han paa Knæe for Keiseren og fortalte det Passerede. Her blev det nu oplyst at det hele var en Feiltagelse og skummende af Vrede befalede Keiseren en nye Coureer afsendt: dersom den Uskyldige ikke blev indhentet inden han ankom til Nertschinsk truede Keiseren med den frygteligste Straf for de Angjældende. Man kan tænke sig at den næste Coureer ilede, desuagtet indhentet han dog ikke den Anden, førend nogle hundrede Verst fra Nertschinsk. Her blev den Forviiste, uagtet sine Bønner og Forestillinger, løftet fra den ene i den anden Slæde og nu gik det lige saa hurtigt Dag og Nat tilbage igjen. Keiserens Ordre blev opfyldt, men da man ankom til Petersborg førte den tilbagevendende coureer et Liig med sig - den Ulykkelige var bukket under for Kulde og Elendighed og han tilbagelagde neppe Halvdelen af Tilbagereisen levende.

Som Forviisningssted er Sibirien af en aldeles udmærket Localitet. Med Undtagelse af Kamtschatka gives der aldeles ingen Anledning til at flygte hvorhen man end vender sig. Mod Nord er de altid utilgjængelige Ørkener med det store Iishav, der ikke giver Anledning til nogensomhelst Frelse. Mod Øst har man det stille Hav, der beskytter Kysten som aldrig besøges af noget fremmed Skib. Mod Syd ligger den chinesiske Grændse, hvor Enhver vel kan passere, men hvor de chinesiske Embedsmænd øieblikkelig tage enhver Fremmed i Besiddelse og fører ham høfligen og artigen; men med Magt over Grændsen igjen. Længere mod Vest har man den kirgisiske Steppe, hvor enhver, der overskrider Grændsen er et velkomment Bytte for Beboerne, der slæbe den Fangne i det Indre som Slave. Saaledes er kun den vestlige Grændse mod Rusland den sidste Tilflugt og her bliver den Flygtende snart grebet og igjen sendt tilbage. Bevogtningen af de Forviste er derfor let og Fængslet sikkert uagtet det vistnok er det største og luftigste paa hele Jorden.

Theen og Theehandelen

Blandt de mange smaae Aarsager, der virke igjennem Aarhundreder og uhyre Distancer paa det menneskelige Livs høiere Udvikling, der sammenbinde Led for Led den Kjæde, der

slutter sig om hele Jordens Folkeslag og vel lidt efter lidt virker til engere at forbinde dem, er i det østlige Asien Theen og Theehandelen ikke den mindst Vigtige. Den har gennem Englands Flaader rykket China nærmere til Europa ad den sydlige Vei og frembragt i dette fjerne Rige Omvæltninger, som alene den kommende Tid vil lære os Følgerne af.

Ikke mindre vigtig er den med Hensyn til det nordlige Asien, hvor den gennem forhen ubeboede og ufarbare Ørkener har dannet en stadig og uafbrudt Communications Linie og det er fra denne Caravan Vei, at der udgaae Conolisations Virkninger i alle Retninger, der seent eller tidligt ville bringe et andet og nyt Liv ind i det forhen ukjendte, indre og isolerede Asien.

Havde Rusland erholdt Herredømmet over Amur Floden vilde Virkningen være bleven endnu større, og der havde maaskee da, omkring denne store og betydelige Flod, i et kornrigt og frugtbart Landstrøg, dannet sig en Colonisation, der lig den nordamerikanske Fristat eengang med Tiden havde dannet sig til et selvstændigt Rige, der havde frembragt uberegnelige Omvæltninger i det store asiatiske Østland.

Hvor meget det end er at beklage, at denne Occupation ikke fandt Sted, saa ere allerede Følgerne af Handelen med China over Kjachta saa omfattende at man med Forbauselse maae erkjende hvor lidet der skal til for at hele Nationer og store Landstrækninger i Tidens Løb kunne paavirkes af de allerubetydeligste Aarsage.

Hele den uhyre Landstrækning, som vi kalde Sibirien er ved Theehandelen hævet til en Høide af Velstand, som dens indre Produktion ellers aldrig vilde kunne have frembragt og denne Virkning forgrener sig til de ødeste og ufrugtbareste Strøg.

Peltshandelen har ved den mere udvidede Handel med China taget en anden aldeles forskjellig Retning og giver Anledning til at der har tilflydt de nordlige Strøg store Fordele og en betydelig Cultur Udvikling. Den har tillige frembragt Territorial Udvidelse i Amerika og givet Anledning ikke alene til at skabe det amerikanske Handels Compagnie, men tillige til at frembringe en russisk Skibsfart i det østlige Ocean, som har havt en velgjørende Indflydelse paa Udviklingen af den russiske Marine. Irkutsk skylder alene den chinesiske Handel sin hurtige Opkomst og store Rigdom og i Syden udvikler sig bestandig nye Erhvervskilder alene fremtvungne ved det hyppigere Samkvem med Chineserne. Rusland gaaer med sagte men sikre Skridt ned imod Asiens Kjerne og længe vil det vel neppe vare inden den dobbelte Ørn kan kaste sine Blikke over til Hindostans Sletter.

Aar for Aar rykker Ruslands Ørn længere og længere mod Syd, ved Irtisch og Ural Floderne og breder sine Vinger ud over Kirgiser Steppen, i Syden ved Aral Søen og i Persien

er dens Blik bestandig vendt mod Østen og overalt vil den med stadigt Blik benytte enhver Leilighed til at skyde sig frem og udvide sine Grændser.

I Besiddelse af betydelige Lande, der alene beboes af Muhammedanere, de indre asiatiske Nationers Troesforvandte og tildeels Stambeslægtede, har den utallige Midler til at gjøre de tilgrændsendes Nationer fortrolige med Tanken om russisk Overherredømme og dens kloge Politik, den betydelige Handel og en Mængde andre Omstændigheder virke bestandig mod eet og det samme Maal - Udvidelse af Grændserne.

Theehandelen er her ikke det uvigtigste Middel, thi alle de indre Nationer forbruge i Forhold ligesaameget af denne Plante som Europa, kun er Forbruget indskrænket til en anden Slags end vor almindelige Thee, nemlig den saakaldede Teglsteens Thee. Denne er den vigtigste Artikkel ved Tuskhandelen langs hele Grændsen og Muligheden af at erholde denne Vare tilligemed Andre fra Rusland har givet Anledning til betydelig Handelsrørelse med det indre Asien, med Kirgisier Steppen, Buthoriet, China og andre Steder.

Theeplanten er alene hjemme i China og er først i den senere Tid bleven dyrket paa andre Steder, deels i Thibet, deels i Ostindien. Navnet skriver sig fra en Provinsial Udtale af det egentlige Chinesiske Navn: Tjchai, hvilket i Fu-kion udtales som Tiæ; Russerne kalde Theen Tschai. Den kommer af en Buskvæxt der kan naae indtil 12 Fods Høide, vildtvoxende, men som i cultiveret Tilstand ikke overgaaer 6 Fod.

Selve Planten er aldeles den Samme over hele China; alene Jordbunden hvori den voxer, Climetet, Indhøstningen og Aarstiden giver de mange forskjellige Sorter som man mere her i Sibirien, end i Europa har Anledning til at lære at kjende. Det er med Theen som med vore Druer; omplantede i andre Lande, andre Climater og kun lidet forskjellig Jordbund, erholder man forskjellige Vine, saaledes ogsaa med Theen og ligesom man hos os skjelner mellem de forskjellige Chateaux-Vine saaledes skjelner man her mellem de forskjellige Thee Plantager eller efter Eiernes Navne, saakaldede, Familier; i Kjachta blev mig forsikkret, at man der nu allerede kjendte henimod 500 forskjellige Familier, og aarlig aars lærte man Nye at kjende.

Hovedsageligen skjelner man mellem grøn og sort Thee, men hver af disse have en Mængde forskjellige Sorter.

Den bedste Grøn Thee kommer fra de keiserlige Plantager og kaldes Pekings eller Keiser Thee, Khu-lun; Van-su og Tschankos ere mindre gode Grøn thee Sorter.

Sort Thee (He-tschai) har en Mængde Varieteter, hvoraf jeg her kun vil nævne de mig bekjendte og mærkeligste nemlig Mui-ju-tui, Ko-fa-tschin, Vansun-tscha, Ko-khi-hin, Sun-i-tschan, In-sun-tschu, Ui-thcha o fl. Denne sidste Slags er det vi kalde i Europa The-bu. Pe-Ko

er et bekjendt Navn hos os, der paa Chinesisk betegner: "det første lyse Blad"; denne Slags er ingen egen Familie, men betegner alene den fortrinligste Thee af hver Familie, den første, fine Høst, hvori sees senere fine haaragtige halvudsprungne Blomster; den benævnes af Russerne Blomster Thee.

Foruden Thee af den egentlige Thee Plante fabrikeres der i China to Slags Surrogater, hvoraf den Ene kaldes Meng-ing-tscha eller Underthee; den Anden er den over hele Asien bekjendte og udbredte Teglsteens Thee eller Kirpitschnoi-tschai. Begge Slags ere Blandinger af Mos og Blade af Camelier, Olea flagrans og andre Planter med Affald af Thee, dels ogsaa alene Affald af Thee'r opfriskede med brugte og igjen tørrede Blade.

Teglsteens Thee har sit Navn af den Form, hvori den forefindes som flade haardt sammenpressede Kager. Den er de asiatiske Nomade Nationers største Luxus Artikkel og tilberedes ikke som hos os og Chineserne med Vand, men koges med Melk, Smør og Salt. Mongolerne ere især umaadelige i Brugen af denne Thee, som Buræterne ofte tilsætte mineralske Salte, som Vitriol Syre, eller i Mangel deraf Aske af raadne Birketræer. Jo mere seig, sæbeagtig denne Drik kan faaes, desto mere velsmagende og fortrinlig tillavet, ansees den at være.

Desværre savner man nøiagtige Data til Bestemmelsen af den Quantitet Thee, der aarlig udføres fra China til de forskjellige Lande paa Jorden. Forbruget i Europa er allerede uhyre stort og seer man hen til de store og talrige Caravaner, der gaae gennem Sibirien maae man slutte at der i Rusland forbruges uhyre Qvanta; desforuden forsyner China hele Asien og Ostindien, Cochin-China, Japan og Amerika.

Det er høist mærkeligt at denne Plantes Brug er bleven saa almindelig antaget; fra at være en Luxus Artikkel er den nu bleven en Nødvendigheds Artikkel, som seent eller tidligt vil indvirke paa de politiske Forholde.

Forbruget i China er i og for sig selv allerede overordentlig stort og kan ansees fremtvunget ved den religiøse Betydning som er lagt af Buddha-Præsterne i Thee Drikningen. Desuden har Servering af en Kop Thee faaet en Freds og Etiquette Betydning, der naturligviis maatte bidrage til at udbrede og forøge Brugen. Ligesom Araberne byder sin Gjæst som Freds og Venskabs Tegn Spise, Indianerne Fredspiben, saaledes byder Asiaten en Skaal Thee og der ligger i denne Gave en dyb Betydning, Venskab, Gjæstfrihed, Forsvar, Høflighed og Fred.

Thee indsamles i China til forskjellige Tider; den første og bedste Høst falder sidst paa Aaret og da de talrigeste Karavaner udgaae fra China paa denne Tid, for, gennem Gobi

Ørkenen at nyde godt af den der faldne Snee til Vanding for Lastdyrene, erholder man i Sibirien en overordentlig god og frisk Thee, der i Vellugt og Smag langt overgaaer den, der kommer vandveis til Europa. Paa denne Tid, nemlig i Januar og Februar er Communicationen overordentlig levende og man skal kunne træffe Caravaner paa 2 til 300 Karrer, forspændte med Oxer eller lignende Antal Cameler der over Urga gaae til Kjachta.

Theen kommer fra China i Kasser af forskjellig Størrelse, den almindelige Thee i store, den Finere i meget smaae Kasser.

Blomster Theen, der i Rusland kun nydes i de rigere Huse var i Irkutsk at faae til temmelig billig Priis; jeg købte her nogle Kasser til at føre til Norge; de indeholdt kun 8 til 10 Pund og vare meget smukt udstyrede. Indvendig var den fine Træekasse belagt med Blye Folio og udvendig var den overtrukket med Atlask, hvorpaa var broderet ophøiede Figurer af couleuret Silke.

Saasnart Theen skal forsendes igjennem Sibirien forsynes alle Kasserne med et Overtræk af Huder; disse gjøres vaade og syes i Tilstand over Kassen, hvorved de ved at tørres trække sig sammen og bevare den baade for Stød og Fugtighed. Transporten igjennem Sibirien skeer for størstedelen paa Vinterføret paa Slæder trukne af een Hest. Som forhen anført var det ikke sjeldent at træffe Karavaner paa 100 og 200 Heste, der i smaat Trav tilbagelagde den uhyre Vei gjennem dette udstrakte Land.

Tara, en lille Stad i Tobolsk Gouvernement er Thee Karavanernes første Oplagsted, derfra gaaer Theen dels land, dels flodværts til Nischnei og Moskva, som isærdeleshed ere Markedsplasserne for denne betydelige Varesort.

Forbruget af Thee er i Rusland rimeligviis større end I ethvert andet Land paa Jorden, da det er udbredt igjennem alle Classer, ligefra det rige og mægtige Aristokratie indtil den simple og fattige Bonde og Livegen, ja endog til de mange Fremmede Nationer, der beboe det udstrakte russiske Rige.

Ligesom Kaffekjedlen hos os er bleven en Nødvendigheds Artikkel i enhver fattig Hytte, saaledes er Theemaskinen det i Rusland og den russiske Bondes Luxus er en Theekande og et Par Porcelain Theekopper. Dette er saameget mærkeligere som Theen her er overordentlig kostbar, langt mere end Caffeen hos os. Et Pund almindelig god Thee faaes i det europæiske Rusland ikke under 12 til 15 Rubler, medens det hos os kun koster en Fjerdedeel.